

**TARİHİ KÖPRÜLERİN KORUNMASINDA ÖZGÜNLÜK ÖLÇÜTÜNÜN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Ayşe AVŞİN

**DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

OCAK 2020

Ayşe AVŞİN tarafından hazırlanan “TARİHİ KÖPRÜLERİN KORUNMASINDA ÖZGÜNLÜK ÖLÇÜTÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Mimarlık Ana Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Zehra Gediz URAK

İç Mimarlık Ana Bilim Dalı, Çankaya Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan: Prof. Dr. Gülser ÇELEBİ

İç Mimarlık Ana Bilim Dalı, Çankaya Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Prof. Dr. Zuhale ÖZCAN

İç Mimarlık Ana Bilim Dalı, Çankaya Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Doç. Dr. Arzu ÖZEN YAVUZ

Mimarlık Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Doç. Dr. Önder AYDIN

Mimarlık Ana Bilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 17/01/2020

Jüri tarafından kabul edilen bu çalışmanın Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum

.....

Prof. Dr. Sena YAŞYERLİ

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ayşe AVŞİN

17/01/2020

TARİHİ KÖPRÜLERİN KORUNMASINDA ÖZGÜNLÜK ÖLÇÜTÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

(Doktora Tezi)

Ayşe AVŞİN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Ocak 2020

ÖZET

Tez kapsamında günümüzde kabul gören koruma yaklaşımı çerçevesinde; bir kültür varlığının korunmasına yönelik yapılmış olan uygulamaların başarılı olup olmadığı ve Dünya Mirası statüsüne sahip olması için gereken üstün evrensel değer nitelikleri arasında yer alan özgünlük kriterini ne derecede sağladığının belirlenmesi hedeflenmiştir. Öncelikle, koruma ve özgünlük kavramının tarihsel süreç içinde gelişimi incelenerek bir kültür varlığının özgünlük düzeyinin belirlenebilmesi amacıyla metodoloji oluşturulmuştur. Bu metodoloji doğrultusunda köprü mimarisi ve gelişimi incelenerek, Türkiye sınırları içinde bulunan Roma, Doğu Roma, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi eseri köprülerin tez çalışması kapsamında oluşturulan *Özgünlük Analiz Yöntemi* ile günümüze ulaşana kadar geçirmiş olduğu değişimlerin ölçeği ve değişimlerin olumlu ve olumsuz yönleri de göz önüne alınarak, elde edilen verilere göre özgünlük derecesi belirlenmiştir. Belirlenen özgünlük değerleri doğrultusunda; günümüze ulaşabilen tarihi köprülerin koruma çalışmalarında ne derecede başarılı olunduğu ve günümüzdeki koruma çalışmalarında da nasıl başarılı olacağına yöntemlerinin oluşturulması sağlanmıştır.

Bilim Kodu : 80106
Anahtar Kelimeler : Koruma, Restorasyon, Özgünlük, Tarihi Köprüler, Değerlendirme.
Sayfa Adedi : 278
Danışman : Prof. Dr. Zehra Gediz URAK

EVALUATION OF AUTHENTICITY CRITERIA IN THE PRESERVATION OF
HISTORIC BRIDGES

(Ph. D. Thesis)

Ayşe AVŞİN

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

January 2020

ABSTRACT

Within the scope of this thesis with respect to contemporary conservation approaches, it is aimed to determine whether the practices for the preservation of cultural heritage are successful and to what extent they meet the criteria of authenticity which are among the superior universal value qualities required for having a World Heritage statute. Firstly, a methodology has been developed for a determination of authenticity level of cultural assets by examining the historical development of the concept of conservation and authenticity. The bridge architecture and development was examined by using the *Authenticity Analyzing Methodology* that was created within the framework of this thesis and the degree of authenticity of the Roman, East Roman, Seljuk and Ottoman Period bridges in Turkey was determined by considering the scale of the changes that survived today and the positive and the negative aspects of the changes. In accordance with the determined authenticity values; a method has been developed to obtaine how successful was the conservation works of historical bridges and how they can be successful today.

Science Code : 80106

Key Words : Conservation, Restoration, Authenticity, Historic Bridge, Evaluation

Page Number : 278

Supervisor : Prof. Dr. Zehra Gediz URAK

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam süresince değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, kıymetli tecrübelerinden faydalandığım danışman hocam Prof. Dr. Zehra Gediz URAK'a ve değerli görüşleri ile tezimin şekillenmesine katkı sağlayan hocalarım Prof. Dr. Zuhâl ÖZCAN ve Prof. Dr. Gülser ÜNLÜ ÇELEBİ'ye ve ayrıca manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan çok değerli aileme, eşime ve oğluma teşekkür ederim. Tez kapsamında; özgünlük ölçütünün değerlendirilmesi amacıyla örnek olarak ele aldığım tarihi köprülere ait literatür çalışmamda, envanter verilerinden yararlandığım ve üyesi olduğum Karayolları Genel Müdürlüğü'ne de teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xiii
RESİMLERİN LİSTESİ.....	xiv
HARİTALARIN LİSTESİ.....	xx
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xxi
1. GİRİŞ.....	1
2. KORUMA ÇALIŞMALARINDA ÖZGÜNLÜK KAVRAMI VE TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE GELİŞİMİ	19
2.1. Korumada Özgünlük Kavramının Tarihsel Süreç İçinde İncelenmesi	19
2.1.1. Koruma ve özgünlük kavramlarının 20. yy. öncesi gelişimi	20
2.1.2. Koruma ve özgünlük kavramlarının 20. yy. ve sonrası gelişimi.....	22
2.1.3. Türkiye’de koruma çalışmaları ile ilgili yapılan düzenlemeler çerçevesinde özgünlük kavramının gelişimi	31
2.2. UNESCO Dünyası Mirası ve Özgünlük Kavramı	34
2.2.1. UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi çerçevesinde özgünlük kavramı	38
2.3. Özgünlük Kavramına İlişkin Genel Değerlendirme.....	43
2.3.1. Uluslararası belgeler çerçevesinde değerlendirme.....	44
2.3.2. Türkiye’de yapılmış çalışmalar çerçevesinde değerlendirme	46
3. ÖZGÜNLÜK ANALİZ YÖNTEMİ.....	51
3.1. Analiz Yöntemine İlişkin Genel Yaklaşım ve Metodoloji.....	51

	Sayfa
3.1.1. Kültür varlığı hakkında bilgi edinilmesi	54
3.1.2. Özgünlük kriterleri ve kriterlere göre kültür varlığının incelenmesi	60
3.1.3. Kültür varlığını etkileyen değişimin ölçek ve şiddeti ile değişimin özgünlüğe olan etkisi.....	63
3.2. Özgünlük Analizinin Değerlendirmesi	71
4. TARİHİ KÖPRÜLER VE ÖZGÜNLÜK ANALİZİ	75
4.1. Köprü Mimarisinin Tanımlanması	75
4.1.1. Türkiye'deki tarihi köprülere ilişkin sayısal veriler.....	80
4.1.2. Tarihi yol güzergahları ve köprüler.....	82
4.1.3. Köprülere ilişkin bilgi kaynakları	92
4.1.4. Köprü mimarisi ve elemanları.....	101
4.1.5. Köprü tipolojisine ilişkin değerlendirme	197
4.2. Köprülerin Özgünlük Analizi.....	200
4.2.1. Alakır Köprüsü	208
4.2.2. Sangarios (Beşköprü, Justinianus) Köprüsü	218
4.2.3. Malabadi Köprüsü.....	227
4.2.4. Uzunköprü	238
4.3. Köprülerin Özgünlük Analizinin Değerlendirmesi.....	247
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	253
KAYNAKLAR	257
EKLER.....	267
EK-1. Nara Özgünlük Belgesi	268
EK-2. Çalışma Kapsamında Ele Alınan Köprülere İlişkin Bilgiler.....	272
ÖZGEÇMİŞ	275

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. Tez çalışma süreci ve tez konusunun ana hatları.....	5
Çizelge 1.2. Literatür tarama süreci.....	7
Çizelge 1.3. Miras kavramına ilişkin tanımlamalar ve örnekler.....	17
Çizelge 2.1. Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesinde kapsamında yapıların kültür varlığı niteliği kazanılabilmesi için gereken ölçütler	30
Çizelge 2.2. Dünya Miras Listesinde yer alan Türkiye'deki eserler ve listeye alınma tarihleri	36
Çizelge 2.3. UNESCO Dünya Miras Geçici Listesinde yer alan Türkiye'deki eserler ..	37
Çizelge 2.4. Uluslararası belgeler çerçevesinde özgünlük kavramına bakış açısı.....	45
Çizelge 3.1. Kültür varlığının tanımlanması amacı ile yararlanılan kaynaklar	55
Çizelge 3.2. Özgünlük kriterleri.....	60
Çizelge 3.3 Basit mantık ve bulanık mantık yönteminin farklılıkları	64
Çizelge 3.4. Özgünlük analiz yönteminde basit ve bulanık mantık ilişkisi.....	65
Çizelge 3.5. Kültür varlığını etkileyen değişimin tanımı ve ölçek / şiddeti	67
Çizelge 3.6. Kültür varlığının özgünlüğünü bozan değişimin etkisi	69
Çizelge 3.7. Üstün Evrensel Değer tanımında yer alan özgünlük kriterleri ve değişimin özgünlüğe etkileri	70
Çizelge 3.8. Özgünlük analiz tablosu	71
Çizelge 3.9. Kültür varlığının özgünlük derecesi ve değeri	72
Çizelge 4.1. Köprülerin inşa edildiği dönemlere göre sayısal dağılımı	80
Çizelge 4.2. Köprülerin yapı malzemesine göre sayısal dağılımı	81
Çizelge 4.3. Köprü gravürlerinden örnekler	94
Çizelge 4.4. Kent planları ve krokiler üzerinde köprü yerleri	95
Çizelge 4.5. Eski köprü projelerinden örnekler	96

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.6. Cevdet Çulpan'a ait köprü tipoloji çalışması	100
Çizelge 4.7. Edirne Fatih Köprüsü çizimleri üzerinde gösterilen köprü elemanları.....	102
Çizelge 4.8. Kitabelerden eser hakkında alınan bilgiler	104
Çizelge 4.9. Roma ve Doğu Roma Dönemi Köprü kitabeleri	106
Çizelge 4.10. Selçuklu Dönemi Köprü kitabeleri -1	107
Çizelge 4.11. Selçuklu Dönemi Köprü kitabeleri -2	108
Çizelge 4.12. Selçuklu Dönemi Köprü kitabeleri -3.....	109
Çizelge 4.13. Osmanlı Dönemi Köprü kitabeleri -4	110
Çizelge 4.14. Köprü Kitabelerine ilişkin tablo	111
Çizelge 4.15. Kitabesi günümüze ulaşmış olan köprülere ilişkin dönem analizi	113
Çizelge 4.16. Kemer formları	116
Çizelge 4.17. Taş kemer köprülerde kullanılan eğrisel kemer tipleri	118
Çizelge 4.18. Köprülerde kullanılan kemer formları	140
Çizelge 4.19. Yapım dönemlerine göre köprülerin kemer formu analizi	141
Çizelge 4.20. Selyaran Tipleri 1	144
Çizelge 4.21. Selyaran Tipleri 2	145
Çizelge 4.22. Selyaran Tipleri 3	147
Çizelge 4.23. Köprü Selyaran tipleri	148
Çizelge 4.24. Yapım Dönemlerine Göre Köprülerin Selyaran Kesit Tipi Analizi	149
Çizelge 4.25. Dönemlere göre köprü döşemelerinden örnekler-1	150
Çizelge 4.26. Dönemlere göre köprü döşemelerinden örnekler- 2	151
Çizelge 4.27. Namazgâhların sınıflandırılması	162
Çizelge 4.28. Köprüler üzerinde yer alan namazgahlar -1.....	163
Çizelge 4.29. Köprüler üzerinde yer alan namazgahlar-2.....	164

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.30. İşlev verilen hafifletme odacıklarına sahip köprüler 1	167
Çizelge 4.31. İşlev verilen hafifletme odacıklarına sahip köprüler 2	167
Çizelge 4.32. Boşaltma gözü olan köprülerden örnekler	169
Çizelge 4.33. Köprülerde bulunan hafifletme boşluklarına ilişkin tablo	170
Çizelge 4.34. Köprülerde bulunan hafifletme boşluklarına ilişkin analiz	171
Çizelge 4.35. Köprü çörttenlerinden örnekler	173
Çizelge 4.36. Köprülerde kullanılan kenet ve zıvanalar	174
Çizelge 4.37. Tuğla malzeme kullanılan köprüler	182
Çizelge 4.38. Temelleri kayalık zemine oturtulmuş köprülerden örnekler	187
Çizelge 4.39. Köprü plan tipleri 1	191
Çizelge 4.40. Köprü plan tipleri 2	192
Çizelge 4.41. Köprü plan tipleri 3	193
Çizelge 4.42. Köprülere ilişkin döşeme ve plan tipleri analizi	194
Çizelge 4.43. Dönemlerine göre köprülerin döşeme eğimi ve plan tipi analizi	195
Çizelge 4.44. Dönemlerine göre köprülerin temel sistemi ve yapım malzemesi	195
Çizelge 4.45. Taş kemer köprü tipolojisi	198
Çizelge 4.46. Köprüler hakkında literatür çalışması	201
Çizelge 4.47. Köprülerin özgünlüğünü bozan etkilerin ölçek ve şiddeti	203
Çizelge 4.48. Köprülerin özgünlük değeri	205
Çizelge 4.49. Köprülerin özgünlük değeri ve renk skalası	206
Çizelge 4.50. Alakır Köprüsü özgünlük analiz tablosu-1	215
Çizelge 4.51. Alakır Köprüsü özgünlük analiz tablosu-2	216
Çizelge 4.52. Sangarios Köprüsü özgünlük analiz tablosu-1	224
Çizelge 4.53. Sangarios Köprüsü özgünlük analiz tablosu-2	225

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.54. Malabadi Köprüsü özgünlük analiz tablosu-1	236
Çizelge 4.55. Malabadi Köprüsü özgünlük analiz tablosu-2	237
Çizelge 4.56. Uzunköprü özgünlük analiz tablosu-1	245
Çizelge 4.57. Uzunköprü özgünlük analiz tablosu-2	246
Çizelge 4.58. İncelenen köprülere ilişkin özgünlük analiz tablosu	248
Çizelge 4.59. Köprülerde özgünlüğü bozan nedenler ve özgünlüğün korunmasına yönelik yöntemler	250

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 3.1. Özgünlük analizine ilişkin metodoloji.....	53
Şekil 4.1. Köprülerin inşa edildiği dönemlere göre yüzdeler dağılımı	80
Şekil 4.2. Köprülerin yapı malzemesine göre yüzdeler dağılımı	81

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 4.1. Ren Nehri üzerinde kurulan ahşap köprü	76
Resim 4.2. Ren Nehri üzerinde kurulan ahşap köprülerden birine ait detay	77
Resim 4.3. Ren Nehri üzerinde kurulan ahşap köprü	77
Resim 4.4. Tuna Nehri üzerine (M.S. 98-117) kurulan ahşap köprü	78
Resim 4.5. İtalya’da Trajan Sütunu üzerinde Romalı Askerlerin geçişi için tasarlanmış olan yüzer Trajan Köprüsü’nü gösteren kabartma	78
Resim 4.6. Hitit Taşköprü	79
Resim 4.7. Kız Köprüsü	79
Resim 4.8. Gordion Frig yolu, Eskişehir	83
Resim 4.9. Diyarbakır İli ve Eğil İlçesi arasında bulunan 1951 m. uzunluğundaki Roma Dönemi Yolu, restorasyon öncesi ve sonrası durumu	85
Resim 4.10. Kayseri İli, Talas İlçesinde bulunan Roma Yolu kalıntıları	86
Resim 4.11. Çorum İli, Osmaniye İlçesine ait Bozoklu Osman Şakir’e ait minyatür ve Koyunbaba Köprüsü	93
Resim 4.12. Değirmendere Köprüsü /Trabzon	97
Resim 4.13. Tunca Köprüsü /Edirne.....	97
Resim 4.14. Halilviran Köprüsü eski çizimler	99
Resim 4.15. Aspendos Köprüsü/ Antalya / Roma-Selçuklu	103
Resim 4.16. Kemer bölümleri.....	115
Resim 4.17. Tek merkezli yarım daire kemer formu	118
Resim 4.18. Merkezleri üzengi hattı üzerinde olan tek merkezli (yarım daire) ve çift merkezli (sivri) kemer formunun gösterimi	118
Resim 4.19. Dimçayı Köprüsü / Antalya / Roma ve Selçuklu Dönemi.....	120
Resim 4.20. Çobançeşme Köprüsü / İstanbul / Doğu Roma Dönemi.....	120
Resim 4.21. Çavdarhisar (Aizonai) Köprüsü /Kütahya / Roma Dönemi.....	121

Resim	Sayfa
Resim 4.22. Behramkale Köprüsü / Çanakkale / Selçuklu Dönemi	121
Resim 4.23. Bostancı Köprüsü / İstanbul / Yarım Daire kemer tipi/ Osmanlı	123
Resim 4.24. Develioğlu Köprüsü /Ankara / Selçuklu Dönemi.....	122
Resim 4.25. Alaköprü (Görmeli) Köprüsü / Karaman / Selçuklu Dönemi.....	123
Resim 4.26. Kabaçınar Köprüsü /Bursa / Osmanlı Dönemi /yarım daire (yükseltilmiş) kemer	123
Resim 4.27. Şeytanderesi Köprüsü / Diyarbakır / Osmanlı Dönemi	124
Resim 4.28. Alakır Köprüsü/ Antalya/ Roma Dönemi	124
Resim 4.29. Göderni Köprüsü / Diyarbakır / Osmanlı Dönemi	124
Resim 4.30. Üçgöz Köprüsü / Balıkesir / Osmanlı	125
Resim 4.31. Gazimihal Köprüsü / Edirne / Osmanlı Dönemi	125
Resim 4.32. Merkezlerin kemer açıklığı içindeki konumuna göre şekillenen sivri kemer tipleri	126
Resim 4.33. Merkezleri üzengi hattında bulunan basık sivri kemer formu	127
Resim 4.34. Tunca (Ekmekçioğlu Ahmet Paşa) Köprüsü / Edirne / Osmanlı Dönemi..	127
Resim 4.35. Akköprü/ Ankara/ Selçuklu Dönemi	128
Resim 4.36. Valide Sultan Köprüsü / Kocaeli / Osmanlı Dönemi.....	128
Resim 4.37. Büyükçekmece (Kanuni Sultan Süleyman) Köprüsü /İstanbul /Osmanlı...	129
Resim 4.38. Merkezleri üzengi hattının altında bulunan basık sivri kemerin formu.....	129
Resim 4.39. Karamağara Köprüsü/Elazığ/Doğu Roma Dönemi	129
Resim 4.40. Cendere Köprüsü / Adıyaman / Roma Dönemi	130
Resim 4.41. Çeşnigir Köprüsü / Kırıkkale /Selçuklu.....	130
Resim 4.42. Karaz Köprüsü / Erzurum / Osmanlı Dönemi	131
Resim 4.43. İkizdere Köprüsü / Aydın /Selçuklu Dönemi	131
Resim 4.44. Aydoğan Köyü Köprüsü /Siirt / Osmanlı Dönemi	132

Resim	Sayfa
Resim 4.45. Kesikköprü 5. kemer /Sivas/ Selçuklu Dönemi.....	132
Resim 4.46. Kesikköprü 3. kemer /Sivas/ Selçuklu.....	133
Resim 4.47. Merkezleri üzengi hattında ve üzengi hattı aşağı kaydırılmış (yükseltilmiş basık) sivri kemerin formu	133
Resim 4.48. İki merkezli segment kemer formu.....	134
Resim 4.49. Sangarios Köprüsü / Sakarya / Roma Dönemi	134
Resim 4.50. İki merkezli teğet kemer formu	135
Resim 4.51. Kireçli Köprüsü / Erzurum /Osmanlı Dönemi.....	135
Resim 4.52. Çilekli Köyü Köprüsü /Trabzon / iki merkezli teğet kemer	135
Resim 4.53. Servetiye Köprüsü / İzmit / Osmanlı Dönemi	136
Resim 4.54. Ambarlık Köprüsü / Rize / Osmanlı Dönemi	136
Resim 4.55. Eğlence Köprüsü / Siirt/Selçuklu Dönemi.....	137
Resim 4.56. Roma şehir merkezi köprü ve kanalizasyon sistemi.....	137
Resim 4.57. Eskihisar I Köprüsü /Aydın / Roma Dönemi.....	138
Resim 4.58. Alakır Köprüsü /Antalya / Roma Dönemi	138
Resim 4.59. Sangarios Köprüsü /Sakarya / Roma Dönemi	139
Resim 4.60. Üç Kemer Köprüsü / İzmir	153
Resim 4.61. Kutluca Köprüsü / Kocaeli	153
Resim 4.62. Kızılın (Göksu) Köprüsü / Roma Dönemi /Adıyaman	154
Resim 4.63. Cendere Köprüsü / Roma Dönemi / Adıyaman	154
Resim 4.64. Kütahya İlinde bulunan Roma Dönemi eseri olan Çavdarhisar Köprüsü korkuluk ve kitabe taşı	155
Resim 4.65. Çanakkale İlinde bulunan ve Roma Dönemi eseri olan Gülpınar Köprüsü korkuluk ve baba taşı	155
Resim 4.66. Gülpınar Köprüsü korkuluk ve korniş taşları	156
Resim 4.67. Akköprü /Ankara/ Selçuklu Dönemi	156

Resim	Sayfa
Resim 4.68. obandede Köprüsü / Erzurum / Selçuklu	157
Resim 4.69. Tekgöz Köprüsü/Kayseri /Selçuklu	157
Resim 4.70. Uzunköprü /Edirne/ Osmanlı	158
Resim 4.71. Karaz Köprüsü / Erzurum / Osmanlı	158
Resim 4.72. Taş Köprüsü/ Kars / Osmanlı Dönemi.....	159
Resim 4.73. Cendere Köprüsü girişinde yer alan sütunlar /Adıyaman / Roma	159
Resim 4.74. Alpullu (Sinanlı) Köprüsü baba taşı/Kırklareli /Osmanlı.....	160
Resim 4.75. Bostancı Köprüsü baba taşı/ İstanbul /Osmanlı Dönemi.....	160
Resim 4.76. Tunca Köprüsü baba taşı/ Edirne /Osmanlı Dönemi.....	160
Resim 4.77. Uzunköprü /Edirne/Osmanlı Dönemi	161
Resim 4.78. Büyükçekmece Köprüsü /İstanbul /Osmanlı	162
Resim 4.79. Sokollu Mehmet Paşa Köprüsü / Bosna-Hersek /Osmanlı	162
Resim 4.80. Kanuni Köprüsü/Edirne / Osmanlı Dönemi	169
Resim 4.81. Mostar Köprüsü/ Bosna Hersek / Osmanlı Dönemi	169
Resim 4.82. Sangarios Köprüsü /Sakarya/ Doğu Roma	173
Resim 4.83. Uzunköprü/ Edirne/ Osmanlı.....	173
Resim 4.84. Edirne ilinde bulunan Osmanlı Dönemi eseri Meriç Köprüsü'nün kemerindeki ejder motifi ve suluk.....	176
Resim 4.85. Edirne İlinde bulunan Meriç Köprüsü kitabe köşkü	177
Resim 4.86. Diyarbakır İli, Malabadi Köprüsü zerindeki güneş kabartması.....	177
Resim 4.87. Edirne İlindeki, Osmanlı Dönemi eseri olan Uzunköprü üzerinde bulunan hayvan kabartmaları	177
Resim 4.88. Roma Dönemi eseri Karamağara Köprüsü Kilit Taşı zerindeki ha işareti	178
Resim 4.89. Kastamonu İli, Taşköprü kilit taşında bulunan ha kabartması	178

Resim	Sayfa
Resim 4.90. Tokat İlindeki Leylekli Köprüsü'nün tempan duvarındaki leylek kabartması	179
Resim 4.91. Diyarbakır İli, Dicle (Ongözlü) Köprüsü üzerinde bulunan kabartmalar	179
Resim 4.92. Dicle Köprüsü üzerinde bulunan taşçı işaretleri	179
Resim 4.93. Karaman İlindeki, Ala (Görmeli) Köprü üzerinde bulunan kabartma ve süslemeler	180
Resim 4.94. Batardo örnekleri	184
Resim 4.95. Taş köprü ayakları arasına yapılan radye temel uygulaması	185
Resim 4.96. Adana İlindeki, Taşköprü'nün taş temel sistemi ve demir kenetlerle bağlantısı	186
Resim 4.97. Kesikköprü / Sivas / Selçuklu Dönemi	188
Resim 4.98. Şahruh Köprüsü / Kayseri / Selçuklu Dönemi	188
Resim 4.99. Karaz Köprüsü/Erzurum/Osmanlı Dönemi	189
Resim 4.100. Konjic Köprüsü / Bosna Hersek / Osmanlı Dönemi	189
Resim 4.101. Alakır Köprüsü-1962	208
Resim 4.102. Alakır Köprüsü ve çevresi	209
Resim 4.103. Alakır Köprüsü ve kemer içinden geçen beton kanal	209
Resim 4.104. Alakır Köprüsü'nün eski çizimleri	210
Resim 4.105. Alakır Köprüsü kemeri	212
Resim 4.106. Alakır Köprüsünün KGM arşivinde yer alan 2013 tarihli rölövesi	212
Resim 4.107. Alakır Köprüsü döşemesi	213
Resim 4.108. Alakır Köprüsünün yan görünüşü	214
Resim 4.109. Alakır Köprüsü korniş taşları	215
Resim 4.110. Sangarios Köprüsü ve çevresi	219
Resim 4.111. Sangarios Köprüsü ana kemer ve yan kemerleri	221

Resim	Sayfa
Resim 4.112. Sangarios Köprüsü genel görünüm.....	222
Resim 4.113. Sangarios Köprüsü selyaranları	223
Resim 4.114. Malabadi Köprüsü yanına inşa edilen betonarme köprü-1955	228
Resim 4.115. Malabadi Köprüsü ve yanına inşa edilen betonarme köprü'nün günümüzdeki görünümü	228
Resim 4.116. Malabadi Köprüsü günümüzdeki görünümü	229
Resim 4.117. Malabadi Köprüsü'nün kitabesi	230
Resim 4.118. Malabadi Köprüsü araştırma kazısında ortaya çıkan döşeme.....	231
Resim 4.119. Malabadi Köprüsü restorasyon sonrası döşeme	232
Resim 4.120. Malabadi Köprüsü eski görüntüsü.....	232
Resim 4.121. Malabadi Köprüsü odacıkları gösteren kesit	232
Resim 4.122. Malabadi Köprüsü odacıklar.....	234
Resim 4.123. Malabadi Köprüsü süsleme elemanları.....	235
Resim 4.124. Uzunköprü yakınındaki değirmen ve köşk	239
Resim 4.125. Uzunköprü'nün özgün kitabesinin yer aldığı çeşme	240
Resim 4.126. Uzunköprü'nün açığa çıkan temel bölümündeki ahşaplar.....	242
Resim 4.127. Uzunköprü selyaran örnekleri-1	243
Resim 4.128. Uzunköprü selyaran örnekleri-2	243

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 4.1. Kral yolu	83
Harita 4.2. Roma Dönemi yol ağları ve yerleşim merkezleri	84
Harita 4.3. Roma Dönemi yerleşim merkezleri ve yol ağı	87
Harita 4.4. Selçuklu Dönemi yol ağları ve köprüleri	88
Harita 4.5. Osmanlı yolları ve menziller	90
Harita 4.6. Osmanlı yolları üzerindeki menziller	90

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Simgeler	Açıklamalar
m ²	Metrekare
m	Metre
cm	Santimetre
%	Yüzde

Kısaltmalar

Kısaltmalar	Açıklamalar
AK	Avrupa Konseyi
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICCROM	Uluslararası Koruma ve Restorasyon Merkezi
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
ICOM	Milletlerarası Müzeler Konseyi
ICAHM	Uluslararası Arkeolojik Miras Yönetimi Bilimsel Komitesi
IUCN	Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği
KGM	Karayolları Genel Müdürlüğü
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
KVMGM	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü
OWHC	Dünya Miras Şehirlerinin Organizasyonu
SOKÜM	Somut Olmayan Kültürel Miras
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu
ÜED	Üstün Evrensel Değer
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
WMF	Dünya Anıtlar Fonu

1. GİRİŞ

Kültür kavramı; *“tarihsel gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü ve ayrıca bir topluma özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütününi oluşturmaktadır”*, şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2018). Atatürk, kültürün mana ve önemine ilişkin yapmış olduğu bir konuşmasında *“Kültür bir milletin bütün tarihi seyrini gösteren bir harekettir. Bugün yaşayan milletler varlıklarını ispat ve idame için çalışırlar. Fakat onların dayanacağı bir esas kökiünü kendisinden alacağı bir kültür eseri bulunmazsa temel sağlam olmaz. Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür. Kültür: okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mana çıkarmak, intiba almak, düşünmek ve zekayı terbiye etmektir. Kültür tabiatın yüksek feyizleriyle mesut olmaktır”* demiştir (İnan, 1956). Bu durumda, kültür varlıklarını anlamak ve yorumlamak, koruyarak gelecek kuşaklara aktarımını sağlamak yönündeki çabaların tümü Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini oluşturmaktadır.

Kimlik kavramı; toplumsal varlık olan insanın sahip olduğu nitelik ve özelliklerin bütünüdür. Kişilik ise sözlük anlamı olarak, bireyin toplumsal çevresi içinde edindiği alışkanlıklar ve davranışları olarak karşılık bulmaktadır (TDK, 2018). Her medeniyetin kendine özgü bir kültürü vardır ve gelenekler, siyasal, ekonomik, sosyal, dini düzenlemeler kültürlerin oluşumunda da etkili olmuştur. Kültürlerin tarihsel süreç içinde değişime uğraması ve kültürler arasında oluşan çatışma ortamı ve savaşlar kültürel mirasın yok olmasına ve halkın geçmişle olan bağlarının kaybolmasına neden olmuştur.

Kimlik ve kişilik kavramları kültürle yakından ilişki içindedir. 18. Yüzyıl öncesi dönemlerde keskin tanımlara sahip olan bu kavram, daha sonraki dönemlerde geniş alanlarda ve farklı bilim dallarında kullanılmaya başlanmıştır. Latince de toprağı işleme anlamında kullanılmış olan kültür kelimesi günümüzde toplumun karakterini oluşturan inanç, bilgi, duygu, yaşam tarzı, düşünce, ahlak ve din gibi birikimler sistemi olarak kullanılmaktadır. Kültür, kişilik ve kimlik kavramları ile birlikte ele alınan en önemli bir diğer kavram da değişimdir. Bu değişim; dünyada geline son durum, ekonomik, sosyal, teknolojik ve dinsel sebeplerden de kaynaklanmaktadır. Kültürel değişim; bağlantılı olan kimlik ve kişilik değişimlerini de beraberinde getirmektedir (Arslantaş, 2008).

Kültürler; toplumları birleştirme özelliğinin yanı sıra ayırıcı özelliğe de sahip olabilmektedir. Küreselleşme ile birlikte, kitle iletişim araçlarının dünya üzerinde çok uzak mesafeleri birbirine yaklaştırması; küresel kimlik ve kitle kültürünün oluşmasına, kültürel kimliklerin ise zamanla değişmesine neden olmaktadır. (Akdemir, 2004)

Kültürlerin değişmesi, farklı kültürlere saygı duymamak, kültürler arası çatışma ortamı tüm dünyanın ortak malı olarak kabul edilen kültür varlıklarının korunmasını da olumsuz etkilemektedir. Kültür varlıklarını koruma çabaları da bazen bilgi ve eğitim eksikliği nedeni ile de yetersiz kalmaktadır. Oysaki koruma, kültür varlıklarının özgün durumlarına en yakın hali ile sağlamlaştırılarak, gelecek kuşaklara aktarılması için gerekli önlemlerin alınmasına yönelik çabaların tümünü kapsamaktadır.

Kültür, kimlik ve kişilik kavramları; kültürel miras kavramını oluşturmuş ve şekillendirmiştir. Kimlik, kültür, tarih ile ilgili somut ve soyut değerlerin tümü kültürel mirası oluşturmaktadır. UNESCO'nun 2001 yılında kabul ettiği, *“Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi'nin Kültürel Çeşitlilik: İnsanlığın Ortak Mirası başlıklı 1. Maddesinde kültürün zaman ve mekan içerisinde çeşitli biçimler aldığı, bu çeşitliliğin insanlığı oluşturan grupların ve toplumların kimliklerinin özgünlüğünü yansıttığı; kültürel çeşitliliğin değişim, yenilik ve yaratıcılık kaynağı olarak insanlık için gerekli olduğu”* belirtilmiştir. Kültürel miras ve koruma anlayışı tanımı zaman içinde ve kültürlerin gelişimi ile birlikte anıt eser koruma anlayışından çevre ölçeğinde koruma anlayışına geçmiştir. İnsan hakları, kültürel çeşitlilik ve eşitlik konuları kültürel miras kavramı ile ilgili temel tanımlardır. Kültürel mirasın korunması ile insanların edindiği deneyimlerin ve geleneklerin geçmişten geleceğe doğru bir şekilde aktarılması sağlanmaktadır (İstanbul Valiliği, 2014: 11-13).

Kültürel mirasın sürdürülebilirliği; kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılarak, devamlılığının sağlanması ve bu aktarım sırasında karşılaşılan olumlu ve olumsuz tüm etkenlerin incelenerek, sonuç oluşturulması ve sonuç doğrultusunda stratejiler geliştirilmesidir. Tekeli'ye göre; sürdürülebilirlik kavramı, toplum, kültürel ve doğal çevrenin kendisini geliştirerek birlikte gelişmesini sürdürmesi olarak tanımlanmakta olup, sürdürülebilirliği statik olarak korumadan çok gelişerek yeniden üretmenin ön plana çıkması olarak ifade etmiştir (Tekeli, 2003). Aynı zamanda sürdürülebilirliğin sağlanması

için izlenecek yolların ne olduğunun saptanmasında bozulmanın; geriye dönüşsüz olup olmadığı ile ilişki kurmuştur (Tekeli, 2001).

Kültürel mirasın korunması ve korumanın sürdürülebilir olması konusunda geçmişten günümüze değişik düşünceler benimsenmiştir. Koruma çabalarına ilişkin düşüncenin gelişimi; Tekeli'ye göre, dört boyutta toplanmıştır. Bu düşünce sistematığı “neyin korunacağı, mekânsal yayılımın ne olacağı, kültürün sadece maddi öğelerinin değil, diğer maddi olmayan öğeleri ile de birlikte korunması, korunacak alanın kapsamının genişlemesi, bütünlük koruma yaklaşımlarının benimsenmesi ve koruma merkezli söylemin yerine sürdürülebilirlik merkezli söylemin geçmesi” olarak şekillenmiştir (Tekeli, 2003).

Problemin belirlenmesi, konunun tanımı ve tezin kapsamı

Tez çalışması kapsamında; kültürel mirasın korunması ve korumanın sürdürülebilirliğinin sağlanması amacı ile öncelikle mimari akımlar, uluslararası ve ulusal platformlarda kabul edilen sözleşmeler, yöntemler, bildirgeler çerçevesinde koruma yaklaşımının; tarihsel süreç içindeki değişimi incelenmiş ve koruma çalışmalarının başarılı sayılabilmesi için bir eserde aranan şartlar belirlenmiştir. Günümüzde kabul gören koruma yaklaşımı; farklı dönemlerde ve farklı medeniyetler tarafından değişik şekillerde yorumlanmış ve uygulanmış olarak son halini almıştır. Ancak, kültür varlıklarının korunması çalışmalarına kavramsal ve yöntemsel bakış açısı ve yaklaşımının tarihsel süreç içinde değişimini sürdürdüğü de görülmüştür. Tarihsel süreç içinde koruma çalışmalarını kültür, kimlik, bütünlük, özgünlük, üstün evrensel değer, soyut ve somut kültürel miras, su altı kültür mirası, doğal miras, UNESCO Dünya Miras Listesi ve miras listesine seçilebilme kriterleri gibi yeni eklenen ve değişen birçok kavram etkilemiştir. Dini yapıların bakım ve onarımları ile başlayan koruma çalışmaları; daha sonraki dönemlerde bilimsel yöntem ve ilkelere bağlı olarak gelişmeye başlamış ve Romantik Görüş, Tarihi Restorasyon, Çağdaş Restorasyon vb. kuramlar ile şekillenmiştir.

20. yy. ve günümüze kadar devam eden süreç içinde de koruma çalışmalarına yön vermek, bilimsel yöntemleri belirlemek, çalışmalara destek olmak amacı ile çeşitli organizasyonlar ve konseyler oluşturulmuştur. Günümüze kadar devam eden süreç içinde konferans ve toplantılarda kabul edilen ve uygulamaya konulan sözleşmeler, tüzükler ve bildirgeler ile

koruma yaklaşımları belirlenmiştir. Tüm bu çalışmaların amacını ve asıl konusunu doğru ve başarılı korumanın nasıl olması gerektiği, yöntemleri ve sürdürülebilirliği oluşturmaktadır. Yapılan literatür çalışmaları sonucunda tez çalışmasında; koruma çalışmalarının başarısını etkilediği belirlenen kavramlardan özgünlük kavramı ele alınmıştır (Çizelge 1.1.).

Çizelge 1.1. Tez çalışma süreci ve tez konusunun ana hatları

TEZ KONUSUNUN ANA HATLARI			
<i>Konunun Amaç, Kapsam, Yöntem, Sınırlılıkların Belirlenmesi ve Hipotezin Ortaya Konması</i>			
KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASI VE KORUMADA ÖZGÜNLÜK KAVRAMLARI			
<i>Koruma ve Özgünlük Kavramlarının Tanımları ve Korumada Özgünlük Kavramının Tarihsel Süreç İçinde Gelişimi</i>			
<i>Özgünlük Kavramının 20. yy. Öncesi Mimari ve Sanatsal Akımlar İçindeki Gelişimi</i>	<i>Özgünlük Kavramının 20. yy. ve sonrası Uluslararası Mevzuat İçindeki Gelişimi (UNESCO, ICCROM, ICOMOS Kararları, Sözleşme ve Tüzükler, Uygulama Rehberleri)</i>	<i>Özgünlük Kavramının 20. yy. ve sonrası Ulusal Mevzuat ve Türkiye'deki Koruma Uygulamaları İçindeki Gelişimi</i>	
KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASI ÇALIŞMALARINDAKİ ÖLÇÜTLERDEN BİRİSİ OLAN ÖZGÜNLÜĞÜN ANALİZ YÖNTEMİNİN OLUŞTURULMASI VE DEĞERLENDİRMESİNE İLİŞKİN METODOLOJİ			
<i>Kültür Varlığının Günümüze Ne Derecede Özgün Olarak Ulaşabildiğinin Anlaşılabilmesi ve Koruma Başarısının Belirlenebilmesi Amacıyla Özgünlük Analiz Yöntemi Oluşturulması</i>			
ÖZGÜNLÜK ANALİZ YÖNTEMİNİN TARİHİ KÖPRÜLER ÜZERİNDE UYGULANMASI VE DEĞERLENDİRME			
<i>Köprü Mimarisinin Tanıtımı</i>			
<i>Envanter Verilerine Göre İnceleme</i>	<i>Yol Ağlarına ve Dönemlere Göre İnceleme</i>	<i>Mimari Elemanlarına Göre İnceleme</i>	<i>Yapım Sistemlerine Göre İnceleme</i>
<i>Köprü Mimarisine Ait Tipolojik Veriler</i>			
<i>Seçilen Köprü Örnekleri Üzerinde Özgünlük Analiz Yönteminin Uygulanması ve Değerlendirmesi</i>			
SONUÇ VE ÖNERİLER			

Bu doğrultuda; tez çalışmasının konusu, günümüzde kabul gören koruma yaklaşımı çerçevesinde kültür mirasının korunması amacı ile yapılmış olan uygulamaların başarılı olup, olmadığının tespit edilebilmesi için belirlenmiş olan şartlardan hangilerini, hangi oranda sağladığı veya sağlayamadığının, özgünlük ölçütüne ne kadar değer verildiğinin belirlenmesi olmuştur. Bu konunun açıklanmasında öncelikle bir kültür varlığının üstün evrensel değere sahip olması için gereken kriterlerden birisi olan ve eserin korumada başarısını belirleyen *özgünlük* kavramının tanımlanması ve bu kavramın tarihsel süreç içinde değişimi ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise, kültür varlığının zaman içinde karşılaştığı etkiler sonrası değişiminin ve değişim sonrası özgünlük durumunun analiz edilebilmesi amacı ile analiz tabloları oluşturulmuştur. Son bölümde ise kültür varlığının; ne oranda özgün özellikleri ile korunduğunun yerinde analizi, kültür varlığı ile ilgili arşiv belgeleri, yazılı çizili kaynakların araştırılması sonucunda elde edilen bilgiler ışığında yer ve zaman değişkenlerine bağlı değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bu amaçla Karayolları Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan Tarihi Köprüler Şubesi arşivi, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk Tarih Kurumu gibi kurumların arşiv ve kütüphanelerinde kaynak araştırması ve taraması yapılmıştır. UNESCO, ICOMOS, ICCROM gibi uluslararası kurum ve organizasyonların kabul ettiği ve yayınladığı sözleşmeler, tüzükler, üye ülkelere ait tavsiye kararları, makaleler ve bildirimler incelenmiş, koruma ve özgünlük kavramları ile ilgili araştırma yapılmıştır.

Çalışmanın teorik ve metodolojik alt yapısının oluşturulması amacı ile konu ile ilgili yapılan literatür taramasında, daha önce yayınlanan eserler araştırılarak, incelenmiş ve konu ile ilgili yapılmış çalışmaların ulaştığı yanlış ve doğru yönler tespit edilmiştir. Yapılan literatür çalışması; tez kapsamında ele alınan özgünlük, restorasyon, koruma, kültür ve kimlik gibi kavramların gelişiminin ve yapılan tez çalışmasının sonuçlarının mevcut literatürde nereye yerleştirilebileceğinin anlaşılmasını sağlamıştır.

Literatür taraması; çalışmanın tüm bölümlerinde ihtiyaç duyulan bir uygulama olup, her bölümde ayrı bir şekilde ve yoğunlukta yapılmıştır. Özellikle çalışmanın ilk bölümünde yapılan literatür taraması; belirlenmiş olan konunun kapsamının genişletilmesi, daraltılması, amacın ne olduğunun, hipotezlerin oluşturulması, yöntemlerin ne olabileceği

gibi konuların şekillenmesine yardımcı olmuştur. İkinci bölümde yapılan literatür taraması ile çalışma kapsamında; tespit edilen yöntem ve tekniklerin kolaylıkları, sıkıntıları karşılaştırılarak kullanılacak en uygun yöntem ve analiz tekniklerinin belirlenmesi sağlanmıştır.

Çizelge 1.2. Literatür tarama süreci

LİTERATÜR TARAMA SÜRECİ	
Tezin Bölümleri	Bölümlerde Yapılan Literatür Çalışmaları
1. Bölüm (Giriş)	Tez konusunun tanımlanması, amacın, kapsam ve sınırlılıkların belirlenmesi ve hipotezin oluşturulması amacı ile Kültür, kimlik, kültürel miras, koruma, kültürel mirasın sürdürülebilirliği kavramlarının tanımları nelerdir?
2. Bölüm	Koruma, Özgünlük, Dünya Mirası kavramları ile ilgili ulusal ve uluslararası kaynakların incelenmesi, Hangi kaynaklarda konunun değerlendirildiği, hangilerinde değerlendirilmediği ve nedenleri Özgünlük nedir? Koruma nedir? Tarihsel süreç içinde özgünlük, koruma kavramları ile ilgili nasıl çalışmalar yapılmıştır?
3. Bölüm	Elde edilen veriler ışığında özgünlük analiz yönteminin oluşturulması, teorik ve metodolojik sisteminin anlatılması Çalışmada kullanılacak yöntemlerin belirlenmesi Geliştirilen yöntemin zayıf ve kuvvetli yönleri nelerdir?
4. Bölüm	Örnek olarak ele alınan köprü mimarisinin tanıtımı Dönemine, yapı malzemesine göre değişimi Örnek olarak seçilen köprülerin detaylı incelenmesi
5. Bölüm	Çalışma kapsamında oluşturulan özgünlük analizinin sonuçları Bundan sonra yapılacak diğer çalışmalar ve yapılan çalışma için öneriler oluşturulması

Araştırmanın amacı

Tez çalışması ile kültür varlıklarının geçmişten günümüze ulaşana kadar geçirmiş olduğu değişimlerin eserin özgünlüğünü ne derecede etkilediğinin ve özgünlük durumuna göre koruma çabalarının da ne oranda başarılı olduğunun anlaşılabilmesi için özgünlük analiz yönteminin oluşturulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda; kültür varlığının özgünlüğünü ne gibi ölçütlerin etkileyebileceği araştırılmış olup, belirlenen özgünlük ölçütlerine göre bir kültür varlığının mevcut durumu ile inşa edildiği dönem arasındaki değişimleri araştırılarak, özgünlük durumunun değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirme; yer, zaman ve dolayısıyla kültür parametreleri bağlamında yapılmıştır.

Bu amaç doğrultusunda ulusal ve uluslararası koruma ilkeleri, yönetmelikler, tüzükler ve ICOMOS ile UNESCO tavsiye kararları da incelenmiş ve elde edilen veriler ışığında, tarihsel süreç içinde koruma yaklaşımında özgünlük tanımı üzerinde durulmuştur. Günümüzde kabul gören özgünlük ve koruma yaklaşımları çerçevesinde özgünlük analiz yöntemi oluşturularak, kültür varlıklarının özgünlük durumunun belirlenmesi ve eserin özgünlük ölçütü bağlamında kültür varlığı değerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Yöntemin örnek olarak seçilen köprüler üzerinde değerlendirmesi yapılarak, özgünlük analizinin metodolojisinin anlaşılması hedeflenmiştir.

Araştırmanın önemi

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın "*Tarih Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasına*" ilişkin 63. Maddesi'nde "Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır" hükmü yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). UNESCO Genel Kurulu'nda 2001 yılında kabul edilen *Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesinde*; kültürün tanımı için "bir toplumun kendine özgü manevi, maddi, zihinsel ve duygusal özelliklerini, toplumun sanat ve edebiyatının yanı sıra yaşam tarzını, bir arada yaşama biçimlerini, değer sistemlerini, gelenekleri ve inançları kapsar" denilmektedir. Kültürel çeşitlilik ve yaratıcılık başlıklı 7. maddesinde yer alan "yaratıcılığın kaynağı olan kültürel miras, kültürel geleneğin kökleri üzerinde yükselir, ancak diğer kültürlerle temas içinde de gelişir. Bu nedenle miras, her biçimiyle korunmalı ve insan deneyiminin bir kaydı olarak geliştirilip gelecek nesillere aktarılmalı ve böylece yaratıcılık tüm çeşitleriyle teşvik edilip, kültürler arasında gerçek bir diyalog telkin edilmelidir" ifadesi ile kültür mirasının gelecek kuşaklara aktarılmasında yönetimlerin yanı sıra kişilerin de görev ve sorumluluklarının olduğu hatırlatılmaktadır (UNESCO, 2001).

2009 yılında toplanan Birleşmiş Milletler "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin" 43. Oturumunda; *Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi* ile 2005 yılında UNESCO tarafından kabul edilen "*Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi*" hakkında açıklamalarda bulunulmuştur. Komite; kültürün bireylerin ya da toplulukların yaşam tarzlarını yansıtan, dil, sözlü, yazılı edebiyat, müzik, sözsüz iletişim, din ve inanç sistemleri, ayinler, törenler, spor ve oyunlar, üretim yöntemleri, teknoloji, doğal ya da insan yapımı çevreler, yiyecekler, giysiler ve konutlar,

sanat, alışkanlıklar, görenek ve gelenekleri kapsadığını ifade etmiştir. Ayrıca, “Kültürün; bireylerin, değerlerini ve ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamlarını biçimlendiren ve yansıtan geniş ve kapsayıcı bir kavram” olduğu belirtilmiştir (UNESCO, 2009).

Kültürünü oluşturan tüm öğeleri tanımak, araştırmak, bilmek ve incelemek her bireyin hakkıdır. Bireyler kendinden önceki medeniyetlerin eserleri olan kültür varlıklarını, sözlü ve yazılı edebiyatı, müziği, din ve inanç sistemlerini, giysilerini, konutlarını, sanat, adet ve geleneklerini tanımalı, incelemeli ve araştırmalıdır. Devletlere, topluluklara ve bireylere verilen bu görev ve sorumluluklar kültür bilincinin oluşmasına yardımcı olmaktadır. Bu sorumluluk bilinci ile kültür mirasını doğru bir şekilde anlayabilmek, tanımak, özgünlüğü bozulmadan gelecek kuşaklara aktarabilmek korumanın esas amacını oluşturmaktadır.

Bu nedenle; korumanın başarılı olması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması çabalarında eserin özgün özelliklerini devam ettirebilmesi önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle; tez çalışması kapsamında kültür varlıklarının korunması ile korumada özgünlük kavramının tanımı ve tarihsel süreç içinde gelişimi ele alınmıştır. Günümüzde kültür varlıklarının korunması amacı ile yapılan çalışmalarda; kültür varlıklarının yapım dönemine ait ve sonraki dönemlerde eklenen özellikler araştırılarak, müdahale kararları geliştirilmektedir. Ancak çeşitli dönemlerde kültür varlıklarının korunması ve gelecek nesillere özgün bir şekilde ulaştırılması kaygısı önemsizmediği gibi, bazı kültür varlıkları bilinçli bir şekilde tahrip edilmiştir.

Günümüze ulaşana kadar eserin ilk yapıldığı dönemden itibaren kendi bünyesinde ve çevresinde meydana gelen değişimler; eseri olumlu veya olumsuz yönde etkilemiştir. Bu etkilerin şiddeti ve türü eserin ne derecede özgünlüğünü koruduğunu belirlemektedir. Bu nedenle, tez çalışması; bir kültür varlığının korunması amacı ile yapılacak çalışmalarda özgünlük ölçütünün önemli bir kriter olduğunun belirlenmesi ve önerilen yöntem ile özgünlük ölçütü bağlamında eserin koruma başarısının değerlendirilmesinin sağlanması açısından önem arz etmektedir.

Varsayımlar

Bir eserin koruma başarısının değerlendirilebilmesi ve üstün evrensel değer niteliğine sahip olabilmesi için gereken kriterlerden birisi de özgünlük ölçütüdür. Bir eserin özgünlük

analizi; eserin geçirmiş olduğu koruma ve restorasyon çalışmalarından sonra gelecek kuşaklara ne kadar *özgün iletimin* (inşa edildiği dönem özellikleri ile daha sonraki dönemlere ait nitelikli fiziksel ekler ve kültür varlığının soyut kültürel miras bağlantısının günümüze doğru bir şekilde ulaştırılması) sağlandığının ve koruma başarısının derecesinin ölçülebilmesi açısından önemlidir. Bunun yanı sıra özgünlük analizi; yeni yapılacak restorasyon çalışmalarının başarılı olabilmesine ve eserin özgünlüğünün korunarak gelecek kuşaklara aktarılabilmesine yardımcı olacak ilkelerin belirlenmesi açısından da faydalı olacaktır. Bu nedenle; tez çalışması kapsamında örnek olarak seçilmiş olan köprülere yönelik özgünlük ölçütünün analiz edilmesi sonucunda ulaşılabilecek veriler doğrultusunda, Türkiye'deki diğer kültürel, tarihi ve mimari açıdan öneme sahip köprülerin restorasyon çalışmalarında nasıl başarılı olunabileceği ve özgünlük kriterinin göz önüne alınarak koruma uygulama müdahalelerinin geliştirilmesi ile hedef ve ilkelerin belirlenmesi sağlanmış olacaktır.

Sınırlılıklar

Tez çalışması kapsamında bir kültür varlığının günümüzdeki mevcut durumunun; başarılı mı, yoksa başarısız bir koruma çalışmasının sonucu mu olduğu, yoksa eserin kendi haline mi bırakıldığının anlaşılabilmesi amacı ile ilk olarak koruma başarısının hangi ölçütlere bağlı olarak belirlenebileceği araştırılmıştır. Bu nedenle kültür, kimlik, koruma, kültürel miras ve kültürel mirasın sürdürülebilirliği konularında inceleme yapılarak, tarihsel süreç içinde kültürel mirasın korunmasına yönelik yapılan uygulamalar, imzalanan sözleşmeler, yasalar, akademik çalışmalar, yayınlanmış eserler, bakış açılarındaki değişim ve gelişim incelenmiştir.

Yapılan incelemeler sonrasında; sözleşmeler, yasalar, akademik çalışmalar, yayınlanmış eserler içerisinde korumada özgünlük kavramı ile ilgili kısıtlı bilgi ve kararlara ulaşılmıştır. Ayrıca 19. yy.'a kadar koruma ile koruma çalışmalarında özgünlüğün yeri ve önemi; ülkelerin bakış açıları, dönemin sanat akımları ve sosyal, kültürel değişimleri doğrultusunda değişmiş ve şekillenmiştir. Daha sonraki dönemlerde de uluslararası mevzuat, koruma uygulamaları ve yaklaşımlarında özgünlük kavramına değinilmiş olduğu, ancak bu kavramın koruma uygulamalarında ne derecede önemli olduğu ve nasıl bir koruma çalışması yapıldığı takdirde eserin özgünlüğünü koruyabileceği yönünde kapsamlı bir mevzuat oluşturulmadığı anlaşılmıştır. Ciddi anlamda korumada özgünlük kavramının

ele alındığı ilk ve tek belge olan Nara Özgünlük Belgesi ve sonrasında özgünlük konularının irdelendiği, Nara Özgünlük Belgesi'ni açıklayıcı UNESCO tarafından yayınlanan makale ve uygulama rehberi gibi sınırlı sayıda kaynak olduğu belirlenmiştir. Güncel kaynaklar arasında yer alan makalelerde ve akademik çalışmalarda da korumada özgünlük kavramı konusunun yeterince ele alınmadığı, ele alınan bazı örneklerde ise özgünlük kavramına psikoloji, görsel sanatlar ve edebiyat gibi alanlarda geniş bir perspektiften bakıldığı görülmüştür.

Ayrıca tez çalışması kapsamında ele alınan kültür varlığı örneği köprülerin mimari yapısı hakkında da detaylı çalışmalar yapılmadığı, sadece köprülerin tek tek ele alınarak tanıtıldığı çalışmaların çok sayıda olduğu tespit edilmiştir. Tarihi köprüler dışında diğer bazı kültür varlıklarının korunmasına yönelik az sayıda özgünlük analizi ile ilgili yapılmış olan çalışmalar da tez kapsamında anlatılmıştır.

Kültür varlığı ve çevresi ile geçirdiği değişimler hakkında da detaylı bilgi sahibi olunamaması da araştırmayı kısıtlayacak etkenler arasında yer almaktadır. Özgünlük ölçütü analizinin tam ve doğru sonuçlara ulaşabilmesi için; eser ile ilgili güvenilir bilgilere sahip olunması gerekmektedir. Ancak kültür varlığının özelliklerine ilişkin kısıtlı bilgilere ulaşıldığı durumlarda; kültür varlığına ait tipolojik verilerden de faydalanılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle tez kapsamında ele alınan köprü mimarisi hakkında detaylı bilgi edinilebilmesi amacıyla köprü mimari yapısına ilişkin kaynaklar araştırılarak, yapılmış olan sınıflandırmalar ve bilgiler incelenmiştir. Ayrıca Karayolları Genel Müdürlüğü arşivinde yer alan köprülere ait bilgi ve belgeler de incelenerek, tez kapsamında tipoloji oluşturulmuştur.

Analiz çalışmasında yöntemsel olarak özgünlük kavramı ile örnekleme bölümünde köprülerin seçilmesi; çalışmayı sınırlayan ve başlangıç bölümünde belirlenen faktörler arasında yer almaktadır. Ancak çalışmanın başında belirlenmemiş olmakla birlikte özgünlük analiz yöntemi oluşturulurken, yapılmış olan literatür çalışmaları sonucunda analiz sonuçlarını *zaman, yer ve algı* faktörlerinin de etkileyebileceği ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda, *bilgi toplanması ve belgeleme çalışmalarının devam eden bir süreç olması, zaman içinde bilim ve teknolojinin gelişimi, kültürel değişimler gibi nedenlerden dolayı eser hakkında farklı ve yeni bulgulara ulaşılabilecek olmasının* da analiz değerlendirmelerini etkileyecek ve kısıtlayacak faktörler arasında olduğu anlaşılmıştır.

Ayrıca özgünlük analiz yönteminin oluşturulmasında tezin diğer bölümlerinde değinileceği üzere kesin mantık kuralları yerine bulanık mantık ilkeleri benimsenmiş olup, yöntem kapsamında kullanılan matematiksel değerler de sadece köprülerin özgünlük durumunun tespitine yönelik olarak belirlenmiştir.

Yöntem

Kültür varlığının korunmasında başarıdan söz edilebilmesi ve koruma başarısının düzeyinin belirlenebilmesi için eserin hangi özelliklerini nasıl koruması gerektiği araştırılmıştır. Araştırma kapsamında tespit edilen ölçütlerden özgünlük ölçütü detaylı olarak incelenmiş olup, kültür varlığının özgünlük durumunun tespitine yönelik yöntem belirlenmiştir. Özgünlük Analiz Yönteminin oluşturulabilmesi için mimarlık, restorasyon ve koruma kavramları ve tarihsel süreç içinde gelişimine yönelik literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması sonrasında ise bir kültür varlığının özgünlük analizinin nasıl yapılabileceği ve yapılan analizin sonuçlarının nasıl değerlendirilebileceğine ilişkin metodoloji hazırlanmıştır. Ayrıca tez çalışması kapsamında; özgünlük analiz yönteminin ve yöntemin kullanılabilirliğinin anlatılabilmesi için Roma, Doğu Roma, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerine ait köprülerden özellikli olanlar arasından seçilmiş örnekler üzerinde özgünlük analizi yapılmıştır.

Öncelikle analiz yöntemin oluşturulabilmesi için daha önce bu konuda yapılmış olan çalışmalar incelenmiştir. İlker Fatih Özorhon' un "*Mimarlıkta Özgünlük Arayışları 1950-1960 Arası Türkiye Modernliği*" isimli doktora tezinde; tasarımda ve sanatta özgünlük, mimarlıkta özgünlük, kavramları üzerinde durulmuş olup, Türkiye Mimarlığının modernleşme süreci olan 1950-1960 yılları arasındaki siyasi, kültürel ve ekonomik ortam anlatılarak, bu dönem mimarlık yapıları üzerinden özgünlük kavramı sorgulanmıştır. Tez kapsamında özgünlük kavramı yeni tasarlanan mimari eserler ve mimarlar üzerinden yorumlanmıştır (Özorhon, 2008).

Ulukan'a ait "*Mimari Korumada Otantiklik Üzerine Yöntem Araştırması ve İstanbul Tekkelerinde Uygulama Örnekleri*" isimli doktora tezinde ise yine özgünlük kavramı değişik yönleri ile ele alınmış olup, tarihi yapıların özgünlüklerine ilişkin derecelendirme yönteminin sınanması için tekke yapıları üzerinde matematiksel bir yöntem olan bulanık mantık kullanılarak çözümlenmiştir (Ulukan, 2014).

Bülbül'e ait "*Anadolu Selçuklu Dönemi Yapılarının Restorasyonunda Özgünlük Ölçütü, Konya İnce Minareli Medrese Örneği*" isimli doktora tezinde ise özgünlük kavramının Dünya'daki ve Türkiye'deki gelişimi incelenmiş, özgünlük ölçme tekniği ve yöntemi tanımlanmış ve bulanık mantıktan faydalanılarak oluşturulan bir metod ile Konya İnce Minareli Medrese üzerinde uygulama yapılmıştır (Bülbül, 2016).

Yukarıda bahsedilen tez çalışmaları da dahil olmak üzere pek çok bilimsel çalışmada Bulanık Mantık Yöntemi kullanılmıştır. Bulanık Mantık yönteminin kullanıldığı ve yöntemin anlatıldığı pek çok çalışma bulunmaktadır. Zekai Şen; "Bulanık mantık ve modelleme ilkeleri" kitabında; bulanık mantık için kesin karar verilemeyen durumlarda sözel düşüncüyü matematiksel ifadelerle çevirmek ve cevabı kesin olmayan bilgiler karşısında tutarlı ve doğru sonuçlara ulaşabilmektir, demiştir. Kitapta: "Klasik kümeler teorisinde bir eleman ya bir kümeyle aittir ya da değildir. Fakat bulanık kümelerde bir eleman birden fazla kümeyle ait olabilmektedir. Bulanık kümelerde kesinlik kavramı yoktur. Dünyadaki bazı olayları açıklamak için kesin tanımlamalarda bulunabilmek imkansızdır ve olaylar çoğu kere belirsizlikler ve doğrusal olmama özellikleri taşır." ifadeleri yer almaktadır (Şen, 2002).

"*Bulanık Mantığın Jeodezik Problemlerin Çözümünde Kullanılması*" isimli bildiride ise Bulanık Mantık ile ilgili olarak;

Bulanık mantık teorisi Ali Lütfi Askerzade tarafından klasik küme teorisinin bir uzantısı olarak 1965 yılında ortaya atılmıştır. Temel fikri klasik kümelerdeki gibi bir değer için bir kümenin elemanı olup olmadığı sorusuna "evet" ya da "hayır" gibi kesin cevaplar vermeyip bu elemanın üyeliğinin 0 ile 1 arasında değerler alabilen sürekli bir üyelik fonksiyonu ile ifade edilmesidir. Bulanık mantık teorisi, pek çok endüstriyel alanda bulanık kontrol mekanizmalarının başarılı sonuçlar vermesi ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Bulanık mantık yönteminde yaygın olarak kullanılan iki yöntem vardır. Bunlar; Mamdani ve Sugeno yöntemleridir. Mamdani yöntemi, yaygın olarak kullanım alanı olan, uzman bilgisi gerektiren ve her türlü problemin çözümüne uygulanabilen bir bulanık mantık yöntemidir. Sugeno yöntemi ise değişken sayısının çok fazla olmadığı ya da bu değişkenlerin fazla sayıda alt kümelere ayrılmadığı durumlardaki problemlerin çözümünde kullanılır, denilmektedir (Arslan ve Yılmaz, 2005).

Ayrıca "*Puslu (Fuzzy) Mantık, mantık, matematik ve felsefe*" isimli bildiride de Bulanık Mantık ile ilgili olarak;

Bulanık mantık dilin ve dolayısıyla kelimelerin çokanlamlılığı, belirsizliği üzerine kurulmuştur. Bu özelliği temellendirmek için kullanılan araç ise bulanık kümelerdir. İşte dilin belirsiz, puslu, bulanık yapıda olma özelliği üzerine kurulan sistem, hem mantığın hem de dilin ve düşüncenin yeni bir bakış açısıyla yorumlanmasına, yeni sonuçlara ulaşılmasına giden yolu da açmaktadır. Ali Lütfi Askerzade'ye göre bulanık (puslu) mantık alışlagelmişin dışında şu üç özelliğe sahiptir: *Puslu mantığın doğruluk değerleri sayılar değil, kelimelerdir. Bu kelimeler, çok doğru, oldukça doğru, çok yanlış gibi terimler içerir.* Puslu mantığın doğruluk tabloları kesinlik içermez. Çıkarım kurallarının geçerliliği için kesin doğruluktan söz edilemez, denilmektedir (Ural, 2004).

Bu çalışmalardan yola çıkılarak, kültür varlıklarının özgünlüğünün değerlendirilmesinde bulanık mantık yöntemi ile sözel verilerin matematiksel verilere dönüştürülebileceği ve eserlerin özgünlüğünü ne derecede koruyarak günümüze ulaştırıldığının bu yöntem kullanılarak belirlenebileceği varsayılmıştır.

Tanımlar

Tez çalışması kapsamında uluslararası düzeyde kabul görmüş kuramlar, sözleşmeler, bildirgeler, kanunlar, toplantı tutanakları ve görüşler incelenmiş ve *kültür, kimlik, kültürel miras ve miras çeşitleri, kültür mirasının korunması, kültürel çeşitlilik, özgünlük, bütünlük, restorasyon, değişmişlik, üstün evrensel değer ve Dünya Mirası* kavramlarının tanımları ve koruma çalışmalarının gelişimine katkıları araştırılmıştır. *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi*; miras kavramını kültürel ve doğal miras olarak ayırmış ve kültürel ve doğal miras kabul edilecek eserleri belirlemiştir. Sözleşmede;

Kültürel miras sayılacak olan eserler;

Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar

Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.

Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnaî evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar.

Doğal miras sayılacak eserler;

Estetik veya bilimsel açıdan istisnaî evrensel değeri olan, fiziksel ve biyolojik oluşumlardan veya bu tür oluşum topluluklarından müteşekkil doğal anıtlar.

Bilim veya muhafaza açısından istisnaî evrensel değeri olan jeolojik oluşumlar ve tükenme tehdidi altındaki hayvan ve bitki türlerinin yetiştiği belirlenmiş alanlar,

Bilim, muhafaza veya doğal güzellik açısından istisnaî evrensel değeri olan doğal sitler veya kesinlikle belirlenmiş doğal alanlar kabul edilmiştir (ICOMOS, 1972).

ICOMOS Türkiye Milli Komitesi tarafından 2013 yılında son şekli verilen *Mimari Mirası Koruma Bildirgesi*'nde kültürel mirasın; insanoğlunun, toplumların ve toplumu oluşturan kültür gruplarının varlığının, kimliğinin ve sürekliliğinin kanıtı olduğu ve somut, somut olmayan kültürel miras, tarihsel, belgesel, estetik, sanatsal, simgesel, sosyal, ekonomik, dini, politik değerler içerdiği belirtilmiştir. Ayrıca kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasının da toplumsal bir sorumluluk olduğu ifade edilmiştir. Mimari mirasın; kültürel mirasın önemli bir bileşeni olduğu belirtilerek, temel tanımlar oluşturulmuştur (ICOMOS, 2013).

Mimari miras; insanlığın ortak malı olan ve günümüze ulaşmış özgün nitelikleriyle geleceğe aktarılması gereken, farklı ölçek ve nitelikte olan ve tüm değerleriyle, bütünlük koruma ilkelerine göre korunması gereken yapı ve yapı gruplarıdır.

Koruma alanı; taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve içinde buldukları korunması gerekli çevrenin değerlerinin korunabilmesi için gelişme ve yapılaşması kontrol altında tutulması gereken alandır.

Sit; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, bu uygarlıkların ait oldukları dönemlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan, süreklilik ve bütünlük gösteren kent ve/veya yerleşme kalıntılarıdır. Sitler; kentsel, kırsal, arkeolojik, tarihi, doğal ve karma sit olarak nitelendirilirler.

Kentsel sitler; mimari, tarihsel, sanatsal ve yerel özellik taşıyan ve bir arada bulunmaları ve bütünlükleri nedeniyle değerleri artan kültürel ve doğal çevre öğelerinin (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar) birlikte buldukları alanlardır.

Arkeolojik sit; tarih öncesinden günümüze ulaşan eski uygarlıkların yerüstü, yeraltı veya sualtında bulunan ve varlıklarını sürdürdükleri dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan kültür varlıklarının yer aldığı alanlardır.

Kırsal sit; yerleşim düzeni, yapı tekniği ve tasarımıyla yerelin ürünü olan yapıların, yol, meydan, tarım alanı vb. öğelerle birleşerek oluşturduğu, korunacak değerler taşıyan kırsal alanlardır.

Geleneksel mimari miras; teknoloji ve iletişim olanaklarının gelişmesiyle hızla çeşitliliğini yitiren dünyada, yöreye özgü malzeme ve tekniklerle, yöresel yapıım geleneklerini, yerel kimliği yansıtan geleneksel yapı, yapı grupları ve yerleşmelerdir.

Endüstri mirası; endüstriyel üretim süreçlerinin içinde yer aldığı ve/veya endüstri devrimi teknolojisiyle üretilmiş yapılardır. Artık kullanım dışı kalmış yapılar, üretim donatıları, yapı aksamaları ve yerleşimler ile içinde buldukları doğa ve kent peyzajları endüstri mirasını oluşturur.

Modern mimarlık mirası; Türkiye'de 20. yüzyılın başından itibaren üretilmiş gerek uluslararası gerekse ulusal yönelimleri ve/veya yenilikçi teknik ve teknolojileri örnekleyen yapı, yapı grupları ve yerleşmelerdir.

Sualtı kültür mirası; sualtı ortamında bulunan veya oradan çıkarılmış olan arkeolojik miras olarak anlaşılmaktadır. Sualtında kalmış yerleşme ve yapılar, batık alanları, batıklar ve bunların arkeolojik içerikleriyle doğal çevreleri de bu kapsama girmektedir.

Kültürel peyzaj alanları; yerleşimlerin, tarih içinde ekonomik, sosyal ve kültürel etkileşim içinde doğal çevreleriyle birlikte, kültürel ve doğal kaynakları içeren, tarihi bir olay ve etkinlikle birlikte anılan ya da çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen coğrafi alanlardır (ICOMOS, 2013).

Bu tanımlamalardan yola çıkılarak, tez kapsamında oluşturulan özgünlük analizinin uygulanması ve değerlendirme çalışmalarının doğal miras değil, kültürel miras ve kültürel mirasın önemli bir bileşeni olan mimari miras sayılan eserler üzerinde yapılabileceği belirlenmiştir.

Çizelge 1.3. Miras kavramına ilişkin tanımlamalar ve örnekler

MİRAS KAVRAMINA İLİŞKİN TANIMLAMALAR	
KÜLTÜREL MİRAS	Geçmişten bugüne ulaşmış, insanların sahiplik bağı içinde olmaksızın sürekli değişim halinde olan değerlerinin, inançlarının, bilgilerinin ve geleneklerinin bir yansıması olarak betimlenen somut ve somut olmayan tüm varlıklardır (ICOMOS, 2013).
SOMUT KÜLTÜREL MİRAS	TAŞINIR KÜLTÜREL MİRAS Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlıkları; her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çakmak taşları (sleks), volkan camları (obsidyen), kemik veya madeni her türlü aletler, çini, seramik, benzeri kap ve kacaklar, heykeller, figürinler, tabletler, kesici, koruyucu ve vurucu silahlar, putlar (ikon), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyyat), yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik ve benzerleri, maskeler, taçlar (diadem), deri, bez, papirüs, parşömen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, tartı araçları, sikkeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değerine haiz gravür, yağlıboya veya suluboya tablolar, muhallefat, nişanlar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları, (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu [KTVKK], 2018).
	TAŞINMAZ KÜLTÜREL MİRAS Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkamlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgahlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar; külliyeler, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peri bacaları ve benzeri taşınmazlar; tarihi mağaralar, kaya sığınakları; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları (KTVKK, 2018).
SU ALTI KÜLTÜR MİRASI	Batıklar, su altı kalıntıları ve kentleri En az yüz yıldır aralıklı veya sürekli olarak kıyı sularında, sığ denizlerde ve derin okyanuslarda bulunan kültürel, tarihi, arkeolojik nitelikli yerleşme ve yapılar, batık alanları, deniz araçları, hava araçları, tarih öncesine ait nesnelere (İsmep, 2004).
SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS	Somit olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, el sanatları geleneği (UNESCO, 2003).
DOĞAL MİRAS	Kültürel boyutu olan doğal sitler, kültürel peyzajlar gibi fiziki ve biyolojik ve jeolojik formasyonlar (İsmep, 2014).

Tez çalışmasının ana konusunu oluşturan kavramlardan birisi olan *Özgünlük* kavramı; Türkçede kendine özgü nitelik taşıyan anlamında kullanılmakla birlikte edebiyat, mimari, psikoloji gibi alanlarda daha detaylı ve geniş anlamlar içermektedir. Sanat ve edebiyatta özgünlük; sanatçının ortaya koyduğu eserinde kendine ait özellikler bulundurmasıdır. İnsanı ve insan davranışlarını inceleyen Psikoloji biliminde özgünlük kişinin günlük yaşamını kendi gerçek ya da öz benliğine göre sürdürebilmesi olarak tanımlanmaktadır. Psikolojide özgünlük kavramı Yunan felsefesine kadar dayanmaktadır. Otantik (authentique) kelimesi Fransızca kökenli olup, eskiden beri mevcut olan özellikleri taşıyan anlamında dilimize çevrilmiştir (TDK, 2017).

Authenticity kelimesinin İngilizce dilinden diğer dillerdeki çevirilerinde de aslına uygunluk, özgünlük, otantiklik, orijinallik, güvenilirlik gibi anlamlarda kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlamda; özgünlük ve otantiklik kelimeleri çeşitli dillerde birbirine benzeyen iki kavram olarak kabul edilse bile birbirinden ayrılan yönleri olduğu görülmektedir. Özgünlük; aynı zamanda kültürel ve doğal varlıkların Dünya Miras Statüsü'ne seçilebilmesi için gereken Üstün Evrensel Değer kriterlerinden birisidir. Üstün Evrensel Değer; geçmişteki, günümüzdeki ve gelecekte yaşayacak olan medeniyetler için ortak önem ve anlama sahip kültürel ve doğal varlıkların sahip olduğu değerler olarak tanımlanmaktadır. Dünya Miras Kavramının önemli bileşenlerinden birisi olan Üstün Evrensel Değer; UNESCO Dünya Mirası Rehberinde anlatılmaktadır. Üstün Evrensel Değer kavramı içinde yer alan üstün kelimesi; Dünya'nın en dikkat çekici ve önemli kültürel ve doğal varlıklarını, evrensel kelimesi; sadece bölgesel ve ulusal açıdan değerli olmak değil, küresel boyutta üstün olmak, değer kelimesi ise üstün ve evrensel olması için gereken özellik olarak tanımlanmıştır. Üstün Evrensel Değer (ÜED); eserin on maddeden oluşan kriterlerin en az birini sağlamasını, bütünlük, özgünlük tanımlarını karşılmasını, ayrıca geleceğe aktarılabilmesi için gereken koruma ve yönetim planını kapsamaktadır (UNESCO, 2008).

Kynourgiopoulou'nun "*Özgünlük: Hayali Yeniden Yapım Karşısında Gerçeklik*" başlıklı makalesinde, özgünlük kavramının; orijinallik ve benzersizlik kavramları ile kuvvetli şekilde bağlantılı olduğu ve ulusal kimliklerin; özgün, eşsiz özelliklerin keşfi ve birbirine eklenmesi yoluyla oluştuğu ifade edilmiştir. Ayrıca felsefe biliminde özgünlük kavramının kendine karşı doğru olma, sadık kalma ve diğerlerinden farklı bir karaktere sahip olma anlamında kullanıldığı belirtilmiştir (Kynourgiopoulou, 2000).

2. KORUMA ÇALIŞMALARINDA ÖZGÜNLÜK KAVRAMI VE TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE GELİŞİMİ

Koruma kavramı en basit tanımı ile kültür ve tabiat varlıklarının yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli önlemlerin alınmasıdır. Daha geniş tanımı ile koruma; bir yapıtı anlamaya, tarihini ve anlamını tanımaya, gerektiğinde restore ederek kullanıp, değerlendirmeye yönelik tüm işlevleri içermektedir (ICOMOS, 2014).

Restorasyon için günümüzde kabul gören tanım; eserin özgün özellikleri ile mümkün olduğu kadar az müdahale ile korunarak onarılmasıdır. Tarihi eserler geçmiş dönemlerde değişik medeniyetler tarafından önemli bir olaya ev sahipliği yapmış olması, dinsel saygı ve korku, egemenlik göstergesi, yaşamın gerektirdiği gereksinimler nedenleri ile koruma altına alınmıştır. Günümüzde ise turizm amaçlı koruma ön plana çıkmıştır.

Özgünlük kelime kökü itibari ile de öz ve özgü kelimelerinden gelmiş olup, tarihi bir eserin kendine özgü tüm özelliklerini bünyesinde barındırmasıdır. Özgünlük kavramı; özgün olma durumu, kendine ve yapıldığı döneme ait özellikler taşımak, evrensel anlamda ise koruma başarısını değerlendirmede en önemli ölçüttür (TDK, 2018). Özgünlük; yer ve zamana göre değişiklik göstermekle birlikte bir tarihi eserin değerini doğru ve anlaşılabilir olarak ölçmeye yarayan bir ölçüt olmuştur (Stovel, 2007).

2.1. Korumada Özgünlük Kavramının Tarihsel Süreç İçinde İncelenmesi

Çeşitli alanlarda özgünlük kavramı ile ilgili pek çok çalışma bulunmakla birlikte, koruma alanında özgünlük çalışmalarına yönelik kaynak sayısının oldukça az olduğu görülmüştür. Yunan Mimarlık Tarihcisi Vasiliki Kynourgiopoulou'nun Edinburg Architecture Research (EAR)'da yayınlanmış olan "*Özgünlük: Hayali Yeniden Yapım Karşısında Gerçeklik*" başlıklı makalesinde; özgünlüğün tanımı üzerinde durulmuş ve özgünlüğün tarihi alanlar ve kimlikler arasındaki tartışmada anahtar bir kavram olduğu söylenmiştir. Makalede özgünlük kavramı için kimliği oluşturan temel olduğu, ayrıca modern ile geçmiş zaman arasındaki ayırımın izlerini bulmaya yardımcı olan bir kavram olduğundan bahsedilmektedir (Kynourgiopoulou, 2000).

18. yüzyılın sonunda Dünya üzerindeki bilim, felsefe, arkeoloji alanındaki birçok gelişme kimlik sorunlarını ve hatta ulusal kimlik sorunlarını da ortaya çıkarmıştır. Ulusların özgün eserlerini bağımsız ve özgür bir ortamda oluşturabileceği, ancak, kültürler ve fikirler arası çatışma olmadan ve kurallara karşı savaşımadan özgün eser verilmediğini, çatışma sonrası yok olan eserlerin yeniden yapım sürecinde ise kimlik çatışması nedeni ile bazı yapıların özgünlüklerinin tehlike altına girebileceği belirtilmiştir (Kynourgiopoulou, 2000).

2.1.1. Koruma ve özgünlük kavramlarının 20. yy. öncesi gelişimi

M.Ö. 1.yy.'da İmparator Augustus Dönemine ait Vitruvius'un "*Mimarlık Hakkında On Kitap*" isimli eserinde; Roma İmparatorluğu'nda yeni bir yapı inşa edilirken, eski yapılara saygı duyan bir anlayışla uyulması gereken kurallar anlatılmıştır. M.S. 3.yy.'a kadar Roma şehirlerinde tüm yapılar koruma altına alınmış, kendinden önceki uygarlıkların eserlerine de saygı gösterilmiştir. Ancak M.S. 3. yy.'dan sonra Hristiyanlığın yayılması ile birlikte diğer dinlere ait yapılar tahrip edilmeye başlanmıştır. Ayrıca 4. yy.'da ekonomik durumun kötüleşmesi ve savaşlar nedeni ile eski yapıların malzemeleri sökülerek, yeni binalarda kullanılmaya başlanmıştır. 15. yy.'da İtalya'da başlayan anıt eserleri koruma çabaları, 17. yy.'da Avrupa'da yayılmaya başladı. Aynı yüzyıl içinde Dünya'nın çeşitli bölgelerinden Avrupa'daki birçok müzeye yasal veya yasal olmayan yollardan eserler taşınmaya başlanmıştır. Koruma çabaları içinde birçok eser tahrip olmuş veya özgünlüğünü kaybetmiştir. 19. yy. öncesi yönetimlerin ve dinlerin zorlamaları neticesinde öncelikle dini yapıların korunması önem kazanmıştır (Erder, 1975).

Ancak bilimsel yöntem ve ilkelere bağlı olarak koruma kavramı ve korumanın gelişimi; Avrupa'da 19.yy.da ilerleme göstermiştir. İtalya'da Rönesans'tan sonra, Fransa'da ise 1789 yılında devrimden sonra yağmalanan eski eserlere ilgi artmıştır. Fransız İhtilali sırasında pek çok anıt ve yapı insanlar tarafından tahrip edilmiş ve uzun bir süre bakımsız olarak kalmıştır. 1820-1830 yıllarına kadar Fransa'da halkın anıtlara ve yapıların korumasına karşı düşüncelerinde değişme olmamıştır. Ancak 19 yy. dan itibaren tarihi bina ve eserleri korumanın önemli olduğu ve ilkelerinin belirlenmesi gerektiği düşüncesiyle yasalarda yerini almaya başlamıştır.

Bu dönemde Viollet le Duc; (1814-1879) 10 ciltlik eseri "*Mimarlığın Akılcı Ansiklopedisi*" ile kişisel kararlara dayanan koruma uygulamalarına karşı bir sistem

geliştirmeyi hedeflemiştir. İlk kez bu kitapta restorasyon kavramı üzerinde durulmuş ve envanter, yapılış dönemi ve sonraki dönem ekler ile birlikte özgünlük kavramından bahsedilmiştir. Viollet le Duc'e göre; anıtın korunması demek, yeniden inşa edilmesi olmamakla birlikte yapının yapıldığı döneme uygun olarak tamamlanması olmuştur (Erder, 1975).

Eugene Emmanuel Viollet le Duc; 31 Ocak 1843 tarihinde Paris Notre-Dame Katedrali'nin Restorasyonu ile ilgili dönemin Adalet ve İbadet Bakanı'na sunduğu raporunda; restorasyonun esere halkın öfkesi ve yüzyılların tahribatından çok daha büyük zarar verdiği bahsetmiştir. Ancak, esere daha sonraki dönemlerde eklenen bölümlerin ise yok edilmemesi gerektiği ve eklenen her bölümüne saygı duyularak, eserin restore edilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Restorasyon sırasında yapım sisteminin ve malzemenin değişmesiyle biçimin değiştiği, biçimin değişmesinin de yapıyı tamamen değiştireceği de ifade edilmiştir (Viollet le Duc, 1843).

Ancak bu koruma yöntemi sırasında bazı sanat eserlerine zarar verilmiş olması nedeni ile Romantik Görüş diye tanımlanan bir akım doğmuştur. Romantik Görüş'ün öncülerinden olan John Ruskin (1819-1900) ve William Morris restorasyon alanında 'üslup birliğine ulaşma' kaygısıyla yapılan restorasyon çalışmalarını kabul etmemişlerdir. Yapının yapıldığı döneme yeniden dönmesi yerine hiçbir şey yapmanın daha iyi olduğu görüşünü savunmuşlardır. John Ruskin; "The Seven Lamps Of Architecture" adlı kitabında bu konudaki görüşlerini şöyle açıklamıştır: "Restorasyon bir yapının başına gelebilecek en büyük felakettir. Öyle bir felaket ki ondan hiçbir şey kurtulamaz ve yok olanın yerine sahte bir benzeri getirilir". William Morris ise yayınladığı manifestosunda; restorasyon sırasında kişisel kararların anıta zarar vereceği ve restorasyon yerine koruma kavramına önem verilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu akıma göre; restorasyonda *özgünlük ve en az müdahale* önemlidir (Erder, 1975).

1880-1890 yılları arasında, üslup birliği içinde tamamlama egemenliğine ve romantik görüşün pasif korumasına karşı iki yeni yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bunlar Tarihi Restorasyon ve Çağdaş Restorasyon kuramlarıdır. Tarihi Restorasyon kuramı; İtalya'da Luca Beltrami (1854-1933) tarafından ileri sürülmüş olup, anıtların restorasyonlarının mimarın kendi birikimine göre ve üslup birliği kaygısı ile değil, tarihi belgeler (arşiv belgeleri, tarih kitapları, pullar, resimler) araştırılarak, ulaşılan somut verilere dayalı

yapılmasının gerekliliğini savunmuştur. Bu görüşe göre belgelere dayanılsa da, rekonstrüksiyonda ileri gidilmesi hoş görülmemektedir. II. Dünya Savaşından sonra savaştan etkilenen şehir ve anıtların restorasyonunda bu görüş etkili olmuştur.

Çağdaş restorasyon kuramı ise kendinden önceki tüm görüşleri birleştirmektedir. Camillo Boito (1836-1914) tarafından 1883'te yayınlanan "Çağdaş Restorasyonun Beş İlkesi"nde sağlamlaştırmanın onarımdan daha iyi olduğu, onarımın ise restore etmekten daha iyi olduğu, yapının onarımı mecburi ise somut verilere dayanması gerektiği kabul edilmiştir. Bu kuramı Gustavo Giovannoni (1873-1947) geliştirerek, anıtların çevreleri ile birlikte ve özgün parçalarının korunarak restore edilmeleri fikrini savunmuştur. Bu ilkeler Atina Konferansı'nda daha ayrıntılı ele alınmıştır (Erder, 1975).

2.1.2. Koruma ve özgünlük kavramlarının 20. yy. ve sonrası gelişimi

1904 yılında Madrid' de "6. Uluslararası Mimarlar Kongresi'nde" tarihi yapılar ölü ve yaşayan olarak ikiye ayrılmıştır. İşlevlerini kaybetmiş kullanılmayan ölü yapıların iyice harabeye dönüşmemeleri güçlendirilmeleri gerektiği, yaşayan yapılar için ise restore edilerek korunmaları gerektiği belirtilmiştir. Kongrede ayrıca "...onarımlar, bütünlüğü korumak amacıyla, eserin orijinal üslubuna uygun şekilde gerçekleştirilmelidir; bütünlük ve üslup bütünlüğü mimaride güzelliğin esaslarından birisidir. Bütünden farklı bir üslupta yapılmış kısımlara, bu üslup kendine özgü bir değer taşıyor ve eserin estetik dengesini bozmuyor ise saygı gösterilmelidir", denilmiştir (ICOMOS, 1904). Bu kongrede tarihi yapıların korunmasında özgünlük kavramına değinilmemiş olsa bile dönem eklerine yapılacak müdahaleler konusunda kararlar alınmıştır.

1931 yılında İtalya'da "Eski Eserler ve Güzel Sanatlar Yüksek Kurulu" tarafından Carta Del Restauro, adıyla restorasyon çalışmalarında uyulacak kurallar belirlenmiştir. Bu kurallar;

- Anıtın dayanıklılığı ve zamana karşı direnme gücünü yeniden kazandırmak amacı ile sürekli bakım ve sağlamlaştırma çabalarına önem verilmesi,
- Bir anıtın bütünlüğü, kesin verilere ve büyük ölçüde anıtın özgün öğelerine dayandığı takdirde gündeme getirilmesi,
- Kullanılmayan ve geçmiş uygarlıklara ait anıtlarda, her tür bütünlemeden kaçınılması,
- Eski yapılara özgün işlevine uygun yeni bir işlev verilmesi,

Hangi döneme ait olursa olsun, sanat değeri ve tarihi anısı olan tüm öğelerin korunması, üslup birliği veya yapıyı ilk tasarımına döndürme kaygılarıyla bu öğelerden bazılarının dışlanmasına yönelik bir tutumun kabul edilmemesi, kararların sadece restorasyon projesi müellifinin kişisel görüşüne bırakılmaması, Anıta ve geçirdiği dönemlere olduğu kadar çevresine de saygılı olunması, şeklinde ifade edilmiştir (ICOMOS, 1931).

Bu restorasyon kuramı ile tarihi yapıların güçlendirilmesi için yapılacak eklerin az olması, yapının bünyesinde bulunan dönem eklerinin ise ancak yapının bütünlüğünü bozmaması durumunda korunması, tahrip olan bir anıtın bütünlenmesinin ise varsayımlara göre değil, somut belgelere dayandırılarak yapılması benimsenmiştir. Ayrıca eski yapıların geçmişten gelen izlerinin geleceğe en doğru şekilde aktarılması ve tüm ülkelerin ortak mirası olarak kabul edilmesi için tavsiye kararı alınmıştır. Bu gelişmeler ışığında II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da yıkılan ve hasar gören yapıların yeniden kullanılması amacıyla yeniden yapım ve restitüsyon çalışmaları hız kazanmıştır (ICOMOS, 1931).

1946 yılında "Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu" olan UNESCO kurulmuştur. 1964 tarihli Venedik Tüzüğü’ne gelinceye kadarki dönemde UNESCO tarafından; 1956 yılı Arkeolojik Kazılarda Uygulanabilir Uluslararası İlkeler hakkında, 1960 yılı İnsanların Müzelere Erişiminin En Etkili Yollarını Sunmaya ilişkin, 1962 yılı Peyzaj Alanlarının Güzellik ve Karakterinin Korunmasına Dair Tavsiye Kararları alınmıştır. Ancak bu tavsiye kararları özgünlük kavramı ile ilgili bilgi içermemekte olup, müzecilik, peyzaj ve kaçakçılık konularına ilişkin hazırlamıştır.

1964 yılında Venedik’te toplanan “2.Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi’nin” sonuç bildirgesi olan *Venedik Tüzüğü’nde* ise,

Onarım uzmanlık gerektiren bir iştir. Amacı, kültür varlığının estetik ve tarihi değerini korumak ve ortaya çıkarmaktır. Onarım kendine temel olarak aldığı özgün malzeme ile güvenilir belgelere saygıyla bağlıdır. Faraziyenin başladığı yerde onarım durmalıdır; yapılması gerekli herhangi bir eklemenin mimari kompozisyondan farkı anlaşılabilir ve gününün damgasını taşımamalıdır. Anıtın korunması, ölçeği dışına taşmamak koşuluyla çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Eksik kısımlar tamamlanırken özgünden ayırt edilebilecek bir şekilde yapılmalıdır. *Zaman içinde anıta yapılmış olan ekler de önemlidir ve birer belge niteliğindedir.* Kültür varlığına mal edilmiş farklı dönemlerin geçerli katkıları saygı görmelidir; zira onarımın amacı üslup birliği değildir. Bir kültür varlığı üst üste çeşitli dönemlerin izlerini taşıyorsa, alttaki dönemleri açığa çıkarmak ancak bazı özel durumlarda yok edilen malzemenin önemi azsa, açığa çıkarılan malzeme büyük tarihi, arkeolojik ya da estetik değer taşıyorsa ve korunma durumu böyle bir davranışı gerekli

gösterecek kadar iyi ise haklı çıkarılabilir. Ayrıca; bir kültür varlığı tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçasıdır. Kültür varlığının tümünün, ya da bir parçasının başka bir yere taşınmasına kültür varlığının korunması bunu gerektirdiği ya da çok önemli ulusal veya uluslararası çıkarların bulunduğu durumlar dışında izin verilmemelidir” denilmiştir (ICOMOS, 1964).

Venedik Tüzüğü’ndeki kararlar doğrultusunda yapı geleneksel ortamında kalmalı ve dönem eklerine saygı gösterilerek onarılmalı ve yapının eksik kısımları tamamlanırken özgünlük ön planda tutulmalıdır. Ayrıca tarihi anıtlar ve sitlerin korunması ve değerlendirilmesine yönelik yöntem ve teknikler belirlemek, araştırmaları desteklemek amacıyla 1964 yılında Venedik Tüzüğü’nde uluslararası bir konsey kurulması yönünde karar alınmış olup, 1965 yılında Varşova’da “Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi, ICOMOS” kurulmuştur.

1972 yılında UNESCO tarafından kabul edilmiş olan “*Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme*”de kültürel ve doğal miras tanımlanmıştır. Kültürel mirasın ve doğal mirasın sadece geleneksel bozulma nedenleriyle değil, sosyal ve ekonomik şartların değişmesiyle yok olma tehdidi altında olduğu ve özgünlüğünü kaybettiği ifade edilmiş olup, üstün evrensel değer kavramından da bahsedilmiştir (UNESCO, 1972).

1975 yılında *Amsterdam Bildirgesi* ile bütünleşik koruma kavramı politikalarına girilmiştir. Bütünleşik Koruma; farklı tarihi dönemler ile sosyal, kültürel, antropolojik, coğrafi ve ekonomik ilişkilerin oluşturduğu yapının bütün olarak korunmasıdır. Bu yaklaşım sadece kültürel ve tarihi değerlerin değil, ekonomik ve sosyal niteliklerin de korunması gerektiğini ifade etmektedir. Yapı merkezli korumadan çevre merkezli korumaya geçilmiştir (ICOMOS, 1975).

1979 yılında Güney Avustralya’nın Burra şehrinde kabul edilmiş olan *Burra Tüzüğü’ne* göre tarihi bir yapının korunması; mevcut durumunun zamanla zarar görmesini engellemek ve kültürel özelliklerini kaybolmadan yaşatabilmektir. Ayrıca, restorasyon tarihi bir eserin yeni malzeme kullanmadan sadece zarar görmüş bölümlerini tekrar uygun şekilde eski haline getirerek yapılan onarım ve bakım olarak tarif edilmiştir. Dönem eklemelerinin yapının tarihinin birer simgesi olduğu ve bu nedenle kültürel bir değere sahip olduğu da vurgulanmıştır (ICOMOS, 1979).

1982 yılında ICOMOS tarafından *Tarihi Bahçelerin Korunması* ile ilgili *Floransa Tüzüğü* kabul edilmiştir. Tüzükte; tarihi bahçelerde yapılacak koruma çalışmalarında başarılı dönem eklerine saygı duyulması gerektiği ifade edilmiştir. Tüzükte kararlar tarihi bahçeler üzerine olsa da benimsenen koruma yaklaşımı; nitelikli dönem eklentilerinin özgün kabul edilerek korunması üzerine olmuştur (ICOMOS, 1982).

1982 yılında ICOMOS tarafından da *Quebec Kültür Mirasının Korunmasına Yönelik (Deschambault Bildirgesi) Tüzük* kabul edilmiştir. Bu tüzükte ulusal mirasın korunmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında özgünlüğe özellikle önem verilmesi ve her tarihi dönemin katkısına saygı duyulması gerektiği belirtilmiştir (ICOMOS, 1982).

1987 yılında Washington'da toplanan ICOMOS Genel Kurulu'nda kabul edilen "*Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunmasına İlişkin Tüzük*"de tarihi kentsel alanların karakterini oluşturan yeşil ve açık alanlar, ölçek, boyut, üslup, yapım tekniği, malzeme, renk ve bezemeler, görünüşler, işlevler gibi nitelikleri etkileyen olumsuzlukların özgünlüğü bozduğu ifade edilmiştir (ICOMOS, 1987).

1990 yılında ICOMOS tarafından kabul edilmiş olan "*Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nde*" bütünleşik koruma politikaları üzerinde durulmuş ve eserin özgün durumuna ulaşabilmek için ciddi araştırmalar yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Arkeolojik mirasın korunması çalışmalarında eser hakkında en ayrıntılı bilgiye ulaşıp, temel veri tabanı oluşturulması ve arkeolojik eserin özgünlüğüne zarar vermeden koruma çalışmalarının tamamlanması gerektiği de anlatılmıştır (ICOMOS, 1990).

Tarihi eserlerin korunmasındaki en önemli ve dönüm noktası niteliğindeki belge UNESCO, ICCROM ve ICOMOS'un iş birliği ile 1994 yılında Japonya'nın Nara kentinde düzenlenen konferansta kabul edilen *Nara Özgünlük Belgesi*'dir. Venedik Tüzüğü'nde kabul edilen ilkeler çerçevesinde tasarlanmış olan belgede aşağıda yer alan kararlar alınmıştır.

Kültür mirasının korunması uygulamalarında özgünlüğün dikkate alınması; insanlığın ortak belleğinin tüm yönlerine saygı göstermek adına en büyük katkıdır.

Kültür mirasının tüm biçimleri ve tüm tarihsel dönemleriyle korunabilmesi, bu mirasa değerler atfedildiği ölçüde kolaylaşır. Bu değerleri olabilecek en doğru bir biçimde

algılama yeteneğimiz, bu değerler hakkındaki bilgi kaynaklarının inanılır olmasına ve doğru anlaşılmasına da bağlıdır. Bu değerleri tanımak, anlamak ve kültür mirasının ilk tasarımına ve sonradan kazandığı özelliklerine, tarihsel varlığına ve anlamına bağlı olarak yorumlamak, söz konusu yapıtın özgünlüğü konusunda varılacak yargının temelini oluşturur ve hem biçimle hem de malzemeyle ilgilidir.

Venedik Tüzüğü'nde de bu anlamda yer verilen özgünlük, ulaşılabilir bilgi kaynaklarının inanılabilirliği konusunda niteleyici ana etken olarak belirmektedir. Her türlü bilimsel çalışmada, koruma ve restorasyon müdahalelerinde, Dünya Mirası Listesi'ne kabul edilme sürecinde, ya da kültür mirasıyla ilgili her türlü envanterde özgünlük çok önemli bir işlev yüklenir.

Kültür varlıklarına atfedilmiş değerler ve bilgi kaynaklarının güvenilirliği konusundaki yargılar kültürden kültüre, hatta aynı kültürün içinde değişebilir. Başka bir deyişle, değer yargılarını ve bunlara bağlı özgünlük değerlendirmelerini tek ve değişmez ölçütlere dayandırmak kabul edilemez. Tam tersine, kültürlere gösterilecek saygı, her yapıtın ait olduğu kültürel bağlamı belirleyen ölçütlere göre dikkate alınmasını ve değerlendirilmesini zorunlu kılar. Dolayısıyla her kültürde kendi miras değerlerine özgü niteliklerin tanınması ve ilgili bilgi kaynaklarının inanılabilirliği ve doğruluğu, en önemli ve acil olan konudur.

Bir anıtın ya da sitin doğasına ve kültürel bağlamına bağlı olarak; özgünlük yargısı çok çeşitli bilgi kaynaklarına bağlıdır. Bu kaynaklar; tasarım ve biçimi, malzeme ve nesneyi, kullanım ve işlevi, gelenek ve teknikleri, konum ve yerleşimi, ruh ve anlatımı, ilk tasarım ve tarihsel evrimi içerir.

Bilgi kaynakları yapıtın bünyesinde olabileceği gibi, dışında da olabilir. Bu kaynakların kullanımı, kültür mirasının, sanatsal, teknik, tarihsel ve toplumsal boyutlarıyla tanımlanmasına olanak verir (ICOMOS, 1994).

Nara Özgünlük Belgesi'nde bir anıt ya da sitin özgünlüğü;

Disiplinler arası iş birliğini sağlamak ve tüm ulaşılabilir bilgi ve uzmanlıklardan yararlanmak,
Kabul edilen değerlerin bir kültürü ve bu kültüre özgü çeşitliliği temsil etmesi, özgünlüğün kendine özgü doğasını, gelecekte yararlı bir bakım ve izleme rehberi olacak biçimde açıkça belgelenmesi gibi hususlarda çaba göstermek,
Özgünlük değerlendirmelerini değişen değer ve koşulların ışığında güncellemek gerektiği, şeklinde değerlendirilmiştir (ICOMOS, 1994).

Ayrıca günümüzde ülkeler ve toplumlar tarafından çok önemsenmeyen korumada özgünlük kavramının net ve tam olarak anlaşılması için dünyanın değişik bölge ve ülkelerinde sürekli eğitim ve toplantılar düzenlemek, ülkeler arası iş birliği sağlamak Nara Özgünlük Belgesi'nde alınan kararlar arasındadır.

1996 yılında US/ICOMOS, Amerika merkezli Getty Koruma Enstitüsü ve San Antonio Koruma Topluluğu tarafından San Antonio’da düzenlenen “*Kültürel Mirasın Korunması ve Yönetiminde Özgünlük*” konulu sempozyumda Norveç’in Bergen ve Japonya’nın Nara şehirlerinde kabul edilmiş olan belgeler üzerinde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Sempozyumun sonuç bildirgesi olarak kabul edilen *San Antonia Bildirgesi*’nde Amerika’nın mimari, kentsel, arkeolojik ve kültürel mirasıyla bağlantılı olarak, özgünlüğün tanımı üzerinden tespitler oluşturularak, tavsiye kararları alınmıştır. Bildirgede özgünlük kavramını etkileyen; (ICOMOS, 1996).

Özgünlük ve Kimlik

Kültürel mirasımızın özgünlüğü doğrudan kültürel kimliğimizle bağlantılıdır. Amerika Kültürleri ve Mirası, benzersiz gelişimleri ve etkileri ile diğer kıtalarinkinden farklıdır. Bizim dillerimiz, ekonomik geçim kaynaklarımız ve ruhsal inançlarımız kıtamız içinde değişir ve Amerika’yı birleştiren güçlü yaygın bağları vardır. Son olarak, grupların hepsi dinamik kıtasal kimliğimizi oluşturan çok kültürlülüğe katkıda bulunmuştur.

Özgünlük ve Tarih

Bir sitin öneminin anlaşılması ve özgünlüğün tanımlanmasında tarih önemli bir ögedir. Bu mirasın özgünlüğünün anlaşılması onunla ilgili olanlar veya tarihlerinin parçası olduğunu iddia edenler tarafından sitin öneminin kapsamlı bir değerlendirmesine bağlıdır. Bu sebeple, o site ilişkili değerlerin yanı sıra, kökenleri ve evrimini anlamak önemlidir. Bir sitin tarihi, belirli grupların baskın değerlerini başka gruplar üzerinde artırmak için kullanılmamalıdır.

Özgünlük ve Malzemeler

Kültürel bir sit alanının malzeme dokusu özgünlüğünün başlıca bileşeni olabilir. Venedik Tüzüğü’nün 9. maddesi’nde vurgulandığı gibi, eski ve özgün öğelerin mevcudiyeti bir mirasın temel doğasının parçasıdır. Tüzük; maddi kültürel mirasımızın malzemelerinin geçmişimiz ve kimliğimiz hakkında önemli bilgilerin taşıyıcısı olduğunu da göstermektedir.

Özgünlük ve Sosyal Değer

Miras alanları; atalarına ait geçmişle bağlantılı toplumsal yaşamı destekleyen derin ruhsal bir mesaj taşıyabilir. Bu ruhsal anlam yerleşim örnekleri, kullanım ve dini inançlar gibi gelenek ve alışkanlıklar yoluyla tezahür etmektedir. Anıları ve kültürel tezahürlerini koruma amacı insanı, ruhsal olarak zenginleştirmeyi amaçlayan bir konudur.

Dinamik ve Durağan Sitlerdeki Özgünlük

Sitin türüne bakılmaksızın, çağdaş işlemler bütün kültürel kaynakların karakterini, önem ve dengelerini dönüştürmeden kurtarmalıdır. Yeni öğeler bütünün karakterleriyle uyumlu olmalıdır.

Özgünlük ve Yönetim

Kuzey ve Güney Amerika mirası; farklı örnekleri ile ayırt edilir. Sitlerin çoğu yöneticiler tarafından korunurken, bazıları korunamamaktadır.

Özgünlük ve Ekonomi

Kuzey ve Güney Amerika’da, birçok arkeolojik sitin özgünlüğü yeniden yapılanmalar yoluyla tehlikeye atılmaktadır. Eğitsel değerlerine rağmen, turizmi teşvik etme amaçlı yeniden yapılanmalar sitlerin özgünlüğünü azaltmaktadır, şeklinde çeşitli değerler tanımlanmıştır (ICOMOS, 1994).

1999 yılında ICOMOS “*Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü’nde*” ise geleneksel mimari mirasa zaman içinde yapılan eklerin de orijinal yapılar kadar saygı duyulması gereken kültürel öğeler olduğu ve bir belge niteliğinde olan bu eklentilerin korunması ve restorasyonun da bu ekleri göz önünde tutarak yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Tarihi yapılara yeni işlev verilirken veya yapıların konfor koşulları yükseltilirken, yapının karakteri ve bütünlüğü bozulmamalı ve yapı bütün eklentileri ile tek bir döneme göre onarılmamalıdır, denilmektedir (ICOMOS, 1999).

1999 Yılında Meksika’da toplanan ICOMOS Genel Kurulunda kabul edilen “*Ahşap Tarihi Yapıların Korunması İçin İlkeler*” başlıklı bildirmede; Venedik Tüzüğü’nün 9-13. Maddelerinde belirtildiği gibi, koruma ve yaşatmanın temel amacının kültür varlığının tarihi özgünlüğünü ve bütünlüğünü korumak olduğu, ahşap tarihi bir yapının dokusuna olabildiğince az müdahale edilmesi gerektiği, restorasyonun ilk olarak yapının taşıyıcılığını korumak olduğu ifade edilmiştir (ICOMOS, 1999).

2003 yılında ICOMOS tarafından kabul edilen “*Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu İçin İlkeler*” metninde ise tarihi yapının değeri ve özgünlüğünün dar tanımlı ölçütlere dayandırılmayacağı, tüm kültürlerle saygılı olarak, ait oldukları kültürel ortam içinde değerlendirilmelerinin gerektiği belirtilmiştir. Bu ilkelere göre yapının bünyesinde bulunan tarihi malzeme, mimari öğeyi kaldırmak veya değiştirmekten mümkün olduğunca kaçınılmalı ve yapının ayakta kalması sağlanmalıdır. Ayrıca restorasyon müdahalesinin eserin özgünlüğünü bozmadan ve geri dönüşebilen malzemeler ile yapılması gerekmektedir (ICOMOS, 2003).

2011 yılında ICOMOS tarafından kabul edilen Paris Deklarasyonu ile devletlere, bütün kuruluş ve uzmanlara mimari miras ile ilgili tavsiyelerde bulunulmuştur. Metnin yapı Sanatına Dönüş bölümünde; koruma kavramı; kentsel, kırsal, anıtsal yapı mirasını ait olduğu fiziki ve sosyo-kültürel ortamında, özgün malzeme ve yapı tekniği ile işlevini göz önüne alarak, günümüz koşullarına adapte etmek olarak tanımlanmıştır (ICOMOS, 2011).

2011 yılında ICOMOS Türkiye tarafından sunulan *İstanbul'un Tarihi Alanlarına yönelik Üstün Evrensel Değer Beyanında*; 2011 Paris toplantısında kabul edilen üstün evrensel değer tanımının bahsedilen tarihi alanların miras listesi kriterlerine, özgünlük ve bütünlük kavramlarına uygunlukları üzerinde durulmuştur. 19 Şubat 2012 Tarihli Türkiye Dünya Miras Alanları İzleme Toplantısı'nın Kapadokya Bildirgesi'nde ve 17 Nisan 2012 tarihli Edirne Bildirgesi'nde; Türkiye'deki Dünya Mirası Alanlarının izlenmesine, korunma durumlarının ve üstün evrensel değerlerinin ne kadar korunduğunun irdelenmesine karar verilmiştir. Yapılacak çalışma sırasında kullanılan kriterler ise olağanüstü evrensel değer, özgünlük, bütünlük ve yönetim planı süreçleridir (ICOMOS, 2011).

2012 ve 2013 yılları arasında gerçekleştirilen "*Ulusal Mimari Koruma Uzmanları Ve ICOMOS Türkiye Milli Komitesi'nin*" toplantılarında alınan kararların yayınlandığı bildirmede özgünlük tanımına yer verilmiştir. Bu bildirmeye göre özgünlük; kültür varlığının anlam kazanabilmesi için gereken ve onun gerçekliğini, değerini ve bütünlüğünü kanıtlayan bir özelliktir. Ayrıca bu bildirmeye göre eserin inşa edildiği tarihten günümüze kadar bünyesinde yer alan ve kimliğini oluşturan tarihsel katmanlar, özgünlüğünün bileşenleri olarak kabul edilmektedir. Bu durumda özgünlüğünü konum, tasarım, malzeme gibi özellikler açısından kaybetmiş bir kültür varlığının korunmuş olmasından söz edilemeyeceği gibi günümüze ulaşamamış bir kültür varlığının yeni tasarım, malzeme, taşıyıcı sistem, işçilik ile yeni bir çevre içinde inşa edilmesi de (savaş vb. bir durum dışında) eserin korunmuş olduğunu göstermemektedir.

Yine aynı bildirme ile kültür varlığı değerlerini taşıyan ve toplumsal hafızada güncelliğini korumakla birlikte herhangi bir nedenle yitirilmiş olan yapının, gerek eserin niteliği, gerekse kültürel çevreye olan tarihsel katkıları ve toplumsal açıdan vazgeçilmezliğinin tanımlanması durumunda yeniden yapının uygun olabileceği belirtilmiştir. Ancak bir kültür varlığının yeniden yapılması; çevresinin değişmemiş olması, ayrıca bu değişikliğin toplumsal hafızada yer bulmuş olması ve eldeki verilerinde kültür varlığının yeniden yapılmasına olanak vermesi durumunda doğru olabilecektir. 2013 yılında Ulusal Mimari Koruma Uzmanları Toplantıları ve ICOMOS Türkiye Milli Komitesi'nin aldığı kararlar revize edilerek, *ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi* adı altında yayınlanmıştır. Bildirme'nin kamuoyu ile paylaşılarak, kaynak oluşturması amaçlanmıştır.

Çizelge 2.1. Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi kapsamında yapıların kültür varlığı niteliği kazanılabilmesi için gereken ölçütler (ICOMOS, 2013)

YAPILAR VEYA YAPI PARÇALARININ KÜLTÜR VARLIĞI NİTELİĞİNİ KAZANABİLMESİ İÇİN SAHİP OLMASI GEREKEN DEĞERLER (ICOMOS, 2013)	
Özgünlük	Bir mimari kültür varlığının anlam kazanabilmesi için gereken ve onun gerçekliğini, değerini ve bütünlüğünü kanıtlayan tüm özellikleridir. Mimari mirasın özgünlüğü söz konusu olduğunda, konum, tasarım, malzeme ve işçilik özellikleri açısından içinde bulunduğu kültür alanının bozulmamış ve tahrif edilmemiş bir belgesi olması istenir. İlk yapımından günümüze yapıların bünyesinde yer alan ve yapının kimliğini oluşturan tarihsel katmanlar, özgünlüğünün bileşenleri olarak kabul edilir. Mimari mirasın korunmasına yönelik tüm yaklaşım ve uygulamalar, bu mirasın sahip olduğu değerleri somutlaştıran özgünlüğünün korunmasını hedeflemelidir. Özgünlüğünü tüm boyutları ile (konum, tasarım, malzeme ve işçilik) kaybetmiş bir mimari kültür varlığının korunmasından söz edilemez. Özgünlüğü dikkate alınmadan ve onarılabilir maddi varlığı yok edilerek yeniden ve yeni tasarım, taşıyıcı sistem, malzeme ve işçilik ile ve yeni bir çevre içinde inşa edilen yapıların korunmuş olduğundan söz edilemez. Aynı kapsamda tarihin bir döneminde var olan ancak günümüzde yok olmuş ve çevresel bağlamı değişmiş bir yapının, yeniden inşa edilmesi, savaş vb. bir durum söz konusu değil ise, koruma uygulaması olarak kabul edilemez. Bu konularda yasalar, yönetmelikler ve ilke kararlarında var olsa dahi ve yenileme başlığı altında mimari kültür mirasının yok edilmesine ve yanlıtıcı sonuçların ortaya çıkmasına neden olan hükümlerin ve uygulamaların doğruluğundan bahsedilemez.
Bütünlük	Mimari mirasın yapısal ve mimari olarak bir bütün tanımlaması ve miras olma durumunu belgeleyen tüm unsurları ile var olmasıdır. Bütünlüğün diğer bir boyutu ise mimari mirasın içinde varlık kazandığı çevre ve diğer miras unsurları ile birlikte süreklilik göstermesi şeklinde anlaşılmaktadır.
Tarihsel Değer	Tarihsel değer; yapı ya da yapı gruplarının tarihsel önem taşıyan bir olay, kişi ve/veya kurumla ilişkili olmasıdır.
Belgesel Değer	Yaşamın mekâna yansımaları olarak kabul edilen yapılar, değişik dönemlerde yaşayan topluluklar ve onların sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal yaşamları, yapım teknolojileri hakkında bilgi vermektedir.
Sanatsal ve Estetik Değer	Kültür varlığının tasarımındaki anlayışı ve bezeme özelliklerini, dönemin ulaştığı beğeni düzeyini ve niteliğini kapsar.
Teknolojik ve Teknik Değer	Kültür varlığının ait olduğu dönemin teknik bilgi, beceri, yapım, malzeme ve işçiliğine ilişkin belgesel niteliklerinin tümüdür.
Enderlik ve Teklik Değeri	Benzerleri zaman içerisinde yok olmuş yapılar ya da yapı elemanları enderlik değeri taşırlar. Türü, mimari üslubu ve tasarımcısı bağlamında benzeri olmayan ya da günümüze tekil olarak gelen yapı ya da yapı elemanları teklik değeri taşırlar.
Grup Değeri	Birlikte bir bütün oluşturan, mimari miras öğelerinin bir arada bulunmalarından doğan değerdir.
Kullanım Değeri	Kültürel varlığın kullanımının sürmesi ve kendisine çağdaş toplumda bir yer bulması bağlamında, yapının kullanılarak korunması ve çağdaş yaşamda yer alarak geleceğe taşınması durumudur. Yapının özgün kullanımının ya da toplumun onun için öngördüğü yeni kullanımın yapıya kattığı değerdir.
Folklorik Değer	Toplumun yerleşmiş örf ve adetleri, yaşam biçimleri, inanışları ve alışkanlıklarının mimari mekânlarla birlikte var olmasının yarattığı değerdir.

2013 yılında ICOMOS Türkiye Milli Komitesi'nin Diyarbakır Kalesi ve tarihi dokuya ilişkin toplantısında; tarihi dokunun Üstün Evrensel Değer (ÜED) niteliğinin ne olduğunun ve özgünlük, bütünlük ölçütlerinin ne şekilde sağlandığının açıklanması ve korumanın başarılı olması için özgünlüğe önem verilerek, bir danışma komisyonunun oluşturulması gerektiği tavsiye edilmiştir (ICOMOS, 2013).

2014 yılında Floransa'da toplanan ICOMOS Genel Kurulu'nun toplantısında sunulan "*İnsani Değer Olarak Miras ve Peyzaj*" konulu sonuç bildirisinde tüm bireyler ve toplulukların kültürel miras ve peyzajın özgünlüğünü ve kültürel çeşitliliğini korumakla görevli oldukları ilke olarak kabul edilmiştir. Geçmiş kuşakların hafızası olan peyzaj alanlarının gelecek kuşaklara somut ve somut olmayan bilgiler aktarabildikleri için kültürel mirasın ayrılmaz bir parçası olarak saygı duyulması gerektiği ifade edilmiştir. Bu düzenlenen sempozyum ile Venedik Tüzüğü'nün 50. ve Nara Belgesi'nin 20. yıldönümleri kutlanmıştır (ICOMOS, 2014).

2.1.3. Türkiye'de koruma çalışmaları ile ilgili yapılan düzenlemeler çerçevesinde özgünlük kavramının gelişimi

Türkiye'de Osmanlı Dönemi'nin sonuna kadar koruma ile ilgili yasal çalışmaların çok fazla olmadığı görülmüştür. 19 yy. ile birlikte Avrupa örnek alınarak, bazı yasal düzenlemeler yapılmaya çalışılmış ve bu kısıtlı yasalar çerçevesinde koruma çalışmalarını yönlendirecek kurumlar açılmıştır. 19. yy. Osmanlı Dönemi'nde taşınır kültür varlıklarının korunması ön planda olmuştur. Kültür varlıklarının korunmasıyla ilgili ilk yasal düzenleme 1869 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesidir. 1874, 1884 ve 1906 yıllarında yeni maddeler ile güncellenmiştir. Nizamnamelerde ağırlıklı olarak müzecilik anlayışı ön plana çıkmıştır. Bu nizamnamelerde yabancı araştırmacıların yapacakları kazı öncesi izin almaları ve bulunan eserlerin yurt dışına çıkartılmamaları gerektiği hükme bağlanmıştır. Ancak sivil mimarlık örneği yapılardan konutlar hakkında hiçbir hüküm yer almamaktadır. Batı ile restorasyon, koruma, müzecilik gibi konularda uyum sağlamak amacı ile 20. yy. da Avrupa ülkelerinin onayladığı sözleşmeler imzalanarak, kültür varlıkları ile ilgili koruma çalışmalarında hız kazanılmıştır.

1906 yılında yürürlüğe konulan Asar-ı Atika Nizamnamesi Cumhuriyet Döneminde de bir süre geçerliliğini sürdürmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında eski eserle ilgilenen bir bakanlık bulunmamaktadır. Bazı kanunlarla eski eserlerin bakım ve onarım sorumlulukları çeşitli kurumlara devredilmiştir. 1924 yılında yürürlüğe giren bir kanunla; saraylar ve kasırlar Milli Emlak'a, 1925 yılında yürürlüğe giren bir kanunla; türbelerden kıymetli olanlar Maarif Vekilliğine, 1930 ve 1931 yıllarında yürürlüğe giren Belediyeler Kanunu ile kaleler, kuleler, boş arsalar ve mezarlıklar belediyelere devredilmiştir. 2 Haziran 1929 yılında yürürlüğe giren 1525 Sayılı Şose ve Köprüler Kanunu ile köprüler de Nafia Vekâletine devredilmiştir. Şose ve Köprüler Kanununa ait yönetmelik ise 1947 yılında kabul edilmiştir (Resmi Gazete, 1929).

Şeriye ve Evkaf Vekâlet'inin kaldırılmasının ardından Evkaf Vekâlet'inin yerine 1924 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü kurulmuş ve 13 Haziran 1935 tarihinde Vakıflar Kanunu yürürlüğe girmiştir. 1945 yılında kabul edilmiş olan UNESCO Sözleşmesi Türkiye tarafından 1946 yılında 4895 sayılı kanunla onanmıştır. 1949 yılında ise UNESCO Kuruluş Sözleşmesinin 7. maddesi gereği; UNESCO Türkiye Millî Komisyonu oluşturulmuştur. 1951 yılında ise koruma ile ilgili kararlar almak ve çalışmalarını üst ölçekte değerlendirmek amacı ile Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kurulmuştur. 1952, 1959 ve 1962 yıllarında ise yönetmelikleri yayınlanmıştır. Bu yönetmeliklerle Osmanlı Sivil Mimari örnekleri konutlar koruma altına alınmıştır. Bu tarihe kadar yasalardaki eksikliklerden dolayı kentsel dokuda geri dönüşü olmayan tahribatlar oluşmuştur.

1956 yılında İstimlak Kanunu, 1957 yılında İmar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunlarda eski eserle ilgili maddeler olsa da tarihi dokunun yıpranmasına engel olunamamıştır. Yapılan araştırmalarda ülkemizde 1950-1970 yılları arasında tarihi dokunun; yeni binalar ve yollar yapılması amacı ile yok edildiği görülmüştür. Özgünlüğünü kaybetmiş yeni bir kentsel doku oluşmuştur. 1973 yılındaki "Eski Eserler Kanunu" Türkiye'deki tarihî çevrenin bir bütün olarak korunması gerektiğini ifade eden ilk yasal düzenlemedir. Bu kanunda kentsel sit, doğal sit ve anıt ağaç koruma gibi kavramlar yer almaktadır (Akozan, 1977).

1974 yılında Türkiye ICOMOS'a üye olmuş ve aynı yıl yayımlanan bir yönetmelikle Kültür Bakanlığı'na bağlı, yarı resmi bir konsey olarak ICOMOS Türkiye Milli Komitesi

kurulmuştur. 1972 yılında UNESCO tarafından kabul edilmiş olan “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” 14.04.1982 tarih ve 2658 sayılı Kanunla Türkiye tarafından uygun bulunmuş olup, 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanmıştır. Bu sözleşmeyi onaylayan devletlerden her birinin topraklarında bulunan kültürel ve doğal mirasın saptanması, korunması, muhafazası, teşhiri ve gelecek kuşaklara iletilmesinin sağlanması konusunda sorumluluğu bulunmaktadır. Ayrıca bu sözleşme kapsamında UNESCO tarafından evrensel değerdeki eserlere Dünya Miras Statüsü verilmektedir.

1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK) kabul edilmiş olup, bazı maddeleri değiştirerek ve yeni maddeler eklenerek günümüzdeki şeklini almıştır. KTVKK’nun 1983 yılındaki ilk halinde özgünlük kavramına yer verilmemiş iken, 2004 yılında kültür varlığının tanımı bölümünde özgün değer taşıma kavramına değinilmiştir. Kanun’da kültür varlığı; “tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklarıdır” şeklinde tanımlanmıştır. Ancak bir eserin özgün değer taşıyıp taşımadığının nasıl anlaşılacağı net olarak ifade edilmemiştir (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu [KTVKK], 1983)

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu alt mevzuatı olan Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği’nin son hali 2013 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik kapsamında basit onarım tanımında “yapıların; ahşap, madeni, pişmiş toprak, taş vb. çürüyen ya da bozularak eksilen mimari öğelerin *özgün biçimlerine uygun* olarak aynı malzemeyle değiştirilmesi, bozulan iç ve dış sıvaların, kaplamaların, renk ve malzeme uyumu sağlanarak *özgün biçimlerine uygun* olarak yenilenmesi” şeklinde ifade yer almıştır. Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği’nin Tek Yapı Ölçeğinde Rölöve, Restitüsyon ve Restorasyon Projeleri Teknik Şartnamesinde ise yapıya ait restitüsyon çalışmalarında farklı dönemlerinin belirtilmesi ve “yapının özgün bünyesinde mevcut olmayan ve değişik dönemlerde yapılan eklemelerin, yapının özgün bünyesinde bulunan ancak bugün izlenemeyen elemanların, yapının özgün bünyesinde bulunan, bugün de izlenen ancak dönemler içerisinde değişmiş elemanların belirlenmesi” istenmiştir. Aynı şartnamenin restorasyona ilişkin bölümünde ise; “yeni bir kullanımın gerekmesi halinde, bu kullanım yapının özgün değerlerini ve niteliklerini bozmayacak ve onların algılanmasını

güçleştirmeyecek ölçeklerde tasarlanmalı” şeklinde ifade edilmiştir Yürürlükte olan KTVKK’ nu ve alt mevzuatında özgünlüğün tam tanımının yapılmadığı, sadece biçimsel olarak ele alındığı görülmüştür (KTVKK, 2018)

KTVKK’nun yürürlüğe girmesi ile birlikte GEEAYK lağvedilmiş, onun yerine Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile Koruma Bölge Kurulları oluşturulmuştur. Günümüzde tarihi eserlerin korunmasında Kültür ve Turizm Bakanlığı başta olmak üzere Vakıflar Genel Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü (Tarihi Köprüler Şubesi), TBMM (Milli Saraylar), Devlet Demir Yolları Genel Müdürlüğü, Milli Savunma Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Valilikler, Belediyeler gibi kamu kurumlarına da sorumluluk verilmiştir.

2.2. UNESCO Dünyası Mirası ve Özgünlük Kavramı

UNESCO tarafından evrensel anlamda önem taşıyan anıtlara ve sitlere *Dünya Mirası* statüsü verilmektedir. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme’yi kabul eden üye devletler UNESCO’ya başvuru yaparak bu süreci başlatırlar. Başvurular Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) ve Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUCN) tarafından değerlendirilir ve Dünya Miras Komitesi’nin onayı ile miras listesine alınır. Bir eserin Dünya Miras Listesi’ne alınabilmesi için Üstün Evrensel Değer (Outstanding Universal Value) tanımında yer alan şartları sağlayıp sağlamadığı araştırılır.

Üstün Evrensel Değer (ÜED) niteliğini ölçmek için; Dünya Miras Listesine önerilen eserin 6 kültürel ve 4 doğal Dünya Miras Listesine seçilebilme Kriteri arasından en az bir özellik ile *UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi’nin Yürütülmesi İçin Uygulama Rehberi’nde* belirtilen bütünlük (integrity) ve özgünlük (authenticity) tanımlarını karşılaması koşulu bulunmaktadır. Ayrıca koruma ve yönetime ilişkin gereksinimlerinin de bulunduğu ülke tarafından karşılanıyor olması gerekmektedir. Bahsi geçen kriterler aşağıdaki gibidir:

- i. İnsanın yaratıcı dehasının üst düzeyde bir temsilcisi olması,
- ii. Dünyanın bir kültür bölgesinde veya bir dönemde mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, kent planlama veya peyzaj tasarımı alanlarında önemli gelişmelere ilişkin insani değer alışverişlerine tanıklık etmesi,

- iii. Yaşayan veya yok olan bir kültür geleneğinin veya uygarlığın istisnai, ender rastlanan bir temsilcisi olması,
- iv. İnsanlık tarihinin önemli bir aşamasını veya aşamalarını gösteren bir yapı tipinin, mimari veya teknolojik bütünün veya peyzajın istisnai bir örneği olması
- v. Özellikle geri dönülmez bir değişimin etkisi altında hassaslaşmış olan çevre ile insan etkileşiminin veya bir kültürün/kültürlerin temsilcisi olan, geleneksel insan yerleşimi, arazi kullanımı veya deniz kullanımının istisnai bir örneği olması,
- vi. İstisnai evrensel önem taşıyan sanatsal veya edebi eserler, inançlar, fikirler, yaşayan gelenekler ve olaylarla doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olması,
- vii. Üstün doğal görünelere veya eşsiz doğal güzelliklere ve estetik öneme sahip alanları içermesi,
- viii. Yaşamın kaydı, yer şekillerinin oluşumunda devam eden önemli jeolojik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler ile dünya tarihinin önemli aşamalarını temsil eden istisnai örnekler olması,
- ix. Kara, tatlı su, kıyı ve deniz ekosistemleri ve hayvan ve bitki topluluklarının evrim ve gelişiminde devam eden önemli ekolojik ve biyolojik süreçleri sunan istisnai örnekler olması,
- x. Bilim veya koruma açısından istisnai evrensel değere sahip tehlike altındaki türleri içeren yerler de dahil, biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve dikkat çeken doğal habitatlardan olması” (UNESCO, 2013).

2013 yılında yayınlanan UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi'nin Yürütülmesine İlişkin Uygulama Rehberi'nde miras listesine aday olan eserin (i) ve (vi) numaralar arası kriterleri özgünlük koşulları açısından karşılaması gerektiği ve bu çalışma sırasında Nara Özgünlük Belgesi'nin yardımcı olabileceği ifade edilmiştir (UNESCO, 2013).

UNESCO Dünya Miras Listesi'nde 2019 yılı itibari ile 869 adet kültürel, 213 adet doğal, 39 adet hem kültürel hem de doğal olmak üzere 1121 adet varlık bulunmaktadır. Türkiye'de ise bugüne kadar 2019 yılı itibari ile 18 adet eser alınmıştır (Çizelge 2.2.). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme'ye göre; üye devletlerin Dünya Miras Listesine aldıkları eserlere ilişkin bilgileri UNESCO Dünya Miras Merkezine göndererek, başvuruda bulunmaları gerekmektedir. Değerlendirilen başvuru dosyalarına göre eserler; önce Dünya Mirası Geçici Listesine alınmakta, daha sonra ise esas listeye alınmaktadır.

Çizelge 2.2. Dünya Miras Listesinde yer alan Türkiye'deki eserler ve listeye alınma tarihleri (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü [KVMGM], 2019)

DÜNYA MİRAS LİSTESİNDE YER ALAN TÜRKİYE'DEKİ ESERLER (2019 YILI)		BULUNDUĞU İL	LİSTEYE ALINMA TARİHİ
1	İstanbul'un Tarihi Alanları	İstanbul	1985
2	Göreme Milli Parkı ve Kapadokya	Nevşehir	1985
3	Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası	Sivas	1985
4	Hattuşa- Hitit Başkenti	Çorum	1986
5	Nemrut Dağı	Adıyaman	1987
6	Xanthos-Letoon	Antalya, Muğla	1988
7	Hieropolis-Pamukkale	Denizli	1988
8	Safranbolu Kenti	Karabük	1994
9	Troya Arkeolojik Kenti	Çanakkale	1998
10	Selimiye Camii ve Külliyesi	Edirne	2011
11	Çatalhöyük Neolitik Kenti	Konya	2012
12	Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu	Bursa	2014
13	Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzajı	İzmir	2014
14	Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri	Diyarbakır	2015
15	Efes	İzmir	2015
16	Ani Arkeolojik Alanı	Kars	2016
17	Afrodisyas Arkeolojik Alanı	Aydın	2017
18	Göbeklitepe Arkeolojik Alanı	Şanlıurfa	2018

Çizelge 2.3. UNESCO Dünya Miras Geçici Listesinde yer alan Türkiye'deki eserler
(KVMGM, 2019)

TÜRKİYE UNESCO DÜNYA MİRASI GEÇİCİ LİSTESİ		
Balıca Mağarası Tabiat Parkı (Tokat) 2019	Karain Mağarası (Antalya) 1994	Ahlat Eski Yerleşimi ve Mezar Taşları (Bitlis) 2000
Alahan Manastırı (Mersin) 2000	Alanya (Antalya) 2000	Harran ve Şanlıurfa Yerleşimleri 2000
İshakpaşa Sarayı (Ağrı) 2000	Konya Selçuklu Başkenti (Konya) 2000	Mardin Kültürel Peyzaj Alanı (Mardin) 2000
Selçuklu Kervansarayları Denizli-Doğubayazıt Güzergâhı 2000	St. Nicholas Kilisesi (Antalya) 2000	St. Paul Kilisesi, St. Paul Kuyusu ve Çevresi (Mersin) 2000
Sümela Manastırı (Trabzon) 2000	Likya Uygarlığı Antik Kentleri (Antalya ve Muğla) 2009	Perge Antik Kenti (Antalya) 2009
Sagalassos Antik Kenti (Burdur) 2009	Beyşehir, Eşrefoğlu Camii (Konya) 2011	St. Pierre Kilisesi (Hatay) 2011
Aizanoi Antik Kenti (Kütahya)2012	Beçin Ortaçağ Kenti (Muğla) 2012	Birgi Tarihi Kenti (İzmir) 2012
Gordion (Ankara) 2012	Hacı Bektaş Veli Külliyesi (Nevşehir) 2012	Hekatomnos Anıt Mezarı ve Kutsal Alanı (Muğla) 2012
Niğde'nin Tarihi Anıtları (Niğde) 2012	Mamure Kalesi (Mersin) 2012	Odunpazarı Tarihi Kent Merkezi (Eskişehir) 2012
Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesi (Gaziantep) 2012	Zeugma Arkeolojik Siti (Gaziantep) 2012	Laodikeia Antik Kenti (Denizli) 2013
Sardes Antik Kenti ve Bintepeleler Lidya Tümülüsleri (Manisa) 2013	Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri 2013	Anavarza Antik Kenti (Adana) 2014
Kaunos Antik Kenti (Muğla) 2014	Korykos Antik Kenti (Mersin) 2014	Arslantepe Arkeolojik Alanı (Malatya) 2014
Kültepe Arkeolojik Alanı (Kayseri) 2014	Çanakkale ve Gelibolu 1. Dünya Savaşı Alanları (Çanakkale) 2014	Eflatunpınar: Hitit Su Anıtı (Konya) 2014
İznik (Bursa) 2014	Mahmutbey Camii (Kastamonu) 2014	Ahi Evran Türbesi (Kırşehir)2014
Vespasianus-TitusTüneli (Hatay) 2014	Zeynel Abidin Camii ve Mor Yakup Kilisesi (Mardin) 2014	Anadolu Selçuklu Medreseleri (Erzurum, Sivas, Kayseri, Konya ve Kırşehir) 2014
Akdamar Anıt Müzesi (Kilisesi) (Van) 2015	Dağlık Frigya Vadisi (Kütahya, Afyon ve Eskişehir) 2015	Antik Aspendos Kenti Tiyatrosu ve Su Kemerleri (Antalya) 2015
Harşena Dağı ve Pontus Kral Kaya Mezarları (Amasya) 2015	Yıldız Saray Kompleksi (İstanbul) 2015	Stratonikeia Antik Kenti (Muğla) 2015
Uzunköprü (Edirne) 2015	Eshab-ı Kehf (Kahramanmaraş) 2015	Mudurnu Tarihi Ahi Kenti (Bolu) 2015
İsmail Fakirullah Türbesi (Siirt) 2015	Sultan II. Beyazıd Han Külliyesi (Edirne) 2016	Nuruosmaniye Külliyesi (İstanbul) 2016
Kibyra Antik Kenti (Burdur) 2016	Van Kalesi (Van) 2016	Yivli Minare Camii (Antalya) 2016
Sivrihisar Ulu Camii (Eskişehir) 2016	Bodrum Kalesi (Muğla) 2016	Silvan Malabadi Köprüsü (Diyarbakır) 2016
Hacıbayram Camii (Ankara) 2016	Assos Arkeolojik Alanı (Çanakkale) 2017	Ayvalık Endüstriyel Peyzajı (Balıkesir) 2017
İvriz Kültürel Peyzajı (Konya) 2017	Harpur Tarihi Kenti (Elazığ) 2018	Justinianus Köprüsü (Sakarya) 2018
Anadolu'daki Ahşap Tavanlı ve Ahşap Destekli Camiler 2018	Gaziantep Yeraltı Su Sistemleri: Kasteller ve Livaslar (Gaziantep) 2018	Anadolu Türk Mirasının Erken Dönemi: Niksar, Danişmend Hanedanının Başkenti (Tokat) 2018
Priene Arkeolojik Alanı (Aydın) 2018	Sarıkaya Roma Hamamı (Yozgat) 2018	Güllük Dağı-Termessos Milli Parkı (Antalya) 2000
Kekova (Antalya) 2000	Tuz Gölü Özel Çevre Koruma Alanı 2013	Kızılırmak Deltası (Samsun) 2016

2.2.1. UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi çerçevesinde özgünlük kavramı

Özgünlüğe; Venedik Tüzüğü ile 1964 yılında ilk kez ciddi anlamda değinilmiş ve bu kavram 1972 yılında Dünya Miras Sözleşmesi'nde yer almış ve 1978 yılında Dünya Miras Listesi değerlendirme kriterleri arasına girmiştir. 1978 yılında yayınlanan *UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi'nin Yürütülmesi İçin Uygulama Rehberi'nde*; özgünlüğün mimari mirasın sadece özgün form ve yapım tekniğini ifade etmediği, tasarım, malzeme, işçilik ve ortam açısından da değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca esere inşa edildiği zamandan günümüze kadar olan zaman diliminde yapılan sanatsal ve tarihsel değeri bulunan tüm eklenti ve değişimlerin de önemli olduğu vurgulanmıştır (UNESCO, 1978).

Amerika'da milli parklar, anıtlar, tarihsel yerler ve savaş meydanları gibi alanlarla ilgilenen ve 1916 yılında kurulan bir kurum olan Amerikan Ulusal Park Servisi'nin (The National Park Service) 1953 yılında yayınladığı kılavuzda yer alan; *eserin yapısal durumunu etkileyen orijinal malzeme ve işçilik ile ilgili şüphe olmamalıdır*, ifadesi özgünlük kriterleri içinde malzeme ve işçiliğin çok önemli olduğunu göstermektedir. 1953 yılından itibaren Amerikan Ulusal Kayıt Aday Değerlendirme Süreci Yeterlik Koşulları arasında bütünlük kavramı da yer almıştır (Thomson, 2008)

1980 yılındaki *UNESCO Dünya Miras Sözleşmesinin Yürütülmesi İçin Uygulama Rehberinde* ise bir eserin dünya miras listesine alınabilmesi için rehberde belirtilen koşullar ile özgünlük analizini sağlaması gerektiği ifade edilmiştir (UNESCO, 1980). 1978 yılındaki rehberde yer alan özgünlük kriterleri arasında yer alan dört madde 1980 yılındaki rehberde de aynen korunmuştur.

1983 yılındaki *UNESCO Dünya Miras Sözleşmesinin Yürütülmesi İçin Uygulama Rehberi'nde* ise tehlike altındaki eserlerde özgünlük kaybına ilişkin çalışma yapılması istenmiştir. Bu çalışmada eserin;

- Malzeme
- Yapısal durum ve süsleme
- Mimari veya kentsel çevre
- Kırsal alan veya doğal çevre
- Tarihsel dönem ve
- Kültürel önemine ilişkin özgünlüğü araştırılarak, ciddi kayıp tespit edilirse, o eserin tehlike altındaki dünya miras listesine alınması gerektiği ifade edilmiştir (UNESCO, 1983).

Bütün bu geçen zaman içindeki çalışmalar ışığında aslına uygunluk olarak nitelenen bu kavram UNESCO, ICCROM ve ICOMOS'un iş birliği ile 1994 yılında Japonya'nın Nara kentinde düzenlenen Konferansta kabul edilen Nara Özgünlük Belgesine altlık oluşturmuştur. Söz konusu bu belge özgünlük kavramının tanımı ve gelişimi açısından dönüm noktası olmuştur. Ayrıca bu belgede en önemli ifadelerden biride; eserin özgünlüğüne ilişkin değerlendirmenin tek ve değişmez ölçütlere dayandırılmasının doğru olmadığı, her eserin ait olduğu kültürel ortam içinde yorumlanarak, değerlendirilmesi gerektiğidir.

1995 yılında Çek Cumhuriyeti'nde yapılan ICOMOS toplantısında özgünlük ile ilgili 18 üye devletin ulusal görüşlerini yansıtan sunumlar yapılmıştır. 1996 yılında kabul edilen San Antonia Bildirgesi'nde ise özgünlüğün malzeme bütünlüğünden daha önemli bir kavram olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bütün bu fikirler 2005 yılındaki UNESCO Dünya Miras Sözleşmesinin Yürütülmesi İçin Uygulama Rehberi'nin üstün evrensel değer tanımına ait özgünlük kriterleri bölümünde yer almıştır. Özgünlük analizinde;

- Form ve tasarım
- Malzeme ve strüktür
- Kullanım ve özgün işlev
- Gelenekler, teknikler ve yönetim sistemleri
- Eserin içinde bulunduğu yer ve ortam
- Eseri ilgilendiren dil ve somut olmayan kültürel mirasın diğer biçimleri
- Ruh ve duygu
- İç ve dış faktörler gibi kriterlerin değerlendirilmesi istenmiştir (UNESCO, 2005).

Tarihi eserin özgünlük analizi tespitinde doğru ve inandırıcı bilgilere sahip olunmalıdır. Ruh ve duygu gibi kriterler bir eserde kolayca belirlenememesine rağmen önemli bir göstergedir. Kültürünü ve geleneğini sürdüren toplumlarda karakter ve yer duygusu da önemli göstergelerden birisidir. Dünya Miras Listesine seçim çalışmalarında eserin özgün olduğu ifade edildikten sonra rehberde belirtilen bütün bu niteliklerin her birinin incelenmesi ile özgünlüğün derecesini belirlemek önem taşımaktadır (UNESCO, 2005).

Kynourgiopoulou'ya göre eserin bulunduğu yer ve ortam; o bölgedeki insanların kişisel, bölgesel, ulusal kimlik hissini gelişimine yardımcı ve genellikle de özgünlük kavramı ile ilgili tartışmaların da kaynağı olmuştur. Yerleşim yeri; bazen bir topluluk, bir konum, bir ulus, bir kültürel ve psikolojik kavram, mekan hissi ile ilgili düşünceleri hatırlatmaktadır. Özgünlüğün anıları tetiklediği veya yarattığı söylenebilmektedir. Anıları hatırlatan bu his, özgünlüğü eşsiz ve farklı yapmaktadır. Kynourgiopoulou "*Özgünlük kavramı bir süreç veya biçim sorunu mudur?*" sorusunu sormuş ve özgünlük kavramını insan ve yaşadığı çevre, teknolojik, kültürel, sosyal ve ekonomik gelişmelerin etkilediğini belirtmiştir. Bir mimari eserin özgün durumuna; yapıldığı dönem, malzeme biçimi ve zaman ile ihtiyaçları karşılamak için yapılan değişimler incelenerek, ulaşılmaktadır (Kynourgiopoulou, 2000).

Jukka Jokilehto'nun "*Dünya Mirası Bağlamında Özgünlük ve Bütünlük Üzerindeki Hususlar*" başlıklı makalesinde; Dünya Miras Listesine seçilebilme kriterleri arasında üstün evrensel değer tanımının temel alındığı, Dünya Miras Sözleşmesi'nin kültürel mirası etnik ve antropolojik bakış açısı ile sanat, tarih, bilim alanında üstün evrensel değere sahip tarihi anıtlar ve bina grupları olarak tanımladığı belirtilmiştir. Ayrıca, ÜED niteliği "kültür sınırlaması olmadan tüm insanlığın şimdiki ve gelecekteki nesilleri için önemli olan kültürel ve doğal özellikler" olarak tanımlamıştır.

2005 yılında yayımlanan "*Dünya Miras Sözleşmesi için Operasyonel Rehber'de*" Dünya Miras Listesine seçilebilmesi için kültürel ve doğal mirasın bütün kültürler tarafından üstün evrensel değer niteliği taşındığının kabul edilmesi gerekmektedir. On kriterden ilk altısı kültürel mirasa, sonraki maddeler ise doğal mirasa atıfta bulunur. 2005 yılındaki raporda; Dünya Miras Listesi tanıtımında antropolojik, tarihi, sanat ve bilimsel bakış açısı ile kültürel çeşitlilik üzerinde durulmuştur. 1994 yılında Nara kentinde yapılan toplantıda kabul edilen belgede özgünlük sorunu çözülmüştür. Bu belgede özgünlüğün tanımında kaynakların doğru ve güvenilir olması gerektiği üzerinde durmuştur. 2004 yılında yapılan diğer bir toplantı ile de somut ve soyut kültürel mirasın korunmasına yönelik yaklaşımlar özgünlük kriterleri doğrultusunda belirlenmiştir. Bu ikinci toplantının da sonucu Nara Özgünlük Belgesi kadar önemli olmuştur. Soyut kültürel

mirasın tarihsel özgünlüğü araştırılarak, mevcut durumu ile karşılaştırılmalıdır. 2003 yılında Dünya Miras Sözleşmesi için Operasyonel Rehberinde yer alan hususlar 2005 yılında revize edilmiştir. Bu revizyon ile özgünlük testine dört parametre eklenmiştir: Tasarım, malzeme, işçilik. Bu özellikler somut kültürel miras için eklenmiş olan parametrelerdir. Günümüzde bu listeye gelenekler, teknik, dil ve soyut kültürel mirasa ilişkin verilerde alınmıştır (Jokilehto, 2006).

Jokilehto; kültürün zaman içinde çeşitli şekillerde değişmekte olduğu ve bu çeşitliliği oluşturan grupların kültürel mirası korumak için teşvik edilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Jokilehto; 1994 Nara Özgünlük Belgesine dayanarak tarihi yapılar için üç özgünlük faktörünü tanımlamıştır. Tarihsel yapılar için "*özgünlüğün testleri*" olarak tanımladığı bu üç faktör arasında insan yaratıcılığının bir ürünü, gelenekleri ve değerlerin birleşimini yansıtmaları yer almaktadır (Jokilehto, 2006).

Thomson, *Authenticity and the Post-Conflict Reconstruction of Historic Sites (Tarihi Alanların Çatışma Sonrası Yeniden Yapımı ve Özgünlük)* başlıklı makalesinde; tarihi binaların ve alanların savaşlar nedeni ile hasar gördüğü ve yok olduğu, yeniden yapımlarının ise o yapıların hafızalarda yaşamasına ancak özgünlüklerini kaybetmesine neden olduğunu belirtmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında yıkılan Avrupa eski kent merkezlerinin yeniden yapıldığını, ancak savaş sonrası yeniden yapımla tarihi yapıların ve alanların eski değerinin kaybolabileceği veya orijinal bağlantılarının değişmesi ile çıkacak olan özgünlük sorunlarının hesaba katılmadığını belirtmiştir (Thomson, 2008).

Stovel'e göre; üye devletler tarafından özgünlük kavramının anlaşılmasında çözülmemiş ve belirsiz konular bulunmakta olup, bu sorun Üstün Evrensel Değer (ÜED) ve özgünlük arasındaki kritik ilişkinin önemini anlayamaması ve ülkelerin yetersiz bilgilenmesinden kaynaklanmaktadır. Stovel, UNESCO tarafından düzenlenen toplantılarda üye devletlere özgünlüğün sadece orijinallik olmadığını anlattığını, ancak üye devletler tarafından tam olarak özümselememiş olduğunu ve özgünlük anlayışındaki karışıklığın asıl nedeninin ise insanlar arasındaki *farklı anlayış, algı ve birbirine bağlı değişen yargılar olduğunu* ifade etmiştir. Bir eserde özgün malzeme olmasına rağmen fonksiyon değişmişse özgünlük kısmi kayba uğramış olup, çözüm için belli bir eşik değeri belirlenmelidir (Stovel, 2008).

Pamela Jerome "*An Introduction to Authenticity in Preservation (Korumada Özgünlüğe Giriş)*" başlıklı makalesinde; korumada özgünlük kavramı üzerinde daha fazla düşünülmesi, tartışılması ve farklı kültürler içinde özgünlük kavramının değişik açılardan

ele alınması ve ayrıca “özgünlük nedir, neden önemsiyoruz?” sorularını yanıtlamamız gerektiği üzerinde durmuştur (Jerome, 2008).

2011 yılında ICOMOS’a üye ülkelerden yeni yapılaşma ve projelerin ÜED niteliğine sahip yapıları ve alanları nasıl etkilediğine ilişkin *Kültür Mirası Etki Değerlendirme Raporu* hazırlamaları istenmiştir. Bu çalışma için yayınlanan rehberde; kültür varlığına ÜED niteliğini veren ölçütlerde (örneğin bütünlük ve özgünlük) meydana gelen değişimin boyut ve derecesinin incelenerek, bir rapor oluşturulması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu rehberde göre kültür varlığının değeri; çok yüksek, yüksek, orta, düşük, ihmal edilebilir ve bilinmiyor şeklinde belirlenmiştir.

Kültür Mirası Etki Değerlendirme Raporu’nda eser üzerinde oluşan etki ve değişimlerin boyutu ve şiddetinin; yarattığı etkiler, geçici veya kalıcı olmaları, geri dönüştürülebilir veya dönüştürülemez olması ve ayrıca birkaç etkinin birleştiklerinde yarattıkları toplam etkinin de dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Etki değerlendirme değişkenleri olarak; çok yararlı, orta derecede yararlı, az yararlı, yararı ihmal edilebilir, nötr, olumsuzluğu göz ardı edilebilir, olumsuzluğu az, olumsuzluğu orta düzeyde, olumsuzluğu çok, şeklinde dokuz kademeli bir değerlendirme sistemi oluşturulmuştur (ICOMOS, 2011).

2013 yılında UNESCO tarafından yayınlanan “*Managing Cultural World Heritage (Kültürel Dünya Mirasının Yönetimi)*” isimli çalışma kitabının İzleme Bölümü’nde; özgünlük kavramının yönetimi etkileyen bir *anahtar kavram* olduğu belirtilmiştir. Kitabın yönetim sisteminin sonuçları bölümünde; üstün evrensel değer niteliğine sahip eserlerin özgünlük ve bütünlük kapsamında bünyesinde değişiklik olup olmadığının, çevre koşulları ve fiziksel durumunda bozulma olup olmadığının araştırılması ve korumaya sosyal katılımın derecesi hakkında izleme yapılması gerekliliği vurgulanmıştır (UNESCO, 2013).

2016 yılında UNESCO tarafından yayınlanan “*Dünya Miras Sözleşmesinin Uygulanmasına Yönelik Operasyonel Kurallar*” rehberinde yer alan özgünlük kriterleri 2005 yılına ait rehberdeki şekli ile korunmuştur. Ayrıca 2016 yılındaki rehberde; eserin sanatsal, tarihsel, sosyal ve bilimsel açıdan sahip olduğu özelliklerinin özgünlük durumunun incelenmesi ile özellikle yıkılan ve tahrip olan tarihi eserlerin rekonstrüksiyon

çalışmalarının hatasız ve doğru bir şekilde yapılmasını sağlayacağı ifade edilmiştir (UNESCO, 2016).

2.3. Özgünlük Kavramına İlişkin Genel Değerlendirme

Tez çalışmasının ilk bölümünde koruma ve özgünlük kavramları ve tarihsel süreç içinde gelişimi incelenmiştir. İnsanlar, topluluklar ve medeniyetler; geçmişten günümüze kadar sosyolojik, ekonomik, psikolojik, kültürel, politik, teknolojik değişimlerin etkisi altında kalmış ve bu değişim hayata bakış açıları, düşünce sistemleri ile kişiliklerinin değişmesine neden olmuştur. İnsanoğlunun kendinden önceki geçmişle bağlarını devam ettirmesini sağlayan geçmiş zamanda oluşturulmuş bir sanat eserinin korunması ve koruma yöntemleri konusunda da zaman içinde değişim ve gelişimler yaşanmıştır.

Değişim; bir zaman dilimi içindeki değişikliklerin bütünü, sosyoloji terimleri sözlüğünde ise; biçim ve ilişkilerde bir durumdan, başka bir duruma geçme, gelişim ise ilerleme olarak ifade edilmektedir (TDK, 2018). Bu durumda değişimler; insanların duygu, görüş ve düşünceleri üzerinde farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Bazen bir medeniyetin, bir grubun ve bir insanın yaşadığı değişim diğeri tarafından kabul görmemektedir. Kültür varlığının korunmasına yönelik yöntem ve ilkeler de farklı kültürler tarafından değişik şekillerde benimsenmiş ve yorumlanmış olup, bu nedenle korumaya yönelik uygulamalar bazı kültür varlıklarını tarihsel süreç içinde geri dönüştürülemez değişim ve bozulmalara maruz bırakmıştır.

2.3.1. Uluslararası belgeler çerçevesinde genel değerlendirme

Ülkelerin koruma yaklaşımları ve kültür varlıklarının tüm Dünya'ya ait olması düşüncesinin kabulü ile kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesine yönelik yöntem ve teknikler belirlemek, uluslararası düzeyde kabul gören mevzuat oluşturmak, araştırmaları desteklemek için UNESCO, ICCROM, ICOMOS, ICOM, IUCN, Avrupa Konseyi, Europa Nostra gibi çeşitli konseyler ve organizasyonlar oluşturulmuştur. Bu organizasyonlar tarafından üye devletlerin de katılımı ile düzenlenen çeşitli toplantılarda alınan kararlar ve imzalanan sözleşmeler ile koruma konusu hakkında basılmış kitaplar, makaleler, ortak bir koruma yöntemi belirlenmesinin ve kültür varlıklarının başarılı bir şekilde korunarak, gelecek kuşaklara aktarılmasının sağlanması açısından önem

taşımaktadır. Tez kapsamında incelenen uluslararası sözleşmeler, tüzükler, yönetmelikler çerçevesinde tarihi eserin korumasında özgünlük kavramına bakış ve gelişimi belirlenmiştir.

Çizelge 2.4. Uluslararası belgeler çerçevesinde özgünlük kavramına bakış açısı

ULUSLARARASI BELGELER ÇERÇEVESİNDE ÖZGÜNLÜK KAVRAMINA BAKIŞ AÇISI		
Tarih	Belgenin Adı	Özgünlük Kavramına Bakış Açısı
1904	6. Uluslararası Mimarlar Kongresi (Madrid)	Bütününden farklı bir üslupta yapılmış onarımlar bu üslup kendine özgü bir değer taşıyor ve eserin estetik dengesini bozmuyor ise saygı gösterilmeli
1931	Carte Del Restauro	Tarihi yapıların güçlendirilmesi için yapılacak ekler az olmalı, Yapının bünyesinde bulunan dönem eklerinin ise ancak yapının bütünlüğünü bozması durumunda korunmalı, Tahrip olan bir anıtın bütünlmesi ise varsayımlara göre değil, somut belgelere dayandırılarak yapılmalı
1953	Amerikan Ulusal park Servisinin idari kılavuzu	Eserin yapısal durumunu etkileyen orijinal malzeme ve işçilik ile ilgili şüphe olmamalı, Eser hakkında tam olarak doğru bilgilere sahip olunmalı ve bu bilgiler ışığında restore edilmeli
1964	Venedik Tüzüğü	Yapı geleneksel ortamında kalmalı Eksik kısımlar tamamlanırken özgünlük ön planda tutulmalı
1972	Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme	Üstün Evrensel Değer (ÜED) kavramı oluşturulmuştur.
1975	Tarihli Amsterdam Bildirgesi	Tarihi yapılara çağdaş yaşamın gereklerine uygun yaşatılmalarını sağlayan işlevler verilmeli
1978	UNESCO Dünya Miras Sözleşmesinin Yürütülmesi İçin Uygulama Rehberi	Mimari mirasın özgünlük analizi; tasarım, malzeme, işçilik ve ortam açısından değerlendirilmeli Özgünlük sadece orijinal form ve strüktür ile sınırlı değil, sanat değeri ve tarihsel değeri de kapsamalı
1979	Burra Tüzüğü	Restorasyon ve rekonstrüksiyon, bir eserin eski haline yani özgününe dönmek için uygulanan işlemler bütünüdür. Sonradan yapılmış eklentiler bile o eserin özgün değerlerinden sayılabilir.
1980	UNESCO Dünya Miras Sözleşmesinin Yürütülmesi İçin Uygulama Rehberi	Dünya miras listesine dahil edilecek eserler özgünlük testini sağlamalı
1982	Floransa Tüzüğü	Nitelikli dönem eklentileri de özgün olarak kabul edip, korunmalı
1982	Quebec Kültür Mirasının Korunmasına Yönelik Tüzük	Ulusal mirasın korunmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında her dönemin katkısına saygı duyulmalı
1983	UNESCO Dünya Miras Sözleşmesinin Yürütülmesi İçin Uygulama Rehberi	Eserlerin malzemelerinde, yapısal durum ve süslemelerinde, mimari veya kentsel özelliklerinde, kentsel ya da kırsal alan veya doğal çevresinde, tarihsel ve kültürel öneminde ciddi bir bozulma tespit edilirse tehlike altında olarak kabul edilmeli
1987	Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü	Ölçek, boyut, üslup, yapım tekniği, kullanılan malzemeler, renk ve bezemeler ile tanımlanan biçimler, iç ve dış görünüşler, kentsel alan ile ilişkisini etkileyen olumsuzluklar tarihi kentsel alanın özgünlüğünü bozmaktadır.
1990	Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü	Eserin özgünlüğüne ulaşabilmek için ciddi araştırmalar yapılmalı
1994	Nara Özgünlük Belgesi	Koruma çalışmalarında özgünlük dikkate alınmalı Kültür mirasının tüm biçimleri ve tarihsel dönemleriyle korunabilmesi için özgünlük değerlendirmelerinin tek ve değişmez ölçütlere dayandırılmaması gerekmektedir. Özgünlük yargısı; tasarım ve biçim, malzeme ve nesne, kullanım ve işlev, gelenek ve teknikler, konum ve yerleşim, ruh ve anlatım, ilk tasarım ve tarihsel evrim gibi kaynaklara bağlıdır.
1996	San Antonia bildirgesi	Özgünlük malzeme bütünlüğünden çok daha önemli bir kavramdır.
1999	Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü	Geleneksel yapıların restorasyonunda hedef yapının bütün parçalarının tek bir döneme göre onarılması olmamalı
1999	Ahşap Tarihi Yapıların Korunması İçin İlkeler belgesi	Koruma ve yaşatmanın temel amacı kültür varlığının özgünlüğünü ve bütünlüğünü koruyarak, yapının dokusuna olabildiğince az müdahale edilmesidir.
2003	Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu İçin İlkeler	Bir mimari mirasın özgünlüğünün tespiti; dar tanımlı ölçütlere dayandırılmadan tüm kültürlerle saygılı ve ait oldukları kültürel çerçeve içinde değerlendirilmeli
2005	UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi Uygulama Rehberi	Eserin ÜED (Üstün Evrensel Değer) özelliğine sahip olması için form ve tasarım, malzeme, kullanım ve işlev, gelenek, teknik ve yönetim sistemleri, yer ve ortam, dil ve somut olmayan kültürel miras, ruh ve duygu, iç ve dış faktörler açısından özgünlük durumu değerlendirilmeli

2.3.2. Türkiye’de yapılmış çalışmalar çerçevesinde değerlendirme

Tez çalışması kapsamında kültür, kültürel miras, kültürel mirasın sürdürülebilirliği, koruma, UNESCO Dünya Mirası Statüsü ve statünün kazanılabilmesi için aranan şartlar, üstün evrensel değer kavramları ile uluslararası ve ulusal koruma yaklaşımları incelenmiş, *özgünlüğün*; üstün evrensel değer nitelik şartlarından ve koruma başarısının değerlendirilebilmesi için gereken kriterlerden birisi olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda, eserin koruma başarısının belirlenmesi amacıyla özgünlüğün analiz edilebilmesi için yöntem geliştirilmesi hedeflenmiştir. Tez çalışmasının konusunu da oluşturan *tarihi eserlerin korunmasında özgünlüğün değerlendirilebilmesi* amacı ile bir analiz yönteminin geliştirilebilmesi için yapılan araştırmalar kapsamında tezler, kitaplar ve makaleler de incelenmiştir.

Zeynep Ahunbay’ın “*Dünya Kültür Mirası Ölçütleri Açısından Hasankeyf ve Kurtarılma Olasılıkları*” başlıklı yazısında; bir eserin Dünya Mirası Listesine seçilebilmesi için;

1. İnsanın yaratıcı dehasının üst düzeyde bir temsilcisi olması,
2. Dünyanın bir kültür bölgesinde veya bir dönemde mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, kent planlama veya peyzaj tasarımı alanlarında önemli gelişmelere, insani değer alışverişlerine tanıklık etmesi,
3. Yaşayan veya yok olan bir kültür geleneğinin veya uygarlığın ünik veya olağanüstü, ender rastlanan bir temsilcisi olması,
4. Bir yapı tipinin seçkin bir örneği, ya da insanlık tarihinin önemli bir aşamasını veya aşamalarını gösteren bir mimari ve teknolojik bütünün veya peyzajın örneği olması,
5. Geri dönülmez bir değişim karşısında hassaslaşmış olan bir kültürün veya kültürlerin temsilcisi olan, geleneksel insan yerleşimi veya arazi kullanımının seçkin bir örneği olması,
6. Uluslararası önem taşıyan sanatsal veya edebi eserler, inançlar, yaşayan gelenekler ve olaylarla doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olması gibi şartları sağlamanın önemini Hasankeyf yerleşimi üzerinden ele alarak vurgulamıştır (Ahunbay, 1999).

Ayrıca; Ahunbay; kültür varlığının üstün evrensel değer niteliği taşıması için özgünlüğün aranmasının gerektiğini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

Genelde, zamanla eskimekle birlikte yapıldığı özgün malzemeyi koruyan ve yaşadığı tarihi sürecin izlerini barındıran kültür varlıkları bu niteliğe sahiptir. Tarihi tabakaların yok edilmesi, özgün öğelerin tahminlere dayanan restorasyonlar ile yenilenmesi özgünlüğü zedeler. Bir tarihi miras ilk tasarımındaki özelliklerini ya da tarihi süreç içinde uğradığı değişiklikleri koruyorsa özgünlük testinden geçer. Uygulama rehberine göre özgünlük değerlendirmesi: tasarımdaki özgünlük, malzemedeki özgünlük, yapım

teknikindeki özgünlük ve konumda özgünlük yönleri ile ele alınmaktadır. Dünya Mirası Listesi'ne aday gösterilebilmesi için bir kültür mirası bu dört açıdan özgünlüğünü korumalıdır. Tarih içinde çeşitli dönemlerde anıtlara yapılan ek ve onarımlar ise onların yaşamının bir parçasıdır ve bize yaşanmışlıklarını göstermektedir. Onarımlar ve diğer anıtlara yapılan tarihi müdahaleler bu kapsamda anılabilir. Hasankeyf'in barındırdığı doğal ve kültürel değerlerin evrensel ölçütler çerçevesinde değerlendirilmesi, onu hak ettiği koruma statüsüne kavuşturacaktır fakat geleceğinin garanti edilmesi için daha çok çaba harcanması gerekir, şeklinde ifade etmiştir (Ahunbay, 1999).

“Mimarlıkta Özgünlük Arayışları 1950-1960 Arası Türkiye Modernliği” isimli İlker Fatih Özorhon'a ait doktora tezinde özgünlük değişik bakış açılarından yararlanılarak tanımlanmış ve tasarımda, sanatta özgünlük, mimarlıkta özgünlük, modern mimarlıkta özgünlük kavramları üzerinde durulmuştur. Tez kapsamında özgünlük kavramı farklılık olarak ele alınmış, yenilikçi ve yaratıcı olmak üzere iki düzeyde değerlendirilmiştir. İncelenen döneme özgü farklılıkların belirlenmesi ve bu dönem mimarları ile yapılan görüşmeler sonucunda mimarların özgünlük kavramını yorumlamalarını yansıtmak hedeflenmiştir. Modern öncesi dönemde özgünlüğün üzerinde çok araştırılan ve düşünülen bir kavram olmadığı ancak siyasi, toplumsal, ekonomik ve kültürel açıdan büyük bir değişim yaşanan 20. yüzyılın rasyonel düşünce sisteminin Türkiye Mimarlığının modernleşme süreci olan 1950 yıllarında özel bir konuma sahip olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Osmanlı Döneminde başlayan, Cumhuriyet Dönemi ile devam eden ve 1950 ye kadar olan dönemde mimaride özgünlük arayışları konu edilmiş ve 1950-1960 yılları arasındaki siyasi, kültürel ve ekonomik ortam anlatılarak, bu dönem mimarlık yapıları üzerinden özgünlük kavramı sorgulanmış ve tartışılmıştır. Osmanlı Dönemi Mimarisi anlatılırken Mimar Sinan ile ilgili şu ifadeler yer verilmiştir:

Osmanlı Mimarlığının ve hatta yaşadığı yüzyılın en özgün figürlerinden birisi kuşkusuz Mimar Sinan'dır. Sinan'ın mimarlığı bütünüyle yeni bir mimarlık anlayışı ortaya koymaz, ama Sinan kendinden önceki yapı geleneğini ve özellikle Ayasofya'yı kendisine bir öğreti olarak değerlendirmiş ve geliştirerek kendi özgün mimarisini oluşturmuştur (Özorhon, 2008).

Tez kapsamında özgünlük arayışı ile mimari eserlerin yapıldığı dönemin izlerini taşıyıp taşımadığı, kendine özgü özelliklere sahip olup olmadığının araştırılması ve sonuçlarının tartışılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Mehmet Ulukan'a ait *“Mimari Korumada Otantiklik Üzerine Yöntem Araştırması ve İstanbul Tekkelerinde Uygulama Örnekleri”* isimli doktora tezinde ise yine özgünlük

kavramı değişik yönleri ile ele alınmıştır. Ayrıca tarihsel süreç içinde geçirdiği anlam evrimi ve gelişimi değerlendirilmiş, özgünlüğü zarar gören tarihi yapıların özgünlüklerinin derecelendirilebilmesi için, matematiksel bir yöntem olan bulanık mantık kullanılmıştır. Tarihi yapıların özgünlüklerine ilişkin derecelendirme yönteminin sınanması için tekke yapıları örnek olarak seçilmiştir (Ulukan, 2014).

Özgünlük ve koruma bağlamında yapılmış bir diğer tez de Zehra Uslu Bülbül'e ait "Anadolu Selçuklu Dönemi Yapılarının Restorasyonunda Özgünlük Ölçütü – Konya İnce Minareli Medrese Örneği" isimli doktora tezidir. Tezde özgünlük kavramı araştırılmış, mimari korumanın Dünya'daki ve Türkiye'deki gelişimi incelenmiş, korumada özgünlüğün neyi ifade ettiği, kültürel miras toplantıları ile çeşitli belgelerde özgünlük konusunda nelerden bahsedildiği incelenmiştir. Özgünlük ölçme tekniği ve yöntemi tanımlanarak, Konya İnce Minareli Medrese üzerinde uygulanmıştır. Yöntem kapsamında özgünlük kriterleri belirlenerek, incelenen yapının her bir elemanı ayrı ayrı çözümlenmiş ve değerlendirilmiştir (Bülbül Uslu, 2016).

Bu iki doktora tezinde de özgünlük ölçütünün analiz edilip, çıkan sonuçların değerlendirilebilmesi amacıyla Bulanık Mantık Yöntemi kullanılmıştır. Bulanık mantık yöntemi kesin hüküm verilemeyecek bu gibi durumlarda tercih edilebilecek bir yöntem olmuştur. Bu nedenle tez çalışması kapsamında; öncelikle korumada özgünlük kavramının gelişim süreci ele alınıp, bir mimari mirasın geçmişten günümüze gelene kadar geçirmiş olduğu değişimlerin özgünlüğünü ne derece etkilediği ve yapılan onarımlar ile bakımların başarılı bir koruma sağlayıp, sağlamadığının anlaşılabilmesi için uluslararası belgelerden faydalanılarak, özgünlük kriterleri belirlenmiştir. Türkiye'de koruma, restorasyon, Dünya Mirası konuları ile ilgili birçok akademik çalışma yapılmış olmasına rağmen, kültür varlığının korunmasında özgünlüğün değerlendirmesi ile ilgili çalışma sayısının daha az olduğu görülmüştür. Korumada özgünlük konusuna ilişkin çalışmalarda ise özgünlük kriterlerinden biri veya birkaçının ele alınarak değerlendirme yapıldığı belirlenmiştir.

Tez çalışmasında ise korumada özgünlük kavramı ve tarihsel süreç içinde gelişimi incelenerek, günümüzde geline son durum kabuller, tüzükler, bildirgeler, sözleşmeler vb. çalışmalar doğrultusunda belirlenen özgünlük kriterlerinin tümü göz önüne alınarak, örnek olarak seçilen köprüler üzerinde değerlendirme yapılmıştır. Bu kapsamda; hem

özgünlüğün tüm kriterleri ile değerlendirilmesi ve hem de köprü mimarisinin örnek olarak ele alınması nedeni ile diğer çalışmalardan farklı yönleri bulunmaktadır.

Tezin birinci bölümünde; konu, araştırmanın amacı, varsayımlar, sınırlılıklar, araştırmanın önemi ve yöntemi gibi ana hatlar üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise kültür varlığının korumadaki başarısını ölçen kriterlerden birisi olduğu belirlenen özgünlük kavramı ele alınmış, koruma ve özgünlük kavramlarının tarihsel süreç içinde gelişimi incelenmiştir. Üçüncü bölümde özgünlük ve koruma kavramlarının tarihsel süreç içinde gelişiminden yola çıkılarak, belirlenen özgünlük kriterleri doğrultusunda tarihi yapıların korunmasındaki başarının da belirlenebilmesi için *özgünlük analiz yöntemi* oluşturulmuştur. Ayrıca özgünlük analiz yönteminin nasıl oluşturulduğu ve bu yöntemin bir kültür varlığı üzerinde nasıl uygulanabileceğine yönelik uygulama metodolojisi ve analiz yönteminin uygulanması ile kültür varlığının günümüze ne derecede özgün olarak ulaştığının nasıl değerlendirilebileceği anlatılmıştır.

Dördüncü bölümde ise özgünlük analiz yönteminin uygulama metodolojisinin tam olarak açıklanabilmesi için Roma, Doğu Roma, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerine ait taş kemer köprüler örnek olarak seçilmiş ve köprü mimarisi tanımlanarak, özellikleri ve dönemlere göre farklılıkları anlatılmıştır. Sonuç bölümünde ise bir kültür varlığının mevcut durumu ile restitüsyon verilerinin karşılaştırılması sonucunda kültür varlığının özgünlük değeri tespit edilerek, etki ve değişmişliklerin özgün durumunu nasıl etkilediği sorusuna cevap aranmıştır.

3. ÖZGÜNLÜK ANALİZ YÖNTEMİ

Tez çalışması kapsamında öncelikle koruma, kültür, kimlik, kültürel miras ve korumanın sürdürülebilirliği, üstün evrensel değer nitelikleri, özgünlük kavramları ve koruma yaklaşımları hakkında araştırma yapılmıştır. Araştırma sonucunda elde edinilen bilgiler ışığında, koruma başarısını belirleyen niteliklerden biri olan özgünlük kavramı detaylı olarak ele alınmıştır. Özgünlük kavramının tarihsel süreç içinde gelişimi incelenerek, günümüz kabulleri, bakış açısı ve kanunları çerçevesinde geline son durum değerlendirilmiştir. UNESCO, ICOMOS, ICCROM tarafından kabul edilen bildirgeler, sözleşmeler, tüzükler ile akademik çalışmalar ve makaleler ışığında kültür varlığının özgünlük durumunu ölçme kriterleri belirlenmiştir. Belirlenen kriterler doğrultusunda da özgünlüğe ilişkin bir analiz yöntemi geliştirilmiştir.

Özgünlük ile ilgili ana belgelerden birisi olan Nara Özgünlük Belgesi'nde; “..... Kültür mirasının tüm biçimleri ve tüm tarihsel dönemleriyle korunabilmesi, bu mirasa değerler atfedildiği ölçüde kolaylaşır. Bu değerleri olabilecek en doğru bir biçimde algılama yeteneğimiz, bu değerler hakkındaki bilgi kaynaklarının inanılır olmasına ve doğru anlaşılmasına da bağlıdır. Bu değerleri tanımak, anlamak ve kültür mirasının ilk tasarımına ve sonradan kazandığı özelliklerine, tarihsel varlığına ve anlamına bağlı olarak yorumlamak, söz konusu yapıtın özgünlüğü konusunda varılacak yargının temelini oluşturduğu” ifade edilmiştir.

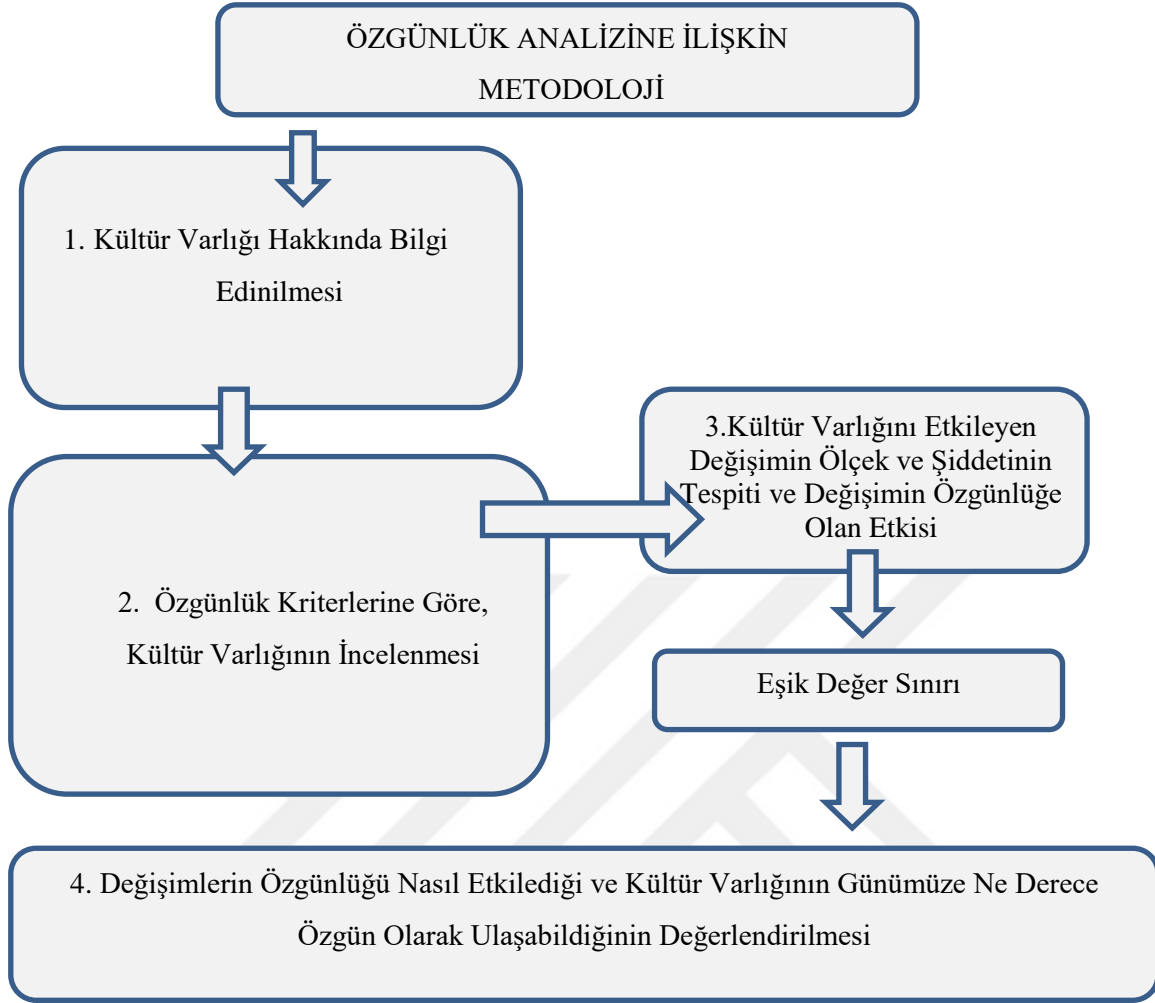
Ayrıca 1977 tarihli Burra Tüzüğü'nde de dönem eklemelerinin eserin tarihinin birer simgesi olduğu ve bu eklemelerin kültürel bir değere sahip olduğu belirtilmiştir (Stovel, 2008). Bu belgeler çerçevesinde özgünlük analizi çalışmalarının önemli bir bölümünü bilginin güvenilirliği, eseri tam olarak tanımak ve eklentileri ile yorumlayabilmenin oluşturduğu anlaşılmıştır.

3.1. Analiz Yöntemine İlişkin Genel Yaklaşım ve Metodoloji

Korumada özgünlük kavramının tarihsel gelişimi ve medeniyetlerin koruma ve restorasyona bakış açıları incelendiğinde; kültür varlığının tanımı, koruma, restorasyon ve özgünlük kavramlarının zaman, yer ve medeniyetlere göre değişim geçirdiği görülmüştür.

Tez çalışması kapsamında kültür varlığının korunması çalışmalarında; eserin ilk yapıldığı dönemle birlikte kültürel ve tarihi değere sahip tüm diğer dönem eklentilerine saygı duyulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca kültür varlığının ne derecede özgünlüğünü koruyarak, geçmişten günümüze ulaşabildiğinin anlaşılabilmesi için Nara Özgünlük Belgesi ile birlikte Stovel'in özgünlük ile ilgili makalesinde yer alan ifadeleri de önemli kılavuz olarak kabul edilmiştir. Özgünlük analizinin göreceli bir kavram olduğunu, *kültürlerin anlayışı, algı ve yargılar* ile sonuçların değişebileceğini belirten Stovel'a göre bir eserde yapım malzemesinde değişiklik olmamasına karşılık, eserin fonksiyonu değişmişse özgünlük kısmi kayba uğramıştır. Bu durumda; Stovel özgünlüğün analiz edilebilmesi için bir *eşik değer* belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir (Stovel, 2007).

Bu kabullerden yola çıkılarak, tez kapsamında kültür varlığını koruma başarısı ve özgünlük derecesinin belirlenmesi amacı ile bir kültür varlığı üzerinde özgünlük analizinin yapılması hedeflenmiştir. Literatür taraması kapsamında ulaşılan ve ikinci bölümde bahsedilen uluslararası tüzükler, ilkeler, belgeler çerçevesinde; çeşitli dönemlerin koruma yaklaşımının anlaşılabilmesine ışık tutan ve kültür varlığının ÜED (üstün evrensel değer) nitelikleri arasında da yer alan *özgünlük ölçütünü* açıklayan en önemli belgenin Nara Özgünlük Belgesi olduğu görülmüştür. Nara Özgünlük Belgesi ile *özgünlük değerlendirmelerini tek ve değişmez ölçütlere dayandırmanın doğru olmadığı ve her eserin ait olduğu kültürel ortam içinde düşünülerek, ölçütlerin oluşturulması ve değerlendirilmesi gerektiği*, kabul edilmiştir (ICOMOS, 1994).

Şekil 3.1. Özgünlük analizine ilişkin metodoloji

Kültür varlığının özgünlük analizinin yapılabilmesi için şekil 3.1. de ifade edilen metodoloji oluşturulmuştur. Öncelikle özgünlük durumu analiz edilecek olan kültür varlığı hakkında detaylı ve güvenilirlik derecesi yüksek bilgi kaynaklarına ulaşılması ve kültür varlığının sahip olduğu özelliklerin belirlenen özgünlük kriterleri doğrultusunda incelenmesi gerekmektedir. Üçüncü aşamada ise kültür varlığını etkileyen değişimler ve etkilerin büyüklüğü tespit edilerek, belirlenen eşik değere göre kültür varlığının özgünlük düzeyi saptanmaktadır.

3.1.1. Kültür varlığı hakkında bilgi edinilmesi

zgnlk Analiz Yöntemi'nde; eserin geçmişten günümüze ulaşana kadar geçirmiş olduğu değişim ve etkilerinin boyutu ile etkinin eserde meydana getirdiği olumlu veya olumsuz durum incelenerek, tarihi eserin özgünlük bağlamında koruma başarisının değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda; öncelikle eser ile ilgili literatür taraması yapılmış otantik ve güncel kaynaklar incelenmiş, çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarının arşivleri ile veri tabanlarında esere ve çevresine ilişkin bilgiler araştırılmıştır. Kültür varlığının kendisinden gelen özel veriler, otantik ve güncel kaynak araştırmaları sonucu elde edilen bilgiler doğrultusunda tez kapsamında oluşturulan özgünlük analiz yönteminin uygulanması ile eserin ED (stn evrensel değer) nitelikler taşıyıp, taşımadığına ve özgünlüğünü ne derecede koruyarak günümüze ulaştığına yönelik sonuçlara ulaşılmış ve kültür varlığının özgünlük değeri belirlenmiştir.

Kültür varlığının tanımlanması amacıyla yapılan literatür taraması sonucunda; otantik belgelerden, güncel belgelerden, yapıdan ve yapı dışı kaynaklardan bilgi toplanmıştır. Edinilen bilgilerin güvenilirlik dereceleri bilgilerin yapıyla doğrudan ilgili olup olmadığına ve kaynağın niteliğine bağlı olarak, en güvenilir kaynaktan başlamak üzere 1., 2., ve 3. derece güvenilir kaynaklar olarak sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda; yazılı otantik belgeler kaynağın türüne göre 1., 2. ve 3. derece güvenilir, çizili otantik belgeler 2. derece güvenilir, yazılı güncel belgeler kaynağın türüne göre 1., 2. ve 3. derece güvenilir, çizili güncel belgeler 1. ve 2. derece güvenilir ve yapının kendisinden doğrudan elde edinilen bilgiler 1. ve 2. derece güvenilir olarak kabul edilmiştir (izelge). Benzer yapılar arasında yapılan karşılaştırmalı çalışma sonucunda oluşturulan tipoloji verileri de 3. derece güvenilir olarak belirlenmiştir. Ancak yapının özgünlük durumunun tespitinde; 1. derece güvenilir belgeler hariç, 2. ve 3. derece güvenilirliğe sahip diğer belgelerin tipoloji verileri ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çizelge 3.1. Kültür varlığının tanımlanması amacı ile yararlanılan kaynaklar

KÜLTÜR VARLIĞININ TANIMLANMASI AMACIYLA YARARLANILAN KAYNAKLAR			Güvenilirlik Derecesi		
			1	2	3
Otantik Belgeler (20. yy. öncesi)	Yazılı Otantik Belgeler	Vakfiye Kayıtları	X		
		Şeriyye Sicilleri	X		
		Salnameler		X	X
		Seyahatnameler ve Gezi Defterleri, Eski Yazılı Belgeler		X	X
		Ferman ve Beratlar	X		
	Çizili Otantik Belgeler	Kartlar, Resimler ve Pullar,		X	
		Eski Projeler		X	
		Eski Haritalar ve Kent Planları		X	
Gravürler, Minyatürler			X		
Güncel Belgeler (20.yy. ve sonrası)	Yazılı Güncel Belgeler	Akademik Yayınlar, Kitaplar		X	X
		Tutanaklar, Raporlar (Sondaj Sonuçları ve Malzeme Deneyleri)	X	X	
	Çizili Güncel Belgeler	Projeler, Haritalar,	X	X	
		Fotoğraflar vb. görsel belgeler	X	X	
Yapının Mevcut Durumuna Ait Veriler	Kitabeler	X			
	Yapıya Ait Diğer Elemanlar	X	X		
Benzer Yapılara Ait Veriler	Karşılaştırmalı Çalışma Sonucu Elde Edilen Veriler (Tipoloji)			X	
Kaynakların temininde yararlanılacak kurumlar Vakıflar Genel Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Belediyeler, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri İslam Araştırmaları Merkezi, Türk Tarih Kurumu Türkiye'deki ve Dünya'daki Diğer Üniversitelerin Kütüphaneleri Kamu Kurum ve Kuruluşlarının arşivleri ve web siteleri vb.					

Otantik belgeler

20. yy. öncesine ait yazılı ve çizili belgeler olarak değerlendirilmektedir. Yazılı otantik belgeler; vakfiye kayıtları, şerhiye sicilleri, salnameler, seyahatnameler ve gezi defterleri, ferman ve beratlar, eski yazılı belgeler, çizili otantik belgeler ise; eski kartlar, resimler, pullar, fotoğraflar ile eski projeler, eski haritalar ve kent planları, gravürler, minyatürler olarak gruplandırılmıştır. Tarihi eserler hakkında otantik belgelere her zaman ulaşılamadığı gibi, ulaşılan belgelerinde güvenilirlikleri hakkında tam olarak bilgi sahibi olunamamaktadır. Vakfiye kayıtları, şerhiye sicilleri, ferman ve beratlar bu nedenle 1. derecede güvenilir olarak kabul edilmiştir. Salnameler ve seyahatnameler ile otantik eski yazılı belgeler, kartlar, haritalar, gravürler, minyatürler ise 2. ve 3. derece güvenilir bilgi kaynağı olarak belirlenmiştir.

Vakfiye kayıtları

Arapça bir sözcük olan vakıf kelimesi; kişisel çalışma ile elde edilen mal varlığının gönül rızasıyla paylaşılması anlamına gelmektedir (VGM, 2017). Osmanlı Döneminde dini, sağlık, alt yapı, ulaşım, eğitim ve öğretim, sosyal yardımla ilgili hizmetlerin çoğu vakıflar tarafından yapılmıştır. Vakıf mülkiyetinde yer alan hanlar, mescitler, çeşmeler, darüşşifalar, camiler ve köprülerin bakım ve onarımları yine vakıfların kendileri tarafından yürütülmüştür. Bir vakfın kurucusu tarafından düzenlenen vakıf işlerine ait belgeye de vakfiye denilmektedir. Vakfiyeler sosyal tarih, ekonomi ve kültür tarihi açısından önemli bilgiler içermektedir. Vakfiyelerde günlük yaşantı, sanat ve ticari hayat ile ilgili bilgilerin yanı sıra vakıflar tarafından inşa edilen mescit, medrese, darüşşifa, han, köprü, kervansaraylara ait bilgilerde bulunmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi'nde Selçuklu, Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine ait belgeler bulunmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dairesi Başkanlığı, Topkapı Sarayı Müzesi, Tapu Ve Kadastro Genel Müdürlüğü ve çeşitli müzelerin arşivlerinde ilgili vakfın tapusu, yapılmış olan hizmetler, vakfiye, ferman, hüccet, berat gibi vakıfla ilgili belgeler yer almaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olan Vakıf Kayıtları Arşivi'nde 2370 adet vakfiye ve kütük defteri bulunmaktadır (Vakıflar Genel Müdürlüğü [VGM], 2017). Anadolu Selçukluları sonrası beylikler döneminde de hükümdar ve ailesi, devletin ileri gelenleri ve zenginler tarafından çeşitli vakıflar

kurulmuştur. Bunlardan ancak çok az sayıda vakfiye günümüze ulaşmıştır (Uzunçarşılı, 1988:164-186).

Şeriyeye sicilleri

Şeriyeye sicilleri; Osmanlı Devleti'nin siyasî, idarî ve sosyal tarihini anlatan önemli belgeler arasında olup, kadıların yazışmaları, halkın şikayet ve dilekçeleri, hukukî düzenlemeler, ferman ve hükümler, mahkeme kararları gibi bilgilerden oluşmaktadır. "XV. ve XX. yüzyıllar arasında Anadolu halkının hayat tarzı, ithalat ve ihracat konusu olan eşya, yetiştirilen tarım ürünleri, sanat ve meslek çeşitleri, vergiler, hukuk ve ceza davalarındaki tazminatların miktarı ve cinsi, iktisada dair bütün mevzular şeriyeye sicillerindeki kaynaklardan öğrenilmektedir" (Akgündüz, 1988: 15). Şeriyeye sicilleri aynı zamanda eski yapılar, yerleşim yerleri, aşiret ve cemaatler, günümüzde yıkılmış olan eserler hakkında da bilgi vermektedir (Aksın, 1999).

Seyahatnameler

Geçmişten günümüze kadar tarihi alanları ve yapıları gezen seyyahların; anılarını ve bilgilerini, çizim ve fotoğraflar ile belgeleyen seyahatnameler; tarihi eserler hakkında da bilgi içermektedir. Seyahatnameler, seyahat edilen bölgenin o günkü sosyal ve ekonomik özelliklerini anlatması nedeni ile tarihi bir eser, o bölgenin doğal yapısını anlatması nedeni ile coğrafi, yazarın gezdiği yerleri kendine özgü bir anlatım ile anlatması nedeni ile edebi bir eserdir. Seyahatnameler, bilgi alışverişinin kolay olmadığı dönemlerde; seyahat edilen yerlerdeki bilimsel, kültürel, sosyal ve birçok alanda yaşanan gelişmeleri geçmiş zamanda değişik halk kitlelerine ulaştırabilmiş ve günümüze de aktarılmasına yardımcı olmuştur. Geçmiş yüzyıllar içinde seyahatname türünde birçok eser kaleme alınmıştır. Seyahatnamelerin bir alt dalı olan yeni yerleri ve kültürleri anlatan sefaretnameler de bulunmaktadır. Batının bilim ve teknikteki ilerleyişini Osmanlıya tanıtan Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi; Marco Polo'nun uzak doğu ile ilgili seyahatnamesi, Strabon ve Pausanias'ın seyahatnameleri, Gerard Nerval'in Doğuya Yolculuk Seyahatnamesi, Edmonda Amicis ve Josephus'ın İstanbul Seyahatnameleri, Kristof Colomb'un Seyir Defterleri ve Keşif Yolculukları Günlüğü bunlardan bazılarıdır (Maden, 2008: 147).

Ayrıca Strabo, Gaius Plinius Secundus, Klaudiou Ptolemaiou, Memnon of Heraclea, Lucius Flavius Arrianus Jean-Baptiste Tavernier, François La Boullaye Le Gouz, Joseph Piton de Tournefort, Uluslu İbrahim Efendi, Richard Pococke, Jean Otter, Dominico Sestini, T. B. Armstrong, Texier, James Baillie Fraser, Georges Perrot, Vital Cuinet, Dr. Ernst Von Düring, Alfred Körte, Gustava Mendel, Hamid Sadi Selen, Louis Robert, Kâtip Çelebi, Evliya Çelebi gibi gezginlerin seyahatnameleri de Türkiye'deki eski eserler hakkında bilgi vermektedir (Özsoy, 2014: 242).

Salnameler

Salname bir senelik olayları anlatan, bu günkü karşılığı yıllık olan ve Osmanlı Döneminde devletin ve illerin tarihi, coğrafyası, nüfusu, idari, askeri, hukuki teşkilatları ve ekonomik durumu, eğitim yapısıyla ilgili bilgi veren önemli kaynak eserlerdir. Osmanlıda ilk salname Tanzimat'ın ilanından sonra devlet tarafından 1846 yılında yayınlanmıştır. Daha sonraları kişiler ve iller tarafından da salnameler çıkarılmaya başlanmıştır. Salnameler; Osmanlı Devlet Salnameleri, Nezaret salnameleri, Vilâyet Salnameleri ve özel salnameler olarak dört gruba ayrılmaktadır (Palalı, 2010).

Gravürler, minyatürler

Gravür; Ağaç, taş veya metal bir levhanın oyularak işlenmesi ve bunun bir yüzeye basılması tekniğine ve bu teknikle yapılan resimlere denilmektedir (TDK, 2018). Çok eski bir baskı tekniğidir. Gravür, fotoğraftan önce kullanılan bir belgeleme, resim ve resim çoğaltma tekniğidir. Bu teknik, 15. Yüzyılda Almanya'da ortaya çıkmış ve kısa bir sürede geliştirilerek tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Belgeleme yöntemi ve sanat tekniği olarak kabul edilmiş olup, önemli bir kaynak olmuştur.

Minyatür; eski yazma kitaplarda görülen, ışık, gölge ve hacim duygusu yansıtılmayan küçük, renkli resim sanatıdır. (TDK, 2018). Öykü, olay ya da bilgilerin resim diliyle tasvir edilmesi sanatıdır ve bu sanatı icra edenlere "nakkaş" veya "müsavvir" denilmektedir. Minyatür konuları; manzaralar, çeşitli törenler ile halkın günlük yaşamını içinde barındıran olaylar hakkında bilgi vermesi açısından tarihi belge niteliği taşımaktadırlar.

Eski fotoğraflar, kartlar, pullar, çizimler, projeler, haritalar ve kent planları

19. yüzyıl sonlarına kadar birçok tarihi alan ve eserin geçmişteki durumları hakkında bilgi veren gravürler; kitle iletişim araçlarının çoğalması ve fotoğraf makinasının keşfi ve yaygınlaşması ile önemini yitirmiştir. Gravür yerine fotoğraf seyahatnamelerde kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı Dönemi'nde birçok Avrupalı gezgin, araştırmacı, bilim adamı, çeşitli nedenlerle Anadolu'ya gelmişler ve yaşadıkları olayları, gördükleri yerleri, kültürleri; önceleri gravürler, el çizimleri ile yakın dönemlerde ise fotoğraflar, projeler, kartlar, pullar ile anlatmışlardır.

Güncel belgeler

Güncel belgeler; 20. yy. ve sonrasına ait yazılı ve çizili belgeler olarak değerlendirilmiştir. Çizili belgeler; projeler, haritalar, fotoğraflar, yazılı belgeler; akademik yayınlar, kitaplar, tutanaklar ve raporlardır. Güncel belgelerde; elde edilen bilginin türüne göre 1., 2. ve 3. derece güvenilir olarak sınıflandırılmıştır (Çizelge 3.1.).

Yapının mevcut durumuna ait veriler

Yapının mimari elemanları ve kitabesinin yerinde incelenmesi; yapının günümüzdeki durumu hakkında bilgi elde edilmesinin yanı sıra özgün durumuna yönelik bilgi sahibi olunabilmesine yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda yapının fiziksel ve sosyal çevresinin de yapı ile bir bütün olarak incelenmesi ve değerlendirme yapılması da özgünlük analizinde yer alan önemli bir çalışmadır.

Benzer yapılara ait veriler

Eser hakkında 2. ve 3. derece güvenilirliğe sahip bilgilerin özgünlük analizi için tek başına yeterli olmayacağı belirlenmiş olup, yapının inşa edildiği dönem ve diğer dönem örneklerinin incelenmesi ve yapı tipine ait tipoloji verilerinden de yararlanması gerektiği anlaşılmıştır. Elde edinilen bilgiler kapsamında; özgün olup olmadığı tam olarak anlaşılamayan yapı elemanlarının, tipoloji verileri ile karşılaştırılması sonucunda kültür varlığının özgünlük durumu daha doğru bir şekilde değerlendirilebilecektir.

3.1.2. Özgünlük kriterleri ve kriterlere göre kültür varlığının incelenmesi

Özgünlük Analiz Yöntemi oluşturulurken; *Dünya Miras Sözleşmesinin Yürütülmesi İçin Uygulama Rehberi'nin* özgünlük ile ilgili bölümünde belirtilen form, tasarım, malzeme, strüktür, kullanım, işlev, gelenekler, teknikler, yönetim sistemleri, eserin içinde bulunduğu yer, ortam, eseri ilgilendiren dil, somut olmayan kültürel miras ile ruh, duygu, iç ve dış faktörler gibi kriterler göz önüne alınmıştır (UNESCO, 2005). Öncelikle bu kriterlerin kültür varlığı özelinde neyi ifade ettiği, kriterlerin birbiri ile olan ilişkisi ve analiz yönteminde hangi kriterlerin kesinlikle değerlendirilmesi gerektiği belirlenmiştir.

Çizelge 3.2. Özgünlük kriterleri

ÖZGÜNLÜK KRİTERLERİ VE TANIMLARI (UNESCO, 2016)	
<i>Kriterler</i>	<i>Kriterlerin Tanımları</i>
<i>Genel özellikler</i>	Yapının adı, bulunduğu il ve ilçe, yapıldığı dönem, mimarı, tescil tarihi ve karar numarası, geçirdiği onarımlar
<i>Çevre özellikleri</i>	Yapının inşa edildiği yerin, içinde bulunduğu fiziksel ortamın ve çevresinin, tarihi yol ağları üzerindeki konumu
<i>Taşıyıcı sistem ve malzeme</i>	Yapıyı ayakta tutan, yük taşıma ve aktarma kapasitesi olan düşey, yatay ve örtü elemanlarından oluşan taşıyıcı sistem ve sistem elemanları
<i>İşlev</i>	Yapının özgün ve günümüzdeki işlevi
<i>Biçim</i>	Yapının plan ve cephe tipi, yapı elemanları
<i>Ruh ve duygu</i>	Yapının yapıldığı dönemin yaşayışı, inancı, gelenek görenekleri, kültürü, sanata bakış açısı, yapıyı inşa eden kişinin yaşantısı ve fikirleri
<i>Somut olmayan kültürel miras</i>	Yapının yapıldığı dönemin, insanların özelliklerini üzerinde taşıyan, bütünleşmiş bilgiler, anlatımlar ve ritüeller
<i>İç (doğrudan) ve dış (dolaylı) faktörler</i>	Tarihi eserin özgünlüğünün bozulmasına neden olan ve eserin kendisini doğrudan etkileyen iç faktörler, eserin çevresinden kaynaklanan ve eseri dolaylı yoldan etkileyen dış faktörler

Genel özellikler ve çevre özellikleri

Genel özellikler kapsamında; kültür varlığının bulunduğu il ve ilçe, yapıldığı dönem, mimarı, tescil tarihi ve tescil karar numarası, koruma alanı kararı, geçirdiği onarımlar hakkında bilgiler verilmiştir. Çevre özellikleri kapsamında ise kültür varlığının günümüzdeki durumu ile geçmişteki durumu arasında inşa edildiği yerin, içinde bulunduğu fiziksel ortamın ve çevresinin, ulaşılabilen veriler ışığında ve çeşitli kaynaklardan yararlanılarak, değişiminin analiz edilmesi gerekmektedir. Bu değişim doğrultusunda çevre ölçeğinde özgünlük değerlendirmesi yapılabilecektir.

Taşıyıcı sistem ve malzeme

Özgünlük analizi kapsamında, yapıyı ayakta tutan, yük taşıma ve aktarma kapasitesi olan taşıyıcı sistem (düşey, yatay ve örtü elemanlarından oluşan temel, tonoz, kemer, kubbe, sütun, ayak ve duvar) ile taşıyıcı sistemi oluşturan ve yapının bünyesinde kullanılan yapı malzemelerinin mevcut durum ve restitüsyon verileri doğrultusunda değişimi incelenmiştir.

İşlev

Bazı kültür varlığı yapılar, inşa edildiği tarihsel ve kültürel dönemin sona ermesi, zamana bağlı olarak değişen yaşam şartları, yapının içinde bulunduğu ortamda görülen fiziksel ve sosyolojik değişimler nedeni ile özgün işlevini kaybetmiş veya bakımsızlıktan günümüze ulaşamamıştır. Bu nedenle; özgünlük analiz değerlendirmesinde işlev kriteri ele alınmıştır.

Biçim

Eserin biçimine yönelik özgünlük analizi kapsamında; form ve tasarım öğeleri ele alınmıştır. Kültür varlığının biçimsel öğelerini oluşturan plan, cephe ve yapı elemanlarının; mevcut durum ve restitüsyon verileri doğrultusunda geçmişten günümüze kadar meydana gelen değişimleri incelenerek, biçimsel özgünlük değerlendirmesi yapılmıştır.

Ruh ve duygu

Medeniyetler; ihtiyaçları dışında, görüş ve düşüncelerini, yaşam tarzlarını, dini inanışlarını gösterebilmek ve gelecek nesillere aktarabilmek için mimarlık başta olmak üzere çeşitli sanat dallarında eserler bırakmışlardır. Bu eserler; dönemin yaşayışı, çağın inanışı, gelenek görenekleri, kültürü, sanata bakış açısı, eseri inşa eden kişinin yaşantısı, fikirleri gibi birçok bilgiyi bünyesinde barındırmaktadır. İnsanların geçmişle olan bağını sağlayan bu eserler; yapıldığı dönemin izlerini olduğu kadar etkilenmiş olduğu bütün dönemlerin izlerini de taşımaktadır. Mimari eserler de dâhil olmak üzere tüm sanat eserlerinin bireylerin iç dünyasında ve toplulukların bilincinde uyandırdığı izlenim ve soyut düşünce; ruh ve duygu kavramı olarak nitelendirilmiştir. Ancak, bu nitelik üzerinde özgünlük analizi yapabilmek için gerçek ve güvenilir bilgilere ulaşılması gerekmektedir. Gerçek ve güvenilir bilgilere ulaşamazsa, eserin bütünü için yapılacak olan özgünlük ölçütü analizinde doğru olmayan sonuçlar ortaya çıkabilecektir. Bu durumda; ruh ve duygu gibi somut olmayan kültürel miras öğeleri için de doğrudan bir değerlendirme yapılması hatalı sonuçlar doğuracaktır. Bu nedenle; tez kapsamında yapının nitelikleri üzerinde dolaylı olarak etkisi göz önüne alınarak özgünlük analiz edilmiştir.

Somut olmayan kültürel miras

2003 yılında UNESCO tarafından kabul edilen *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*'ne göre "Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM); toplulukların, grupların ve bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlardır (UNESCO, 2003). Somut olmayan kültürel miras; kimlik duygusunu oluşturmaktadır. Kültür varlıkları ve sanat eserleri; yapıldığı ve yaratıldığı dönemin ve insanların bilgilerini üzerinde taşımakta ve bu bütünleşmiş bilgiler, anlatımlar ve ritüeller kültür varlığının kendisi ile geleceğe taşınabilmektedir.

UNESCO Dünya Miras Sözleşmesinin Yürütülmesi İçin Uygulama Rehberi'nde tarihi eserin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması sırasında o yapıyla bütünleşmiş olan somut olmayan kültürel mirasın da araştırılması gerektiği belirtilmiştir. Ancak, tez kapsamında; seçilen yapı ile ilgili somut olmayan kültürel miras hakkında gerçek ve

güvenilir kaynak ve arşiv belgelerine ulaşılmasının mümkün olmadığı değerlendirilmiş olup, bu kritere yönelik analiz yapılmamıştır.

Özgünlüğün bozulmasına neden olan iç (doğrudan) ve dış (dolaylı) faktörler

Tarihi eserde özgünlüğün bozulmasını etkileyen iç faktörler; eserin kendisini doğrudan etkileyen, dış faktörler ise eserin çevresinden kaynaklanan ve eseri dolaylı yoldan etkileyen olumsuz faktörlerdir. Yıpranmış bir tarihi eserin yapısal durumunu korumak için yapılan müdahaleler olumlu bir yaklaşım olarak görülse de, kimi zaman eserin özgünlüğünün bozulmasına yol açmaktadır. Yapıyı doğrudan etkileyen faktörler, görsel analiz ile kolaylıkla tespit edilmekte iken eseri dolaylı olarak etkileyen faktörler ise eserin fiziksel çevresinin yanı sıra kültürel ortamının da araştırılması sonucu tespit edilebilmektedir.

Dünya Mirası Kültür Varlıkları için Etki Değerlendirmesi Rehberi'ne göre; esere fiziksel zarar vermiş ve bütünlüğün bozulmasına neden olmuş doğrudan etkiler; genellikle kalıcıdır ve geri dönülemez hasarlar olarak nitelendirilmiştir. Dolaylı etkiler ise eserin kendisini doğrudan etkilemese bile eserin bulunduğu fiziksel çevre ve kültürel ortamını etkilemesi nedeni ile eser için olumsuzluk yaratabilmektedir (ICOMOS, 2011).

Ruh ve duygu, somut olmayan kültürel miras, iç ve dış faktörler gibi kriterler hakkında bilgi kaynaklarının az olması veya olmaması nedeni ile güvenilir, tam ve doğru bilgilere ulaşmak zor olmaktadır. *Bu nedenle tez kapsamında sadece biçim (form ve tasarım), malzeme, yapım sistemi, kullanım, özgün işlev, yer ve ortam kriterleri dikkate alınarak, özgünlük analiz yöntemi oluşturulmuştur.* Ancak, ruh ve duygu, somut olmayan kültürel miras ile iç ve dış faktörler gibi diğer nitelikler; doğrudan analiz edilmek yerine dolaylı olarak diğer niteliklerle etkileşim içinde değerlendirilmiştir.

3.1.3. Kültür varlığını etkileyen değişimin ölçek ve şiddeti ile değişimin özgünlüğe olan etkisi

Özgünlük kavramının tarihsel süreç içindeki gelişimine yönelik yapılan literatür çalışmaları sonucunda özgünlüğün; biçim, malzeme, yapım sistemi, kullanım ve özgün işlev, gelenekler, teknikler, yönetim sistemleri ile yer ve ortam, dil ve somut olmayan

kültürel miras, ruh ve duygu, iç ve dış faktörler gibi çok sayıda değişken ile ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca toplumların ve insanların algıları, inanışları, bakış açıları, kültür ve zaman unsurlarından her birisinin de bir başka değişken olarak özgünlük analiz sonuçlarını etkilediği belirlenmiştir. Tarihi yapıların özgünlük durumunun bu değişkenler dikkate alınarak, detaylı incelenmesi sonucunda kesin olmayan ve ölçülemeyen, ayrıca karmaşık sonuçlara ulaşabileceği görülmüştür. Bu nedenle çok sayıda değişken girdi ile çok sayıda ve ölçülemeyen sonuca (çıktı) ulaşıldığı için tez kapsamında ele alınan özgünlük analizinde basit mantık kuralları ile çözüme ulaşılması mümkün olmamıştır. Bu nedenle özgünlük analizinde; verilerin değerlendirilebilmesi için ise basit mantık kuralları yerine *bulanık mantık yönteminin* kullanılmasının daha uygun olduğu anlaşılmıştır.

Bulanık Mantık Yöntemi; 1965 yılında Lofti A. Zadeh tarafından tanımlanmıştır. Bulanık kelimesi; net olmayan ve belirsiz olan durumları ifade etmektedir. Sürekli değişen herhangi bir olay, süreç ve iş her zaman doğru ve yanlış olarak tanımlanamadığı için, bulanık olarak yorumlanmıştır. Bulanık Mantık; belirsiz ve kesin olmayan bilgilerle ilgilenen, insanların fikirlerinin de dahil olduğu bir yöntemdir. Başka bir deyişle bulanık mantık; bulanıklığı tanımlamak için kullanılan bir mantık yöntemi olarak kabul edilmiştir. Çizelge 3.3. de belirtildiği üzere evet, hayır şeklinde kesin cevaplar verilemeyen, belirsizlik içeren ve zamana, kişiye göre değişen durumlarda, 1965 yılında tanımlanan bulanık mantık yönteminin kullanılmasının doğru sonuçlara ulaşmak için daha uygun bir yöntem olduğu belirlenmiştir (Klir ve Yuan, 1995).

Çizelge 3.3. Basit mantık ve bulanık mantık yönteminin farklılıkları (Klir ve Yuan, 1995).

	Evet	1	Basit Mantık
	Hayır	0	
Zeynep mutlu mu?	Kesinlikle mutlu	1	Bulanık Mantık
	Çok mutlu	0,85	
	Kimi zaman mutlu	0,35	
	Çoğunlukla mutsuz	0	

Özgünlük ve koruma kavramları ile ilgili yapılan literatür taraması ve köprüler üzerinde yapılan analiz doğrultusunda; eserin günümüze özgün olarak ulaşabildiği veya ulaşamadığı şeklinde kesin bir yargıya varılamayacağı anlaşılmıştır. Bu nedenle tez çalışması

kapsamında *Özgünlük Analizi'nde* bulanık mantık yönteminin kullanılması uygun görülmüştür.

Çizelge 3.4. Özgünlük analizinde basit ve bulanık mantık ilişkisi

Özgünlük Analizinde Basit ve Bulanık Mantık İlişkisi			
	Evet	1	Basit Mantık
	Hayır	0	
İncelenen tarihi eser özgün olarak günümüze ulaşabilmiş midir? Özgünlük durumu nedir?	Özgünlüğünü tamamen korumuş	0,1 - 0,9	Bulanık Mantık
	Özgünlüğünü çok az kaybetmiş		
	Özgünlüğünü az kaybetmiş		
	Özgünlüğünü orta derecede kaybetmiş		
	Özgünlüğünü tamamen kaybetmiş		

Kültür varlığının özgünlük durumunun tam olarak anlaşılabilmesi için öncelikle eserin sahip olduğu özelliklerin tanımlanması ve özgünlük kriterleri doğrultusunda detaylı incelenmesi gerekmektedir. Özgünlük kriterlerinden (form ve tasarım, malzeme, strüktür, kullanım, özgün işlev, eserin içinde bulunduğu yer ve ortam) her biri için oluşturulan sözel veriler *Bulanık Mantık Yönteminden* faydalanılarak, matematiksel verilere dönüştürülmüştür. Kesin Mantık Yönteminde kullanılan matematiksel değerlerin kümesi 0 ve 1 iken, Bulanık Mantık Yönteminde kullanılan matematiksel değerlerin kümesi 0 ve 1 arasındaki değerlerden oluşmaktadır. Bu yöntem doğrultusunda özgünlük analizine ilişkin sözel ifadelere çizelge 3.4. 'de belirtildiği şekilde 0 ve 1 arasında değişen değerler verilmiştir.

2011 yılı Dünya Miras Sözleşmesinin Yürütülmesine Ait Uygulama Rehberi'nde yeni yapılaşma ve projelerin kültürel miras üzerinde etkilerinin olumlu ya da olumsuz olabileceği, genel olarak ise bu tür etkilerin kültürel miras için bir tehdit oluşturduğu belirtilmiştir. Günümüz koşullarında “yüksek binalar, alışveriş merkezleri, uyumsuz yeni yapılanmalar, yenilemeler, yıkımlar, rüzgâr tribünleri, karayolları, köprüler gibi altyapı türleri, alan kullanım kararlarının değişimi ve büyük ölçekli kentsel gelişim projeleri, aşırı yoğun turizm alanları” kültürel mirası için tehdit oluşturan etkenler olarak gösterilmiştir. Bu tür projeler; kültürel mirasın kendisini etkilediği gibi, ÜED (üstün evrensel değer) niteliğinin bir parçası olan siluet, görsel etki, genel görünüm gibi özelliklerini olumsuz

yönde etkilemektedir. Kültürel mirasın kendisi ile birlikte çevresinin de yeni yapılanmalar ve projelerden ne derece etkilendiği; kültürel mirasın ÜED özelliklerinin iyi tanımlanması ve sonrasında bu özellikler üzerindeki değişimin belirlenmesi ile tespit edilebilmektedir. Rehberine göre; “...meydana gelen değişimin ya da etkinin boyut ya da derecesini tanımlamak önemlidir; buna *etkinin önemi* denilmektedir. Kültür mirasının; ÜED niteliğini sürdürebilmesi için mevcut olan özelliklerini koruması ve kültür mirası etki değerlendirme sürecinde önerilen herhangi bir projenin, ya da değişimin tüm nitelikler üzerinde hem tekil hem de toplu olarak dikkate alınıp, değerlendirilmesi” gerekmektedir (UNESCO, 2011).

Ayrıca Dünya Mirası Kültür Varlıkları için Etki Değerlendirmesi Rehberi’nde;

- Kabul edilebilir değişimin sınırları,
- Değişiklikleri kaldırma kapasitesi gibi kavramlar da tartışmaya açılmıştır.

Bu kavramların üzerinde durulması ve tartışılması sonucunda, kültür mirasının korunmasında belli bir eşik değere kadar etki ve etki sonucu değişim oluşması normal kabul edilmiştir (ICOMOS, 2011). Ancak, *eşik değerinin; ülkelere, yaşanan zaman dilimine ve insanların algılarına göre farklılık gösterebileceği* de belirtilmiştir (Stovel, 2007).

Dünya Miras Sözleşmesinin Yürütülmesine Ait Uygulama Rehberi’ne göre Kültür mirası üzerinde etki değerlendirmesi yapılmadan önce detaylı bir veri toplama ve belgeleme çalışması yapılması gerekmektedir. Aynı zamanda etki değerlendirme süreçlerinin uzaması durumunda belli dönemlerde *bilgilerde güncelleme yapılması* veya sürecin uzunluğuna bağlı olarak ve elde edilen verilerin çok olması durumuna göre de *veri toplama ve belgeleme çalışmalarının dondurulmasına da* karar verilebilmektedir. Araştırma sonucunda ulaşılan bilgilerin belli bir sistem içinde belgelenecek, saklanması, çalışmanın devamlılığı için önemli kabul edilmektedir (UNESCO, 2011).

Kültür mirasına yönelik özgünlük analizi çalışmasında da ilk olarak eser ve çevresine ilişkin verilerin toplanması ve verilerin belli bir sistem dahilinde belgelenecek arşivlenmesi sağlanmalıdır. Veri toplama sürecinde çizelge 2.6. da belirtilen kaynaklardan yararlanılarak, elde edilen bilgilerin oluşturulan tablolara aktarımı sağlanmalıdır. Özgünlük analiz çalışmalarında veri toplanması kadar değerlendirme sonuçlarının doğru yorumlanması da önemli bir çalışma olmaktadır (ICOMOS, 2011).

Kültür varlığını etkileyen değişimin ölçek ve şiddeti

2011 yılında yayınlanan “Kültür Mirası Etki Değerlendirme Raporu’nda” belirtilen değerlendirme sistemine göre, öncelikle, yapıda meydana gelen değişimin ölçek ve şiddeti belirlenerek, bu değişimin eserin değerinde yarattığı olumlu veya olumsuzluk durumuna bakılmaksızın bir derecelendirme yapılmıştır.

- Büyük ölçekli değişim,
- Orta düzeyde değişim,
- Az değişim,
- Çok az değişim,
- Değişim yok olarak oluşturulan derecelendirme sistemindeki sözlü yargılar bulanık mantık yöntemi ile matematiksel verilere dönüştürülmüştür (ICOMOS,2011).

Çizelge 3.5. Kültür varlığını etkileyen değişimin tanımı ve ölçek / şiddeti

Yapının Özgünlüğünü Bozan Değişim / Etkinin Tanımı ile Şiddeti		
<i>Değişim Şiddeti</i>	<i>Değişimin Tanımı</i>	<i>Değişim (puan)</i>
Bilinmiyor	Değişimin şiddetinin belirlenememesi	-
Değişim yok	Hiçbir dönem ekini almamış olması ve özgün dokunun özelliğini koruyor olması	90
Çok az değişim	Hemen hemen ilk yapıldığı dönem özelliklerini yansıtması	70
Az değişim	Belli bir dönem özelliğini yansıtan nitelikli eklerin çoğunlukta olması	50
Orta ölçekli değişim	Belli bir dönem özelliğini yansıtan nitelikli ve niteliksiz eklerin bir arada bulunması	30
Büyük ölçekli değişim	Tamamen niteliksiz eklere sahip olması ve özgün dokunun özelliğini yitirmesi	10

Özgünlüğü Bozan Değişimlerin ölçek ve şiddeti; esere uygulanan müdahaleler göz önüne alınarak çizelge 3.5. de belirlenen şekilde sınıflandırılmıştır. Değişimin şiddetine ilişkin kriterler (değişim yok, az değişim vb.) 2011 yılında yayınlanan “Kültür Mirası Etki Değerlendirme Raporu’ndan alınmıştır. Eseri etkileyen değişimin etkisi tespit edilirken; eserin özgün dokusunun özelliklerini taşıyıp taşımadığı ve daha sonraki dönemlerde ek alıp almadığı ile aldığı eklerin nitelikli olup olmaması durumu göz önüne alınarak değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirme çalışmasında bulanık mantık yönteminden

yararlanılarak, değişim şiddetine 10 ile 90 arasında değişen puan verilmiştir. Ancak elde edilen bilgilerin günümüzdeki arşiv, bilimsel çalışmalar ve yerinde yapılan tespitleri kapsamı nedeni ile kısıtlı ve eksik olabileceği kabulü ile 0 ve 100 puan değerleri kullanılmamıştır. Eserin tamamen niteliksiz ekler alması ve özgün dokusunun özelliğini yitirmesi, istenmeyen bir değişim olması nedeni ile bulanık mantık yönteminden yararlanılarak, değişim puanı 10, belli bir dönem özelliğini yansıtan nitelikli ve niteliksiz eklerin bir arada bulunması durumunda ise 30, belli bir dönem özelliğini yansıtan nitelikli eklerin çoğunlukta olması durumunda 50, hemen hemen ilk yapıldığı dönem özelliklerini yansıtmaması durumunda 70, hiçbir dönem ekini almamış olması ve özgün dokunun özelliğini koruyor olması durumunda ise 90 olarak belirlenmiştir (Çizelge 3.5.).

Değişimin şiddetinin bilinmemesi durumunda ise özgünlüğün analizi mümkün olmamaktadır. Bilinmeyen değişim ve etki için puanlama yapılması analiz sonucunun hatalı çıkmasına neden olacağından, değişimin ölçek ve şiddeti hakkında fikir yürütülemediği zaman yüzde verilmemiştir. Ayrıca özgünlüğün bozulmasına neden olan bu etkilerin ölçeği tespit edilirken; iç ve dış kaynaklı faktörler, esere ait ruh ve duygu, somut olmayan kültürel miras ile olan ilişkinin de göz önüne alınarak değerlendirme yapılması gerekmektedir.

Değişimin özgünlüğe olan etkisi

Analiz kapsamında ikinci olarak; kültür varlığındaki zaman içinde meydana gelmiş olan değişimin özgünlüğe olan etkisi belirlenmiştir. Değişimin özgünlüğe olan etkisi belirlenirken etki ve değişimin eserin bünyesinde oluşturduğu doğrudan ve dolaylı etkiler, geçici veya kalıcı olma durumu, değişimlerin geri dönüştürülebilir veya dönüştürülemez olması dikkate alınmıştır. Değişimin özgünlük bağlamında incelenmesi sonucunda belirlenen sözel veriler; yine bulanık mantık yöntemi ile matematiksel verilere dönüştürülmüştür.

Bir kültür varlığının özgünlüğünü bozan etkilerin veya değişimlerin; 2011 tarihli ICOMOS *Kültür Mirası Etki Değerlendirme Raporu*'nda belirtildiği şekilde olumsuz veya yararlı olabilme ihtimali nedeni ile tez çalışmasında 9 kademeli bir derecelendirme sistemi oluşturulmuştur. Bu doğrultuda *değişimin etkisi olumlu* ise çok yararlı, orta derecede yararlı, az yararlı, *değişimin etkisi olumsuz* ise olumsuzluğu az, olumsuzluğu orta düzeyde,

olumsuzluğu çok şeklinde değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca değişimin özgünlüğe olan etkisi hakkında olumlu veya olumsuz olarak bir fikir yürütülemiyorsa nötr şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır (ICOMOS, 2011).

Çizelge 3.6. Kültür varlığının özgünlüğünü bozan değişimin etkisi

DEĞİŞİMİN ÖZGÜNLÜĞE OLAN ETKİSİ (ICOMOS, 2011)		
<i>Değişimin türü</i>	<i>Değişimin etkisi</i>	<i>Değişim (puan)</i>
<i>Olumlu</i>	Çok yararlı	90
	Orta derecede yararlı	75
	Az yararlı	60
<i>Nötr (Bilinmiyor)</i>		-
<i>Olumsuz</i>	Olumsuzluğu az	50
	Olumsuzluğu orta düzeyde	30
	Olumsuzluğu çok	10

Eserin taşıyıcı sistem, yapım malzemesi, işlev, yer ve ortam, biçime ilişkin sahip olduğu özellikler üzerindeki değişimin özgünlüğe olan etkisi incelenerek, değişimin kültür varlığının bütünü üzerinde meydana getirebileceği olumlu ve olumsuz yönler belirlenmiştir. Ayrıca biçimsel analiz kapsamında; plan, cephe ve yapı elemanları gibi bölümler için de değişimin etkisi tek tek incelenmiş olup, bütünleşik puanlama sistemi uygulanmıştır. Biçimsel analiz kapsamında özgünlüğü etkileyen değişimlerin yapı üzerinde eşit oranda etki yarattığı düşünülerek, değerlendirme sonucunda değişim puanlarının aritmetik ortalaması alınmıştır. Aritmetik ortalama sonucu bulunan yüzde; biçimsel analiz kriterine göre eserin geçirdiği değişimlerin özgünlüğe olan etkisi olarak kabul edilmiştir.

Çizelge 3.7. Üstün Evrensel Değer tanımında yer alan özgünlük kriterleri ve değişimin özgünlüğe etkileri

ÖZGÜNLÜK KRİTERLERİ ve DEĞİŞİMİN ÖZGÜNLÜĞE OLAN ETKİSİ (UNESCO, 2016)								
Değişimin özgünlüğe olan etkisi		Değişimin çok yararlı olması	Değişimin orta dereceli yararlı olması	Değişimin az yararlı olması	Değişimin olumsuzluğunun az olması	Değişimin olumsuzluğunun orta düzeyde olması	Değişimin olumsuzluğunun çok olması	Nötr (Bilimiyor)
Özgünlük Kriterleri	1. Biçimsel (Genel, plan, cephe ve elemanlar)	90	75	60	50	30	10	-
	2. Taşıyıcı sistem ve malzeme							
	3. İşlev							
	4. Çevre ve ortam							
Değişimin özgünlüğe olan etkisi								
• Yarattıkları etkiler								
• Geçici veya kalıcı olmaları								
• Geri dönüştürülebilir veya dönüştürülemez olduğu dikkate alınarak değerlendirilmiştir.								

3.2. Özgünlük Analizinin Değerlendirmesi

Özgünlük analizinde; bulanık mantık yönteminden faydalanılarak, eserin günümüze ne derecede özgün olarak gelebildiğine ilişkin *özgündür veya özgün değildir* şeklinde net ifadeler içeren sonuçlar üretmek yerine, sözel değerlerin matematiksel verilere dönüştürülmesiyle oluşturulmuş bir değerlendirme sistemi kullanılmıştır. Özgünlük kriterlerinin eserin bünyesinde yarattığı etkiler ve değişimler dikkate alınarak, her bir kriterin kültür varlığının özgünlük durumunu hangi oranda etkilediği ve sonrasında da kültür varlığında meydana gelen değişimin olumlu mu, olumsuz mu olduğu araştırılmıştır. Yapılan literatür taramaları sonucu ulaşılan bilgiler ve UNESCO belgeleri doğrultusunda özgünlük kriterlerinin her birisinin eserin özgünlük durumunu eşit olarak etkilediği, her bir kriterin aynı derecede önemli olduğu kabul edilerek, yüzdelerin aritmetik ortalaması alınmıştır. Buna göre, biçim analizi kapsamında da incelenen her bir kriterin aynı oranda eseri etkilediği kabul edilerek, aritmetik ortalaması alınmış ve biçimsel analiz için tek bir matematiksel veriye ulaşılmıştır. Özgünlük analizi kapsamında elde edilen bütün bilgiler çizelge 3.8. deki tabloya işlenerek, belli bir düzen dâhilinde bilgiler sınıflandırılmıştır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda; eserin inşa edildiği tarihten günümüze kadar gelen süreçte geçirdiği değişimlerin şiddeti ve bu değişimlerin özgünlüğe olan etkilerinin olumlu ve olumsuz olması durumuna göre genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Çizelge 3.8. Özgünlük analiz tablosu

GENEL ÖZELLİKLER	KÖPRÜNÜN ADI / YERİ		
	YAPILDIĞI DÖNEM VE MİMARİ		
	NEHİR ADI		
	GEÇİRDİĞİ ONARIM TARİHLERİ		
	TESCİL TARİHİ VE KARAR NO		
ÖZGÜNLÜK KRİTERLERİ	RESTİTÜSYON	MEVCUT DURUM (2018)	
1. ÇEVRE VE ORTAM ANALİZİ			
2. TAŞIYICI SİSTEM VE YAPI MALZEMESİ ANALİZİ			
3. İŞLEV ANALİZİ			
4. BİÇİMSEL ANALİZ (Form ve deformasyon göz önüne alınarak yapılmıştır.)	1. KİTABA		
	ÖLÇÜ	2. UZUNLUK	
		3. GENİŞLİK	
		4. ARŞİVOLT	
	KEMER	5. KEMER SAYISI	
		6. ANA KEMER	
		7. DİĞER KEMERLER	
		8. TEMEL SİSTEMİ	
	DÖŞEME	9. MALZEMESİ	
		10. TİPİ ve EĞİMİ	
	11. PLAN TİPİ		
	SELYARAN	12. MEMBA	
		13. MANSAP	
	14. HAFİFLETME BOŞLUĞU		
	15. KORKULUK		
	16. KORNİŞ		
	17. TEMPAN DUVAR		
	18. SÜSLEME ÖĞELERİ		

Özgünlük kriterlerinin tek tek incelenmesi sonucu bulunan değerlerin aritmetik ortalaması alınarak, esere ait tek bir özgünlük yüzdesi oluşturulmuştur. Belirlenen *yüzde* ile eserin özgünlük değeri tespit edilmiştir.

Çizelge 3.9. Kültür varlığının özgünlük derecesi ve değeri

KÜLTÜR VARLIĞININ ÖZGÜNLÜK DERESESİ VE DEĞERİ			
<i>Özgünlük değeri</i>	<i>Özgünlük Derecesi</i>	<i>Özgünlük Yüzdesi</i>	<i>Bulanık Değeri</i>
Çok Yüksek	Özgünlüğünü tamamen korumuş	$80 < \dots \leq 90$	$0,8 < \dots \leq 0,9$
Yüksek	Özgünlüğünü çok az kaybetmiş	$70 < \dots \leq 80$	$0,7 < \dots \leq 0,8$
Orta	Özgünlüğünü kısmen kaybetmiş	$40 < \dots \leq 70$	$0,4 < \dots \leq 0,7$
Düşük	Özgünlüğünü orta derecede kaybetmiş	$20 < \dots \leq 40$	$0,2 < \dots \leq 0,4$
İhmal edilebilir (çok düşük)	Özgünlüğünü tamamen kaybetmiş	$5 < \dots \leq 20$	$0,05 < \dots \leq 0,2$
Bilinmiyor	Özgünlük değeri bilinmiyor	-	-

Özgünlük yüzdesi 20-5 arasında olduğu belirlenen kültür varlıklarının özgünlüğünü tamamen yitirmiş, 40-20 arası olanların özgünlüğünü orta derecede kaybetmiş, 70-40 arasında olanların özgünlüğünü kısmen kaybetmiş, 80-70 arası olanların özgünlüğünü çok az kaybetmiş ve 90-80 arasında olanların ise özgünlüğünü tamamen korumuş olduğu kabul edilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda kültür varlığının özgünlük değerine ilişkin *çok yüksek, yüksek, orta, düşük, ihmal edilebilir ve bilinmiyor* şeklinde sınıflandırma yapılmıştır.

Stovel'in 2007 yılındaki çalışmasında da bahsedildiği gibi kültür varlığının özgünlük durumunun analiz edilebilmesi için *bir eşik değer (sınır)* belirlenmesi gerekmiş olup, bu çalışma kapsamında eşik değer; 60 olarak alınmıştır. Eşik değer belirlenmesi ile kültür varlığının özgünlüğünü koruduğu ile kaybettiği arasında değişen derecelerde (çok az, kısmen, az, orta vb) yargılara ulaşılmıştır.

Bu analiz yöntemi; *bulduğumuz zaman dilimi ve kültür ortamı içinde geçerli olmak üzere, günümüzde sahip olduğumuz bilgi, algı ve anlayış çerçevesinde oluşturulmuş olup,*

sonuçlar da bu doğrultuda değerlendirilmiştir. Ancak, gelecek zaman dilimlerinde veya başka kültürel ortamlarda, algı, anlayış, bilgi farklılıkları nedeni ile aynı analiz yönteminin aynı eserler üzerinde farklı sonuçlar verebileceği anlaşılmıştır. Ayrıca bilgi ve belgelere ulaşmanın devam eden bir süreç olması nedeni ile bir gün içinde dahi ulaşılan veriler arasında da farklılıklar oluşacağı grlmştir.

4. TARİHİ KÖPRÜLER VE ÖZGÜNLÜK ANALİZİ

Kültür, koruma, kültür varlığı, kültürel miras, kültürel mirasın sürdürülebilirliği, UNESCO Dünya Mirası Statüsü, üstün evrensel değer ve özgünlük kavramlarının tanımları ile uluslararası ve ulusal koruma yaklaşımlarının tarihsel süreç içinde gelişimleri ile günümüzde kabul gören ölçütler üzerinde değerlendirme yapılarak, eserin koruma başarısının belirlenmesi amacıyla *özgünlük* analiz yöntemi belirlenmiştir. Belirlenen analiz yönteminin değerlendirilebilmesi için tez kapsamında seçilen bir kültür varlığı üzerinde uygulama yapılmıştır. *Özgünlük analiz yönteminin* değerlendirilebilmesi için Roma, Selçuklu, Osmanlı Dönemlerinden günümüze ulaşan ve ulaşım ağının önemli bir parçasını oluşturan *taş kemer köprü mimarisi* örnek olarak seçilmiştir.

Özgünlük analiz çalışmalarında öncelikle yapı tipi ve yapının kendisinin tam olarak tanınması ve çözümlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle ilk olarak yapı tipinin genel mimari tanıtımının ve tarihsel süreç içinde geçirdiği değişimlerin anlaşılabilmesi için de genel bir tipoloji oluşturulması veya mevcut tipolojik verilerden yararlanılması gerekmektedir. Bu nedenle, tez kapsamında bu bölümde köprü mimarisi tanıtılarak, tarihi yol ağları üzerindeki konumları ve yapı elemanları detaylı olarak incelenmiştir.

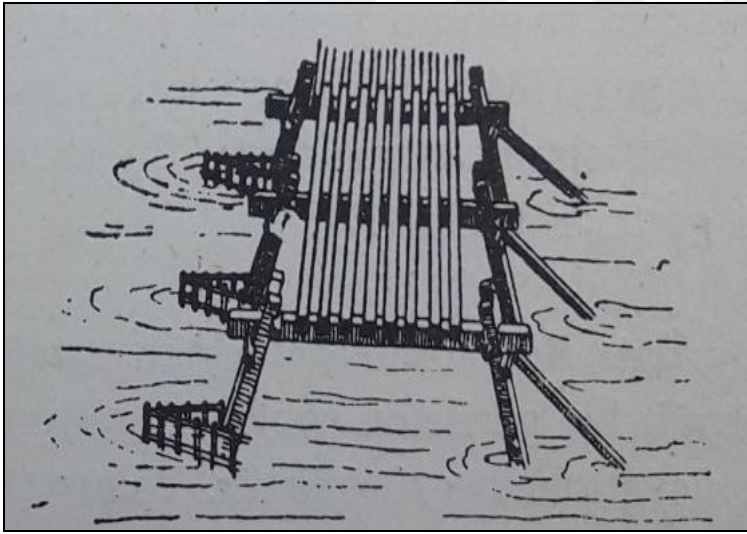
4.1. Köprü Mimarisinin Tanımlanması

Tez kapsamında bir kültür varlığının ne derecede özgünlüğünü koruyarak günümüze ulaşabildiğini tespit edebilmek amacıyla oluşturulan *Özgünlük Analiz Yönteminin* çeşitli tarihi dönemlere ait köprüler üzerinde uygulanması ile yöntemin örneklendirmesi yapılmıştır. Kültür varlığına ilişkin özgünlük ölçütünün analiz edilebilmesi amacıyla öncelikle eser hakkında detaylı bilgi sahibi olunması gerekmektedir. Bu nedenle; köprüler hakkında detaylı araştırma yapılarak, köprü mimarisi tanımlanmıştır.

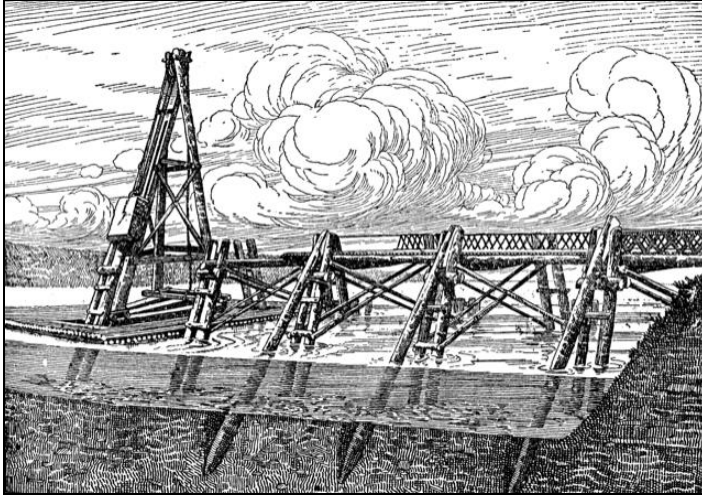
Köprü; su, vadi, yol gibi herhangi bir engelle ayrılmış iki yakayı birbirine bağlayan yapı olarak tanımlanmaktadır (TDK,2017). Köprü kelimesi; Arapça cısr, kantara, Farsça pol, Hintçe pul, İngilizce bridge, Almanca brücke, Fransızca pont, İspanyolca Puente, İtalyanca Ponte, Azerice körpü, Kazakça köpir, Boşnakça, Çekçe, Bulgarca, Hırvatça ve Rusca most, Latince pontem kelimelerine karşılık gelmektedir. Osmanlı Döneminde; Kantara ve

Cisr köprü anlamında kullanılmış olup, Cisr kelimesi kemerli ve kemersiz tüm köprüler için, kantara kelimesi ise taş kemerli köprülere denilmiştir (VGM Vakıf Sözlüğü, 2017).

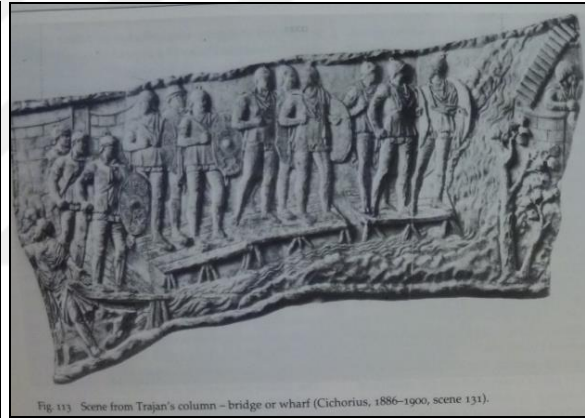
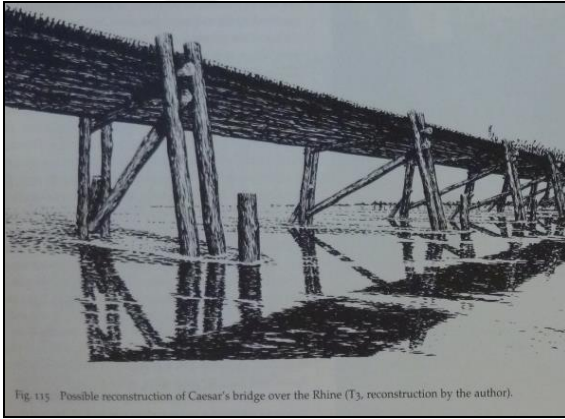
Eski çağlardan itibaren insanlar engelleri aşmak için çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. İlk olarak ağaçları kullanarak, daha sonraları ise bitkiler ve bitkilerin liflerinden örülen halatlar ile ağaçları birlikte kullanarak köprüler yapmışlardır. Bu basit yöntemden sonra birkaç ağacın üst üste konulmasıyla, ahşap kemerler yapılmış, büyük açıklıklı engelleri geçmek için ise ahşaptan ayaklar kullanılarak köprüler teşkil edilmiştir. Romalılar İmparatorluklarını büyütmek için savaşarak ilerlerken önlerine çıkan doğal engebeleri geçmek için ahşap köprüler yapmışlardır. M.Ö. 625 yılında İtalya'da İber Nehri üzerinde ve aynı yıllarda Tuna Nehri üzerinde de bir başka ahşap köprü inşa edilmiştir (Resim 4.4., 4.5.) Sezar M.Ö. 53-55 yılları arasında Ren Nehri üzerinde birçok ahşap köprü (Resim 4.1., 4.2., 4.3.) yaptırmıştır (Türkmen, 1954).

Resim 4.1. Ren Nehri üzerinde kurulan ahşap köprü (Türkmen, 1954)

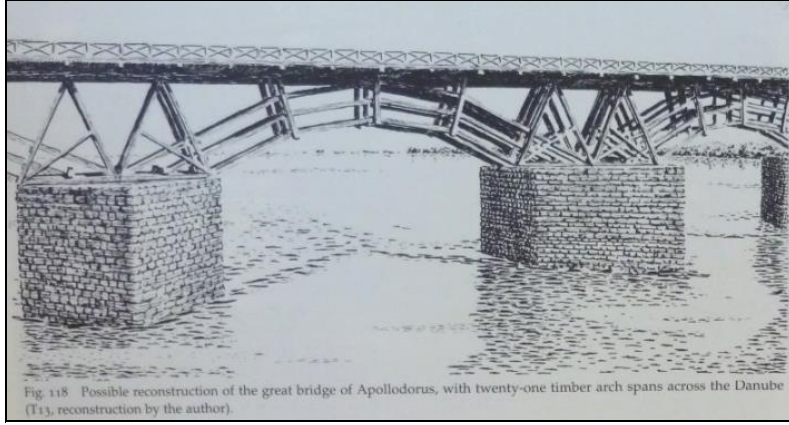

Resim 4.2. Ren Nehri üzerinde kurulan ahşap köprülerden birine ait detay
(ClipArt, <https://etc.usf.edu>, 2019)

Resim 4.3. Ren Nehri üzerinde kurulan ahşap köprü (O'Conner, 1992)

Romalılar Ren Nehri üzerinde Kastell ve Mainz arasında orta ayakları kazıklar ve ahşap perdelerden oluşan ahşap bir köprü inşa etmişlerdir. Günümüze ulaşmamış olan bu köprünün ahşap kazıkları, 1882 yılında nehir temizliği sırasında bulunmuştur. Ortaçağda ise destekli ve ters destekli ahşap kiriş kemerler kullanılarak, köprüler inşa edilmiştir. 1335 yılında Bern yakınında, 1570 yılında Gümmenen'da yapılan köprü bu tiplere örnek olmuştur. Ortaçağda Almanlar ve İsviçreliiler ahşap köprü tekniğinde, Fransızlar ise kargir köprü yapımında ilerlemişlerdir. Aynı zamanda bu dönemde ahşap malzemenin korunması için köprülerin üstüne çatı yapılmaya başlanmıştır (Türkmen, 1954).

Resim 4.4.Tuna Nehri üzerine (M.S. 98-117) kurulan ahşap köprü (O'conner, 1992)

Eski çağlarda sıkça kullanılmış olan ancak ahşap köprülerin yanı sıra sallar, kayıklar ve dubalar kullanılarak yapılan yüzer köprüler de bulunmaktadır. Yüzer köprüler; özellikle ordunun savaşta su engelini aşarak, hızlı ilerlemesini sağlamak için kayıklar ve dubaların birbirine bağlanması ile oluşturulan köprülerdir (Kretzschmer, 2000: 128).

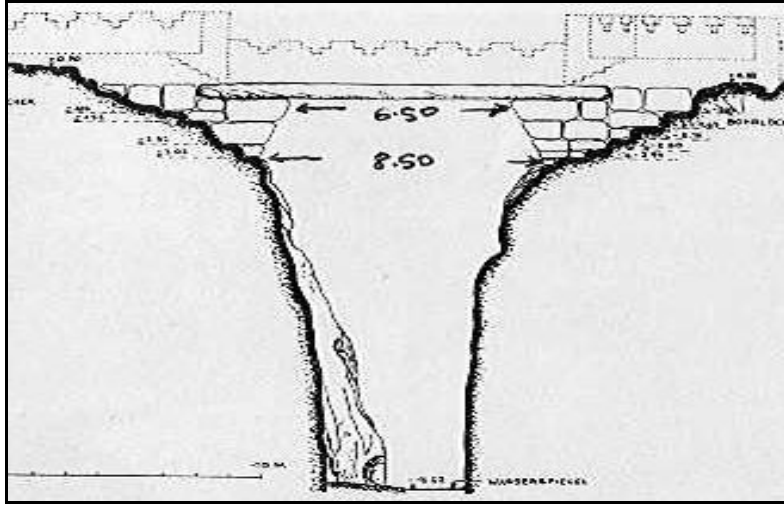

Resim 4.5. İtalya'da Trajan Sütunu üzerinde Romalı Askerlerin geçişi için tasarlanmış olan yüzer Trajan Köprüsü'nü gösteren kabartma (O'Conner, 1992)

Askeri ve stratejik nedenlerden dolayı ve yapımının hızlı olması açısından yüzer köprüler tercih edilen bir köprü türü olmuştur. Pers Kralı Dareios tarafından M.Ö. 513 yılında İskit Seferi sırasında İstanbul Boğazı üzerinde ve Pers hükümdarı olan Kserkses'inde Çanakkale Boğazı üzerinde gemilerden oluşan bir köprü yaptırdığı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Osmanlı Döneminde ise Fatih Sultan Mehmet İstanbul kuşatması sırasında Haliç'te ve sonrasında ise Tuna Nehri üzerinde yüzer köprüler yaptırmıştır. Yine Matrakçı Nasuh, Kanuni'nin Irak Seferi'nde Dicle ve Fırat Nehirleri üzerinde yüzer köprüler yaptırdığını

resmetmiştir. Osmanlı Döneminde yüzer köprüler; tombaz gemileri kullanılarak yapılmıştır (Tanyeli, 1990).

Bilinen en eski kargir köprü; Prof. Dr. R. Naumann tarafından açığa çıkarılan günümüze kalıntıları ulaşmış Hititler Dönemine ait (M.Ö. 13. yy.) Çorum İli, Boğazkale İlçesindeki Taşköprü'dür (Resim 4.6.). Köprü; derin vadinin üzerinde ve 8,5 m. açıklığı geçebilecek şekilde kayalık zemine ahşap kirişin oturtulması ile oluşturulmuştur (Naumann, R., 1963). Anadolu'daki bir diğer eski köprü ise Urartu Dönemine (M.Ö. 9-6. yy.) ait Muş İlindeki Kız Köprüsü'dür (Resim 4.7.).

Resim 4.6. Hitit Taşköprü (Naumann, 1963)

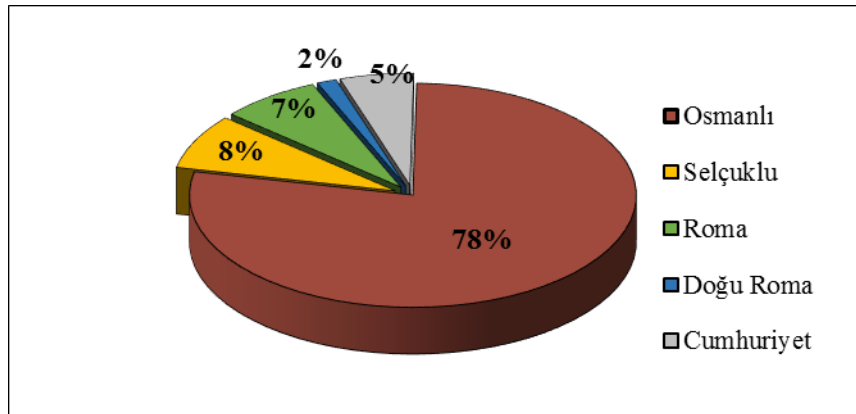
Resim 4.7. Kız Köprüsü (KGM, 2018)

4.1.1. Türkiye'deki tarihi köprülere ilişkin sayısal veriler

Günümüzde yurt içindeki tarihi köprülerin bakım ve onarımdan sorumlu kuruluş olan Karayolları Genel Müdürlüğü'nün (KGM) kayıtlarında 2019 yılı verilerine göre; 2184 adet eski eser niteliğine sahip köprü bulunmaktadır (Çizelge 4.1.). Ancak, 2184 adet köprünün 1458 adeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları tarafından tescil edilmiş olup, diğerlerinde de tescile ilişkin çalışmalar halen devam etmektedir. 2184 adet köprünün 4 adeti devlet yolu, 12 adeti il yolu, diğerleri ise şehir içi, köy ve ilçe yolları üzerinde bulunmaktadır (KGM, 2019).

Çizelge 4.1. Köprülerin inşa edildiği dönemlere göre sayısal dağılımı (KGM, 2019)

Köprülerin İnşa Edildiği Dönemlere Göre Sayısal Dağılımı	
Dönem	Köprü Sayısı
Roma	154
Doğu Roma	29
Selçuklu	160
Osmanlı	1710
Cumhuriyet	133
TOPLAM KÖPRÜ SAYISI	2184

Şekil 4.1. Köprülerin inşa edildiği dönemlere göre yüzdeler dağılımı (2019 yılı)

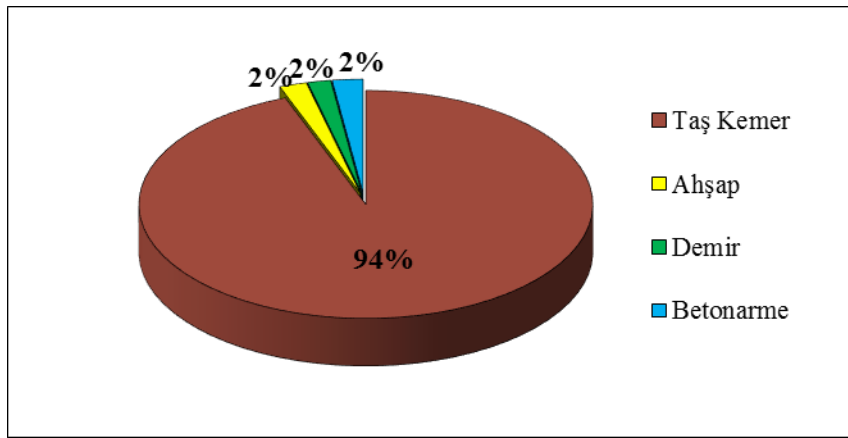
Karayolları Genel Müdürlüğü envanterinde yer alan 2184 adet köprü inşa edildiği döneme göre incelendiğinde; %78'nin Osmanlı Dönemine, %7'sinin Selçuklu Dönemine, %7'sinin Roma Dönemine, %6'sının Cumhuriyet Dönemine, %2'sinin ise Doğu Roma Dönemine ait olduğu görülmektedir (Şekil 4.1.). Köprüler yapı malzemesine göre incelendiğinde ise

%94'nün (1939 adet) taş köprü, %6'sının da ahşap, demir ve betonarme köprü olduğu belirlenmiştir (Çizelge 4.2.).

Çizelge 4.2. Köprülerin yapım malzemesine göre sayısal dağılımı (KGM, 2019)

KÖPRÜLERİN YAPI MALZEMESİNE GÖRE DAĞILIMI	
<i>Yapım Malzemesi</i>	<i>Köprülerin Sayısı</i>
Taş	2063
Ahşap	41
Demir	34
Betonarme	46
TOPLAM KÖPRÜ SAYISI	2184

Karayolları Genel Müdürlüğü (KGM) envanter verilerine göre, Beylikler Döneminde inşa edilmiş olan köprüler Selçuklu Dönemi köprüleri kapsamında ele alınmıştır. Ayrıca KGM tarafından yapılan bu gruplandırma sisteminde; inşa tarihi tam olarak bilinmeyen ve geçirmiş olduğu değişimler sonucu özgünlüğünü yitirmiş ve kesin dönem analizi yapılamamış olan köprüler sayısal olarak Osmanlı Dönemi içinde değerlendirilmiştir. Yapım malzemesine göre yapılan sınıflandırmada ise; taş, ahşap, demir ve beton malzemenin göz önüne alındığı, ancak taş ve tuğla malzeme kullanılan almasıık duvar örgü sistemine sahip köprüler ile ilgili ayrı bir sınıflandırma yapılmadığı görülmüştür. Ayrıca tuğla malzeme kullanılan köprüler taş köprüler içinde değerlendirilmiştir.

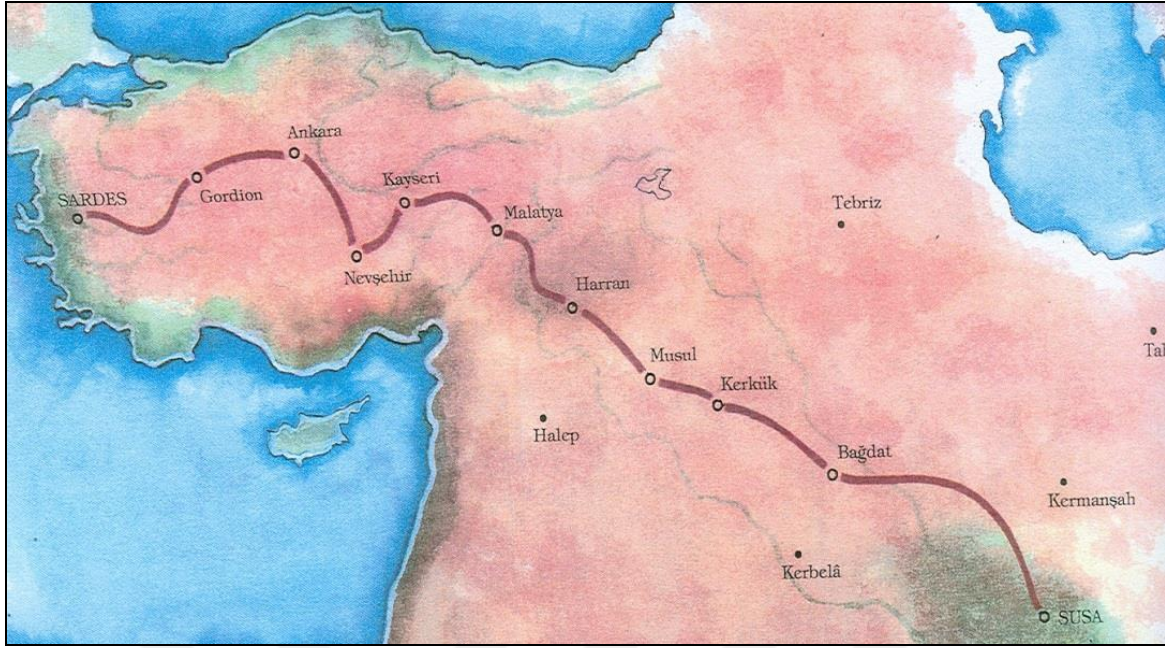
Şekil 4.2. Köprülerin yapım malzemesine göre yüzdeleri dağılımı (2019 yılı)

Tez çalışması kapsamında Roma, Doğu Roma, Selçuklu, Osmanlı Dönemi eseri olan taş köprülerden bazıları üzerinde özgünlük analizi yapılmıştır. Bu tez kapsamında oluşturulan tipoloji çalışmasından faydalanılarak ve özgünlük analizinin tüm envanterdeki köprülere tek tek uygulanması durumunda, dönemlerine göre yapılan bu gruplandırma sisteminin gerçekçi ve tutarlı sonuçlara ulaşacağı düşünülmüştür.

Köprüler; 19. yüzyıla kadar sadece yaya, atlı ve kervanların geçişlerine hizmet verirken, 19. yüzyıl itibari ile motorlu araçlar tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. Bu nedenle, günümüzde özellikle yerleşim merkezlerinde kalan, endüstrileşme süreci ve ulaşım teknolojisinin gelişimi ile yoğun taşıt trafiğine maruz kalan köprülerde yıpranma 19 yy. öncesi dönemlere göre hız kazanmıştır. Endüstrileşme süreci, ticaret merkezlerinin değişimi, deniz ticaretinin gelişmesi nedeni ile eski yol ağlarının önemini yitirmesi sonucunda, yerleşim yerlerinden uzak noktalardaki bazı köprülerin de bakımsızlık nedeni yıprandığı ve yıkıldığı anlaşılmıştır.

4.1.2. Tarihi yol güzergahları ve köprüler

Köprüler ulaşım ağının bir bölümünü oluşturduğu için Roma, Doğu Roma, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi tarihi yol ağları ile günümüzdeki yol ağı üzerindeki konumu ve yol güzergahı üzerindeki diğer yapılar da köprüler hakkında bilgi edinilmesine yardımcı olmaktadır. Köprülerin mimari yapısı; alanın topografik durumuna, nehir yatağının genişliğine, suyun debisine ve zeminin yapısına bağlı olarak şekillenmiştir. Ancak köprü mimarisi ve köprünün yerini; eserin inşa edildiği dönemin askeri, sosyal, sanatsal ve mimari gelişmeleri ile yol ağları ve ulaşım da etkilemiştir. Anadolu'da ulaşım; geçmişten günümüze kadar hüküm sürmüş olan medeniyetler döneminde farklı özelliklere sahip yol ağları ile sağlanmıştır. Anadolu'dan geçen ve Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan ana yollar ile Anadolu içindeki ulaşımı sağlayan ikincil yolların bazıları kullanıldıkları dönemden sonra önemini yitirmiş, bazıları ise kullanılmaya devam etmiştir. Hititler, Frigler, Lidyalılar, Urartular Döneminde de Anadolu içinde ulaşımı sağlayan yollar yapılmıştır. Ayrıca Persler Döneminde de eski yolların bakım ve onarımı yapılarak, İran ve Irak üzerinden geçerek Anadolu'da Ege Bölgesindeki Sardes şehrine uzanan ve Kral yolu olarak adlandırılan bir yol güzergahı oluşturulmuştur (Harita 4.1.). Ticaret ve haberleşme açısından zamanında büyük öneme sahip olan bu yol güzergahı; diğer medeniyetler tarafından da kullanılmıştır (Resim 4.8.).

Harita 4.1. Kral yolu (Güner, 1995)

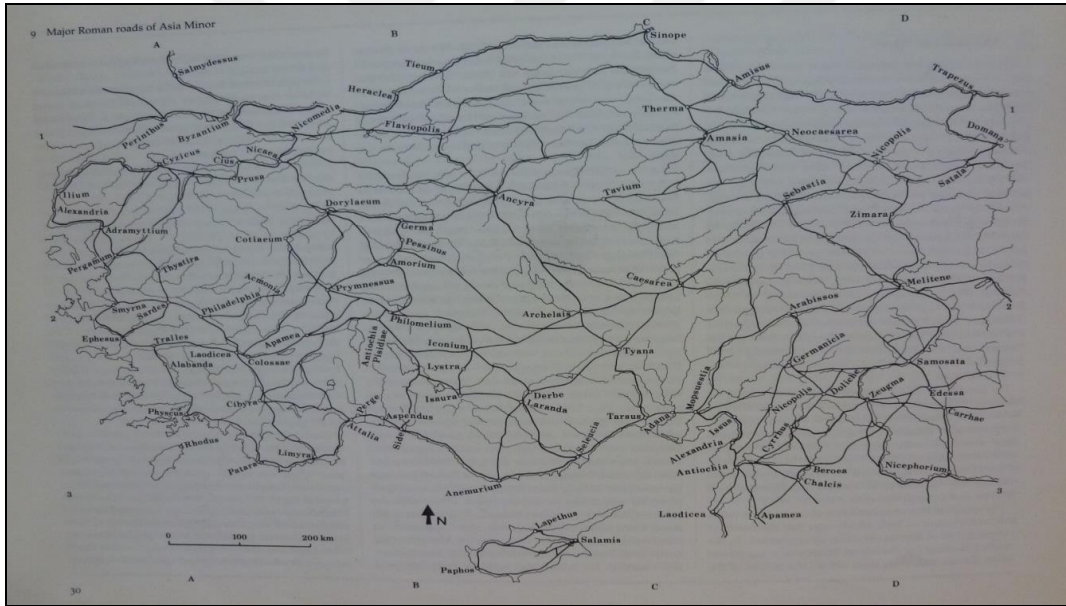
Anadolu'da Roma Dönemi ile birlikte günümüzde bile kullanılan ve iyi durumda olan yollar inşa edilmiştir. Romalıların oluşturduğu yol güzergâhlarını daha sonraları Selçuklular ve Osmanlılar da kullanmışlardır. Anadolu'da hüküm sürmüş olan medeniyetler başkentleri ve yeni gelişen şehirleri arasında alternatif yol ağları oluşturarak, bu güzergâhlar üzerinde dönemin mimari üslubunu ve yapım tekniğini yansıtan yapılar inşa etmişlerdir. Roma Dönemi yol güzergâhı üzerinde bulunan hasarlı bir Roma Köprüsü; Selçuklu veya Osmanlı Dönemi'nde kısmi onarımlar geçirerek, bazen de sağlam kalan Roma temelleri üzerine veya eski köprünün memba veya mansap tarafına yeniden inşa edilerek kullanılmıştır (Sert ve Avşin, 2011).

Resim 4.8. Gordion Frig yolu, Eskişehir (Güner, 1995)

Roma Dönemi

Anadolu, Roma döneminde altı eyalete bölünmüş, bu eyaletleri başkentlerine ve ticaret merkezlerine bağlamak için düzenli bir yol ağı oluşturmuştur (Harita 4.2.). Roma Döneminde yollar; kağrı, at arabası, insan ve hayvan topluluklarının geçişini sağlayacak şekilde ana yollar ve ikinci derecede önemli yollar olarak iki türde inşa edilmiştir. Yolların üzerinde belli mesafelerde mil taşları yerleştirilmiştir. Romalılar; kendilerinden önceki medeniyetlerden öğrendikleri bilgileri kendi bilgileri ile birleştirerek, köprü, su kemeri ve yol yapımında ileri seviyeye ulaşmışlardır. İspanya, Fransa, İtalya, Yunanistan, Kuzey Afrika ve Anadolu'da Roma Döneminden kalan köprülerin yanı sıra şehirlere su taşımak amacıyla iki katlı ve üç katlı ve değişik kemer formlarına sahip su kemerleri de inşa etmişlerdir (Tunç, 1978).

Harita 4.2. Roma Dönemi yol ağları ve yerleşim merkezleri (O'Connor, 1992)

Romalılar yol güzergâhlarını sadece ticari ve askeri ulaşımı sağlamak amacıyla kullanmamışlardır. Romalılar için yollar anıt değeri taşımaktadır. Aynı zamanda sanatsal, bilimsel ve felsefi, dini düşüncelerini de yaymak için yaklaşık 80.000 km'yi aşan bir yol ağı oluşturmuşlardır. Roma Döneminde tören yolları, haç yolları gibi kutsal yollar, çok kişi tarafından kullanılması ve önemli olması nedeni ile taş ile kaplanmıştır. İkinci derecede öneme sahip diğer yollar ise toprak olarak bırakılmıştır (Resim 4.9. ve 4.10.). Roma

Cumhuriyeti Döneminde yollar düzensiz bir sistem içinde iken, İmparatorluk Döneminde düzenli ve sistemli bir yol ağı tasarlanmıştır (French, 1997).

Yol güzergahı seçilirken inşa süresini azaltmak için deniz ve nehir kenarları ile kısa mesafeler tercih edilmiştir. Ancak zorunlu durumlarda engebeli arazilerde de yollar inşa etmişlerdir. Roma Döneminde bu yol güzergahları üzerinde nehir ve vadileri geçmek için ilk zamanlarda ahşap köprüler, sonraları ise taş ayak üzeri ahşap köprüler, duba köprüler ve tamamen taş köprüler inşa edilmiştir. Güzergah seçildikten sonra, yolun genişliğince yaklaşık 30 cm. kadar kazılarak, bu kazılmış alanın her iki tarafına boyu 0,75-1 m. arasında değişen ve 30 cm. kalınlığında kenar taşları dizilmiştir. Yol sınırını belirleyen bu kenar taşlarının arasına yolun temelini oluşturmak amacı ile ilk olarak küçük taşlar, üzerine ise kum çakıl karışımı serilmiştir.

Yol döşenmesini oluşturacak olan üst bölüme de yolun kullanım amacı ve önemine göre büyük ebatlı taşlar yerleştirilmiştir. Döşeme üzerindeki suyu uzaklaştırmak amacı ile de kenarlara doğru bir eğim verilmiştir. Yapılan arkeolojik ve yüzey araştırmalarından derlenen bilgiler ışığında bir Roma Yolunun genişliğinin yaklaşık olarak 6,5 m. ile 10 m. arasında tasarlandığı anlaşılmıştır. Ancak topografyanın elverişli olmadığı durumlarda yolun genişliği yaklaşık olarak 3,5 m. civarında yapılmıştır. Romalılar tarafından inşa edilen köprülerin genişlikleri; bu yolların genişlikleri doğrultusunda ve arazinin durumuna göre 2,5-3 m. ve 6,5-10 m. arasında değişmektedir (French, 1997).

Resim 4.9. Diyarbakır İli ve Eğil İlçesi arasında bulunan 1951 m. uzunluğundaki Roma Dönemi Yolu, restorasyon öncesi ve sonrası durumu (KGM, 2018)

Resim 4.10. Kayseri İli, Talas İlçesinde bulunan Roma Yolu kalıntıları (KVMGM, 2016)

Roma Dönemi yolları üç tipe ayrılmıştır. Birincisi; yönetim tarafından inşa edilen ana yollar, askeri amaçlı kullanılan yollar, ikincisi ise; çeşitli kişiler tarafından inşa edilen özel ve ara yollar, üçüncü tip yollar ise yerleşim yerleri içindeki yollardır. Roma yolları üzerine her 1480 m. de bir varılacak yerleşimin adının ve dönemin imparatorunun adının yer aldığı mil taşı yerleştirilmiştir. Bir Roma yolu üzerinde yaklaşık 60 km de bir konaklama ve dinlenme amaçlı yapılar ile karakollar inşa edilmiştir (Mitchell, 2001).

Romalılar; yolları anıt eser kabul etmeleri nedeni ile yol tasarımına ve yapımına özen göstermişlerdir. Roma Dönemi'nde varılmak istenen noktaya en kısa süre içinde ulaştıran yolların inşa edilmesi tercih edilmiş olup, yollarını kendilerinden önce yaşayanların kullandığı patika yollar üzerine yapmışlardır. Ancak, mesafelerin kısa olması amaçlanırken, yolun üzerinde bulunduğu arazinin yapısından ve iklim şartlarından kaynaklanan zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu nedenle; Romalılar yüksek rakımlı bölgelerden geçerken yolu güneş alan tarafa inşa etmişlerdir. Büyük taş bloklar kullanılarak yapılan Roma Yolları uzun yıllar geçmesine rağmen sağlam olarak günümüze ulaşabilmişlerdir. Yol güzergahları üzerinde doğal engebeleri geçmek için ise köprüler ve tüneller inşa etmişlerdir (The Anatolian Roads Project, 2019).

Doğu Roma Dönemi

Roma İmparatorluğu M.S. 395 yılında ikiye ayrılmış ve başkenti Konstantinopolis olan Doğu Roma İmparatorluğu kurulmuştur. Batı Roma İmparatorluğu 476 yılında yıkılmış, Doğu Roma İmparatorluğu ise 1453 yılına kadar hüküm sürmüştür. Doğu Roma

döneminde çoğunlukla Roma Dönemi yol güzergahları kullanılmıştır. Ancak başkentin değişmesi ve bazı şehirlerin önemini yitirmesi nedeni ile yol güzergahının başlangıç noktaları değişmiştir.

Türkiye’de 154 adet Roma ve 29 adet ise Doğu Roma Dönemine ait köprü tespit edilmiştir. Adıyaman İlinde Cendere Köprüsü, Kızılın Köprüsü, Bartın İlinde Kemerdere Köprüsü, Sakarya İlinde Sangarious Köprüsü Roma ve Doğu Roma Döneminden günümüze ulaşabilmiş olan köprülerdendir (KGM, 2018).

Harita 4.3. Roma Dönemi yerleşim merkezleri ve yol ağı (Roman Routeplanner, 2018)

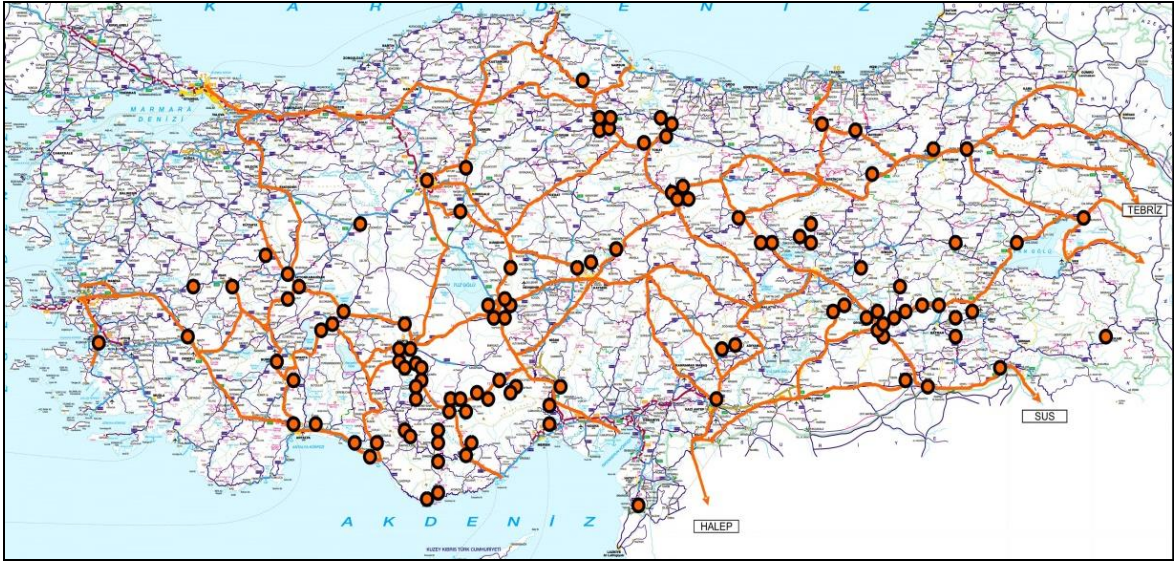
Selçuklu Dönemi

Selçuklular ilk zamanlarda Roma Dönemi’nde kullanılan yol güzergâhlarını kullanmışlardır. Ancak, Sivas, Kayseri, Konya, Erzurum, Antalya, Tokat, Niğde, Aksaray, Afyonkarahisar, Ankara, Nevşehir, Kırşehir şehirlerinin gelişimi ile birlikte bu şehirler arasında ulaşımı sağlamak için yeni yol ağları oluşturmuşlardır (Özergin, 1965:142).

Selçuklu Dönemi’nde de Anadolu üzerinden geçen büyük ticaret yolları üzerinde birçok köprü inşa edilmiştir. Ayrıca Selçuklu yol ağının Roma Dönemi yol ağlarından farkı; güzergâh üzerinde kervansaraylar, hanlar, mescitler, çeşmeler, darüşşifaların köprüler ile birlikte inşa edilmiş olmasıdır. Bu eserlerin bazıları günümüze ulaşmış, bir kısmı ise

çeşitli sebeplerden dolayı yıkılmıştır. Kırıkkale İlinde bulunan Çeşnigir Köprüsü'nün yanında inşa edilmiş olan Köprü Köyü Hanı günümüze ulaşamamıştır (Özergin, 1959).

Türkiye'de günümüze ulaşmış Selçuklu Dönemine ait 163 adet köprü bulunmaktadır. Erzurum İlinde bulunan Çobandede Köprüsü, Ankara İlinde bulunan Akköprü, Kayseri İlinde bulunan Tekgöz Köprüsü ve Kırşehir İlinde bulunan Kesikköprü Selçuklu Dönemi eserlerden bazılarıdır.

Harita 4.4. Selçuklu Dönemi yol ağları ve köprüleri (KGM, 2018)

Osmanlı Dönemi

Osmanlı Dönemi'nde de yollar diğer dönemlerde olduğu gibi askeri, sosyal ve ticari öneme sahip olmuştur. Erken Osmanlı Dönemi'nde Anadolu'da Selçuklular ve Romalılardan kalma yollar kullanılmıştır. İstanbul'un fethi, Balkanların Osmanlı topraklarına katılması, yeni yerleşim merkezlerinin oluşması, XIV. ve XV. yüzyıllarda değişen siyasi ve ticari gelişmelerinde etkisi ile Anadolu üzerindeki yol güzergâhlarının değişimini zorunlu hale getirmiştir. Bu dönemde Anadolu; İran, Mısır ile Avrupa ve Balkanlar arasındaki yol ağı üzerinde bir geçiş noktası olarak önem kazanmıştır. Anadolu ve Balkanlardaki bu yeni yol güzergâhları üzerinde köprüler de inşa edilmiştir. Osmanlı Döneminde sahip olunan bütün topraklara ulaşılabilir şekilde İstanbul merkez olmak üzere yol ağı oluşturulmuş ve yol ağı üzerinde menzil teşkilatı denilen sistem kurulmuştur. Menzil; bir günlük yol,

yolculukta dinlenmek için durulan yer, iki konaklama yeri arasındaki uzaklık anlamına gelmektedir (TDK, 2018).

Osmanlı'da menziller posta teşkilatı, askeri amaçlı menziller ve hac menzilleri olarak üç tipte düzenlenmiştir. Askeri menziller; sefere çıkan orduların konaklaması ve ikmal vb. ihtiyaçlarının giderilmesi için oluşturulmuş mekânlardır. Haberleşme menzilleri ise devletin sahip olduğu topraklardaki yönetim birimleri ile iletişimini sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Posta teşkilatına ait menziller genellikle yerleşim yerlerine yakın, askeri menziller ise yerleşim yerlerinden uzakta, su bulunan düzlük alanlarda kurulmuştur. Menziller; kervanın geçişi, ordunun sefere gidişi, dönüşü, hacca gidiş ve haberleşmenin sağlanması sırasında halkın ve memurların belli mesafelerde dinlenmesi ve at değiştirmesi, konaklaması için kullanılan yer ve yapılar bütünüdür. Bu menziller üzerinde kervansaraylar, hanlar, köprüler inşa edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu padişahları sefere çıkmadan önce yol üzerindeki bazı noktalarda konaklama ve haberleşme için kervansaraylar, yolun mesafesini kısaltmak için ise nehir ve bataklıkların üzerine köprüler yaptırmışlardır. Osmanlı'da sefere çıkmadan önce gidilecek yol güzergâhı belirlenerek, yolların ve bu yol üzerindeki köprülerin durumunun araştırılması amacı ile kadınlıklardan bilgi istenip, gelen cevaplara göre, yeni köprüler inşa edilmiş veya mevcut köprülerde onarımlar yapılmıştır. Haberleşme menzilleri üzerinde bazen bir köprü de posta teşkilatının bir yapısı olarak kullanılmıştır. Osmanlı Dönemi'nden günümüze ulaşan menzil teşkilatı ile ilgili kaynaklarda köprüler hakkında da bilgilere ulaşılmaktadır.

Osmanlı Dönemi'ndeki bir diğer menzil' de hac menzilleridir. Osmanlı toprakları içinde hac ibadetini yerine getirmek için Mekke ve Medine'ye gidecek olan halkın yaklaşık üç ay sürecek olan seyahati sırasında konaklamaları amacı ile oluşturulmuşlardır. Hac yolu üzerinde de köprüler inşa edilmiştir. Asıl görevi iki yakayı birbirine bağlamak olan köprüler buldukları yol güzergâhı üzerindeki menzil teşkilatının amacına göre de bir fonksiyon yüklenmiştir (Halaçoğlu, 2002).

Harita 4.5. Osmanlı yolları ve menziller (Halaçoğlu, 2002)

Harita 4.6. Osmanlı yolları üzerindeki menziller (KGM, 2018)

Osmanlı Devleti; XVI. yy. da yaptıkları fetihlerle birlikte sahip olduğu toprakları büyötmüştür. Osmanlı Devleti, sahip olduğu yeni toprakların yol ağlarını kullanmakla beraber yeni yol güzergâhları da oluşturmuştur. Osmanlı Dönemi'nde kara ve deniz yolları 1594-1595 yılları arasında menzil ve iskele defterlerine kaydedilmiş olup, Rumeli sağ, orta, sol kol ve Anadolu sağ, sol ve orta kol olmak üzere altı adet ana karayolu güzergâhı bulunduğu görölmektedir. Menzil defterinde; menzillerin arasındaki mesafelerin de saat olarak verildiği belirtilmiştir (Çetin, 2014).

19. yüzyılın ikinci yarısında Endüstri Devrimi ile dünyadaki siyasi ve ticari merkezlerin değişmesi sonucunda kervan yollarının yerini demir yollarına bırakması ve 1869 da Süveyş Kanalı'nın ulaşımına açılması ile deniz yollarının gelişmesi sonucunda tüm Dünyada olduğu gibi Osmanlı toprakları içindeki mevcut yol ağlarının da değişmesine neden olmuştur. Anadolu'daki yol ağlarının değişimi ve Osmanlı Devleti'nin savaşlar ve ekonomik yönden çöküşü ile eski yol ağları üzerindeki diğer yapılar ile köprülerde önemini yitirmiş ve bakımsız hale gelerek, bazıları günümüze kadar sağlam ulaşmamıştır. 20. yüzyılın başında Osmanlı Devleti tarafından karayolları yapım çalışmalarına hız verilmiş olsa da Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında çalışmalara devam edilememiştir (Özdemir, 2006).

Cumhuriyet Dönemi

Türkiye Cumhuriyeti'nde yolların ve köprülerin yapımı görevi, 1848 yılında kurulan Nafia nezaretinden, 1920 yılında kurulan Nafia Vekâletine ve 1945 yılında ise Bayındırlık Bakanlığına devredilmiştir. Karayolları Genel Müdürlüğü'nün 1950 yılında kurulması ile birlikte de karayollarının inşası, eski ve yeni tüm köprülerin bakım ve onarımı görevi KGM'ne verilmiştir (Özdemir, 2006).

1923 yılında Cumhuriyet ilan edildiğinde, Türkiye'de 18.350 km. yol ve 94 adet köprü bulunmakta iken, 1947 yılına kadar 43.743 km. uzunluğunda yol inşa edilmiştir. 1960 yılında karayolu uzunluğu 60.000 km. ye ulaşmıştır. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde inşa edilen köprülerden bazıları korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. (KGM, 2019)

Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyeti'ne çoğu bakımsız halde 18.335 km karayolu kalmıştır. Eski yol ağlarının karayolu ve demiryolu yapımına uygun olmaması nedeni ile eski güzergâhlar terk edilerek, yeni yol güzergâhları belirlenmiştir. Bazı bölgelerde ise eski yol güzergâhı kullanılmaya devam etmiş olup, yeni karayollarının yapılabilmesi için eski köprüler ve yollar yıkılmış veya mevcut yol kotunun altında kalmıştır (Özdemir, 2006). Eski yol güzergâhı üzerinde tasarlanan yeni yolların yapımı sırasında bazı köprüler geçiş için yeterli genişlik ve konforu sağlamaması nedeni ile çeşitli kurumlar ve kişiler tarafından yıkılmış veya tahrip edilmişlerdir.

4.1.3. Köprülere ilişkin bilgi kaynakları

Kültür varlığı hakkında bilgi edinilebilmesi için eserin yapıldığı dönemdeki durumu ve geçirmiş olduğu diğer dönemlerdeki etkilerin tespit edilmesi amacı ile literatür taraması yapılmış ve 3. bölümde belirtilen kaynaklardan yararlanılmıştır. Köprü mimarisi hakkında yapılan genel araştırmalar sonucunda köprülerin inşa dönemine göre Roma, Doğu Roma, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi köprüleri hakkında genel bir tipoloji oluşturulmuştur. Literatür taraması ile inşa edildiği döneme ilişkin hiçbir bilgiye erişilemeyen köprülerde restitüsyon verileri elde edilebilmesi için tipolojik çalışmalardan faydalanılarak, detaylı tanımlama ve çözümleme yapılması gerekmektedir.

Köprü mimari yapısının tanıtılması için vakfiye kayıtları, şerhiye sicilleri, salnameler, seyahatnameler, ferman ve beratlar, edebi eserler, kartlar, resimler, pullar, eski fotoğraflar, projeler, haritalar ve kent planları, gravürler, minyatürler gibi otantik belgeler ile makaleler, tezler, kitaplar, çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarının arşivlerinden elde edilen tarihi ve güncel belgelerden yararlanılmıştır. Ayrıca köprünün mimari elemanlarına yönelik yerinde yapılan incelemeler de elde edilen bilgiler de eseri tanımlamak için faydalanılan kaynaklardan birisidir. Elde edilen tüm bilgilere ait kaynaklar ve kaynakların güvenilirlik derecesi çizelge 2.6.'da belirtilmiştir.

Bazı köprüler; padişah ve ailesi, idari yönetimler, vakıflar ve yerel halk tarafından yapılmış olup, vakıflar, padişah ve ailesi ile idari yöneticilerin yaptırdığı köprüler hakkında kayıtlara kolaylıkla ulaşılabilmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde yer alan vakıf kayıtları; köprüler hakkında bilgi sunan otantik belgelerdendir. Vakıflar tarafından inşa edilmiş olan vakıf kayıtlarında köprüyü yaptıranın adı, köprünün yapım tarihi ve maliyeti, onarım tarihleri vb. bilgilere ulaşılmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü envanterine göre; Çorum İli, Osmancık İlçesinde bulunan Koyunbaba (II. Beyazıt) Köprüsü, İstanbul İli, Büyükçekmece İlçesinde bulunan Büyükçekmece Köprüsü ve Edirne İli, Uzunköprü İlçesinde bulunan Uzunköprü vakıf eserlerindendir. Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'nde vakıflar tarafından inşa edilmiş köprüler hakkında kayıtlar bulunmakta iken, Roma ve Doğu Roma Dönemi Köprüleri hakkında daha az bilgiye ulaşılabilmektedir.

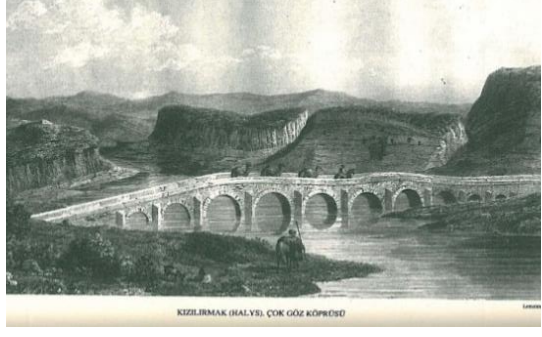

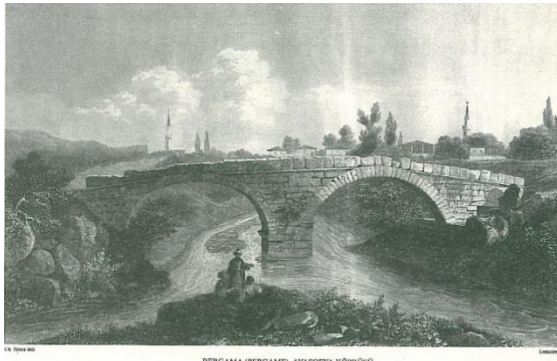

Resim 4.11. Çorum İli, Osmancık İlçesinde bulunan Koyunbaba Köprüsü'ne ait Bozoklu Osman Şakir'in 1810 tarihli minyatürü (Eyice, 1992: 51)

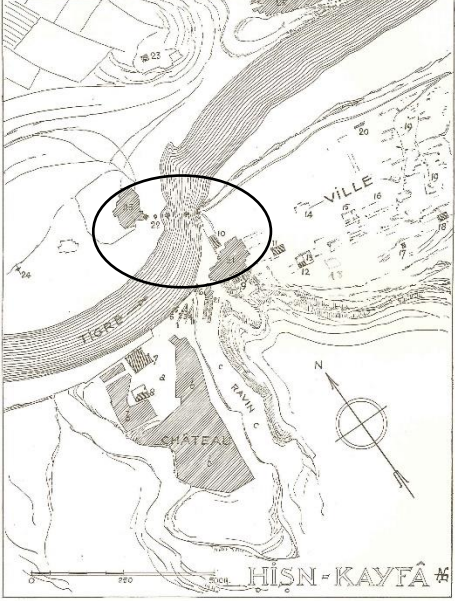
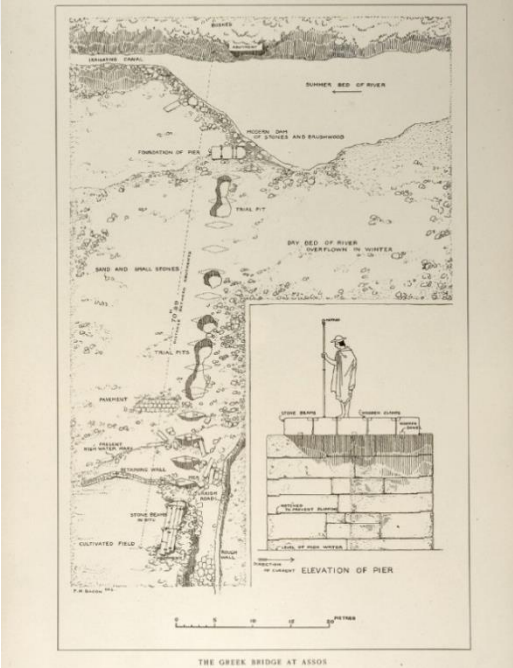
Fransız tüccar Jean Babtiste Tavernier'in, 1631 ile 1663 yılları arasında Ortadoğu'ya yapmış olduğu altı geziden bilgiler içeren Tavernier Seyahatnamesi; köprüler ile ilgili bilgiler sunmaktadır. Tavernier, Adapazarı, Afyonkarahisar, Ankara, Antakya, Bitlis, Bolu, Bolvadin, Cizre, Diyarbakır, Edirne, Efes, Erzurum, Gebze, Gerede, Gümüşhane, İskenderun, İzmir, İznik, Kağızman, Kars, Kuşadası, Mardin, Sivas, Sinop, Trabzon, Tarsus, Tatvan, Tokat, Turhal, Urfa ve Van gibi Anadolu'da pek çok yeri gezmiştir.

Fransız gezgin ve arkeolog Charles Texier ise 1833 ve 1843 yılında Anadolu'da antik yapıları, Selçuklu, Osmanlı Dönemine ait yerleşimleri ve anıtları gezerek, gravürlerle mevcut durumlarını belgelemiştir. Charles Texier'in; "Description de l'Asie Mineure" adlı eserinde çok sayıda gravür ve harita ile Anadolu seyahati anlatılmıştır. Coğrafyacı Heinrich Kiepert ise 1840 ve 1890 yıllarında gezdiği Anadolu topraklarında mevcut yol ağlarını ve yerleşim yerleri ile ilgili bilgileri harita üzerinde toplamıştır. Bu haritalar üzerinde tespit ettiği tarihi eserleri de göstermiştir. Mimari eserlere ait geçmiş zamanda çizilmiş projeler de eserin bünyesinde yapılmış olan değişimler, eklentiler hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca Bozoklu Osman Şakir Efendi'nin Musavver İran Sefaretnamesindeki 1810 yılına ait minyatürlerden birisinde Çorum İli, Osmancık İlçesinde bulunan Koyunbaba Köprüsü gösterilmiştir (Resim 4.11.).

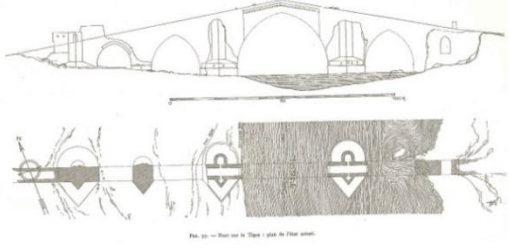
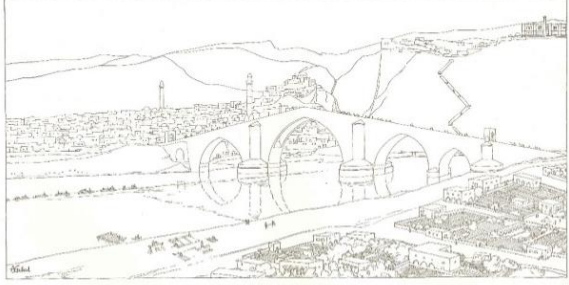
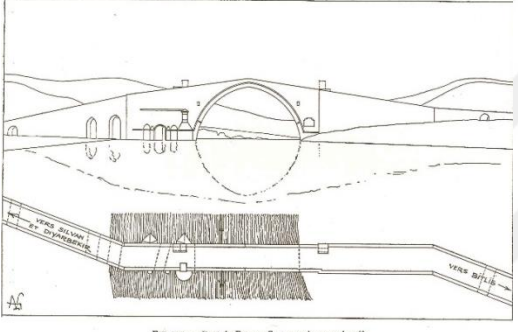
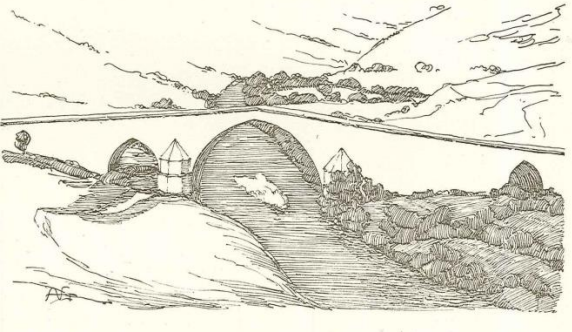
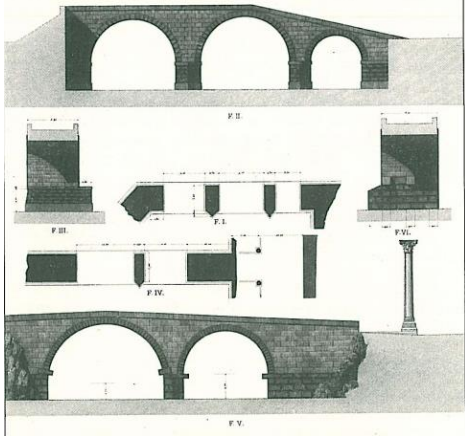
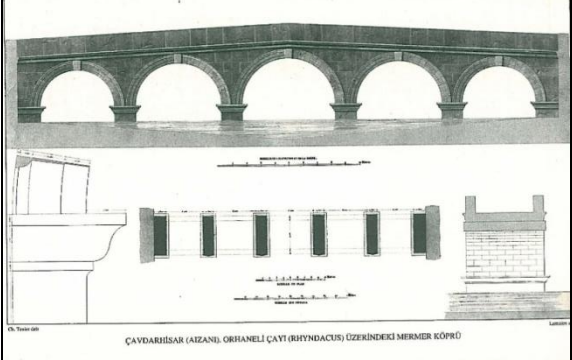
Çizelge 4.3. Köprü gravürlerinden örnekler

KÖPRÜ GRAVÜRLERİ	
	
Kervan Köprüsü /İzmir (Walsh, 1839)	Çokgöz Köprüsü / Kayseri (Texier 1862)
	
Bergama Köprüsü/ İzmir (Walsh, , 1839: Lev.44.)	Bergama- Bodrumüstü (Musluk) Köprüsü/ İzmir (Texier, 1839: Lev.123.)
	
Bergama Ayasofya Köprüsü /İzmir (Texier, 1839: Lev.124.)	Kütahya, Çavdarhisar Köyü'nde Bir Köprü ve Jüpiter Tapınağı (Texier, 1839: Lev. 34.)

Çizelge 4.4. Kent planları ve krokiler üzerinde köprü yerleri

KENT PLANLARI VE KROKİLER İÇİNDE KÖPRÜ YERLERİ	
 <p>FIG. 84. — SIVAS : Plan de situation.</p>	 <p>FIG. 44. — Schéma approximatif des ruines.</p>
Sivas İli ve Kesik Köprü (Gabriel, 1930)	Hasankeyf yerleşimi ve Hasankeyf Köprüsü (Gabriel, 1940)
 <p>THE GREEK BRIDGE AT ASSO'S</p>	
Günümüzde Behramkale Köprüsünün bulunduğu ve geçmişte yıkılmış olan Asos yakınlarındaki antik köprü'nün yerine ilişkin kroki ve köprü ayak kesiti (Clarke, 1881)	

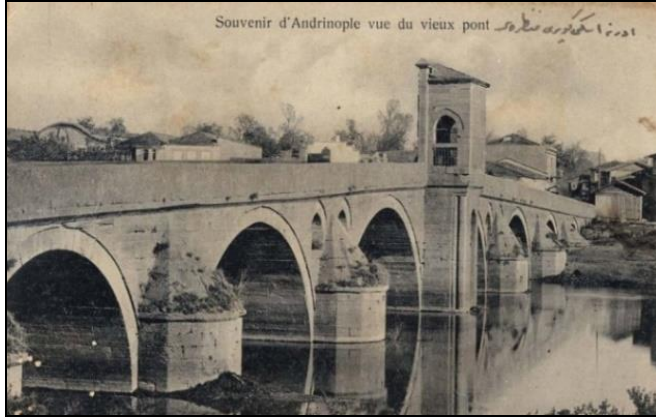
Çizelge 4.5. Eski köprü projelerinden örnekler

19- 20. YY.'A AİT KÖPRÜ PROJELERİ	
	
Hasankeyf Köprüsü çizimleri (Gabriel, 1940)	
	
Malabadi Köprüsü çizimleri (Gabriel, 1940)	Çermik Köprüsü çizimi (Gabriel, 1940)
	
Bergama Köprüleri Projeleri (Texier, 1862)	Çavdarhisar Köprüsü Projeleri (Texier, 1862)

Eski kartpostallar üzerinde yer alan köprü resimleri

Resim 4.12. Değirmendere Köprüsü /Trabzon (KGM, 2019)

Resim 4.13. Tunca Köprüsü /Edirne (KGM, 2019)

Yapılan kaynak araştırmaları sonucunda birçok araştırmacının köprüleri incelediği ve köprüler hakkında dönemsel, bölgesel ve biçimsel bilgiler verdiği görölmektedir. Özgünlük ölçütünün analiz edilebilmesi ve eserin tanımlanması için köprüler hakkında yazılmış olan kaynaklar araştırılmıştır. 1911 yılında Ziya Bey tarafından Osmanlıca kaleme alınan “*Mühendis Mektebinde Tedris Olunan Ahşap Köprüler*”, Mehmet Fikri'nin 1920 yılında Osmanlıca olarak yazdığı “*Ahşap Köprüler*” ve 1925 yılında yazdığı “*Demir Köprüler*” Kitabı 20.yy.'in başlarına ait köprüler ve yapım sistemleri hakkında bilgi veren kaynaklardandır. Ayrıca Nafia Vekaleti'nin sürekli yayınlarında da yollar ve köprüler hakkında bilgiler paylaşılmıştır. Bu dergilerde 1920-1945 yılları arasında inşa edilen köprülerden de bahsedilmektedir. 20. yy.'in ilk yarısında inşa edilen pek çok köprü günümüzde korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir. 20. yy. içinde köprüler hakkında genel bilgi veren kitaplar dışında belirli bir bölgede bulunan veya sadece bir

köprüye ait bilgiler içeren çalışmalar da yapılmıştır. Semavi Eyice'nin Türkiye Diyanet Vakfı yayını olan İslam Ansiklopedisi'nde köprüler hakkında bilgiler yer almaktadır. Ayrıca Semavi Eyice'nin "*Svilengrad'da Mustafa Paşa Köprüsü*" isimli kitabı, Cüneyt Ölçer ve Kazım Baykal'ın 1967 yılında yazmış olduğu "*Bursa'daki Tarihi Köprüler*" Kitabı gibi sadece bir köprü ve bir bölgede yer alan köprülerin anlatıldığı kaynaklar da bulunmaktadır.

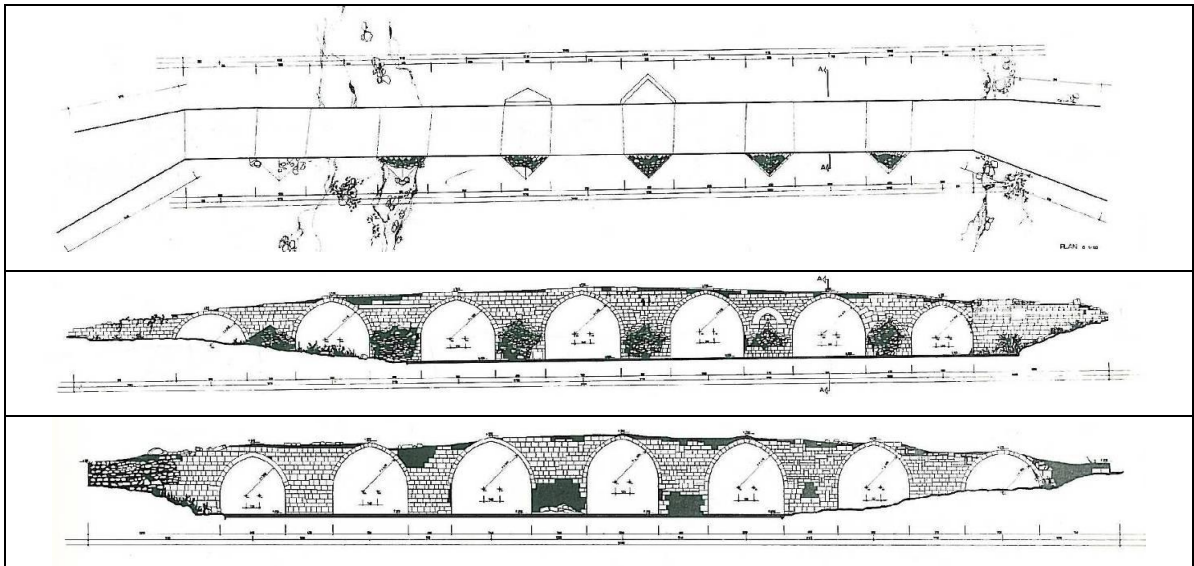
Orhan Bozkurt'un 1952 yılında yayınlandığı "*Koca Sinan'ın Köprüleri: XVI. Asır Osmanlı Medeniyeti İçinde Sinan, Köprülerin Mimari Bakımdan Tetkiki, Siluet ve Abide Kıymetler*" isimli kitabı ile Ali Saim Ülgen'in 1989 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanan "*Mimar Sinan'ın Yapıları*" isimli kitabı da 1990-2000 yılları arasında yayınlanan kaynaklardan bazılarıdır. Ayrıca belli bir yöredeki köprüler veya tek bir köprü hakkında hazırlanmış belgeleme ve tespit niteliğindeki tez çalışmaları ve makaleler de bulunmaktadır.

Fügen İlter'in 1978 yılında yazdığı "*Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri*" Kitabı'nda; bazı köprüler incelenerek, genel köprü yapısı analiz edilmiştir. İlter'e göre; "Köprü mimari kuruluşu gereğince ne kadar yerli ve çevresel sanat etkilerinin içinde olursa olsun, yapısının esası bozulmaz. Ancak etki ve gelenekler mimari unsurlarda görünmekte, böylece de kısımlardaki değişimler fonksiyonel bütünü bozmamaktadır. Öncelikle kuruluşlarıyla ilgimizi çeken köprüler, biçimlerini doğal engebelerin şekillerinden almaktadır. Buna elde bulunan teknik olanaklar ve estetik kaygılarda katılınca yapı şekillenmektedir." (İlter, 1978).

İlter, nehir yatağının derinliği ve genişliğine göre köprüleri dik ve düz olmak üzere iki tipe ayırmıştır: "Geniş bir yatakta, yüksek, geniş açıklıklara gereksinme duyulmaz. Aksine, yakın genişlikteki gözler, suyu rahatlıkla geçirebilirler. Gene esas yatağın yaygın oluşu, köprü boyunu uzatır, göz adedi fazlalaşır. Bu kuruluşta, tabliye de düz olur. Ortadaki geniş ve yüksek ana kemere doğru, her iki yandan güçlü bir çıkışla yükselen, dik köprüler ile iki veya çok sayıdaki kemerler arasında, yükseklik ve genişlik bakımından, büyük fark göstermeyen, köprü yolunun düz veya hemen hemen düz olduğu köprüler olarak sınıflandırılabilir." demiştir. (İlter, 1978).

Ayrıca İlder, köprü yapısını form, malzeme, dekorasyon ve yapı tekniği olarak ele almış ve Erken devir köprülerinde sivri kemerin hakim olduğu, ancak Anadolu'nun değişik bölgelerindeki bazı Roma Dönemi Köprülerinin kemerlerinin ise dairesel olarak inşa edildiğini belirtmiştir. Osmanlılara kadar olan Anadolu'daki köprülerde en çok dış etkiye maruz kalan yapı elemanı olan korkuluk biçimini saptamanın güç olduğunu, ancak günümüze ulaşan bazı köprülerden korkulukların kısa ve tempan duvarın devamı şeklinde örüldüğü de ifade edilmiştir. İlder kitabında; erken dönem Osmanlılara kadar olan köprülerde taş malzemenin tuğla malzeme ile kullanıldığı örnekler ile birlikte ağırlıklı taş malzemeli köprülerin inşa edilmiş olduğu ve taş malzeme kullanmanın nedeninin ise bölgesel bir gelenek olduğunu söylemiştir. Kitapta; köprülerin genellikle süsleme açısından sade olduğu, Güneydoğu Anadolu'da bulunan Selçuklu Köprülerinde zengin hayvan ve insan figürlerinin, motiflerin bulunduğu, İç Anadolu Bölgesinde ise Beylikler Dönemi de dâhil olmak üzere köprülerin sadeleştiğinden bahsedilmiştir (İlder, 1978). İlder'e kitabında ayrıca,

“Genel olarak, duvarın esas kitlesini oluşturan moloz yığın duvarın dışında kesme taş kaplandığı, tempan duvarı teşkil eden bu kesme taşların ise her birisinin demir kelepçelerle birbirine bağlandığı, demir kelepçe kullanılmayan köprülerde mevcut olduğu, ancak duvarların yine de sağlam olduğu görülmektedir. Bu durumun nedeni; bizim kaplama diye nitelendirdiğimiz, fakat aslında birbirine özgü kenetleri ile bağlı olan duvarın yapılışında bulunmaktadır. Kaplama dediğimiz cephe duvarlarının kalınlığı; bir metreyi geçmektedir.” şeklinde duvar örgüsünden bahsetmiştir (İlder, 1978).

Resim 4.14. Halilviran Köprüsü eski çizimler (İlder, 1978)

Cevdet Çulpan'ın "Taş Köprülerimiz" Kitabı'nda Artuklu, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı köprüleri hakkında kısa bilgiler verilmiş, Türk Taş Köprülerinin tipolojisi belirli başlıklar altında oluşturulmuştur.

Çizelge 4.6. Cevdet Çulpan'a ait tipoloji çalışması (Çulpan, 1975)

CEVDET ÇULPAN'A AİT KÖPRÜ TİPOLOJİSİ ÇALIŞMASI (ÇULPAN, 1975)		
Köprü Tipleri	Yatay (Ufki) Şekilliler	
	Her İki Kıyıdan İtibaren Büyük Kemere Doğru Çıkış Ve İnişli (Tek, Çift Veya Çok Hörgüçlü) Şekilliler	
	Her İki Kıyıdan İtibaren Hafif Meyille Başlayıp Sonra Yatay Şekil Alanlar	
	Tek Gözlu, Ayaksız (Bir Kıyıdan Diğerine Uzatılmış) Köprüler	
	Çok Gözlu Köprüler	
	Eğri Köprüler	Tek ve Geniş Açılı Kırık Şekilliler Birkaç Geniş Açılı, Zikzak Şekilliler
	Kesik Köprüler	
	Üzerinde Veya Bazı Ayakları İçinde Ev, Dükkan Veya Odacıklar Bulunan Köprüler	
	Yuvarlak veya Sivri Kemerli Köprüler	
	Üçgen, Çokgen ve Yuvarlak Selyaranlı Köprüler	
	Döşeme Kısmı, Merdiven Basamakları Gibi Kademeli Şekilde Yapılmış Olan Köprüler	

Celal Esat Arseven'de Sanat Ansiklopedisi Kitabında; Roma Köprülerinin döşemesinin çok köşeli taş malzemeden inşa edildiğini ve yolun her iki yanında yaya kaldırımının olduğunu, ayrıca köprünün iki başında açılıp kapanan demir parmaklıklı birer kapısının da olduğunu söylemiştir (Arseven, 1950).

Gülgün Tunç Taş Köprülerimiz adlı kitabında ise köprüyü meydana getiren elemanlar tek tek tanımlamıştır. Ayrıca incelediği bazı köprüler hakkında bilgiler derlemiştir: Tunç'a göre;

Selçuklular ve Artuklular da kitabe; mermer üzerine yazılır, köprü gözleri arasına veya ayaklardan birisi üzerine yerleştirilirdi, Osmanlılar Döneminde ise kitabe için tarih köşkleri yapılırdı, Romalılar köprülerde büyük ağır blok taşlar kullanırdı, Bizanslılar taşın yanında tuğlayı da kullanmaktan çekinmemişlerdir. Roma Dönemi Köprülerinde eğim ve boşaltma gözleri yoktur, bununla birlikte Selçuklu ve Osmanlı Köprülerinde boşaltma gözü de kullanılmış ve döşemede eğim de yapılmıştır. Tüm dönemlerde nehirden akan suyun miktarı hesaplanarak, kemer sayısı arttırılmıştır (Tunç, 1978).

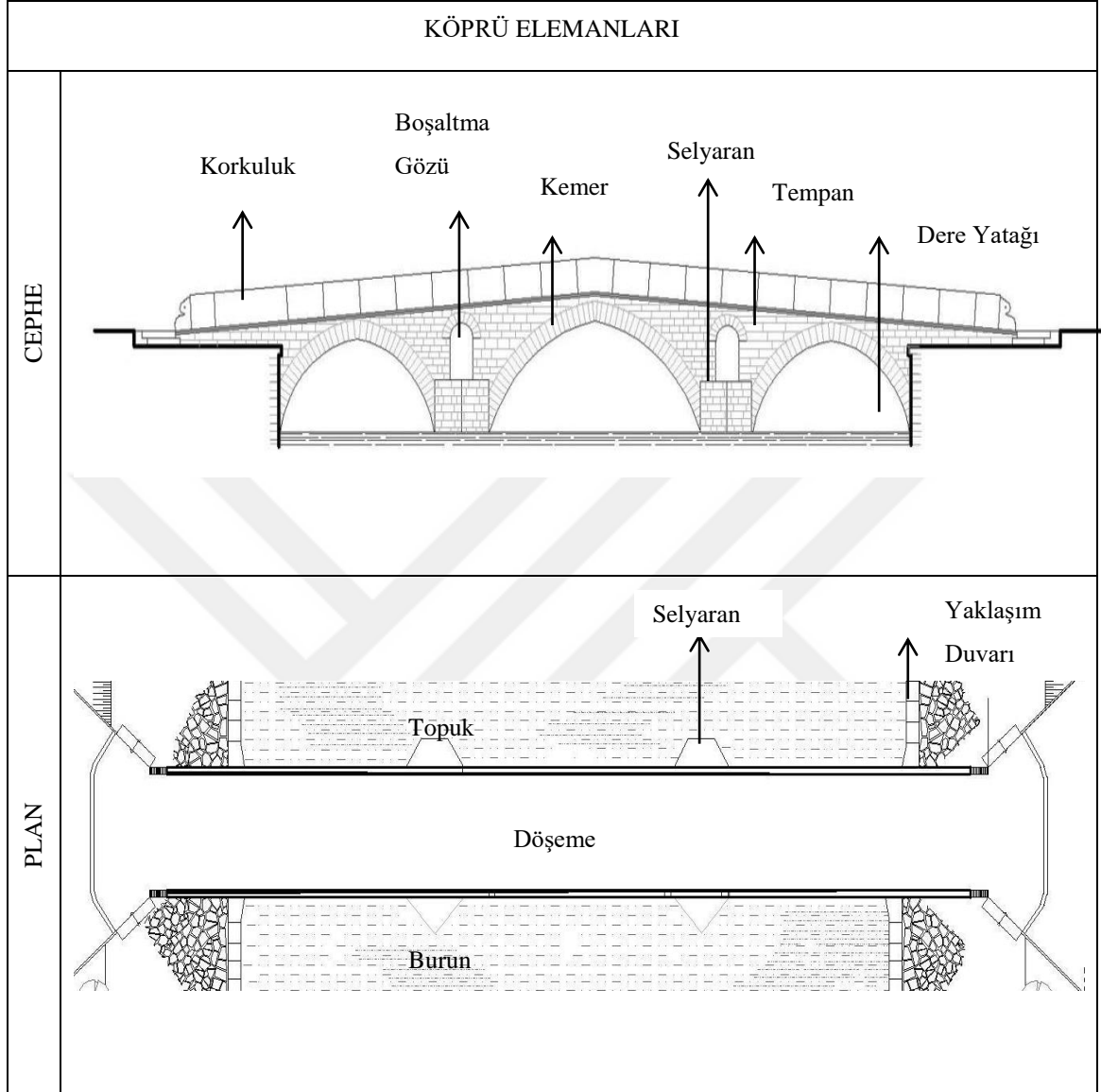
Ancak tez çalışması kapsamında yapılan literatür çalışması ve tipolojik verilerin incelenmesi sonucunda dönemlerine göre köprülerin belirgin bazı özellikleri olmasına karşılık, Roma Dönemi Köprülerinde eğim ve boşaltma gözü yoktur, gibi kesin hükümler vermenin doğru olmadığı görülmüştür. Türkiye'deki Roma Dönemi Köprülerinin çoğunda boşaltma gözü olmamakla birlikte, İtalya ve İspanya'da inşa edilmiş olan Roma Dönemi Köprülerinde boşaltma gözü kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca arazinin durumuna göre de Anadolu'da eğimli veya düz olarak inşa edilmiş Roma Dönemi köprüleri bulunmaktadır.

Tez çalışması kapsamında köprülerin tanımlanabilmesi ve geçmişten günümüze özgünlüklerini koruyarak ulaşmış olup olmadığının analiz edilebilmesi amacıyla literatür taraması yapılmış ve köprüler hakkındaki kaynaklardan faydalanılmıştır. İncelenen kaynaklardan elde edilen veriler doğrultusunda ve köprülere ilişkin restitüsyon çalışmalarına altlık oluşturmak amacı ile de yapılan çözümlene ve birçok güncel kaynakta da verilen bilgiler ve kısmi tipoloji çalışmalarından yararlanılmıştır.

4.1.4. Köprü mimarisi ve elemanları

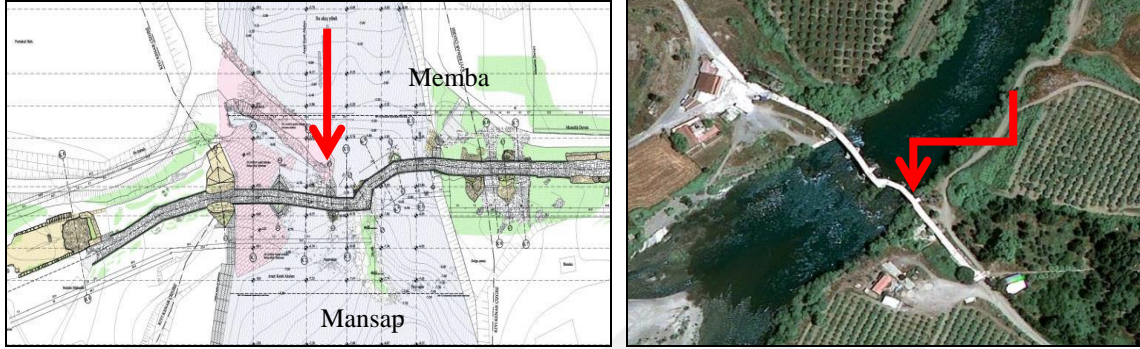
Eserin mimari elemanları tek tek ele alınarak, incelenmesi ve çeşitli dönemlerde yapılmış eklentiler ve değişimlerin araştırılması, etkilerin eserin özgünlüğünü ne derecede etkileyip etkilemediğinin anlaşılabilmesi ve özgünlüğün analiz edilebilmesi amacıyla ilk olarak mevcut durumun tespitinin yapılması gerekmektedir. İkinci aşamada ise eserin inşa edildiği döneme ait benzer yapılarla ve eserin bulunduğu bölge için çeşitli dönemlerde inşa edilmiş olan benzer yapılar arasında karşılaştırmalı çalışma yapılarak, restitüsyon verileri oluşturulması sağlanmalıdır. Özgünlük analizinin ilk bölümünde eserin tüm mimari elemanları için mevcut durum bilgisi ve karşılaştırmalı çalışma tamamlanmalıdır. Bu doğrultuda örnek olarak ele alınan köprü mimari yapısının tanımlanabilmesi ve özgünlük ölçütünün analizinin yapılabilmesi için mimari elemanlar tek tek incelenmiş ve tipoloji oluşturulmuştur.

Çizelge 4.7. Edirne Fatih Köprüsü çizimleri üzerinde gösterilen köprü elemanları

Memba ve Mansap

Köprünün gözlerinden geçen suyun aktığı tarafa *mansap*, suyun geldiği kaynak tarafına da *memba* taraf denilmektedir.

Resim 4.15. Aspendos Köprüsü/ Antalya / Roma-Selçuklu

Kitabeler

Kitabe yazıt anlamına gelmektedir (TDK, 2017). Eserin inşa edildiği yılı, yaptıranı ve yaptırılış nedeni gibi bazı bilgileri içeren yazıtlara kitabe denilmektedir. Yapılara ait başka hiçbir kaynakta bulunamayacak bilgilere de ulaşmamızı sağlayan kitabeler genellikle yapının görünür bir yerine konulmaktadır. Kitabeler; ilk inşa, tamir, genişletme (tevsî) ve mekan ekleme (tecdit) amacıyla yapı üzerine konulmaktadır. Bazılarında eseri yapan ustanın imzası olarak düşünülen isminin geçtiği kısa bir ifade de yer almaktadır (Özkurt ve Tüfekçioğlu, 2009)

Makalede “16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kitabelerde yazıda manzum düzen görülmektedir. Taş, mermer, tuğla, çini, ahşap, alçı veya metal malzeme üzerine kabartma, kakma, oyma veya kazıma yöntemlerinin birinin veya birkaçının birlikte kullanılması ile kitabelerin yazıldığı görülmektedir. Özellikle Osmanlı dönemi kitabelerinde yaygın kullanım alanı bulan ve Arap alfabesinin ilk sıralanması ve her harfin rakamsal değerine dayanan bir sistem olan ebced hesabı yöntemi ile kitabede, şiir veya herhangi bir ifadenin rakamlara dönüştürülerek, matematik toplamının eserin yapım veya mezar ise medfun olanın ölüm tarihini vermesi hedeflenmiştir. Bazı eserlerin kitabelerinde yapım tarihi, rakamla verilmek yerine edebi bir ifadeyle verilmiş olmaktadır. (Bu sistemde örneğin elif harfinin değeri 1, sin harfinin değeri 60, ğayn harfinin değeri ise 1000) Kitabeler dönem, bölge ve yapı türüne göre farklılık göstermekle birlikte, süsleme şekilleri geometrik, bitkisel süsleme ve yazıdır.” denilmektedir (Özkurt ve Tüfekçioğlu, 2009).

Tarihi yapılara ait kitabeler; yapıldığı dönem ile birlikte fiziki özelliklerine ve kitabe metninin içeriğine göre çeşitlilik göstermektedir. Fiziki özellikler kapsamında; kitabenin yapıda bulunduğu yer, malzemesi, süslemesi, yazı tipi yer almaktadır. Selçuklu Döneminde kitabeler çoğunlukla cami, medrese, kervansaray, han vb. yapıların girişlerindeki taç kapıların üzerinde bulunmakta iken bazılarında ise pencere üstü, cephe duvarı veya minare kaidesi üzerine yerleştirilmiştir. Selçuklu Dönemine ait kitabelerin yapımında taş, mermer ve çini malzeme kullanılmış olup, dikdörtgen, madalyon ve kemerli silmeli şekle sahiplerdir. Süsleme ögesi olarak ise genellikle silmeler, Rumiler, mermer kakmalar, yıldızlar, altıgenler, palmetler, rozetler ve madalyonlar kullanılmıştır (Duran, 2001).

Çizelge 4.8. Kitabelerden eser hakkında alınan bilgiler (Duran, 2001)

KİTABE METİNLERİNDEN ELDE EDİLEN BİLGİLER
Yapı türü
Hangi hükümdar zamanında yapıldığı
Kimin yaptırdığı
Ne zaman yapıldığı
Kimin için yapıldığı
Yaptırana (mezar ise, içinde yatana) dua isteği
Ayet, hadis, güzel sözler, şiir vb.

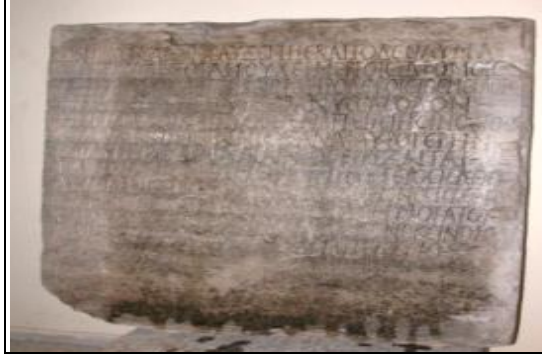
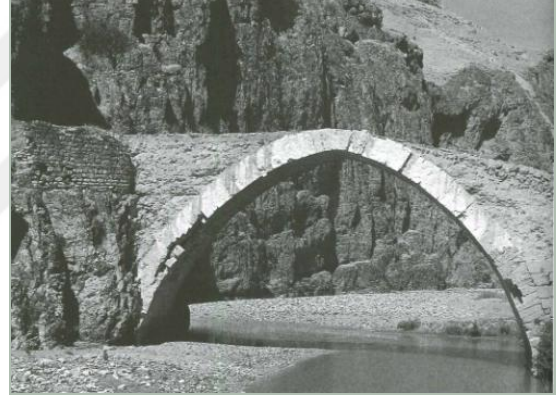

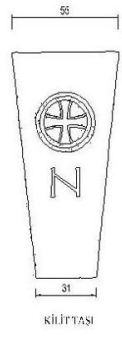
Köprülerin yapım tarihi, yaptıran kişi, yapan mimarı, onarım tarihleri, bazen de yapım sebebi gibi bilgileri veren kitabeleri, köprüler hakkında birinci derecede önemli bilgilere ulaşmamızı sağlamaktadır. Türkiye'deki köprülerdeki kitabelerin metni; Arapça, Farsça, Osmanlıca ve Grekçe olarak yazılmıştır. II. Bayezid tarafından 1495 yılında yaptırılan Sakarya İlindeki Ali Fuat Paşa Köprüsü'nün kitabesinde "Şifa-ül Kulüp Lika-ül Mahbub" kalplerin şifa bulması sevgililerin birbirine kavuşmasına bağlıdır, yazmaktadır. Günümüzde Keban Baraj Gölü suları altında kalmış olan Elazığ İlindeki Doğu Roma Dönemi eseri olan Karamağara Köprüsü'nde ise 76 adet Grek harfle yazılmış olan yazıtta "Tanrı bundan sonra daima girerken çıkarken sizi korusun" yazmaktadır. Çorum İlindeki Osmanlı Dönemi eseri olan II. Bayezid (Koyunbaba) Köprüsü'nün kitabesinde ise "Dünya ibret sahiplerinin nazarında hayr ve geçit köprüsüdür. Yaratıklar için devamlı hayat ve sevinçte imkânsızdır." yazmaktadır (Tunç, 1978: 5).

Tunca Köprüsü'nün kitabe metni; Şair Kami tarafından kaleme alınmış olup, mermere işlenerek kitabe köşkü içine yerleştirilmiştir. Kitabe metni aşağıdaki şekildedir.

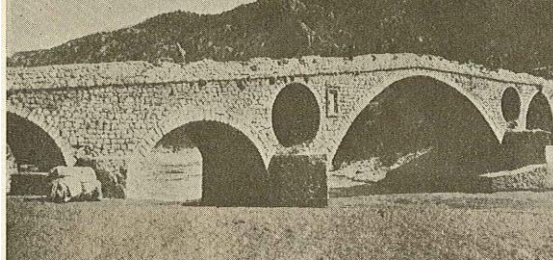

“Ekmekçi Zade Ahmed Paşa-i kamkarı
Bu devlet içre defterdar oldu on sekiz yıl
Toldurdi Tunca nehrin bi şüphe sim ü zerle
Maksudu bir du'adır ancak gelüp geçenden
Kami didi esas-ı müstahkemine tarih
Kad büniye fi sene 1607

Hayratını görenler itmezmi hayr ile yad
Ba haşmet-i vezaret ba devlet-i Hüda dad
Bu cısr-i bi adili li 'llah itti bünyad
Layık budur ki sende ruhunu idesin şad
Zibende rah-ı gülşen bu cısr-i Ahmed abad Reseme fi sene 1704” (Tunç, 1978).

Çizelge 4.9. Roma ve Doğu Roma Dönemi Köprü Kitabeleri (KGM, 2018)

KÖPRÜ KİTABELERİ		
Roma ve Doğu Roma Dönemi		
	<p>Çavdarhisar Köprüsü /Kütahya baba taşı üzerindeki kitabe metninden M.S. 157 yılının inşa edildiği anlaşılmaktadır.</p>	<p>Adana Taş Köprü Adana Arkeoloji Müzesinde sergilenmekte olan kitabesi</p>
		
		 <p style="text-align: center;">külf taşı</p>
<p>Cendere Köprüsü /Adıyaman Kitabe babataşı üzerinde yer almaktadır.</p>	<p>Karamağara Köprüsü /Elazığ Kemer taşları üzerinde yer alan kitabe metni</p>	

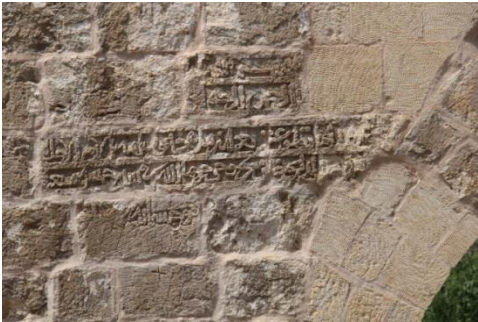

Çizelge 4.10 Selçuklu Dönemi Köprü kitabeleri -1 (KGM, 2018)

KÖPRÜ KİTABELERİ -1		
Selçuklu Dönemi	 	
	Çobandede Köprüsü/Erzurum	Bıçakçı Köprüsü /Karaman
		
	Aspendos Köprüsü / Antalya (Birinci kemer ve kemerlerin temelleri Roma Dönemine ait)	Görmeli Köprüsü / Karaman/Selçuklu
		
Tekgöz Köprüsü/Kayseri		

Çizelge 4.11. Selçuklu Dönemi Köprü Kitabeleri -2 (KGM, 2018)

KÖPRÜ KİTABELERİ -2	
Selçuklu Dönemi	
	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="text-align: center;"> <p>Yapım Kitabesi</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>Onarım Kitabesi</p> </div> </div>
Boğaz Köprüsü / Sivas	
Selçuklu Dönemi	
	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="text-align: center;"> </div> <div style="text-align: center;"> </div> </div>
Halilviran Köprüsü ve Kitabesi/Diyarbakır	

Çizelge 4.12. Selçuklu Dönemi Köprü kitabeleri -3 (KGM, 2018)

KÖPRÜ KİTABELERİ - 3	
Selçuklu Dönemi	
	
	<p>Dicle (Ongözlü) Köprüsü /Diyarbakır</p> <p>Fügen İlter'e göre; Diyarbakır İlindeki Dicle (Ongözlü) Köprüsü'nün kitabesinin üstünde bulunan korniş taşları; yazıtları akan sulardan korumak ve yazıyı belirgin hale getirmek amacı ile dışarı doğru çıkıntılı olarak örülmüştür (İlter,1978: 33).</p>
	
<p>Haburman Köprüsü/Diyarbakır</p>	
<p>Haburman Köprüsü İnşa Kitabesi</p>	<p>Haburman Köprüsü Onarım Kitabesi</p>

Çizelge 4.13. Osmanlı Dönemi Köprü kitabeleri -4 (KGM, 2018)

KÖPRÜ KİTABELERİ - 4		
Osmanlı Dönemi		
	Tunca Köprüsü ve Kitabe Köşkü/Edirne	
		
	Meriç Köprüsü Kitabe Köşkü/Edirne	
		
Saraçhane Köprüsü /Edirne		
		
Büyükçekmece Köprüsü/İstanbul		

Çizelge 4.14. Köprü kitabelerine ilişkin tablo

Yapım Dönemi	Köprü Adı	İli	Yılı	İnşa Kitabesi			Onarım Kitabesi	Kaynak	
				Konum	Malzeme	Satır sayısı	Yılı		
Roma	1	Taşköprü	Adana	M.S. 2. yy	Tempan	M	12	1847,1879,1899	1a
	2	Cendere	Adıyaman	M.S. 2. yy	Baba taşı	T	21	-	1
	3	Çavdarhisar	Kütahya	M.S. 2yy.	Baba taşı	T	12	-	1
	4	SilifkeTaşköprü	Mersin	MS. 1 yy.	Tempan	T	B	1875	1
	5	Gülpınar	Çanakkale	M.S. 1.yy.	-	-	-	-	-
Doğu Roma	1	Kırkgöz	Afyonkarahisar	12.yy.	-	-	-	1550	1
	2	Karamağara	Elazığ	5yy.-6 yy. arası	Tempan	T	1	-	1
	3	Sangarios	Sakarya	6. yy	Tempan	T	B	-	2,3
Selçuklu	1	Halilviran	Diyarbakır	Artuklu 1218	Tempan	T	4,1	-	1
	2	Haburman	Diyarbakır	Artuklu 1179	Tempan	T	5	1825	1
	3	Malabadi	Diyarbakır	Artuklu 1147	Tempan	T	2	13. yy.	1
	4	Dicle Ongözlü	Diyarbakır	Mervaniler	Tempan	T	2	-	1
	5	Kelekom	Van	12.yy.	-	-	-	1655	2
	6	Çanlı	Uşak	1255	Tempan	T	B	-	1
	7	Aspendos	Antalya	13.yy.	Korkuluk	M	1	-	1
	8	Kesikköprü	Kırşehir	1248	Korkuluk	M	3	-	1
	9	Çobandede	Erzurum	İlhanlılar	Tempan	T	B	1727	1
	10	Hıdırlık	Tokat	1250	Kitabelik	M	5	-	1
	11	Akköprü	Ankara	1222	Tempan	M	3	B	1
	12	Altıgöz	Afyonkarahisar	Akkoyunlular1209	Tempan	M	B	1237	1
	13	Tekgöz	Kayseri	1203	Tempan	T	4	-	1
	14	Kesikköprü	Sivas	1213	Tempan	-	-	1875	1a
	15	Boğaz	Sivas	B	Tempan	T	3	1525	1
	16	Bıçakçı	Karaman	Karamanoğulları	Tempan	T	B	-	1
	17	Ala (Görmeli)	Karaman	14. Yy.	Tempan	T	4	-	1
Osmanlı	1	Koyun	İzmir	1383	Tempan	M	B	-	1
	2	Abdal	Bursa	1669	Kitabelik	M	B	-	1
	3	Koyunbaba	Çorum	1485-90	Kitabelik	M	5	-	1
	4	Büyük Çekmece	İstanbul	1567	Kitabelik	M	5,3	-	1
	5	Meriç	Edirne	1842-47	Kitabe köşkü	M	8	-	1
	6	Tunca	Edirne	1615	Kitabe köşkü	M	4	-	1
	7	Hoşap	Van	1671	Tempan	T	3	-	1
	8	Babaeski	Kırklareli	1633	Kitabelik	M	5	-	1
	9	Ali Fuat Paşa	Sakarya	1495	Kitabelik	M	7	-	1
	10	Saraçhane	Edirne	1451	Kitabe Köşkü	M	3	-	1
	11	Yılan Yusuf	Konya	1517	Tempan	M	3	-	1
	12	Pehlivanköy	Kırklareli	16. yy.	Tempan	M	-	-	1
	13	Servetiye	İzmit	19.yy.	Tempan	T	-	-	1
Kaynak Güvenilirlik Derecesi	1 Yapının Kendisinden Elde Edilen Bilgiler 1a Müzede bulunan orijinal Eleman 2 Otantik belgeler 3 Karşılaştırmalı çalışmalar sonucu belirlenen tipolojik veriler			Malzeme hakkında kısaltma	A Ahşap T Taş M Mermer B Bilinmiyor				

Köprüler incelendiğinde bazılarının inşa kitabesinin hiç olmadığı, bazılarının ise hem ilk inşa kitabesinin hem de onarım kitabesinin olduğu ve günümüze ulaşabildiği görülmüştür. Ayrıca bazı köprülerin kitabelerinin yerinden alınarak müzelerde sergilenmekte olduğu tespit edilmiştir. Ancak müzelerde okunamamış olmasından ve tarihi eserle ilişkilendirilemediğinden dolayı hangi esere ait olduğu bilinmeyen birçok yazıt bulunmaktadır. Karayolları Genel Müdürlüğü envanterinde yer alan Roma Dönemi eseri olan Adana Taş Köprü, Adıyaman Cendere Köprüsü ve Kütahya Çavdarhisar Köprüsü'nün kitabesi günümüze ulaşabilmiştir. Ancak Mersin İlindeki, Silifke Köprüsü ve Sakarya İlindeki, Sangarios Köprüsü'nde olduğu gibi bazı köprülerin kitabeleri köprü üzerinde bulunmamasına rağmen; varlığı, yeri, malzemesi gibi bilgiler otantik ve güncel kaynaklardan öğrenilmektedir.

Kitabeden sonraki köprünün yapım dönemi hakkında bilgi veren en önemli kaynak ise köprüde bulunan süsleme ve kabartmalardır. Türkiye'deki Roma ve Doğu Roma Dönemi Köprülerin çoğunda kitabe bulunamamasına rağmen haç kabartması bulunan köprülerin sayısı oldukça fazladır. Keban Baraj Gölü altında kalacak olması nedeni ile kemer taşları Elazığ Müzesine taşınmış olan Karamağara Köprüsü'nün kitabe metni her bir taşın üzerine yazılmış latince harflerin okunması ile oluşturulmuştur.

Kitabeleri olmayan köprülerde yapım dönemi hakkında daha kapsamlı çalışma yürütülmesi, otantik ve güncel kaynakların taranması, müzelerde bulunan yazıtların incelenmesi gerekmektedir. Selçuklu ve Osmanlı Dönemine ait köprülerin yapım dönemi hakkında bilgi ve belgelere kolay ulaşılabilmesine rağmen, Roma ve Doğu Roma Dönemi Köprülerin yapım tarihleri hakkında bilgilere kolay ulaşılammaktadır. Bu nedenle; köprünün Roma ve Doğu Roma Döneminde inşa edildiğinin 2. derece güvenilir kaynaklardan öğrenilmesi durumunda, bilginin 3. derece güvenilirliğe sahip olan tipoloji verilerinden de faydalanılarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çizelge 4.15. Kitabesi günümüze ulaşmış olan köprülere ilişkin dönem analizi

Yapım Dönemi	Analiz Edilen Köprü Sayısı	İnşa Kitabesi										Onarım Kitabesi Olan Köprü Sayısı
		Konum					Malzeme		Satır Sayısı			
		Tempan Duvar	Korkuluk	Baba Taşı	Kitabelik	Kitabe Köşkü	M	T	1-3	4-5	5-üst	
Roma	5	2	0	2	0	0	1	3	0	0	3	2
Doğu Roma	3	2	0	0	0	0	0	2	1	0	1	1
Selçuklu	17	13	2	0	1	0	5	10	6	5	0	8
Osmanlı	13	5	0	0	5	3	11	2	3	4	4	0
Toplam	38	22	2	2	6	3	17	17	10	9	6	11

Köprü kitabelerinin köprü üzerinde bulunduğu konumlar, yapım malzemesi ve satır sayısı incelendiğinde; dönemsel farklılıklar görülmektedir. Türkiye’deki Roma ve Doğu Roma Dönemi Köprülerinde; kitabenin tempın duvar ve baba taşlarının üzerinde olduğu, Selçuklu Dönemi Köprülerinde ise çoğunlukla köprü tempın duvarında yer aldığı görülmüştür. Osmanlı Dönemi Köprülerinde korkuluk ve tempın duvarda kitabe taşına çok rastlanmadığı, kitabeler için köprü döşemesi üzerinde ayrılmış bir bölüme kitabelik ile köşk inşa edildiği görülmüştür. Köprülerde bulunan kitabe köşklarının özellikle 15.yy. yarısından sonra inşa edildiği belirlenmiştir. Kitabe köşkları genellikle Edirne’deki köprülerde görülmektedir.

Geç Dönem Selçuklu eseri olan Hıdırlık Köprüsü’nün kitabesi ise kitabelik bölümünde bulunmaktadır. Ancak Selçuklu Dönemi Köprülerinde kitabelik sayısının az olması nedeni ile bu köprüde yapılmış olan kitabelik bölümünün köprüye sonradan onarımlar sırasında ilave edilmiş olabileceğini de düşündürmektedir. Türkiye’deki köprü kitabeleri taş veya mermer malzemeden yapılmıştır. Roma, Doğu Roma ve Selçuklu Döneminde kitabeler genellikle köprü’nün önemine göre taş ve mermerden, Osmanlı Dönemi köprülerinde ise çoğunlukla mermerden yapılmıştır.

Sonuç olarak; Roma, Doğu Roma Dönemi ve Selçuklu Dönemi’ne ait köprü kitabelerinin genellikle basit bir şekilde tempın veya korkuluk üstündeki taş sırası içinde yer aldığı, Osmanlı Dönemine ait köprülerde ise kitabeler için özel bölümler tasarlandığı tespit edilmiştir. Osmanlı Dönemi’nde kitabeler arasında ise dönemin ilk zamanları ile son dönemleri arasında diğer bütün sanat akınlarında olduğu gibi mimari, düşünce gelişimine paralel olarak bazı farklılıklar bulunmaktadır. Erken Osmanlı Dönemi köprü kitabeleri

sade ve süslemesiz iken, Osmanlı Devleti'nin gelişimi ile birlikte köprü kitabelerinin köprü üzerinde döşemeden biraz dışarı çıkmış ve uzaktan algılanabilir şekilde süsleme, bezeme ve kabartma öğeleri bulunan özel kitabe köşkleri içine yerleştirildiği tez çalışması kapsamında yapılan araştırmalar sonucunda belirlenmiştir. Roma, Doğu Roma Dönemi Köprü kitabelerinin satır sayısı incelendiği zaman ise 5 ve daha fazla satırdan oluştuğu, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi köprü kitabelerinin ise genellikle 5 satırdan daha az sayıda satırda ve kısa ve öz bir şekilde yapan ve yaptıran hakkında bilgiler içerdiği anlaşılmıştır.

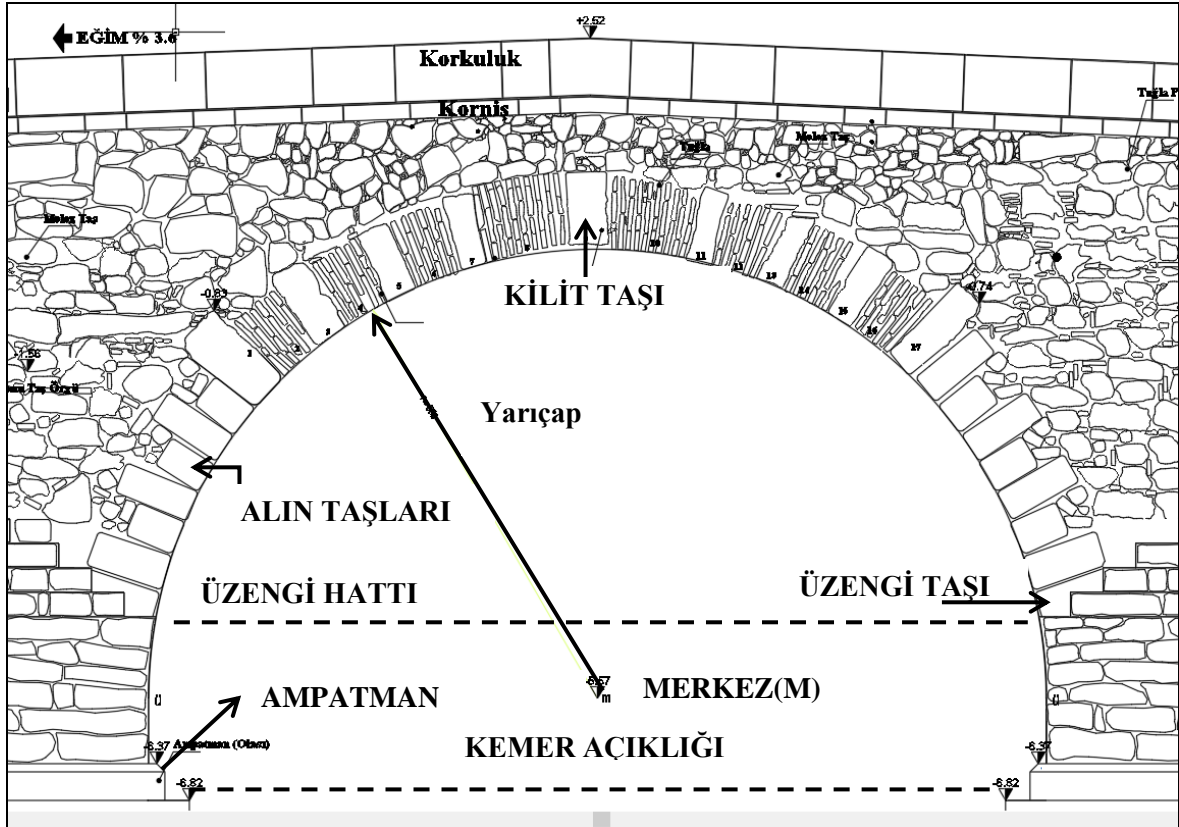
Kemerler

Bir boşluğun geçilmesi amacıyla, ayaklar üzerine inşa edilen düz veya yay şeklindeki yapı bölümüdür. Kemerde *kilit taşı*, *alın taşları* ve *üzengi*, *arşivolt* gibi yapı elemanları bulunmaktadır. Kemer kubbe ve tonozların tepe noktalarına konan, üstüne gelen ağırlığı yanındaki taşlara aktaran ve sistemi kilitleyen taş *kilit taşı* denilmektedir. Taşıyıcı kemerin üzerinde, gelen yükün taşınması için ana kemere yardımcı olan ve ona bitişik olarak yapılan dekoratif amaçlı ve dışa taşkın kemer *arşivolt* (*süs kemeri*, *hafifletme kemeri*), kemerin ayağa oturduğu noktadaki taşlar ise *üzengi taşı* olarak adlandırılmaktadır. Üzengi taşlarını birleştiren ve yayın başladığı hatta üzengi hattı denilmektedir (Mimarlık Sözlüğü, 1975).

Bir kemerde üzengi hattı ve merkez noktasının bulunduğu hat aynı veya farklı olabilmektedir. Bazı kemerlerde merkez hattı üzengi noktası altında, bazı kemerlerde ise üzengi noktasının üstünde bulunmaktadır. Bu durumda kemer yayının şekli değişmektedir. Kemer yayının şekli merkez sayısına da bağlı olarak değişmektedir. Merkez noktasının üzengi hattının altında bulunduğu durumda merkez hattı ile üzengi hattının arasındaki mesafe arttıkça, kemer yayvan bir görünüm almaktadır. Dolayısıyla çift merkezli kemerlerde merkezler arasındaki mesafe de artmaktadır (Yavuz, 1983).

Yığma bir kemer inşa edilirken ayaklar tamamlandıktan sonra ilk olarak kavisli kemer taşları her iki ayaktan başlamak üzere yukarı doğru iskele yardımı ile örülmektedir. Son olarak kilit taşı yerleştirilerek, sistem kilitlenmektedir. Bu nedenle kemer köprülerde yapıyı ayakta tutacak olan en önemli yapı elemanı kemerler ve kemerdeki kilit taşı olmaktadır. Taş kemer köprülerde yük; taşıyıcı sistem üzerinde basınç oluşturmaktadır. Depremler, su, rüzgar gibi etkiler ise köprü üzerinde hem basınç hem de çekme gerilmeleri

meydana getirmektedir. Kilit taşının tam ortada olması ve kemeri oluşturan taşların derz doğrultularının kemer merkezine gitmesi durumunda yükler; temellere düzgün aktarılmaktadır. Ancak, kilit taşının merkezden kayması ve kemer alın taşlarının derzlerinin yönünün kemer yayının ait olduğu merkeze doğru gitmemesi durumunda deformasyon oluşarak, kemerin taşıyıcılığını kaybetmesine neden olmaktadır.

Resim 4.16. Kemer bölümleri

Tez çalışması kapsamında ele alınan Roma, Doğu Roma, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi köprülerin kemerlerinde; diğer mimari yapılarda kullanılan bütün kemer tiplerinin kullanılmadığı tespit edilmiştir. Köprü mimarisinde açıklıklar çoğunlukla tek ve iki merkezli olmak üzere üç, dört ve beş merkezli kemerler, segment kemerler ve teğet kemerler ile geçilmiştir. Köprü kemerlerinin genellikle sadece taş, tuğla, ahşap malzeme ile inşa edilen örnekleri olduğu gibi bazı köprü kemerlerinde taş ile tuğla malzemenin birlikte kullanıldığı almaşık örgü sistemi de bulunmaktadır.

Ayşıl Tükel Yavuz; “*Anadolu Selçuklu Mimarisinde Tonoz ve Kemer*” isimli kitabında Anadolu Selçuklu Dönemi yapıları üzerinde inceleme yapmış ve kemer tiplerini dairesel

olmayan kemerler, daire yay ve yaylarından oluşan kemerler, karmaşık profilli kemerler ve diğer kemerler olarak sınıflandırmıştır (Çizelge 4.16). Bu kemer tiplerini; ayrıca profilin türü, merkez sayısı, merkez ile üzengi arasındaki ilişki, üzengi hattının yükseltilmiş olması durumuna göre de ele almıştır (Yavuz, 1983).

Çizelge 4.16. Kemer formları (Yavuz, 1983).

KEMER TİPLERİ	
Dairesel Olmayan	Düz Kemer
	Üçgen Kemer
Daire Yay ve Yaylarından Oluşan	Yarım Daire
	Basık
	İki Merkezli Sivri
	Dört Merkezli Sivri
Karmaşık Profilli	Teğet Kemer
	Aynalı Kemer
	Eliptik Kemer
	Dilimli Kemer
	At nalı kemer
Diğer Kemerler	Kapı, pencere çerçevesi, kitabe çerçevesi, yalancı kemerler

Roma ve Batı Avrupa'da yaygın olarak kullanılmış olan en eski kemer tipi yarım daire (semicircular) kemerdir. Kemerin merkezi çapın tam ortasındadır. Merkez çapın üzerinde bir noktada olduğunda tepeli (yükseltilmiş) kemer, merkez çapın altında olduğunda ve kemer yarım daireden daha az bir eğriden oluşuyorsa segmental kemer, merkez çapın üstünde ve eğri yarım daireden daha büyük olduğunda at nalı kemer olarak adlandırılmaktadır. Bir başka kemer tipinde iki merkezli (sivri) olanlardır. İki merkezli kemer tipinde merkezin çap üzerindeki konumuna göre üç çeşit bulunmaktadır. Birincisi; merkezlerin çapın sonunda olduğu eşkenar sivri kemer tipidir. Merkezlerin çap çizgisinde ancak kemerin dışında olduğunda (lancet) dar sivri kemer, merkezlerin çap çizgisinde, ancak kemerin içinde olduğunda geniş, düşmüş (drop) sivri kemer olarak adlandırılmaktadır.

Bunlar dışında mimaride; üç merkezli olan sepet kulpu (basket-handle) kemer, dört merkezli olan Tudor kemeri, beş merkezli olan kemerler ile dekoratif amaçlı kemerlerde

kullanılmıştır. Ayrıca, kemerlerin taşıyıcılığını arttırmak amacıyla kemerin üstünde bir kemer veya üçüncü bir kemer daha örülmesiyle elde edilen kemer türü de birleşik (compound arch) kemerdir. Bu kemer sisteminde tüm kemerler birbirinden ayrı çalışmaktadır. Romalılar tarafından 6. yy. başlarında kullanılmıştır. Sivri kemerin diğer kemer tiplerine göre daha taşıma gücü daha yüksektir. Sivri kemer Avrupa'da 12. yy. da yaygın hale gelmiştir. Asya'da yaygın olarak kullanıldığı bilinen sivri kemer formunun tüm Avrupa'da (12. yy.) aynı zamanda kullanılmaya başlamış olması; kemer formunun Haçlı seferleri sırasında öğrenilerek, Avrupa ülkelerine getirildiğini göstermektedir (Arc construction, 2019).

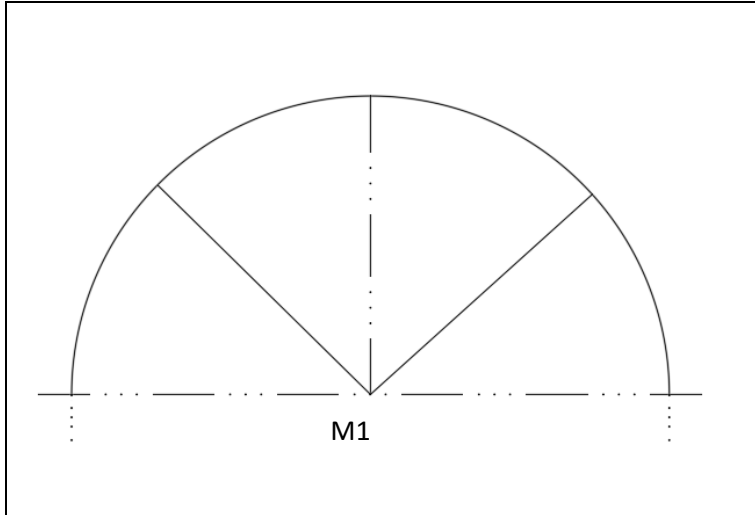
Köprü kemer tipleri diğer yapılarda kullanılan kemerlere göre farklılıklar içermektedir. Tez kapsamında köprü kemerleri incelenerek, kemer tipi üzerinde bir tipoloji oluşturulmuştur. Köprülerde kullanılan kemerlerin estetik kaygılar dışında, öncelikle su ile mücadele etmeye yönelik, taşıyıcı sistemin önemli bir parçası olarak inşa edilmiş olduğu görülmüştür. Taş köprülerde genellikle eğrisel kemerler kullanılmıştır. Ancak bazı köprülerde düz kemer tipinin de kullanıldığı görülmüştür. Köprü kemerlerinin formları, merkez sayıları ve üzengi hattı ile merkezlerin üzerinde bulunduğu hat arasındaki ilişki ve kemeri oluşturan yayları kesen teğet parçaların olup olmaması durumuna göre çeşitlilik göstermektedir. Köprülerde eğrisel kemerler merkez sayısına göre; çoğunlukla tek merkezli ve çift merkezli olmak üzere üç merkezli, dört merkezli ve beş merkezli olarak inşa edilmiştir.

Çizelge 4.17. Taş kemer köprülerde kullanılan eğrisel kemer tipleri (tez çalışması kapsamında oluşturulmuştur)

Köprülerde Kullanılan Eğrisel Kemer Formları					
Merkez Sayısına Göre	Merkezi Üzengi çizgisinde	Merkezi üzengi çizgisi altında	Üzengi Hattı aşağı kaydırılmış	Üzengi Hattı Yukarı Kaydırılmış	Teğet kemer
	a	b (basık)	c (yükseltilmiş)	d (segment)	e
Tek Merkezli 1 Yarım Daire					
İki Merkezli 2 Basık Sivri Kemer					
Üç Merkezli 3					
Dört Merkezli 4					
Beş Merkezli 5					

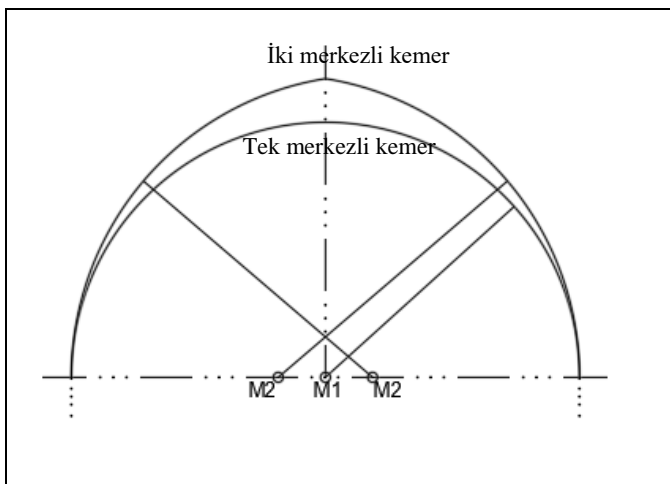
1. Tek merkezli kemer (yarım daire, beşik kemer)

Yarım çember biçiminde, yarıçapı ile yüksekliği eşit olan kemer tipidir (Mimarlık Sözlüğü,1975). Tek merkezi olan bu kemer tipinde merkez noktası üzengi hattı üzerindedir. Ancak, merkez noktası üzengi hattının altına indikçe kemer yarım daire kemere göre daha basık bir görünüme sahip olmaktadır. Bu nedenle, merkezi üzengi çizgisinin altında olan yarım daire kemerlere basık yarım daire kemerde denilmektedir. Temel kemer profillerinin tepe noktasına teğet çizilmesi ile teğet kemerler oluşmaktadır. Teğet kemerler içinden en çok kullanılan tek merkezli olan teğet kemerlerdir. Yapıların pencere, mihrap, niş, kapı gibi elemanlarında teğet kemerler kullanılmıştır. Yapılarda taşıyıcı kemerlerde cephelere oranla az kullanılmıştır (Yavuz, A.1983).

Resim 4.17. Tek merkezli yarım daire kemer formu

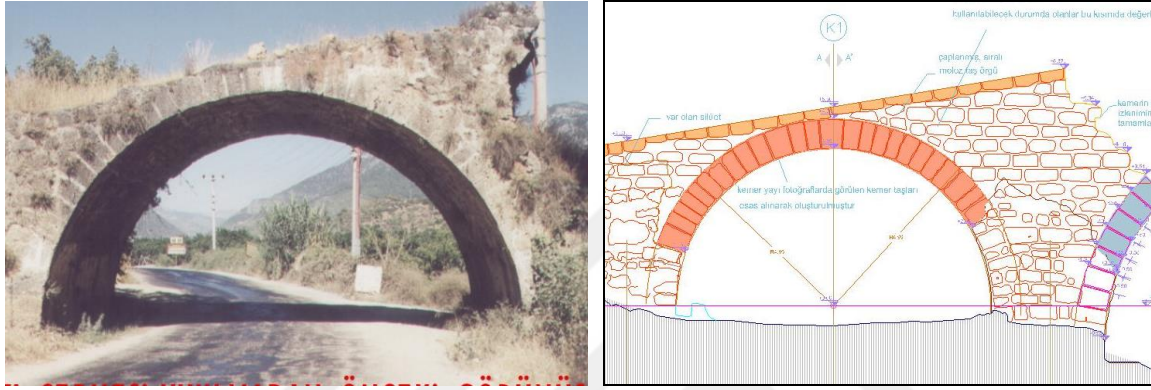
Yarım daire kemerler genel olarak Antik Dönem ve Roma Dönem köprülerinde kullanılmıştır. Dere yatağının ve arazinin konumuna göre yarım daire kemerin üzeni hattı aşağı kaydırılarak kemer formu yükseltilmiş veya yayın merkezi üzeni hattının aşağısına kaydırılarak, basık kemer formunda kullanılmış ve bu şekilde açıklıklar geçilmiştir. Gülgün Tunç'un *Taş Köprülerimiz* isimli kitabında Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Köprülerine oranla Roma Dönemi köprülerinde çoğunlukla yarım daire kemerin kullanıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca Roma döneminde inşa edilen köprülerin temel, ayak ve kemerlerinde büyük ebatlı taşlar kullanılmıştır (Tunç,. 1978).

Resim 4.18. Merkezleri üzeni hattı üzerinde olan tek merkezli (yarım daire) ve çift merkezli (sivri) kemer formunun gösterimi

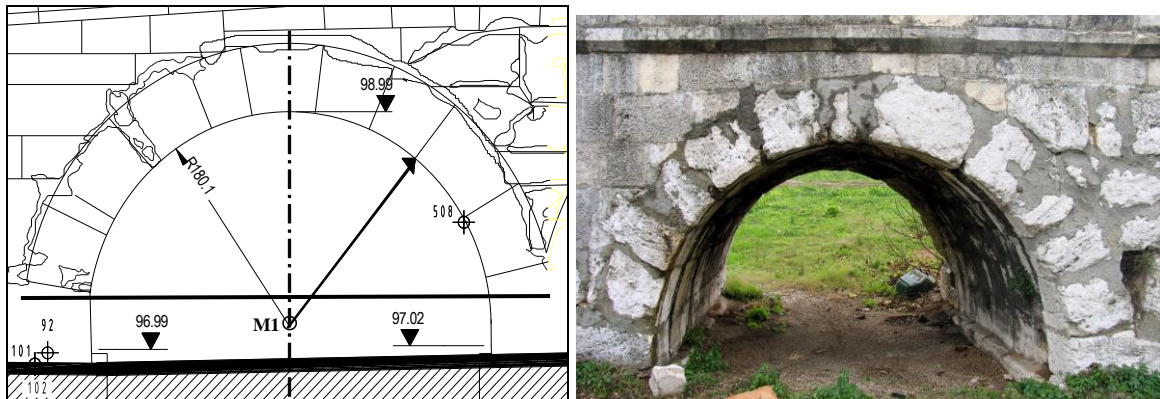
a) Merkezi üzengi hattında bulunan yarım daire kemer

Antalya İlindeki Dimçayı Köprüsü; 8m. genişliğinde olup, dört kemerinden sadece bir kemeri günümüze ulaşabilmiştir. *Yarım daire kemer* formuna sahip ve temel, ayak bölümlerinde büyük ebatlı taşlar kullanılmış olan Dimçayı Köprüsü'nün Roma Dönemi'nde inşa edildiği, ancak Selçuklu Dönemi'nde ciddi onarımlar görek, kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Merkezi üzengi hattı üzerinde bulunmaktadır.

Resim 4.19. Dimçayı Köprüsü / Antalya / Roma ve Selçuklu Dönemi

İstanbul İlindeki Doğu Roma Dönemi eseri Çobançeşme Köprüsü'nün kemerleri; yarım daire formunda (*merkezi üzengi hattı üzerinde*) yapılmıştır. Roma Dönemi eseri olan Çavdarhisar Köprüsü 45 m. uzunluğunda ve 4,25 m. genişliğinde olup, kemerleri *yarım daire (merkezi üzengi hattı üzerinde)* formundadır.

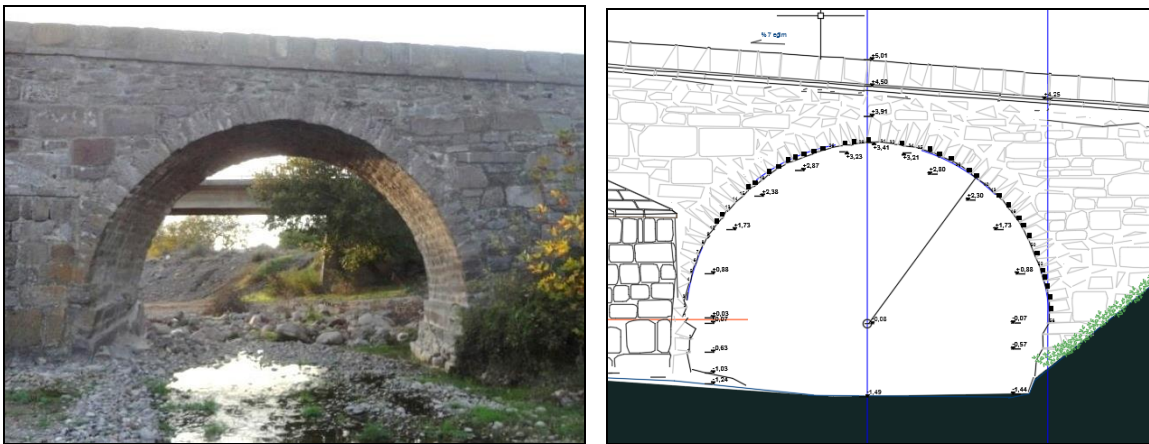

Resim 4.20. Çobançeşme Köprüsü / İstanbul / Doğu Roma Dönemi

Resim 4.21. Çavdarhisar (Aizonai) Köprüsü /Kütahya / Roma Dönemi

Çanakkale İlinde, Ayvacık İlçesinde bulunan Behramkale Köprüsü; 80 m. uzunluğunda ve 4-4,9 m. enindedir. Köprü'nün 4 kemerinden 3 adeti çift merkezli basık sivri kemer iken, 4. kemer ilk döneme ait olup, *yarım daire (merkezi üzengi hattı üzerinde)* formunda inşa edilmiştir. Köprü'nün ayakları arasındaki kalıntılar nedeni ile eskiden bu noktada var olan bir köprü'nün yerine sonraki dönemlerde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Gülgün Tunç'a göre kitabesi olmayan köprü; Selçuklu Dönemi Mimarisinin özelliklerini yansıtmakta olup, Karasioğulları zamanında da onarım görmüştür. Tek bir kemerinin yarım daire formda ve farklı taş malzeme ile örülmüş olması ve diğerlerinin sivri formda olması, köprü'nün yarım daire kemer dışında diğer kemerlerinin daha sonraki dönemlerde inşa edilmiş olabileceğini gösteren bir veri olmuştur.

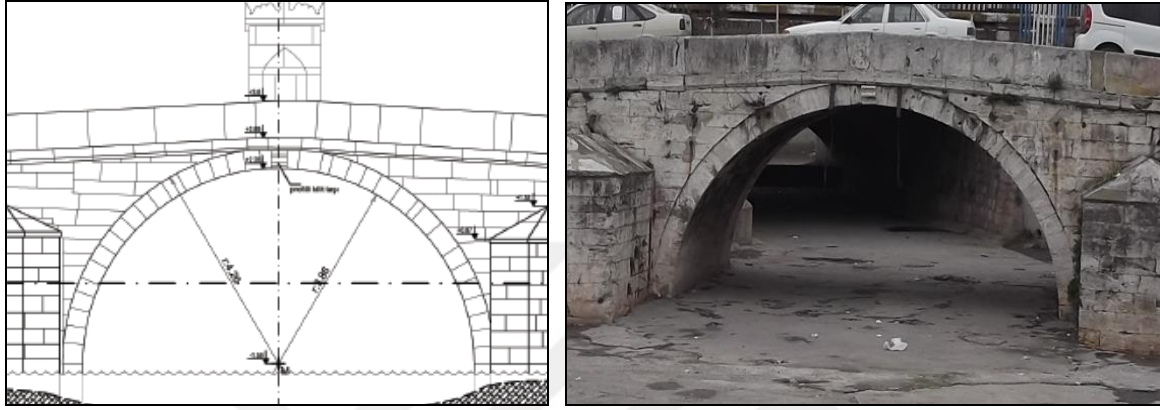

Resim 4.22. Behramkale Köprüsü / Çanakkale / Selçuklu Dönemi

Karaman İlindeki Alaköprü'nün üzerinde yer alan kitabeden Karamanoğlu Mahmud Bey Oğlu Alaüddin Halil Bey tarafından mimar Yusuf Oğlu Süleyman'a yaptırıldığı anlaşılmaktadır. 60 m. uzunluğunda ve 6 m. eninde olan köprü günümüzde baraj gölü

suları altında kalmıştır. Kemerleri Anadolu Selçuklu Dönemi Köprülerinden farklı olarak *basık yarım daire* formunda inşa edilmiştir. Merkezi üzengi hattının altında bulunmaktadır.

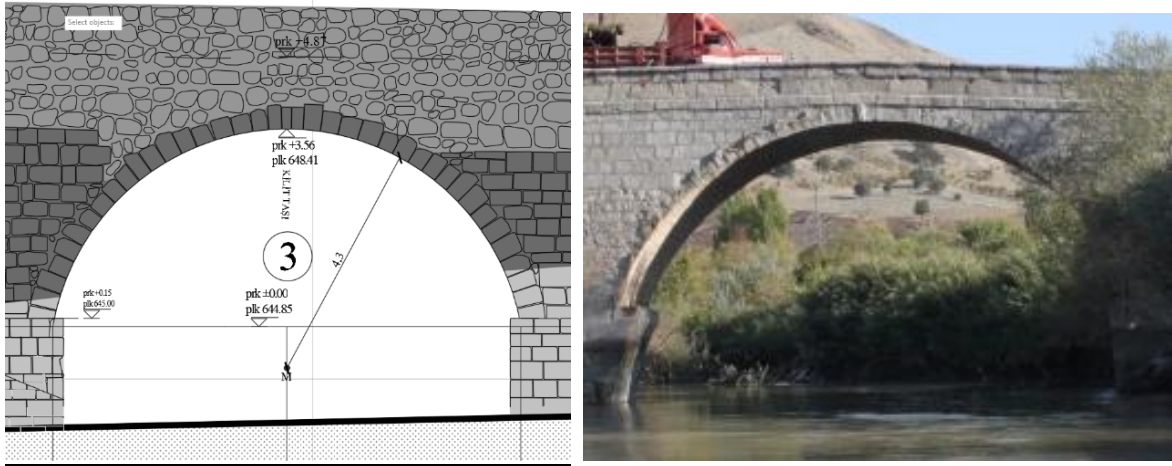
İstanbul İlinde bulunan Bostancı Köprüsü'nün kemerleri *yarım daire* formunda inşa edilmiştir. Merkezi üzengi hattında bulunmaktadır.

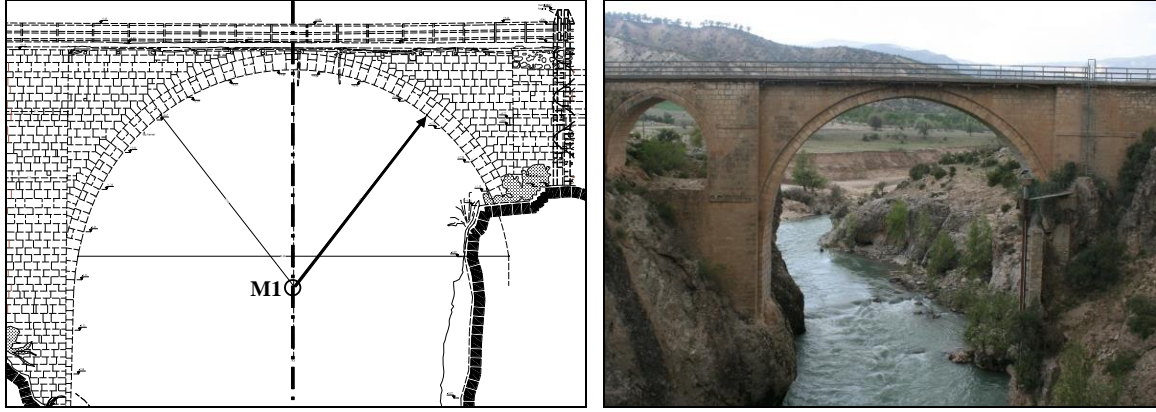
Resim 4.23. Bostancı Köprüsü / İstanbul / Yarım Daire kemer tipi/ Osmanlı

b) Merkezi üzengi hattının altında bulunan yarım daire kemer

Ankara'da bulunan Roma Döneminde inşa edilmiş olmasına rağmen Selçuklu Döneminde ciddi onarımlar geçirmiş olan Develioğlu Köprüsü'nün kemerleri ise *basık yarım daire* formunda inşa edilmiştir. Merkezi üzengi hattının altında bulunmaktadır.

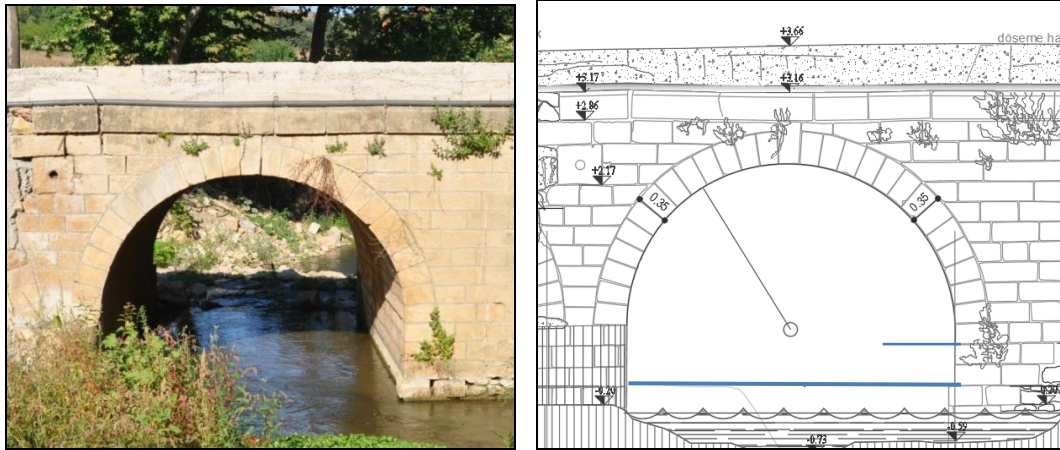
Resim 4.24. Develioğlu Köprüsü / Ankara / Selçuklu Dönemi

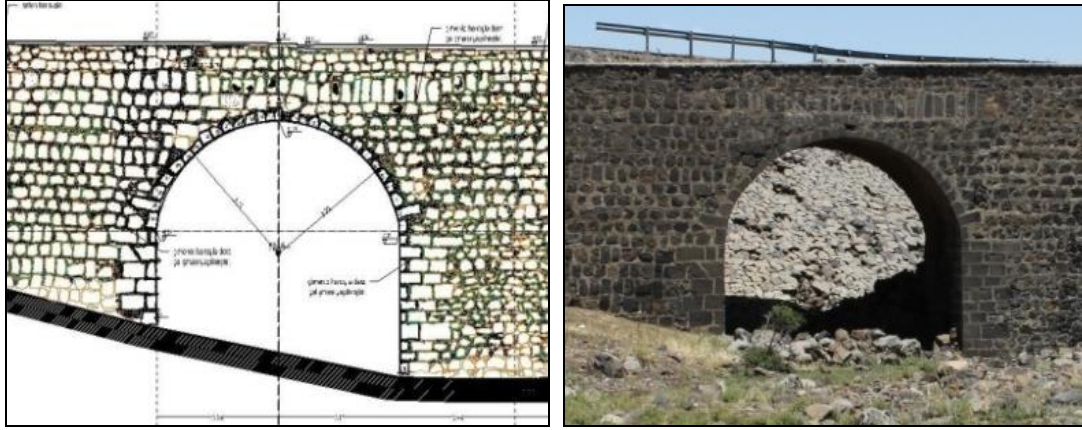
Resim 4.25. Alaköprü (Görmeli) Köprüsü / Karaman / Selçuklu Dönemi

c) Yükseltmiş yarım daire kemer (üzengi hattı aşağı kaydırılmış)

Diyarbakır İli Bağlar İlçesinde bulunan ve kitabesi olmayan Şeytanderesi Köprüsü; Geç Osmanlı Dönemi'ne tarihlenmektedir. Köprü'nün kemerleri *yükseltmiş yarım daire kemer* formunda inşa edilmiştir. Osmanlı Dönemi eseri olan ve 7,20 m. genişliğinde ve 20 m. uzunluğundaki Kabaçınar Köprüsü'nün de kemerleri; *yarım daire (yükseltmiş)* kemer formunda inşa edilmiştir.

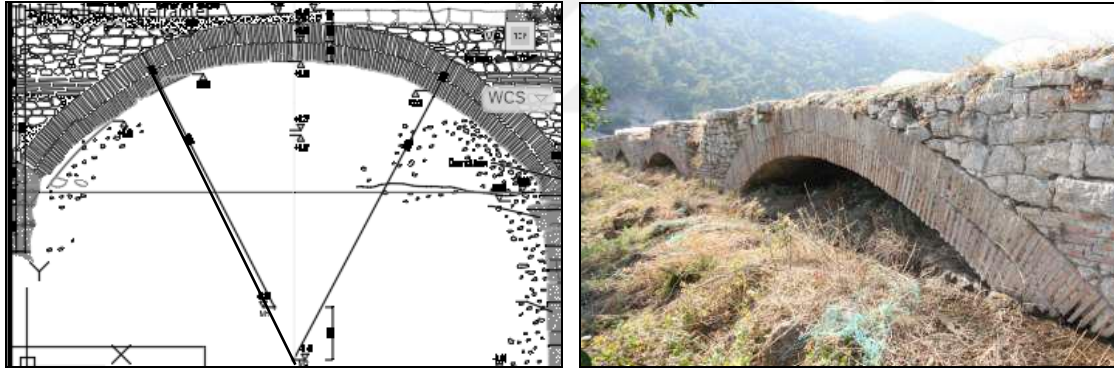
Resim 4.26. Kabaçınar Köprüsü /Bursa / Osmanlı Dönemi /yarım daire (yükseltmiş) kemer

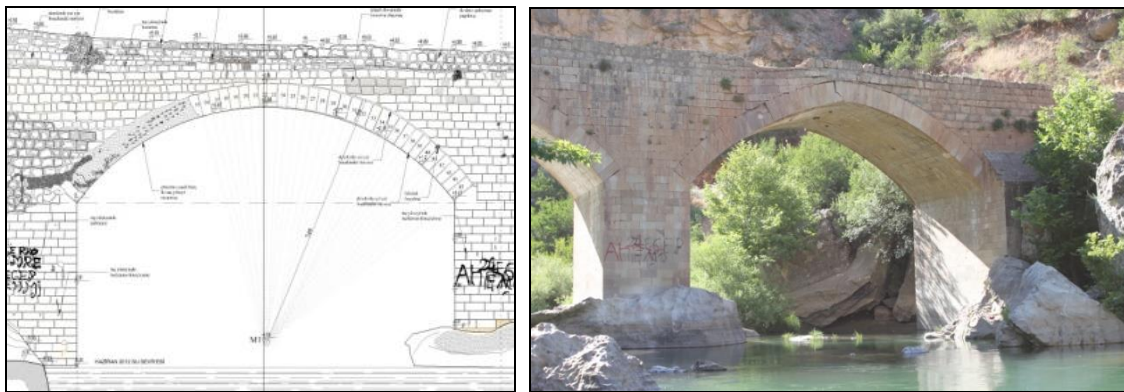
Resim 4.27. Şeytanderesi Köprüsü / Diyarbakır / Osmanlı Dönemi

d) Tek merkezli segment kemer (üzengi hattı yukarı kaydırılmış)

Roma Dönemi eseri Alakır Köprüsü ve Osmanlı Dönemi eseri Göderni Köprüsü'nün kemerleri ise tek merkezli *segment* formunda inşa edilmiştir.

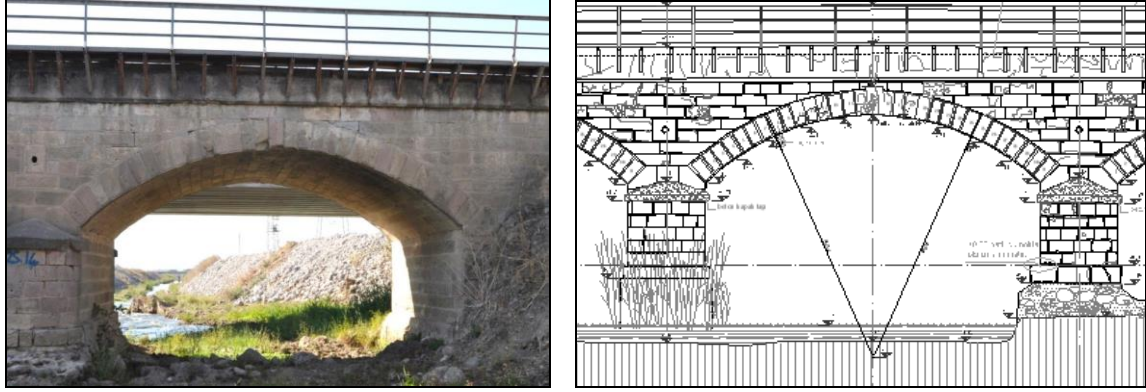

Resim 4.28. Alakır Köprüsü/ Antalya/ Roma Dönemi

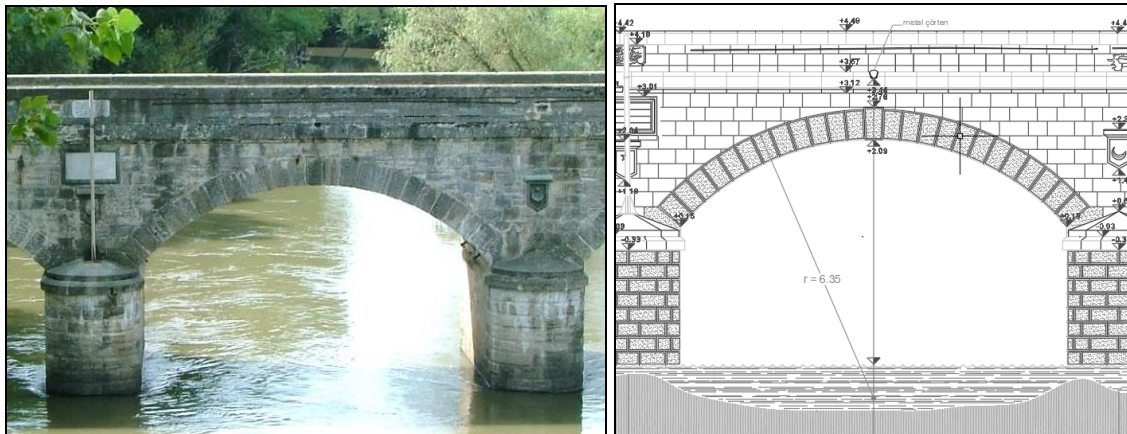
Resim 4.29. Göderni Köprüsü / Diyarbakır / Osmanlı Dönemi

Balıkesir ilinde bulunan 40 m. uzunluğunda ve 6 m. genişliğindeki Osmanlı Dönemi eseri olan Üçgöz Köprüsü'nün kemerleri; *tek merkezli (segment) formda* inşa edilmiştir.

Resim 4.30. Üçgöz Köprüsü / Balıkesir / Osmanlı

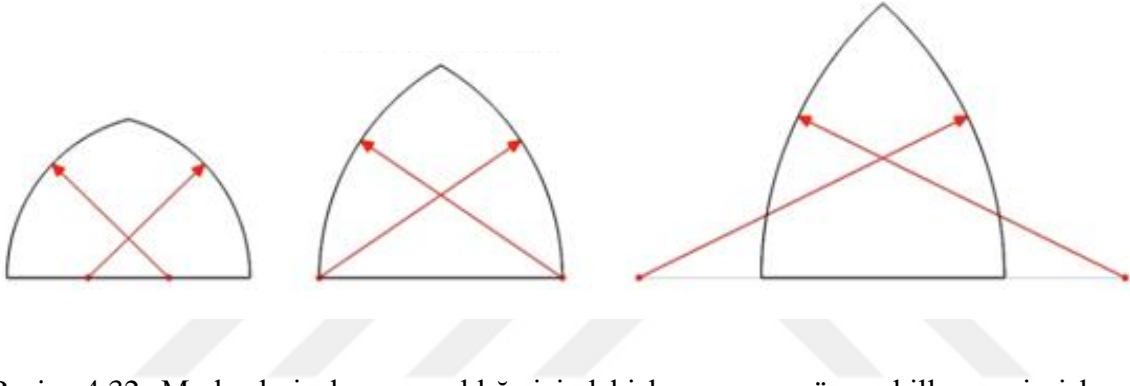
Edirne İlindeki Gazimihal Köprüsü; 180 m. uzunluğunda ve 5.8 m. genişliğinde olup, 16 kemere sahiptir. Köprünün kemerleri *tek merkezli yarım daire segment* formunda inşa edilmiştir. Köprünün bulunduğu yerde Doğu Roma Dönemine (1261 – 1282) ait bir köprünün varlığından söz edilirken, zaman içinde harap olmasından dolayı, 1362 ve 1420, 1640,1877 yıllarında esaslı onarım görmüş, eski köprü tamamen özelliklerini yitirmiş ve Osmanlı son Döneminde de yıkılmıştır. 1900 yılında İtalyan ustalar tarafından köprü yeniden inşa edilmiştir. Yeni köprü yapılırken sadece köprünün genişliğinin korunduğu anlaşılmıştır (KGM, 2018).

Resim 4.31. Gazimihal Köprüsü / Edirne / Osmanlı Dönemi

2. Çift merkezli (basık sivri kemer)

Yarıçapı kemer açıklığının yarısından büyük olan ve kilit noktasında birleşen iki daire yayından meydana gelen kemer tipidir. Sivri kemer formu; merkezlerin kemer açıklığı içindeki durumuna göre üç tipe ayrılmıştır (Mimarlık Sözlüğü,1975). Sivri kemerlerde merkezlerin kemer açıklığının bitiminde yer alması durumunda eşkenar (equilateral arch, gothic arch) kemer, kemer açıklığının içinde yer alması durumunda düşük kemer (drop arch), kemer açıklığının dışında olması durumunda ise dar, mızrak ucu sivri kemer (lancet arch) olarak adlandırılır.

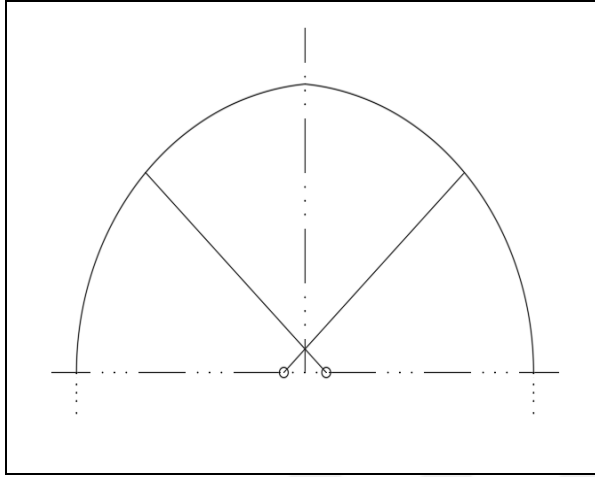
Resim 4.32. Merkezlerin kemer açıklığı içindeki konumuna göre şekillenen sivri kemer tipleri

Yavuz'a göre, sivri kemer; Anadolu Selçuklu Dönemi yapılarının kemer ve tonozlarında en çok kullanılan çeşit olup, Anadolu Selçuklu mimarlığının en belirgin özelliğidir. Ayrıca mızrak ucu sivri kemer (Lancet Arch) ile eşit kenar sivri kemer (Gothic Arch, eşkenar kemer) formunun ise Anadolu Selçuklu Dönemi yapılarında kullanılmadığını belirtmiştir (Yavuz, 1983).

Roma, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Köprülerinin kemer formlarında Gotik mimarisinin önemli özellikleri arasında yer alan mızrak ucu sivri kemer ve eşit kenar sivri kemer kullanılmadığı görülmüştür. Köprülerde kullanılan iki merkezli kemer tiplerinden basık sivri kemer; merkezlerin üzengi hattı altında olması durumunda daha basık bir görünüme sahip olmaktadır. Ayrıca üzengi hattının yukarı kaydırılması ile iki merkezli segment basık sivri kemer, aşağı kaydırılması durumunda ise yükseltilmiş basık sivri kemer oluşturulmaktadır. İki merkezli kemerin tepe noktasında oluşan yaya, teğet parçalar eklenmesi ile oluşan kemer formu da basık sivri teğet kemer olarak adlandırılmaktadır.

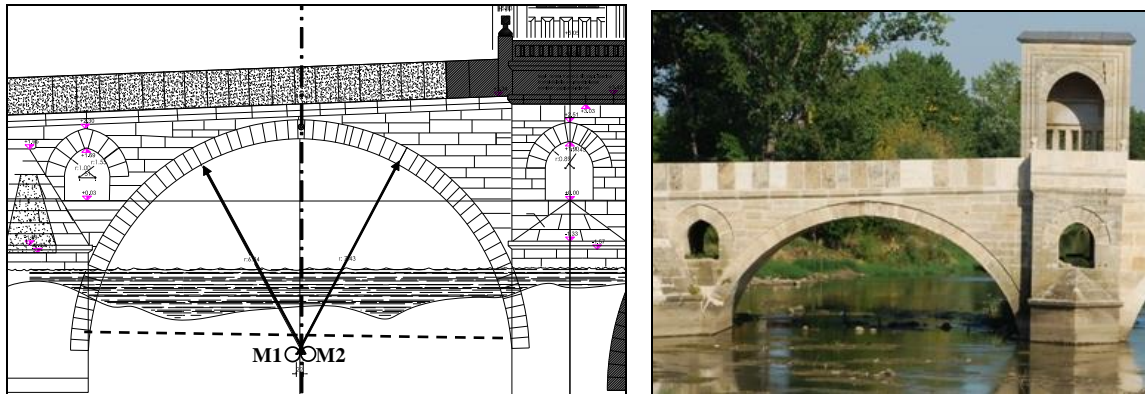
Sivri kemer tipinde; üzeni hattı altında veya üstünde yer alan merkezlerin birbirinden uzaklaşması durumunda kemer formu daha sivri olurken, merkezlerin birbirine yakın olması durumunda ise kemer daha basık bir hal almaktadır.

a) Merkezleri üzeni hattında bulunan basık sivri kemer

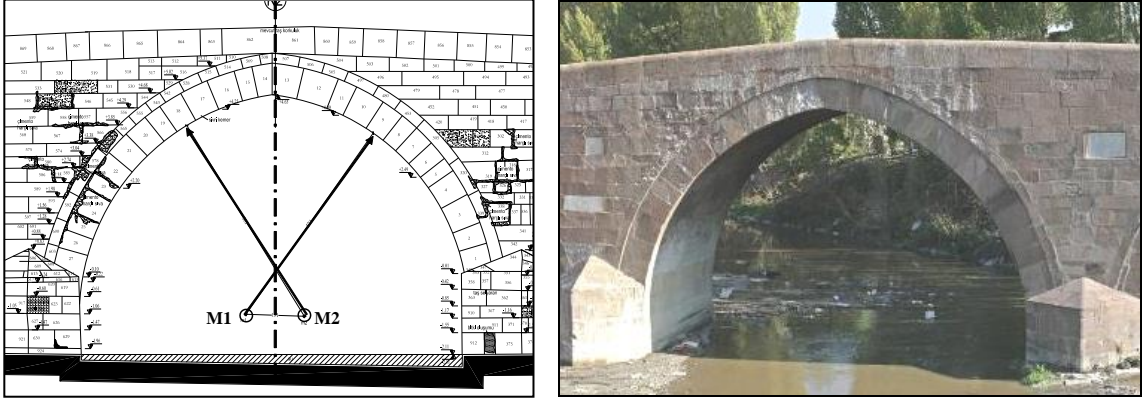

Resim 4.33. Merkezleri üzeni hattında bulunan basık sivri kemer formu

17. yy. Osmanlı Dönemi eseri olan 140 m. uzunluğunda ve 7 m. enindeki Tunca Köprüsü'nün kemerleri *iki merkezli* basık sivri (merkezleri üzeni hattının altında) olarak inşa edilmiştir. Ancak kemer yaylarının merkezleri üzeni hattının üzerinde birbirine çok yakın konumdadır. Bu nedenle; kemer yarım daire kemer formuna benzemektedir.

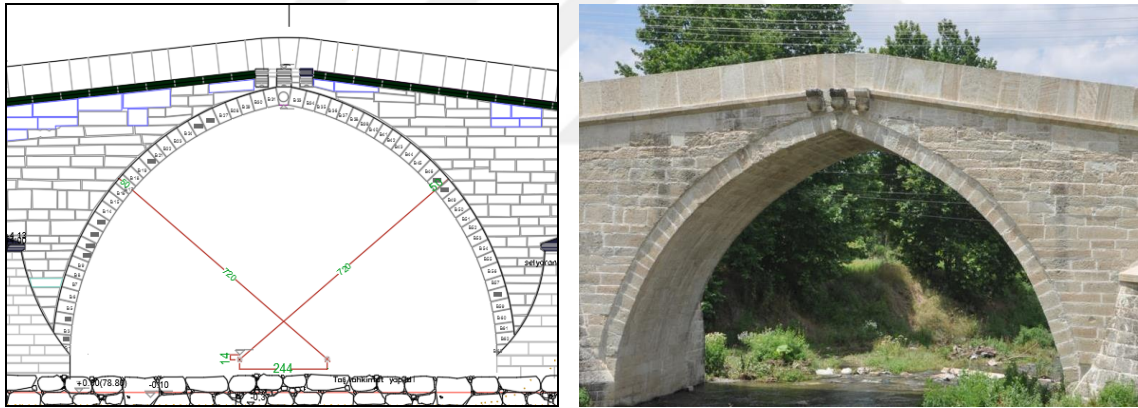

Resim 4.34. Tunca (Ekmekçioğlu Ahmet Paşa) Köprüsü / Edirne / Osmanlı Dönemi

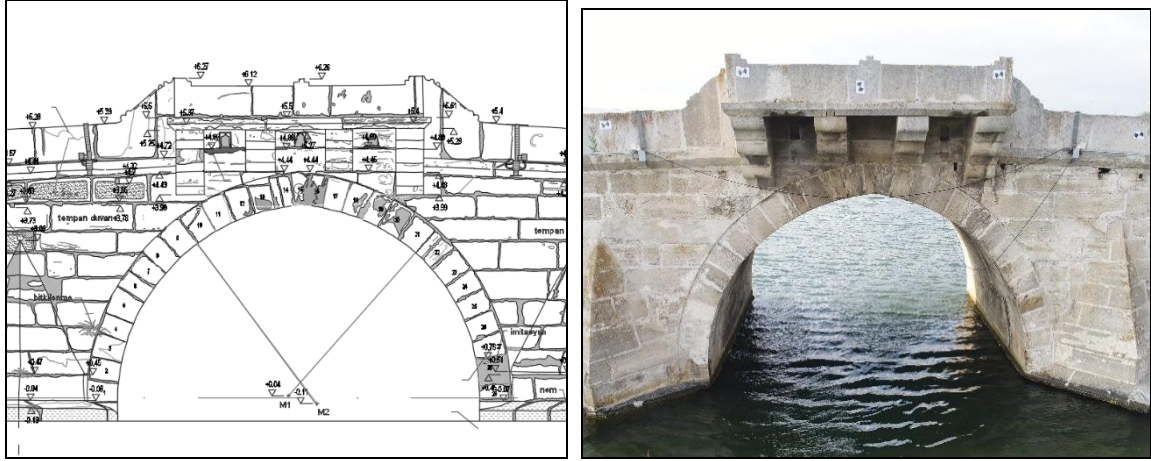
Resim 4.35. Akköprü/ Ankara/ Selçuklu Dönemi

Ankara İlinde eski İstanbul yolu üstünde inşa edilmiş olan Akköprü; 13. yy. da Selçuklu Hükümdarı Alâeddin Keykubat tarafından yaptırılmıştır. 80 m. uzunluğunda ve 7 m. eninde olan köprünün kemerleri *basık sivri (merkezleri üzengi çizgisinde)* formda örülmüştür.

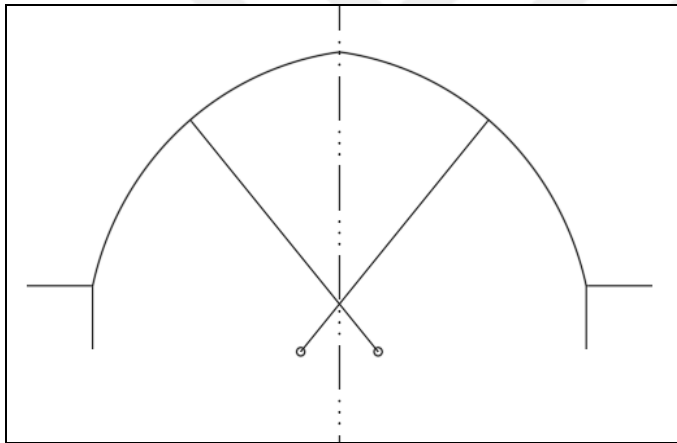
Resim 4.36. Valide Sultan Köprüsü / Kocaeli / Osmanlı Dönemi

Kocaeli İli, Karamürsel İlçesinde bulunan Valide Sultan Köprüsü; 70 m. uzunluğunda ve 6 m. genişliğinde olup, üç kemerlidir. Köprünün kemerleri *basık sivri (merkezleri üzengi çizgisinde)* olarak inşa edilmiştir.

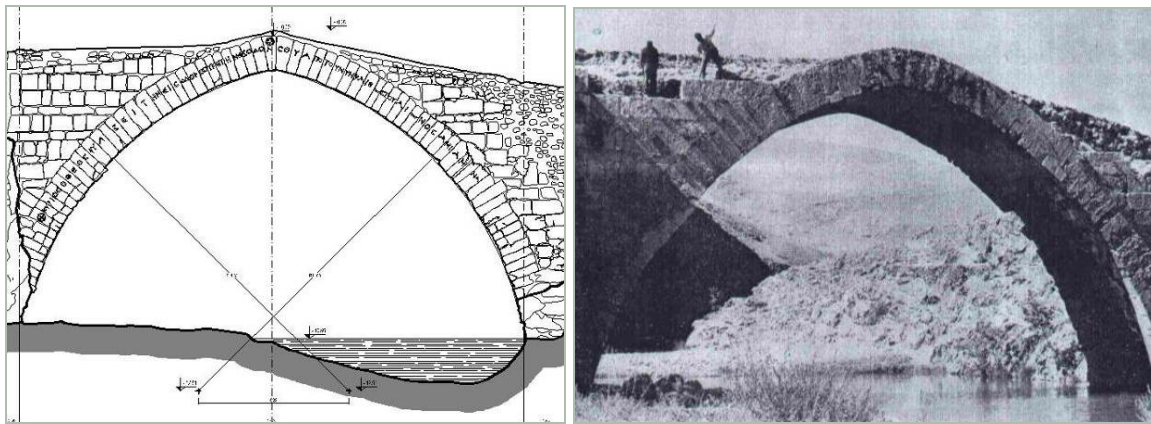

Resim 4.37. Büyükçekmece (Kanuni Sultan Süleyman) Köprüsü /İstanbul /Osmanlı

b) Merkezleri üzengi hattının altında bulunan basık sivri kemer

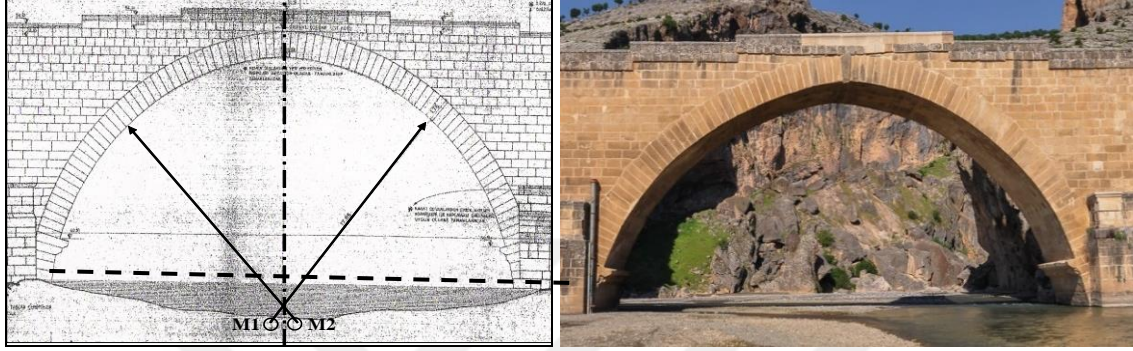

Resim 4.38. Merkezleri üzengi hattının altında bulunan basık sivri kemerin formu

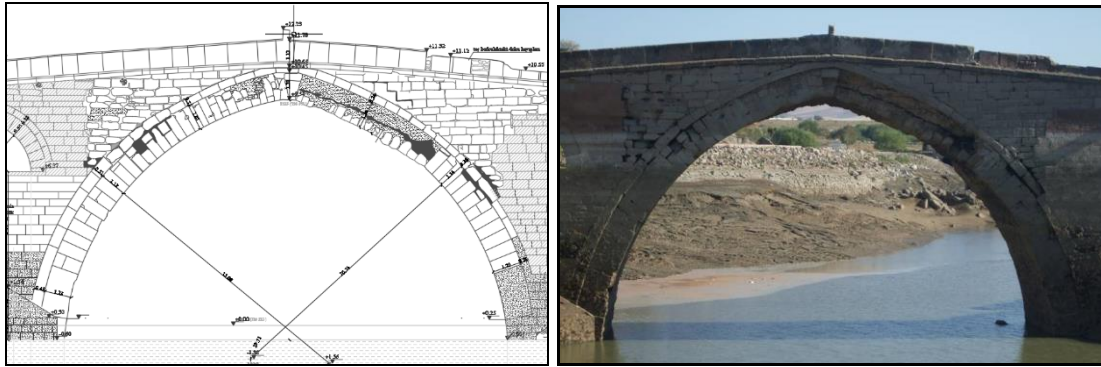
Resim 4.39. Karamağara Köprüsü/Elazığ/Doğu Roma Dönemi (İlter, 1976)

Elazığ İlindeki Karamağara Köprüsü; 1975 yılında yapımı tamamlanan Keban Baraj Gölü suları altında kalacak olması nedeni ile 1972 yılında KGM ile ODTÜ arasında yapılan bir protokol ile sadece kemer taşları sökülerek, Elazığ Müzesine taşınmıştır. Karamağara Köprüsü'nün kemeri *merkezleri üzengi çizgisi altında basık sivri (basık)* formda inşa edilmiştir.

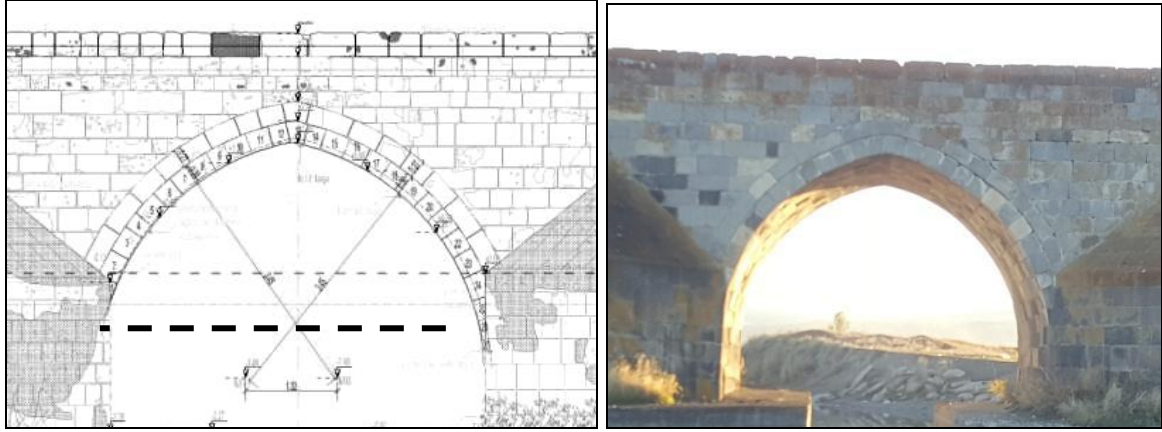
Resim 4.40. Cendere Köprüsü / Adıyaman / Roma Dönemi

Adıyaman İlinde bulunan Cendere Köprüsü; M.S. 2-3.yy. arasında Roma İmparatoru Septimius Severius tarafından yaptırılmıştır. Kayalık zemin üzerine inşa edilmiş olan köprü 120 m. uzunluğundadır. Kemerleri Roma Dönemi Köprülerinden farklı olarak dairesel forma yakın basık sivri (merkezleri üzengi çizgisi altında) formda inşa edilmiştir.

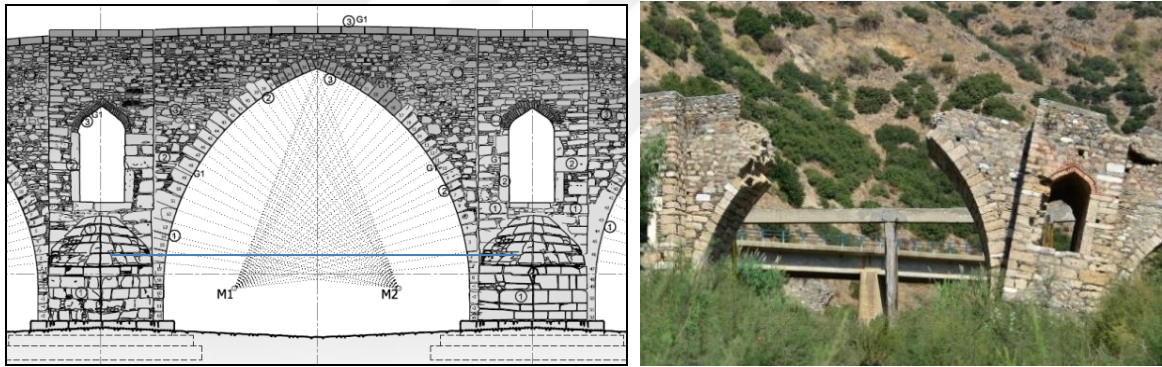
Resim 4.41. Çeşnigir Köprüsü / Kırıkkale /Selçuklu

Kırıkkale Keskin İlçesinde bulunan Çeşnigir Köprüsü; Selçuklu Döneminde inşa edilmiş olup, 135 m uzunluğundadır. 12 kemerli olan köprünün kemerleri *basık sivri (merkezleri üzengi çizgisi altında)* formunda örülmüştür.

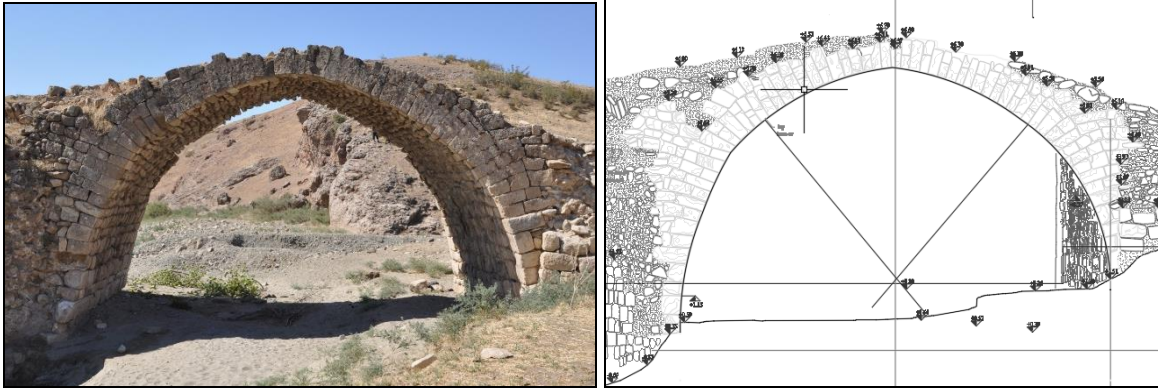
Resim 4.42. Karaz Köprüsü / Erzurum / Osmanlı Dönemi

Osmanlı Dönemi eseri olan Karaz Köprüsü, Erzurum İlinde Karasu Çayı üzerinde inşa edilmiş olup, 130 m. uzunluğunda ve 6 m. genişliğindedir. Sekiz kemerli olan köprüün kemerleri *basık sivri* (merkezleri üzengi çizgisi altında) formda örülmüştür.

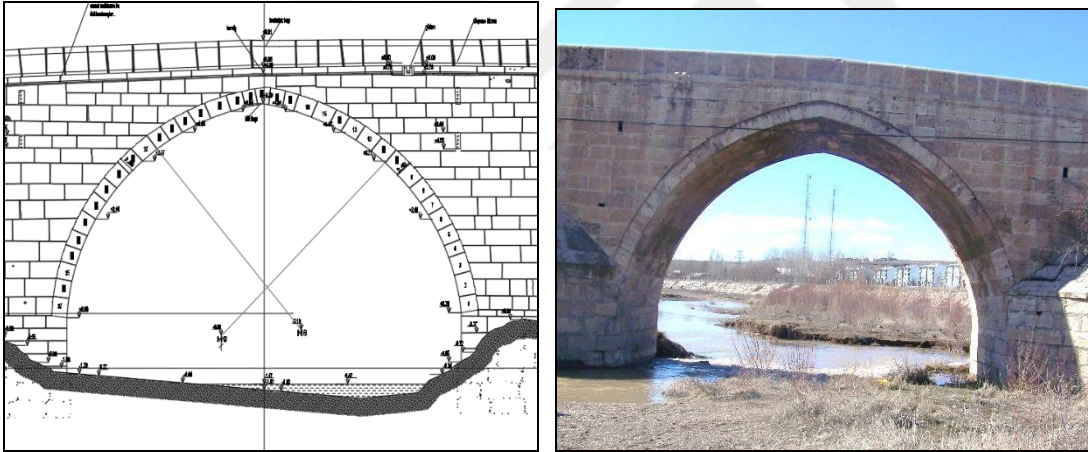
Resim 4.43. İkizdere Köprüsü / Aydın /Selçuklu Dönemi

Aydın İli, İncirliova İlçesindeki, kitabesi olmamakla birlikte Selçuklu Dönemine tarihlenen İkizdere Köprüsü günümüze yıkılmış olarak ulaşmıştır. 66 m. uzunluğunda ve 3,7 m. genişliğindeki köprüün kemerleri basık sivri kemer (merkezleri üzengi hattında) formunda inşa edilmiştir. İki merkez kemer içinde olmakla birlikte, birbirine uzak noktalarda bulunmaktadır. Kemer yayının merkezleri birbirinden uzaklaştıkça kemer daha sivri gözükmetedir.

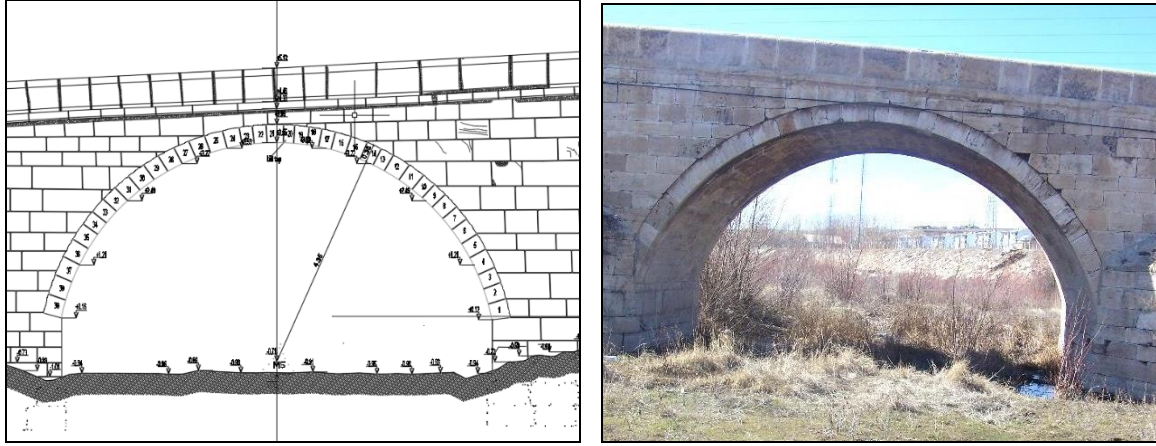
Resim 4.44. Aydoğın Köyü Köprüsü /Siirt / Osmanlı Dönemi

Osmanlı Dönemi eseri olan ve Ilısu Baraj Gölü sularının etki alanında kalan Aydoğın Köyü Köprüsü 71 m. uzunluğunda ve 4,6 m. genişliğindedir. 17. yüzyıla tarihlenen köprü; günümüze kadar çok sayıda onarım geçirmiştir. Köprü *çift merkezli basık sivri* (merkezleri üzengi çizgisinin altında) kemerlere sahiptir.

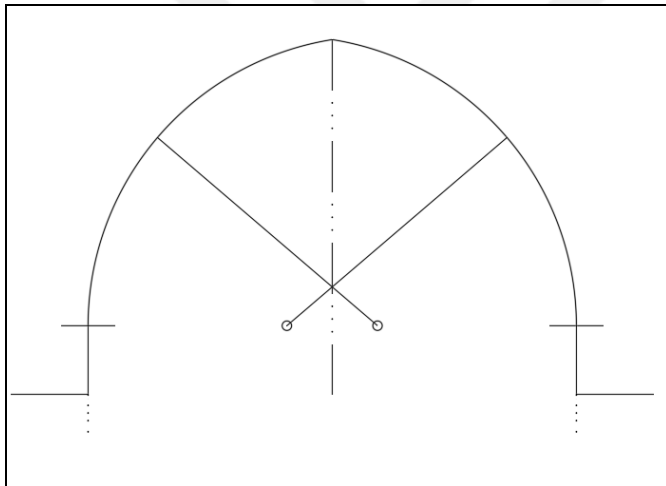
Resim 4.45. Kesikköprü 5. kemer /Sivas/ Selçuklu Dönemi

Selçuklu Dönemi eseri, Sivas İlindeki Kesikköprü iki bölüm olarak inşa edilmiş olup, birinci bölümünün uzunluğu 222 m., ikinci bölümü ise 53 m. uzunluğunda, birinci bölümün genişliği 5 m., ikinci bölümün genişliği ise 5.47 m.'dir. Köprü'nün kıyıya yakın kemerleri *tek merkezli yarım daire* (merkezi üzengi çizgisi altında), suyun geçtiği, hasar görme ve yeniden yapıma olasılığı yüksek olan orta bölümlerde ise kemerler *merkezleri üzengi çizgisi altında iki merkezli basık sivri* şeklinde inşa edilmiştir.

Resim 4.46. Kesikköprü 3. Kemer /Sivas/ Selçuklu

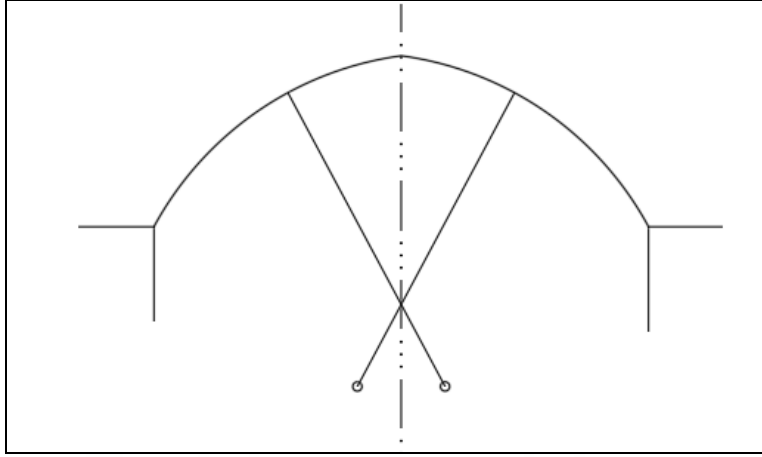
c) Yükseltilmiş basık sivri kemer (üzengi hattı aşağı kaydırılmış)

Resim 4.47. Merkezleri üzengi hattında ve üzengi hattı aşağı kaydırılmış (yükseltilmiş basık) sivri kemerin formu

Selçuklu ve Osmanlı Dönemi köprülerinin çoğunda, basık sivri kemerin tüm çeşitleri kullanılmıştır. Bazı Selçuklu ve Osmanlı Dönemi köprülerinde ana göz basık sivri iken, yan gözler yarım daire kemer formunda olan örneklerde bulunmaktadır.

d) İki Merkezli Segment Kemer (üzengi hattı yukarı kaydırılmış)

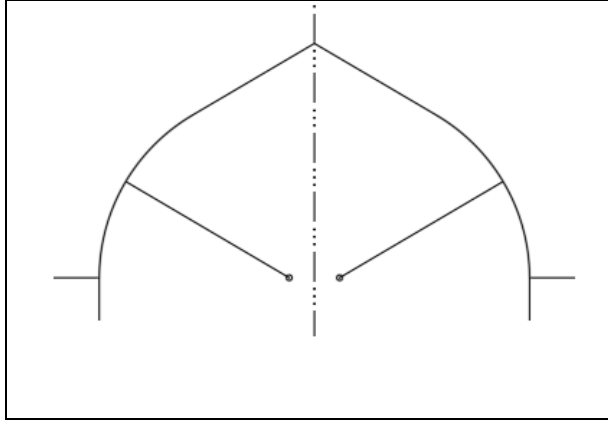
Resim 4.48. İki merkezli segment kemer formu

Sakarya İlindeki, Roma Dönemi eseri Sangarios Köprüsü'nün orta bölümünde yer alan kemerleri iki merkezli segment kemer formunda örülmüştür.

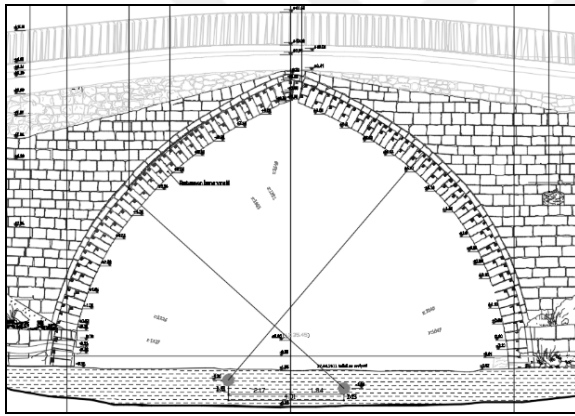

Resim 4.49. Sangarios Köprüsü / Sakarya / Roma Dönemi

e) İki merkezli teğet kemer

Resim 4.50. İki merkezli teğet kemer formu

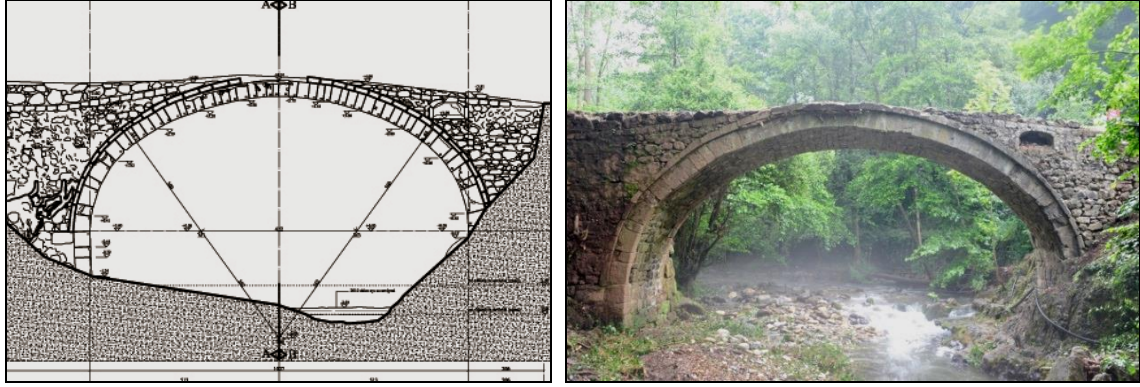
Resim 4.51. Kireçli Köprüsü / Erzurum /Osmanlı Dönemi

Osmanlı Dönemi eseri olan Erzurum İlindeki Kireçli Köprüsü ile Trabzon İlindeki Çilekli Köyü Köprüsü'nün kemerleri; iki merkezli teğet kemer formuna sahiptir.

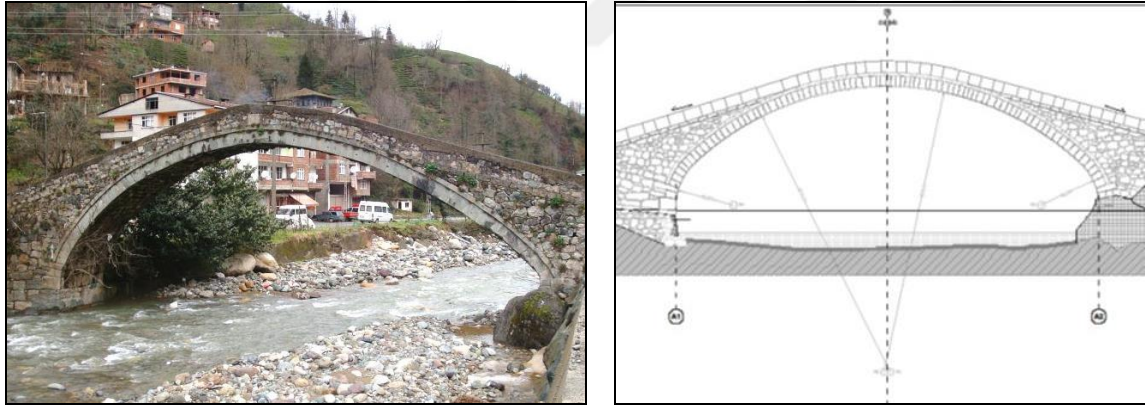
Resim 4.52. Çilekli Köyü Köprüsü /Trabzon / iki merkezli teğet kemer

3. Üç merkezli kemer

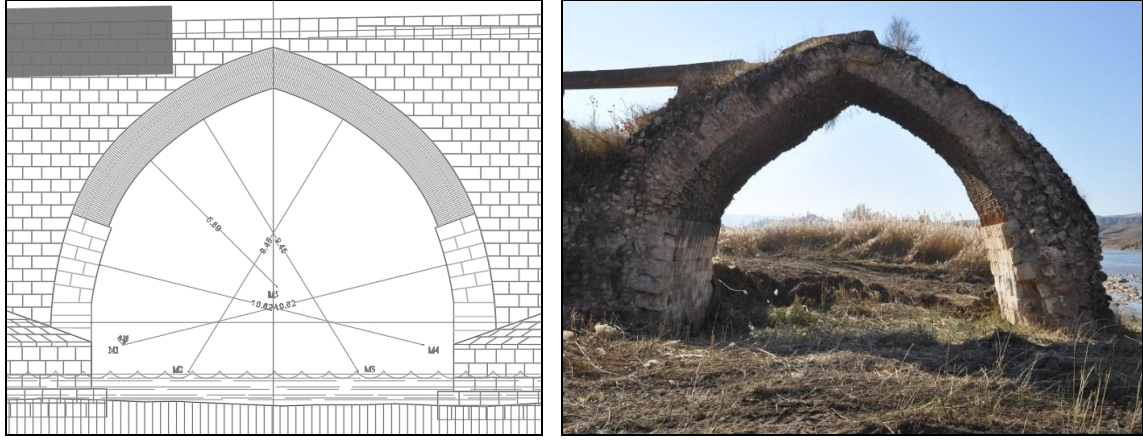
Resim 4.53. Servetiye Köprüsü / İzmit / Osmanlı Dönemi

Osmanlı Dönemi eseri olan Servetiye Köprüsü; 19.yy. inşa edilmiş olup, kemeri üç merkezli (sepet kulpu) formuna sahiptir. Osmanlı Dönemi eseri olan Rize İlindeki Ambarlık Köprüsü'nün kemeri üç merkezli (sepet kulpu) formunda inşa edilmiş olup, 2019 yılında yıkılmıştır.

Resim 4.54. Ambarlık Köprüsü / Rize / Osmanlı Dönemi

4. Beş merkezli kemer

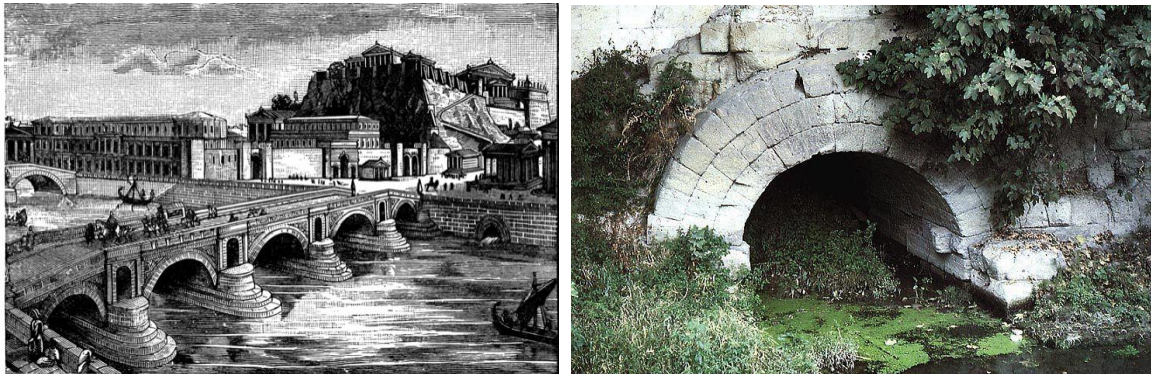

Resim 4.55. Eğlence Köprüsü / Siirt/Selçuklu Dönemi

Siirt İlinde bulunan ve günümüzde bir bölümü ayakta kalmış olan Eğlence Köprüsü'nün genişliği 5,3 m. olup, kemerleri de *beş merkezli* olarak örülmüştür.

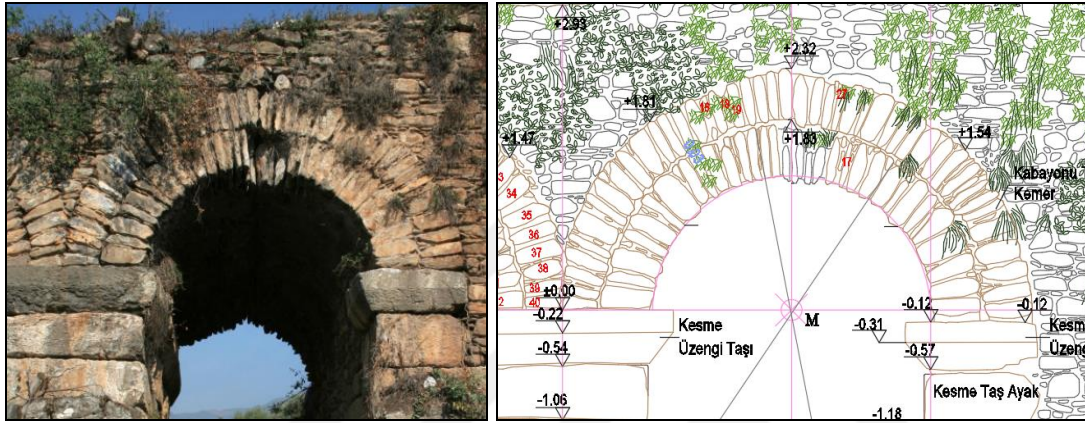
5. Birleşik kemer

Birleşik kemer; kemerin taşıyıcılığının sağlam olması istendiği durumlarda iki veya üç kemerin birbirinden bağımsız üst üste örülmesi ile oluşmaktadır. Bu kemer tipi ilk olarak Roma Dönemi yapılarında kullanılmaya başlanmıştır. M.Ö. 6. yy. da Roma şehir kanalizasyon sistemi (Cloaca Maxima); birleşik kemer tipi kullanılarak inşa edilmiştir.

Resim 4.56. Roma şehir merkezi köprü ve kanalizasyon sistemi, Cloaca Maxima (Clip Art, 2019: <http://etc.usf.edu>)

Köprülerde kullanılan birleşik kemer; yine köprülerde kullanılan süs kemerinden (arşivolt) farklı olarak, taşıyıcı özelliğe sahiptir. Kemerin taşıma kapasitesini arttırmaktadır. Arşivolt (süs kemeri) ise süsleme amaçlı kemer üzerindeki ikinci bir kemer olup, taşıyıcılığı bulunmamaktadır. Birleşik kemerler; tüm eğrisel kemer çeşitlerinde uygulanabilmektedir. Tek merkezli birleşik kemer olduğu gibi çift merkezli birleşik kemer örnekleri de görülmektedir.

Resim 4.57. Eskihisar I Köprüsü /Aydın / Roma Dönemi

Aydın İlindeki Roma Dönemi Eskihisar Köprüsü'nün kemerleri ise *tek merkezli yarım daire formunda ve birleşik kemer* tekniğinde inşa edilmiştir. Antalya İlindeki Alakır Köprüsü'nün kemerleri ise tek merkezli segment kemer formunda ve birleşik kemer tipinde örülmüştür.

Resim 4.58. Alakır Köprüsü /Antalya / Roma Dönemi

Sakarya İlindeki, Roma Dönemi eseri Sangarios (Justinianus, Beşköprü) Köprüsü ise iki merkezli segment kemer formunda ve birleşik kemer tipinde örülmüştür.

Resim 4.59. Sangarios Köprüsü /Sakarya / Roma Dönemi

Köprü kemer formlarına ilişkin analiz

Roma ve Doğu Roma Dönemi köprülerinde genellikle dairesel kemer, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde ise dairesel kemer yerine çoğunlukla da sivri veya basık sivri kemer kullanılmıştır. Ancak bölge ve kullanılan yapı malzemesine göre de değişiklik gösteren örnekler de bulunmaktadır. Osmanlı ve Selçuklu Dönemi köprülerinin tümü sivri kemerli olmadığı gibi, Roma ve Doğu Roma Dönemi köprülerinin de tümü dairesel kemer formuna sahip bulunmamaktadır. Beylikler Döneminde; genellikle dairesel kemer formunun tercih edildiği görülmektedir. Osmanlı Dönemi bazı köprülerde sivri kemerli en büyük kemerin yanındaki küçük ebatlardaki kemerlerde ve boşaltma gözlerinde, dairesel kemerler kullanıldığı görülmektedir (İlter, 1978).

Çizelge 4.18. Köprülerde kullanılan kemer formları

Yapım Dönemi	Köprü Adı	İli	Kemer Sayısı	Arşivolt	Ana Kemer		Diğer Kemerler		Kaynak	
					Formu	Ü	Formu	Ü		
Roma	1	Taşköprü *	Adana	7/5	+	Yarım Daire	1a	Basık Sivri Yarım Daire	2b 1a	1
	2	Dimçayı	Antalya	4/1	-	Yarım Daire	1a	Yarım Daire	1a	1,2,3
	3	Oluk	Antalya	1	-	Yarım Daire	1a	-		1
	4	Cendere*	Adıyaman	2	-	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2c	1
	5	Çavdarhisar* Aizonoi	Kütahya	5	+	Yarım Daire	1a	Yarım Daire	1a	1
	6	Kızılın	Adıyaman	4	-	Yarım Daire	1a	Yarım Daire	1a	1,2,3
	7	Üçkemer	İzmir	3	-	Yarım Daire	1a	Yarım Daire	1	1
	8	İscehisar *	Afyon	1	-	Basık Sivri	2b	-	-	1
	9	Gülşinar	Çanakkale	8	-	Yarım Daire	1a	Yarım Daire	1a	1,2,3
	10	Yukarıköprü	Kütahya	5	-	Yarım Daire	1a	Yarım Daire	1	1
	11	Alakır	Antalya	28	-	Yarım Daire	1d	Yarım Daire	1d	1
	12	Eskihisar 1	Aydın	2	-	Yarım Daire	1a	-	-	1
	13	Kemerdere	Bartın	1	-	Yarım daire	1a	-	-	1
	14	Kutluca	İzmit	5	-	Yarım Daire	1a	Yarım Daire	1a	1
Doğu Roma	1	Bac	İçel	3	-	Yarım Daire	1a	Yarım Daire	1a	1
	2	Sangarios*	Sakarya	13	+	Basık Sivri	2d	Yarım Daire	1a	1,2,3
	3	Karamağara*	Elazığ	1	-	Basık Sivri	2b	-	-	1
	4	Çobançeşme	İstanbul	6	-	Yarım Daire	1a	Yarım Daire	1a	1
	5	Leylekli	Tokat	1	-	Basık Sivri	2b	-	-	1
	6	Küçük (Kadı)	Sakarya	1	-	Yarım Daire	1a	-		1
	7	Kuruköprü	İznik	3	-	Yarım Daire	1a	Yarım Daire	1a	1
Selçuklu	1	Halilviran *	Diyarbakır	7	-	Basık Sivri	2c	Yarım Daire	1a	1
	2	Hasankeyf	Batman	4/1	-	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2b	1
	3	Haburman*	Diyarbakır	3	-	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2b	1
	4	Malabadi*	Diyarbakır	5	-	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2c	1
	5	Dicle Ongözlü*	Diyarbakır	10	-	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2b	1
	6	Aspendos*	Antalya	7	-	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2b	1
	7	Eğlence	Siirt	10	-	Beş Merkezli	5	Beş Merkezli	5	1,2,3
	8	Çobandede*	Erzurum	7	+	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2b	1
	9	Akköprü*	Ankara	7	+	Basık Sivri	2a	Basık Sivri	2a	1
	10	Çeşnigir	Kırıkkale	12	+	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2b	1
	11	Altıgöz*	Afyonkarahisar	6	-	Yarım Daire	1a	Yarım Daire	1a	1
	12	Hıdırlık*	Tokat	5	+	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2b	1
	13	Tekgöz *	Kayseri	2	-	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2b	1
	14	Kesikköprü*	Sivas	19	-	Basık Sivri	2b	Yarım Daire Basık Sivri	1b 2b	1
	15	Boğaz*	Sivas	6	+	Basık Sivri	2a	Basık Sivri	2a	1
	16	Bıçakçı *	Karaman	4	-	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2b	1
	17	Ala (Görmeli)*	Karaman	2	-	Yarım Daire	1b	Basık Sivri	2a	1
	18	Çanlı *	Uşak	1	-	Basık Sivri	2a	-	-	1
	19	Kelekom	Van	2	+	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2b	1
	20	Kurt	Samsun	3	+	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2b	1
	21	Behramkale	Çanakkale	4	-	Basık Sivri	2b	Yarım Daire	1a	1

Çizelge 4.18. (devam) Köprülerde kullanılan kemer formları

Yapım Dönemi	Köprü Adı	İli	Kemer Sayısı	Arşi volt	Ana Kemer		Diğer Kemerler		Kaynak	
					Formu	Ü	Formu	Ü		
Osmanlı	1	Nilüfer Hatun	İzmir	2	-	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2b	1
	2	Abdal*	Bursa	12/6	-	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2b	1
	3	Koyunbaba*	Çorum	15	-	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2b	1
	4	Büyük Çekmece*	İstanbul	28	-	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2b	1
	5	Meriç*	Edirne	12	-	Yarım Daire	1a	Basık Sivri Yarım Daire	2b 1a	1
	6	Tunca *	Edirne	12/8	-	Basık Sivri	2a	Basık Sivri	2b	1
	7	Hoşap *	Van	3	+	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2b	1
	8	Babaeski *	Kırklareli	6	-	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2b	1
	9	Ali Fuat Paşa*	Sakarya	15	+	Basık Sivri	2b	Yarım Daire	1a	1
	10	Ormanardı	Siirt	1	-	Basık Sivri	1a	-	-	1
	11	Karaz	Erzurum	8	+	Basık Sivri	2b	Basık Sivri Yarım Daire	2b 1b	1
	12	Yılan Yusuf*	Konya	3	-	Basık Sivri	2b	Basık Sivri	2b	1
	13	Ziya Efendi	Karaman	3	-	Basık Sivri	2a	Basık Sivri	2a	1
	14	Valide Sultan	Bursa	3	-	Basık Sivri	2a	Basık Sivri	2a	1
	15	Bostancı	İstanbul	3	-	Yarım Daire	1a	Yarım Daire	1a	1
	16	Göderni	Diyarbakır	2	-	Yarım Daire	1d	Yarım Daire	1d	1
	17	Servetiye	İzmit	1	+	Üç merkezli	-	-	-	1
	18	Şeytanderesi	Diyarbakır	1	-	Yarım Daire	1c	-	-	1
	19	Kireçli	Erzurum	1	-	Basık Sivri	2e	-	-	1
	20	Üçgöz	Balıkesir	3	-	Yarım Daire	1d	Yarım Daire	1d	1

• Kitabesi olan köprüler

Çizelge 4.19. Yapım dönemlerine göre köprülerin kemer formu analizi

Yapım Dönemi	Analiz Edilen Köprü Sayısı	Kemer Analizi																	
		Kemer Sayısı			arşivolt	Kemer Formu													
		Tek	Çok			1 Tek Merkezli					2 İki Merkezli					3-4-5 merkezli			
			1	2-10		10 üstü	a	b	c	d	e	a	b	c	d		e		
Roma	14	3	10	1	2	11	0	0	1	0	0	2	0	0	0	0			
Doğu Roma	7	3	3	1	1	4	0	0	0	0	0	2	0	1	0	0			
Selçuklu	21	1	18	2	7	1	1	0	0	0	3	14	1	0	0	1			
Osmanlı	20	4	10	6	4	3	0	1	2	0	3	9	0	0	1	1			
toplam	62	11	41	10	14	19	1		3		6	27	1	1	0	2			
Merkez Üzengi Çizgisinde		Merkez Üzengi Çizgisi Altında			Üzengi Hattı Aşağı Kaydırılmış					Üzengi Hattı Yukarı Kaydırılmış					Teğet Kemer				
a		b(Basık)			c(Yükseltilmiş)					d(Segment)					e				
Kaynak Güvenilirlik Derecesi														1 Yapının Kendisinden Elde Edinilen Bilgiler		2 Otantik belgeler		3 tipoloji	

Yapılarda açıklıkları geçmek amacı ile kullanılan kemerlerin köprülerde taşıyıcı sistemin bir parçası olarak önemli ikinci bir görevi bulunmaktadır. Köprü kemerlerinde kemer formları; diğer yapılardan farklı olarak estetik kaygılar ile değil, yapıyı ayakta tutabilecek

şekilde düşünülerek inşa edilmiştir. Köprü kemerlerinin formunu, kemerde kullanılan yapı malzemesinin cinsi ve malzemenin fiziksel ve kimyasal özellikleri, köprünün uzunluğu, döşemenin eğimi, akarsuyun debisi, zemin yapısı gibi birçok faktör etkilemektedir. Kemer formu literatürde merkez sayısına ve üzengi hattının merkez noktaları ile durumuna göre çeşitlilik göstermektedir. Literatürden faydalanılarak, köprü kemerlerinde kullanılan formlar Çizelge 4.18. de analiz edilmiştir.

Kemer sayısı köprünün tipolojisini oluşturan özelliklerden birisidir. Köprü inşa edilirken asıl amacın karşı kıyıya geçmek olduğu düşünülerek, tasarım yapılmış ve bu nedenle yol güzergâhı üzerinde en kısa mesafe ve en güvenilir nokta tespit edildiği anlaşılmıştır. Köprü inşa edilirken içinde bulunduğu dönemin ve kullanılmakta olan yol güzergâhı üzerinde bir bölge seçilmiştir. Yol güzergahı üzerinde genellikle en kısa mesafe aranmasının nedeni ise tek kemerli bir köprü ile zaman ve maliyet açısından ekonomik bir tasarım yapmak olmuştur. Bu nedenle; köprü tipolojisinde tek ve çok kemerli olması durumuna göre sınıflandırma yapılmıştır. Tez kapsamında yapılan analizde köprüler tek kemerli, 2-10 kemer arasında ve 10 kemerden daha fazla sayıda kemere sahip olanlar olarak ayrılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda incelenen 62 köprüden 41 adetinin 2-10 arasında, 10 adetinin 10 kemerden daha fazla, 11 adetinin ise tek kemere sahip olduğu görülmüştür. Kemer sayıları dönemsel bir özellik olmaktan daha çok yol güzergahı, tasarım, sağlam zemin arayışı, zaman ile paranın ve iş gücünün ekonomik kullanım ihtiyacının bir sonucu olarak, belirlenmiştir.

Köprülerin kemer formları incelendiğinde ise eğrisel kemer tiplerinin tercih edildiği görülmüştür. Köprü kemerlerinde taşıyıcılığının önemli olması nedeni ile diğer yapılardaki kemer tiplerine göre (pencere kemerleri vb.) kemer formlarında farklılıklar görülmektedir. Köprülerde çoğunlukla tek ve iki merkezli kemer formu kullanılmış olmakla birlikte, 3, 4 ve 5 merkezli olan kemer formuna sahip köprülerde bulunmaktadır. Köprülerde kullanılan kemer tipleri; kemerin merkezi veya merkezlerinin üzengi hattına göre konumu değerlendirilerek de sınıflandırılmıştır. Analiz sonucu kemerlerin çoğunlukla üzengi çizgisi hizasında ve aşağısında tasarlandığı anlaşılmıştır.

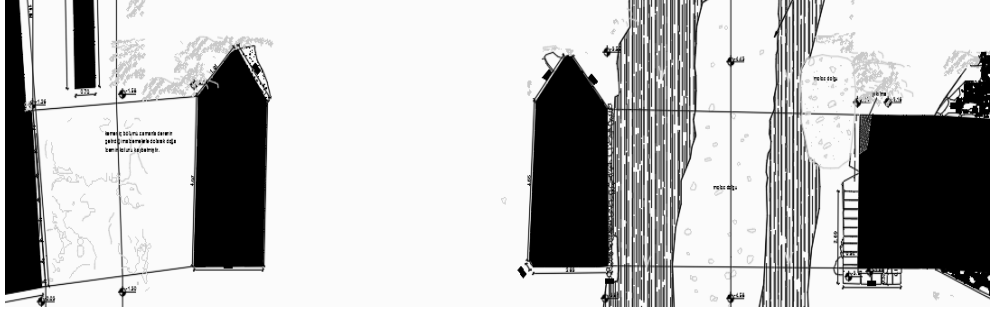

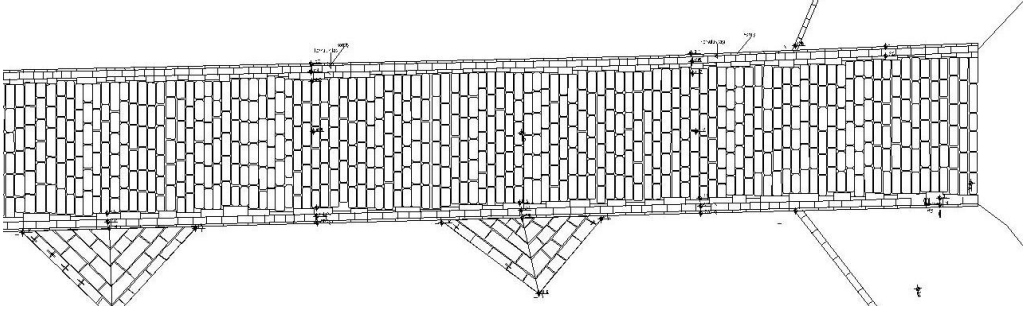

Kemer merkez sayısına göre incelediğimizde bazı istisnalarda olmak üzere, Roma Dönemi Köprülerinde genellikle tek merkezli dairesel kemer, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Köprülerinde ise genellikle iki merkezli basık sivri kemer kullanılmıştır. Bazı köprülerde

ise dönemsel farklılıklar dışında köprünün bulunduğu bölge, etkileşim içinde olduğu kültürler ve kullanılan malzemeden kaynaklı (tuğla kemer) değişik kemer tipleri de tercih edilmiştir. Sayıları çok olmamakla birlikte üç merkezli, dört merkezli ve beş merkezli kemer formuna sahip köprülerde bulunmaktadır.

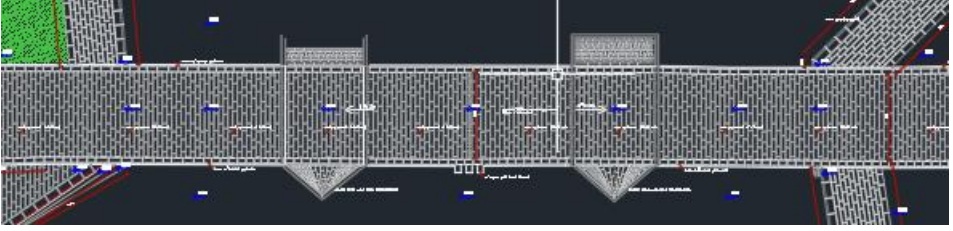

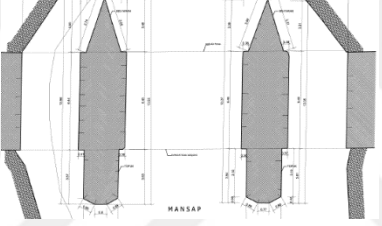

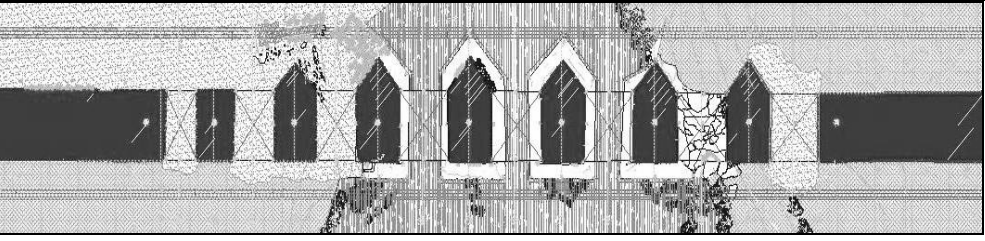

Selyaran

Köprü ayaklarında suyun kemerlere ve ayağa zarar vermeden uzaklaşmasını sağlamak amacı ile inşa edilen çıkıntılı bölüme selyaran denilmektedir. Çok kemerli köprülerde ve nehir suyunun debisinin yüksek olduğu durumlarda kemer sistemini bir arada tutabilmek ve ayağı koruyabilmek için selyaran önemli bir görev üstlenmiştir. Köprülerde zemin yapısına göre ve suyun akış şiddetine karşılık verebilecek şekilde selyaranlar tasarlanmıştır. Selyaranlar genellikle köprüye gelen suyu ayak ve kemere zarar vermeden mansap tarafa iletebilmek için memba tarafta üçgen formda, mansap tarafta ise yuvarlak formda inşa edilmiştir. Bu tipler dışında farklı özellikte olanlara da rastlanmaktadır.

Çizelge 4.20. Selyaran Tipleri 1

Selyaran Tipleri-1	
Roma Dönemi	 <p data-bbox="699 1010 970 1043">Üçkemer Köprüsü /İzmir</p>
Selçuklu Dönemi	 <p data-bbox="735 1727 935 1760">Kesikköprü /Sivas</p>

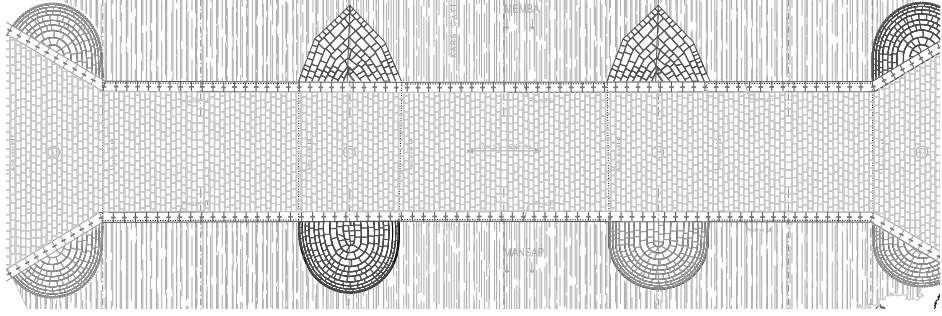

Çizelge 4.21. Selyaran Tipleri 2

Selyaran Tipleri-2	
Osmanlı Dönemi	
	
	<p>Valide Sultan Köprüsü/Kocaeli</p>
	
	<p>Bostancı Köprüsü /İstanbul</p>
	
<p>Karaz Köprüsü/Erzurum/Osmanlı Dönemi</p>	

Erzurum İlinde bulunan Osmanlı Dönemi Karaz Köprüsü'nün selyaranları memba tarafta üçgen formda inşa edilmiş olup, mansap tarafta ise topuk bulunmamaktadır. Kocaeli İli, Karamürsel İlçesinde Osmanlı Dönemi eseri olan Tarihi Valide Sultan Köprüsü'nün selyaranı memba tarafta üçgen formda, mansap tarafta tempan duvarı destekleyecek şekilde payanda biçiminde inşa edilmiştir. İstanbul İlindeki Bostancı Köprüsü'nün selyaranları memba tarafta üçgen formda, mansap tarafta ise uçları yuvarlak dikdörtgen formda inşa edilmiştir.

Çizelge 4.22. Selyaran Tipleri 3

Selyaran Tipleri-3	
Osmanlı Dönemi	
	
	<p style="text-align: center;">Taş Köprü/Kars / Osmanlı Dönemi</p>
	
	
<p style="text-align: center;">Göderni Köprüsü /Diyarbakır</p>	

Kars İlinde 1579 yılında Osmanlı Döneminde inşa edilmiş olan Taş Köprü'nün selyaranları mansap tarafta yuvarlak memba tarafta ise üçgen şeklinde forma sahiptir.

Çizelge 4.23. Köprü Selyaran tipleri

Yapım Dönemi	Köprü Adı	İli	SELYARAN KESİT TİPİ		Kaynak	
			Memba	Mansap		
ROMA	1	Taşköprü *	Adana	Üçgen	Payanda	1
	2	Üçkemer	İzmir	Üçgen	Payanda	1
	3	Cendere*	Adıyaman	-	-	1
	4	Çavdarhisar*	Kütahya	Üçgen	Dörtgen	1
	5	Kızılın	Adıyaman	Üçgen	-	1
	6	İscehisar *	Afyon	-	-	1
	7	Oluk	Antalya	-	-	1
	8	Yukarıköprü	Kütahya	Üçgen	Dörtgen	1
	9	Kutluca	İzmit	-	-	1
	10	Eskihisar 1	Aydın	-	-	1
	11	Septimius Severus	Gaziantep	-	-	1
	12	Silifke Taşköprü	İçel	Üçgen	Dörtgen	1
DOĞU ROMA	1	Sangarios *	Sakarya	Üçgen	Yarım daire	1
	2	Karamağara*	Elazığ	-	-	2,3
	3	Çobançeşme	İstanbul	-	-	1
	4	Kuru Köprü	İzmit	Üçgen	-	1
SELÇUKLU	1	Halilviran *	Diyarbakır	Üçgen	Yarım daire	1
	2	Hasankeyf	Batman	Üçgen	Yarım daire	1
	3	Haburman*	Diyarbakır	Üçgen	Dörtgen	1
	4	Dicle Ongözlü*	Diyarbakır	Üçgen	Dörtgen	1
	5	Aspendos*(Roma)	Antalya	Üçgen	Üçgen	1
	6	Kesikköprü*	Kırşehir	Üçgen	Payanda	1
	7	Çobandede*	Erzurum	Üçgen üstü altıgen	Yarım daire	1
	8	Akköprü*	Ankara	Üçgen	Üçgen	1
	9	Çeşnigir	Kırıkkale	Üçgen	Üçgen	1
	10	Altıgöz*	Afyonkarahisar	Üçgen	-	1
	11	Hıdırlık*	Tokat	Üçgen	Yarım daire	1
	12	Tekgöz *	Kayseri	Üçgen	-	1
	13	Kesikköprü*	Sivas	Üçgen	-	1
	14	Boğaz*	Sivas	Üçgen	Yuvarlak kenarlar düz	1
	15	Bıçakçı *	Karaman	Üçgen	Dörtgen	1
	16	Ala (Görmeli)*	Karaman	Üçgen	Dörtgen	1
	17	Kurt	Samsun	Üçgen	-	1
	18	Kelekom	Van	Üçgen	-	1
OSMANLI	1	Koyun*	İzmir	Üçgen	-	1
	2	Bostancı	İstanbul	Üçgen	Ucu yuvarlak dörtgen	1
	3	Abdal*	Bursa	Üçgen	Payanda	1
	4	Koyunbaba*	Çorum	Üçgen	Yamuk	1
	5	BüyükÇekmece*	İstanbul	Üçgen	Üçgen	1
	6	Meriç*	Edirne	Üçgen	Yedi köşeli daire	1
	7	Tunca *	Edirne	Üçgen	Yedi köşeli daire	1
	8	Hoşap *	Van	-	-	1
	9	Taşköprü	Kars	Dört kenarlı üçgen	Yarım daire	1
	10	Babaeski *	Kırklareli	Üçgen	Yarım daire	1
	11	Ali Fuat Paşa*	Sakarya	Üçgen	Beşgen	1
	12	Saraçhane	Edirne	Üçgen	Üçgen	1
	13	Berta	Artvin	Yarım daire	Yarım daire	1
	14	Yılan Yusuf*	Konya	Yarım daire	-	1
	15	Ormanardı	Siirt	-	-	1
	16	Karaz	Erzurum	Üçgen	-	1
	17	Valide Sultan	Bursa	Üçgen	Payanda	1
	18	Haramidere	İstanbul	Üçgen	Üçgen	1
	19	Alpullu (Sinanlı)	Kırklareli	Dikdörtgen içi menfez	Dikdörtgeniçi menfez	1

Kaynak Güvenilirlik Derecesi

1 Yapımın Kendisinden Elde Edinilen Bilgiler 2 Otantik belgeler 3 tipoloji

Çizelge 4.24. Yapım dönemlerine göre köprülerin selyaran kesit tipi analizi

Yapım Dönemi	Analiz Edilen Köprü Sayısı	SELYARAN TİPİ ANALİZİ											
		Memba Taraf						Mansap Taraf					
		yok	Üçgen	Dikdörtgen	Yarım Daire	Payanda	Belli bir tipe uymayan	yok	Üçgen	Dörtgen	Yarım Daire	Payanda	Belli bir tipe uymayan
Roma	12	6	6	0	0	0	0	7	0	3	0	2	0
Doğu Roma	4	2	2	0	0	0	0	3	0	0	1	0	0
Selçuklu	18	0	17	0	0	0	1	5	3	4	4	1	1
Osmanlı	19	2	13	1	2	0	1	5	3	0	3	2	6
Tüm Dönemler	53	10	38	1	2	0	2	20	6	7	8	5	7

Köprü selyaran tipleri analiz edildiğinde; Roma, Doğu Roma, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinin hepsinde memba tarafta (burun bölümünde) çoğunlukla üçgen kesitli selyaran inşa edilmiştir. Selyaranın mansap taraf topuk bölümü ise çoğunlukla yarım daire olmak üzere dörtgen ve payanda, üçgen, beşgen ve kademe şeklinde inşa edilmiştir. İncelenen 53 adet köprüden memba tarafta 10 adeti ile mansap tarafta 20 adetinde selyaran olmadığı belirlenmiştir. Köprünün ayaklarını; suyun hızının yaratacağı olumsuzluktan ve suyun sürüklediği her türlü kaya, ağaç vb. parçalardan korumak amacı ile selyaranın burun bölümünün köprü inşa edilirken ayaklar ile birlikte inşa edildiği ve genellikle de suyu kolay uzaklaştırabilmek için üçgen form kullanıldığı anlaşılmıştır. Ancak tek kemerli köprülerde selyaran yerine suyu yönlendiren yaklaşım duvarları tasarlanmıştır.

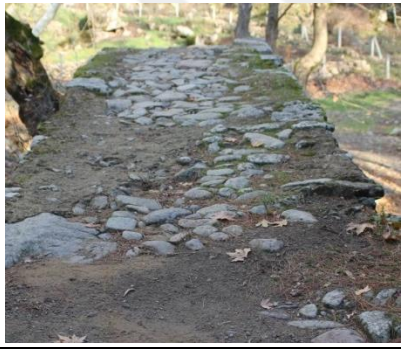

Döşeme

Döşeme; köprülerin üzerinde geçişi sağlamak için yapılmış olan kaplamaya denilmektedir. 19. Yüzyıl sonlarından itibaren taşıt trafiğinin artması ile birlikte birçok köprünün döşemelerinde değişiklik olmuştur. Köprü döşemelerinin beton ve asfalt kaplandığı, köprü genişliğinin araç geçişine uygun olmaması nedeni ile beton tabliye yapılarak, köprü eninin genişletildiği görülmüştür. Geçmişteki onarımlarda bazı köprülerin özgün döşemesinin üstüne, bazılarının ise özgün döşemesi sökülerek, dolgu üstüne beton ve asfalt kaplama yapıldığı görülmektedir. Araştırma kazısı veya sondaj yapılmamış olan köprülerde restitüsyon verisi olarak güvenilir kaynaklar da bulunmadığı takdirde, özgün döşeme hakkında bilgi edinilememiştir.

Çizelge 4.25. Dönemlere göre köprü döşemelerinden örnekler - 1 (KGM, 2018)

DÖŞEME ÖRNEKLERİ		
Roma ve Doğu Roma		
	Mihli Çayı /Çanakkale / Roma	Alakır Köprüsü/ Antalya /Roma
		
	Gülpınar Köprüsü /Çanakkale/Roma (Özgönül, 2005)	Kızılın Köprüsü /Adıyaman/Roma
		
	İscehisar Köprüsü/Afyonkarahisar/Selçuklu ve Roma	Büyükkumla Köprüsü /Bursa / Doğu Roma
		
	Kuru Köprü /İznik / Doğu Roma	Sangarios Köprüsü/Sakarya/Doğu Roma

Çizelge 4.26. Dönemlere göre köprü döşemelerinden örnekler- 2 (KGM, 2018)

DÖŞEME ÖRNEKLERİ		
Selçuklu		
	Dicle Köprüsü/ Diyarbakır /Selçuklu	Ziyaefendi Köprüsü /Karaman/ Selçuklu
		
	İkizdere Köprüsü /Aydın /Selçuklu	Behramkale Köprüsü /Çanakkale/Selçuklu
Osmanlı		
	Şenköy Köprüsü/Hatay/ Osmanlı	Koyun Köprüsü / İzmir / Osmanlı
		
	Maraş Şosesi Köprüsü /Kayseri / Osmanlı	Sarıçay Köprüsü / Muğla / Osmanlı

Roma Dönemi eseri Gülpınar Köprüsü'nde 1986-1987 yılında yapılan kazı ve temizlik çalışmaları sonucunda köprü döşemesi ile birlikte korkuluk ve baba taşına ulaşılmış olup, köprünün uzunluğunun da 150 m. olduğu tespit edilmiştir (Özgünel, 2005). Diyarbakır İlindeki Dicle (On gözlü) Köprüsü'ndeki restorasyon çalışmaları sırasında ise köprüye sonradan eklenen asfalt ve beton kaplama söküldüğünde köprünün küçük bir bölümünde özgün taş döşemeye ulaşılmıştır.

Döşeme; en çok hasara uğramış ve genellikle özgün olarak günümüze kadar ulaşamamış köprü elemanlarından birisidir. Döşeme örnekleri incelendiği zaman; Roma ve Doğu Roma Dönemi köprülerinde ve yollarında güzergahın önemine göre büyük ebatlı taş kullanıldığı ve köprü genişliğinin de standartların üzerinde olduğu anlaşılmıştır. Roma, Doğu Roma, Selçuklu ve Erken Osmanlı Dönemi Köprülerinde köprünün özelliğine göre; değişik ebatlarda, düzgün veya geometrik formda doğal taş döşeme yapılmıştır. Klasik Osmanlı ve Geç Osmanlı Dönemi Köprülerinin bazılarında da düzgün kesme taş döşeme kullanıldığı görülmüştür.

Korkuluk, baba taşı ve korniş

Korkuluk; köprünün mansap ve memba tarafında tempan duvarının üzerinde geçişte güvenliği sağlamak amaçlı yapılan köprü elemanıdır. Korniş; köprünün her iki tarafında tempan duvarı ile korkuluğu ayıran, boydan boya giden düz veya profilli taşlardır. Roma ve Doğu Roma Dönemi köprülerinin çoğu korkuluksuz olduğu gibi, bir kısmında ise döşemenin her iki yanına konulmuş olan bordürler korkuluk görevi görmüştür. Roma ve Doğu Roma Dönemi Köprülerinin çoğunda ise özgün korkuluk günümüze kadar ulaşamamıştır. Roma ve Selçuklu Dönemi köprü korkuluklarının ortak özellikleri tempan duvarla aynı hizada örülmüş olmasıdır. Osmanlı Dönemi'nde ise tempan duvarı ile korkuluklar arasında pahlı ve pahsız korniş taşları kullanılmıştır.

Fügen İlter'e göre; Selçuklu Dönemi köprülerinde korkuluklar diğer köprü elemanlarına göre çok fazla etkiye maruz kalmış olduğu için biçimlerini anlayabilmek zor olmuştur. Ayrıca bazı köprülerin korkuluklu, bazılarının ise korkuluksuz olarak tasarlandığını ve Selçuklu Dönemi Köprülerinde korkulukların; sade, gösterişsiz, dikdörtgen kesitli olduğunu belirtmiştir (İlter, 1978).

Roma ve Doğu Roma Dönemi

Resim 4.60. Üç Kemer Köprüsü / İzmir

Resim 4.61. Kutluca Köprüsü / Kocaeli

Kocaeli İlinde Körfez İlçesinde Göksu deresi üzerinde inşa edilen ve Roma Dönemi eseri olan Kutluca Köprüsü; 5 m. genişliğinde, 335 m. uzunluğundadır. İzmir ili, Bergama ilçesinde bulunan Roma Dönemi eseri Üç Kemer Köprüsü; 50 m. uzunluğunda ve 5 m. genişliğindedir. Kutluca ve Üç Kemer Köprülerinin korkuluksuz olarak inşa edildiği veya orijinal korkuluklarının günümüze ulaşmadığı anlaşılmıştır.

Resim 4.62. Kızılın (Göksu) Köprüsü / Roma Dönemi / Adıyaman

Resim 4.63. Cendere Köprüsü / Roma Dönemi / Adıyaman

Adıyaman İlinde bulunan Kızılın Köprüsü Roma Döneminde inşa edilmiş olup, ana kemeri yıkık durumda olmasına rağmen özgün korkuluklarından bazıları günümüze ulaşmıştır.

Resim 4.64. Kütahya İlinde bulunan Roma Dönemi eseri olan Çavdarhisar Köprüsü korkuluk ve kitabe taşı

Resim 4.65. Çanakkale İlinde bulunan ve Roma Dönemi eseri olan Gülpınar Köprüsü korkuluk ve baba taşı (Özgünel, 2005)

Resim 4.66. Gülpınar Köprüsü korkuluk ve korniş taşları (Özgünel, 2005)

Selçuklu ve Osmanlı Dönemi köprü korkulukları

Resim 4.67. Akköprü /Ankara/ Selçuklu Dönemi

Resim 4.68. Çobandede Köprüsü / Erzurum / Selçuklu

Resim 4.69. Tekgöz Köprüsü/Kayseri /Selçuklu

Resim 4.70. Uzunköprü /Edirne/ Osmanlı

Osmanlı Dönemi Köprülerinin korkulukları genellikle düz dikdörtgen kesitli tek parça veya 2 ila 3 sıra taş örgü sistemi kullanılarak, inşa edilmiştir. Ancak bazı köprülerde korkuluklar köprünün bulunduğu bölge, köprüyü yaptıran kişi ve önemine göre değişiklik göstermektedir.

Resim 4.71. Karaz Köprüsü /Erzurum/Osmanlı

Resim 4.72. Taş Köprüsü/ Kars / Osmanlı Dönemi

Babataşları; köprü giriş ve çıkış noktalarında korkuluklarının başlangıç kısımlarına veya arasına konulan özellikli taşlardır. Bunlardan düz ve sade olanlarının yanı sıra, Osmanlı Dönemi mezar taşlarına benzeyen örnekler de rastlanmaktadır. Roma Dönemi köprülerinde baba taşına ilaveten, köprüyü yaptıran kişinin önemine göre sütunlarda kullanılmıştır.

Resim 4.73. Cendere Köprüsü girişinde yer alan sütunlar /Adiyaman / Roma

Resim 4.74. Alpullu (Sinanlı) Köprüsü baba taşı/Kırklareli /Osmanlı

Resim 4.75. Bostancı Köprüsü baba taşı/ İstanbul /Osmanlı Dönemi

Resim 4.76. Tunca Köprüsü baba taşı/ Edirne /Osmanlı Dönemi

Seyir Terası

Köprü üzerinde çevreyi seyretmek için tempan yüzeyinden dışarı çıkıntılı olarak inşa edilmiş olan teras bölümüdür. Seyir terasları genellikle Osmanlı Dönemi Köprülerinde inşa edilmiştir. Roma ve Doğu Roma ile Selçuklu Dönemi'ne ait incelenen köprüler içinde seyir terasları görülmemiştir. Ancak döşeme üstüne kadar yükselen bazı selyaranların üzeri seyir amaçlı kullanılmıştır. Erken Osmanlı Dönemi köprülerinde de Selçuklu Dönemi köprülerine benzer seyir terası kullanılmıştır. Bazı seyir teraslarında mihrapta bulunmaktadır.

Resim 4.77. Uzunköprü /Edirne/Osmanlı Dönemi

Osmanlı Dönemi eseri olan Uzunköprü'nün üzerinde yer alan seyir terasları; selyaranların döşeme üzerine kadar uzatılması sonucu elde edilen mekânların kullanılması ile oluşmuştur. Ancak Osmanlı Dönemi eseri Büyükçekmece Köprüsü ile Bosna-Hersek'te bulunan Sokollu Mehmet Paşa Köprüsü'nün seyir terasları; seyir amaçlı olarak köprü'nün orta bölümünde tempan yüzeyinden dışarı çıkıntılı olarak inşa edilmiştir.

Resim 4.78. Büyükçekmece Köprüsü / İstanbul / Osmanlı

Resim 4.79. Sokollu Mehmet Paşa Köprüsü / Bosna-Hersek / Osmanlı

Namazgâh

Namazgah; açıkta namaz kılmak için ayrılmış ve kible yönünü gösteren taşın bulunduğu alan olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2018). Namazgahlar kervanların kullandığı yol güzergahlarında ve önemli meydanlarda inşa edilmiş olup, bazılarında kible yönünü gösteren kible taşı, mihrap ve minber, kuyu, çeşme gibi yapılarda bulunmaktadır. Anadolu'da günümüze ulaşabilmiş olan namazgahların çoğunluğu Osmanlı Döneminde inşa edilmiştir. Buhara'daki Namazgah Cami, Irak'ın Küfe şehrindeki Ulu Cami gibi inşa edilirken namazgah olarak tasarlanan ve sonraki dönemlerde camiye dönüştürülmüş olan örneklerde bulunmaktadır. Mustafa Özdamar tarafından yapılmış olan tipoloji çalışmaları sonucunda namazgahlar; menzil, meydan, teferrüç, mesire, bayram, Cuma ve musalla

namazgahları olarak sınıflandırılmıştır. Namazgahlar üst örtülü ve üst örtüsüz olarak da sınıflandırılmıştır. Üst örtüleri genellikle ahşap malzeme ile kaplanmıştır. Ancak Anadolu’da bulunan namazgahların çoğunun üzerinin açık olduğu ve döşemelerinin de taş, toprak, tuğla, mermer olduğu görülmektedir (Kürüm, 2003).

Anadolu’da çok sayıda kişinin birlikte namaz kılabilceği namazgahlar inşa edilmiş olduğu gibi birkaç kişinin namaz kılabilceği namazgahlarda inşa edilmiştir. Birkaç kişinin birlikte namaz kılmasına olanak sağlayan kervan yolu üzerinde ve çeşme yapısı ile birlikte inşa edilmiş olan küçük ölçekte namazgahlar da bulunmaktadır. Deniz Demirarslan’ın “Açık Havada İbadet ve Mekan İlişkisi” isimli makalesinde; namazgahların inşa edildikleri yere, işleve ve inşa tarzına göre sınıflandırıldığı belirtilmiştir. Namazgahlarda zemin, duvar, çeşme, mihrap ve kuyu bulunan elemanlardandır (Demirarslan, 2017).

Çizelge 4.27. Namazgahların sınıflandırılması (Demirarslan, 2017).

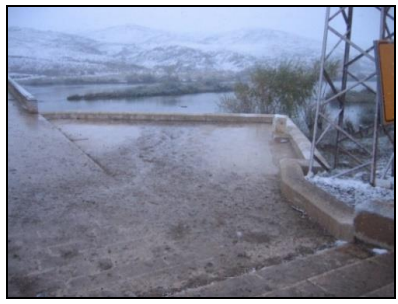

NAMAZGAHLAR		
<i>İnşa Edildikleri Yer</i>	<i>İşlev</i>	<i>Yapım Sistemi</i>
Menzil	Teferrüc (Seyir)	Mihrap ve Minberli
Meydan	Mesire	Çeşmeli
Mesire	Cuma	Çeşme Yanına
Musalla	Musalla	Musalla Taşlı

Namazgahlar ile ilgili yapılan çalışmalarda köprü üzerinde yer alan namazgahlar üzerinde detay verilmemiştir. Kürüm’ün ifade ettiği gibi köprü üzerindeki menzil namazgahları olarak değerlendirilmesi uygun olacaktır. Bazı köprülerin menzil yapısı olması nedeni ile köprü üzerine yapılmış olan namazgahlarda bu sınıflandırmaya dahil edilmiştir. Kervan yolu üzerinde yer alan ve menzil noktasında bulunan köprülerin üzerinde birkaç kişinin namaz kılabilmesi amacıyla namazgah bölümü oluşturulmuştur. Bazı köprülerde namazgah bölümünde kuyu, çeşme, mihrap ve abdest almak için suya inilen basamaklarda bulunmaktadır. Köprülerdeki namazgahlar da genellikle süsleme ve yazı öğeleri görülmemektedir.

Çizelge 4.28. Köprüler üzerinde yer alan namazgâhlar, Osmanlı Dönemi

KÖPRÜ NAMAZGÂHLARI	
OSMANLI DÖNEMİ	 <p>Maraş Şosesi Köprüsü üzerinde yer alan namazgâh ve kuyu / Kayseri</p>
	 <p>Dineksaray Köprüsü üzerinde yer alan namazgâh / Konya</p>
	 <p>Ali Fuat Paşa Köprüsü kitabelik bölümünde yer alan namazgâh ve mihrap / Sakarya</p>

Çizelge 4.29. Köprüler üzerinde yer alan namazgâhlar, Selçuklu Dönemi

KÖPRÜ NAMA ZGÂHLARI	
SELÇUKLU DÖNEMİ	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> </div> <p style="text-align: center;">Kesik Köprü üzerinde yer alan namazgâh / Sivas</p>
	  <p style="text-align: center;">Şahruk Köprüsü Korkuluk Taşı Üzerindeki Mihrap /Kayseri</p>
	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> </div> <p style="text-align: center;">Dicle Köprüsü Namazgâh/Diyarbakır</p>

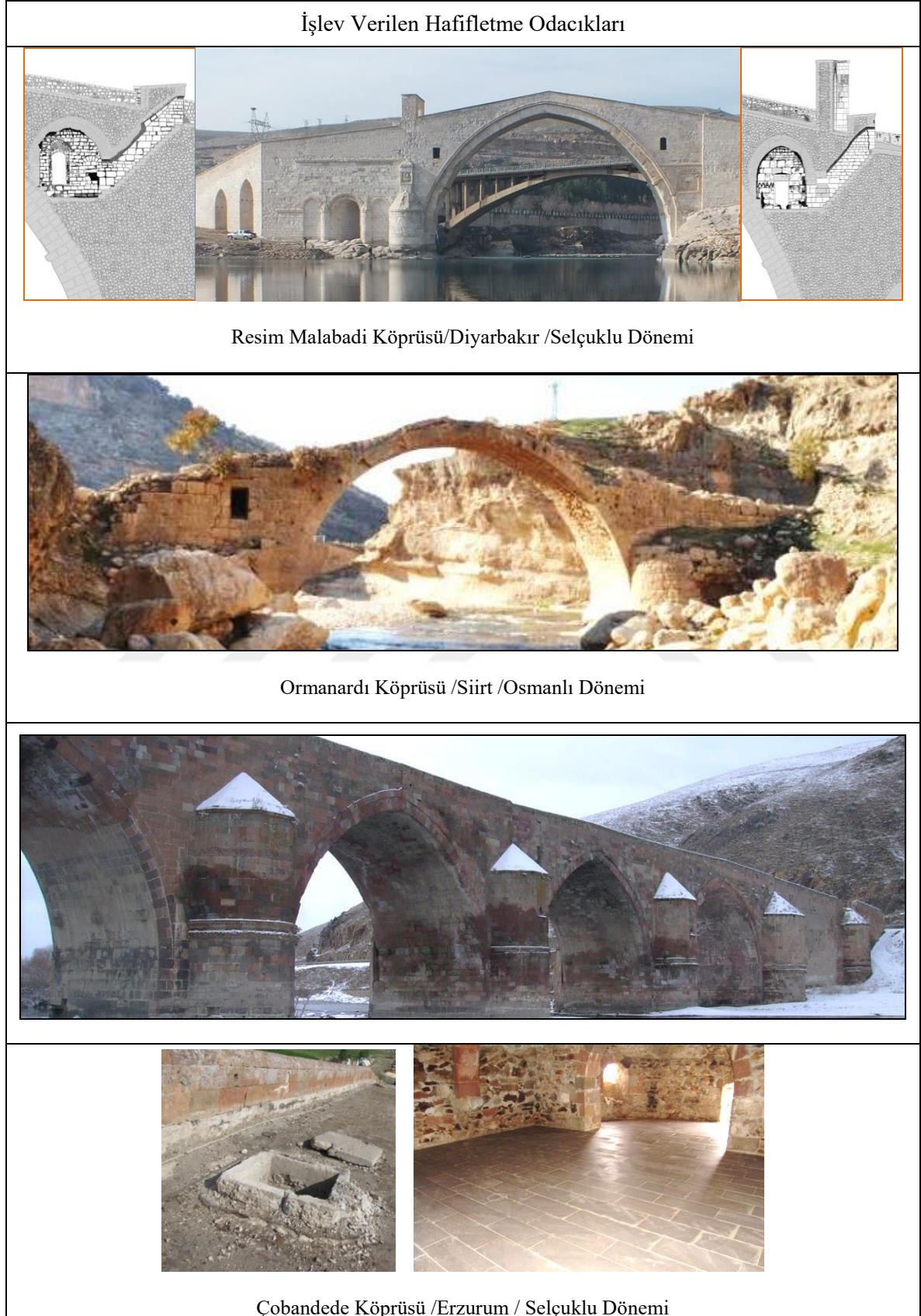
Hafifletme boşlukları

Köprü ayaklarına giden yükü azaltmak amacı ile köprü gövdesinin içine açılmış olan odacıklardır. Bu odacıklardan bazılarında işlev verilerek kullanılmış, bazılarında ise üzeri kapak taşı ile kapatılarak üstü döşeme yapılmış olup, işlev verilmemiştir. Bazı köprülerde ise hem ayaklara gelen yükü azaltmak amacıyla hem de sel anında köprüye zarar vermeden suyun geçmesini sağlamak amacıyla ile ayakların üzerine gözler açılmıştır.

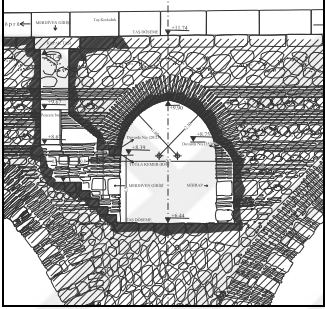
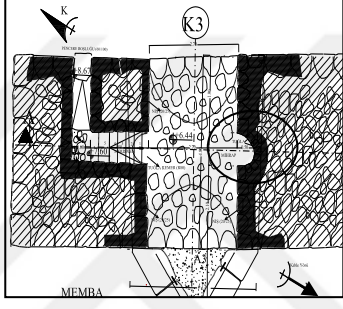

İşlev verilen hafifletme odacıkları: Diyarbakır İlindeki Malabadi Köprüsü'nün içinde bulunan odacıklara işlev verilmiş olup, odacıklar tuvalet ve vergi memurlarının oturdukları mekan olarak kullanılmıştır. Bu mekanların cephede penceresi de bulunmaktadır. Iısu Baraj Gölü suları altında kalan Siirt İlindeki Ormanardı Köprüsü'nün de içinde oda olarak kullanılan bir boşluk ve cepheye açılan penceresi bulunmaktadır. Edirne İlinde bulunan Osmanlı Dönemi eseri Kanuni Köprüsü'nde ise odacıklar sadece ayağa ve temele gelen yükü azaltmak amacıyla ile yapılmış olup, boşlukların üzeri taş kapakla kapatılarak, döşeme yapılmıştır.

Selçuklu Dönemi eseri Çobandede Köprüsü'ndeki pilonların içindeki odacıklar posta teşkilatının birimi olarak kullanılmıştır. Pilonların içindeki boşluklara döşeme üzerinden girilmektedir. Samsun İli, Vezirköprü İlçesinde bulunan Kurt Köprüsü'nde merdivenle inilen köprü içindeki boşluk (boşaltma gözü); hem ayaklara gelen yükü azaltmak hem de sel anında suyun köprü gözlerinden rahat geçebilmesini sağlamak amacıyla ile yapılmıştır. Ayrıca Kurt Köprüsü'nde bu boşluğun içinde mihrapta bulunmaktadır.

Çizelge 4.30. İşlev verilen hafifletme odacıklarına sahip köprüler 1

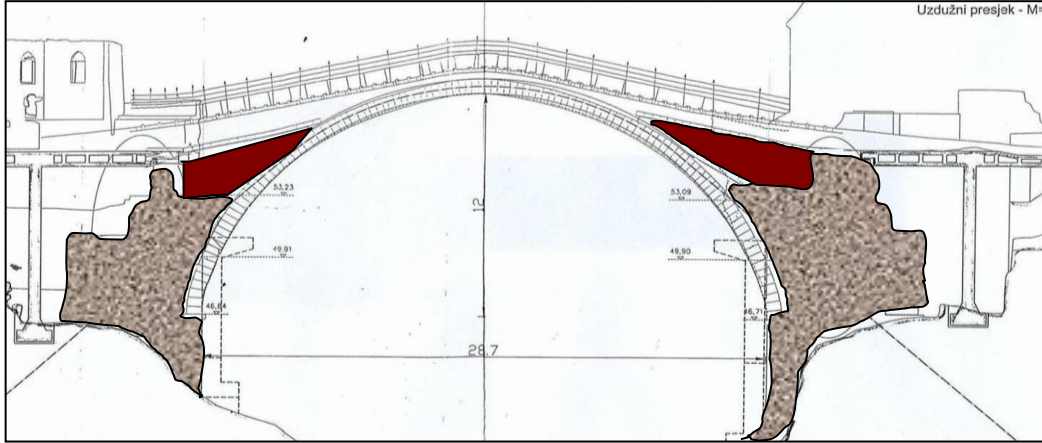
Çizelge 4.31. İşlev verilen hafifletme odacıklarına sahip köprüler 2

İşlev Verilen Hafifletme Odacıkları	
	
	
<p>Kurt Köprüsü/Samsun /Selçuklu Dönemi</p>	
	
<p>Memikhan Köprüsü/Batman/Selçuklu Dönemi</p>	
	
<p>Hasankeyf (Artuklu) Köprüsü /Batman /Selçuklu Dönemi</p>	

İşlev verilmeyen hafifletme odacıkları: Bazı köprülerde ayağa gelen yükü hafifletmek amacı ile ayağın üzerine gelen bölümde moloz taş dolgu yapılmayarak, köprü içinde boşluk bırakılmış ve üzeri kapak taşı ile kapatılmıştır. Edirne İlindeki Kanuni ile Bosna Hersek'teki Mostar Köprülerinde olduğu gibi, döşemenin altında ayağa gelen yükü hafifletmek amacı ile moloz taş dolgu yapılmadan boşluk bırakılmış ve üzeri kapak taşı ile kapatılmıştır.

Resim 4.80. Kanuni Köprüsü/Edirne / Osmanlı Dönemi (KGM, 2014)

Resim 4.81. Mostar Köprüsü/ Bosna Hersek / Osmanlı Dönemi (Sert ve Avşin, 2012).

Boşaltma gözü olarak kullanılan boşluklar (hafifletme gözü): Taşkın anında çalışan ve aynı zamanda köprü ayaklarına gelen yükü azaltmak amacı ile ayakların üstündeki tempan duvar bölümünde açılmış olan gözlerdir.

Çizelge 4.32. Boşaltma gözü olan köprülerden örnekler 2

Boşaltma gözü olarak kullanılan boşluklar (hafifletme gözü)

Ziya Efendi Köprüsü /Karaman /Selçuklu Dönemi

İkizdere Köprüsü/Aydın/Selçuklu Dönemi

Meriç Köprüsü /Edirne/ Osmanlı Dönemi

Tunca Köprüsü /Edirne /Osmanlı Dönemi

Çizelge 4.33. Köprülerde bulunan hafifletme boşluklarına ilişkin tablo

Yapım Dönemi	Köprü Adı	İli	Hafifletme boşlukları			Kaynak	
			Odacık	Kullanılmayan Boşluk	Boşaltma Gözü		
ROMA	1	Taşköprü *	Adana	-	-	var	1
	2	Oluk	Antalya	-	-	-	1
	3	Dimçayı	Antalya	-	-	-	2
	4	Cendere*	Adıyaman	-	-	-	1
	5	Çavdarhisar*	Kütahya	-	-	-	1
	6	Kızılın	Adıyaman	-	-	-	1
	7	İscehisar *	Afyon	-	-	-	1
	8	Üçkemer	İzmir	-	-	-	1
	9	Gülpınar	Çanakkale	-	-	-	1
	10	Silifke Taş Köprü	İçel	-	-	-	1
	11	Kutluca	Kocaeli	-	--	-	1
	12	SeptimiusSeverus	Gaziantep	-	-	-	1,2
DOĞU ROMA	1	Sangarios *	Sakarya	-	-	-	1,2
	2	Karamağara*	Elazığ	-	-	-	2
	3	Çobançeşme	İstanbul	-	-	-	1
	4	Leylekli	Tokat	-	-	-	1
	5	Bac	İçel	-	-	-	1
	6	Büyükkumla	Bursa	-	-	-	1
	7	Kuruköprü	İzmit	-	-	-	1
SELÇUKLU	1	Halilviran *	Diyarbakır	-	-	-	1
	2	Hasankeyf	Batman	var	-	-	1
	3	Haburman*	Diyarbakır	-	-	-	1
	4	Malabadi*	Diyarbakır	var	-	-	1
	5	Dicle Ongözlü*	Diyarbakır	-	-	-	1
	6	Aspendos*	Antalya	-	-	-	1
	7	Kesikköprü*	Kırşehir	-	-	var	1
	8	Çobandede*	Erzurum	var	-	-	1
	9	Behramkale	Çanakkale	-	var	-	1
	10	Akköprü*	Ankara	-	-	-	1
	11	Çeşnigir	Kırıkkale	-	-	var	1
	12	Altıgöz*	Afyonkarahisar	-	-	-	1
	13	Hıdırlık*	Tokat	-	-	-	1
	14	Tekgöz *	Kayseri	-	-	-	1
	15	Kesikköprü*	Sivas	-	-	-	1
	16	Boğaz*	Sivas	var	-	-	1
	17	Bıçakçı *	Karaman	-	-	var	1
	18	Ala (Görmeli)*	Karaman	-	-	var	1
	19	Çanlı *	Uşak	-	-	-	1
	20	Kelekom	Van	var	-	-	1
	21	Kurt	Samsun	var	-	var	1
	22	İkizdere	Aydın	-	-	var	1
	23	Behramkale	Çanakkale	-	var	-	1
OSMANLI	1	Koyun*	İzmir	-	-	-	1
	2	Abdal*	Bursa	-	-	-	1
	3	Koyunbaba*	Çorum	-	-	-	1
	4	Büyük Çekmece*	İstanbul	-	-	-	1
	5	Meriç*	Edirne	-	-	var	1
	6	Tunca *	Edirne	-	-	var	1
	7	Hoşap *	Van	-	var	-	1
	8	Babaeski *	Kırklareli	-	-	var	1
	9	Ali Fuat Paşa*	Sakarya	-	-	var	1
	10	Bayramiç *	Çanakkale	-	-	-	1
	11	Yılan Yusuf*	Konya	-	-	-	1
	12	Valide Sultan	Bursa	-	-	-	1
	13	Ormanardı	Siirt	var	-	-	1
	14	Behramkale	Çanakkale	-	var	-	1
	15	Haramidere	İstanbul	-	-	var	1
	16	Kelekom	Van	var	-	-	1
Kaynak Güvenilirlik Derecesi		1 Yapının kendisinden gelen veriler 2 Otantik veya güncel belgeler			3 tipoloji		

Çizelge 4.34. Köprülerde bulunan hafifletme boşluklarına ilişkin analiz

Yapım Dönemi	İncelenen köprü sayısı	Hafifletme Boşlukları			
		Odacık	Kullanılmayan Boşluk	Boşaltma Gözü	Hafifletme boşluğu yok
Roma	12	-	-	1	11
Doğu Roma	7	-	-	-	7
Selçuklu	23	6	2	6	9
Osmanlı	16	2	2	5	7
Toplam	54	8	4	12	30

Anadolu'daki Roma Dönemi köprülerinde genellikle boşaltma gözü bulunmadığı ancak, İspanya ve İtalya'daki Roma Dönemi Köprülerinde ise boşaltma gözlerinin kullanıldığı bilinmektedir (Resim 4.56.). Selçuklu ve Osmanlı Dönemi köprülerinde ise ayağa gelen yükü hafifletmek amacı ile köprü bünyesinde odacık, kullanılmayan boşluk ve boşaltma gözü inşa edildiği görülmüştür. Roma Dönemi Köprüsü olan Taşköprü'nün bazı ayaklarının üzerinde boşaltma gözleri bulunmakla birlikte, bazı ayaklarının üstünde de bulunmadığı görülmüştür. Bu nedenle; günümüze kadar birçok kere onarım geçirmiş olan Taşköprü'nün boşaltma gözlerinin daha sonraki dönemlerde köprüye eklenmiş olabileceği tipoloji verileri doğrultusunda değerlendirilmektedir.

Yapılan incelemeye göre Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Köprülerinin bazılarında, dolgunun verdiği ağırlığı azaltmak ve ayağa gelen yükü hafifletmek amacı ile iç dolgusu içinde boşluk bırakılarak köprü inşa edilmiştir. Ayrıca Karamanoğulları Dönemi ile Osmanlı Klasik Dönemine ait köprülerde sıklıkla boşaltma gözünün inşa edildiği görülmüştür. Edirne'de bulunan Osmanlı Dönemi eseri köprülerde; nehir yatağının geniş olması ve sel felaketinin sıklıkla yaşanması, su seviyesinin yükselmesi gibi nedenlerden boşaltma gözlerine sahip olduğu görülmüştür.

Köprülerde odacık ve boşaltma gözü kolaylıkla tespit edilebilirken, köprü içinde kalan boşlukları bulmak için ise araştırma kazısı veya sondaj yapılması gerekmektedir. Ancak, çeşitli onarımlarda özgün birçok köprü elemanı gibi boşluklarında değiştirilmiş ve tahrip edilmiş olduğu görülmüştür. Köprülerdeki boşaltma gözlerinin genellikle döşeme eğimi fazla olmayan ve su seviyesinin sıklıkla yükseldiği yerlerde veya köprü ayaklarının büyük ve tempanda sağır duvarın fazla olması durumunda inşa edildiği görülmüştür.

Pilon

Pilon; kule şeklinde ayak olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 1995). Köprü terminolojisinde ise döşeme hizasına kadar yükseltilmiş ve ayağın devamını oluşturan selyaranlara pilon denilmektedir. Bazı köprülerde bu elemanların içi boşaltılarak mekân oluşturulmuştur. Erzurum İlinde bulunan Selçuklu Dönemi eseri Çobandede Köprüsü'ndeki pilonların içi boşluklu olarak tasarlanmış ve posta teşkilatının birimi olarak kullanılmıştır. Çobandede Köprüsü'nün pilonlarının içine döşeme üzerindeki taş kapaklar açılarak, gemici merdiveni ile iniş sağlanmaktadır (Resim 4.68).

Resim 4.82. Sangarios Köprüsü /Sakarya/ Doğu Roma

Resim 4.83. Uzunköprü/ Edirne/ Osmanlı

Çörtten

Köprü döşemelerinin üzerine gelen kar ve yağmur sularını köprüden uzaklaştırmak için yapılan, tempan duvarlarından dışarı doğru uzanan oluktur. Köprülerde çörttenler genellikle döşemenin değişmesi sırasında kaldırılmış veya özgünlüğünü yitirmiştir.

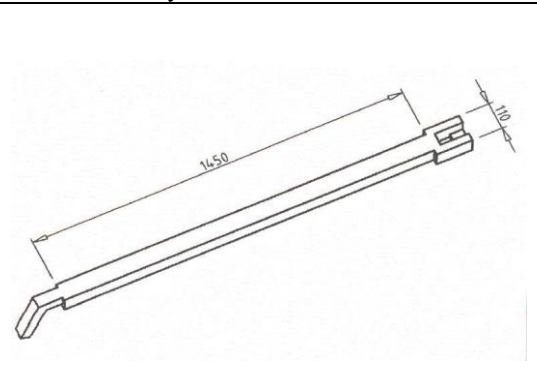

Çizelge 4.35. Köprü çörttenlerinden örnekler (KGM, 2018)

KÖPRÜ ÇÖRTTEN ÖRNEKLERİ	
	
Şahruk Köprüsü Çörtteni /Kayseri	Dicle Köprüsü Çörtteni/Diyarbakır
	
Karamağara Köprüsü Çörtteni / Elazığ	Nebi Köprüsü / Erzurum

Kenet ve Zivana

Taşları birbirine bağlamak için iki ucu içe doğru kıvrık, 5-8 mm. kalınlığında 50-60 mm. genişliğinde ve değişken uzunluklarda kullanılan yatay demir çubuklara kenet, kare kesitli ve başsız çivi şeklindeki kurşunla tespit edilen demir çubuklara da zivana denilmektedir. Köprülerde korkuluklar, kornişler ve tempan duvarda yer alan taşların birbirine bağlanması sırasında kenet ve zivanalar kullanılmıştır.

Çizelge 4.36. Köprülerde kullanılan kenet ve zivanalar

KÖPRÜLERDE KULLANILAN KENET VE ZIVANA ÖRNEKLERİ	
	
Kızılın Köprüsü korkuluklardaki kenet yeri Adıyaman/ Roma Dönemi	Taşköprü Kars /Osmanlı Dönemi
	
Aspendos Köprüsü'nün Roma Dönemi ayak kalıntılarından bulunan kenetler Antalya / Roma Dönemi	Talazan köprüsü / Tokat

Süsleme

Köprüler; diğer yapılara oranla daha basit ve sade yapılardır. Köprülerin çoğunda her hangi bir süsleme elemanı bulunmamaktadır. Süsleme elemanı olarak, genellikle kemer ve tempan duvar yüzeyinde bitkisel, geometrik kabartmalar, hayvan kabartmaları, ay, yıldız ile haçlar sıklıkla görülmektedir. Köprülerde görülen süsleme elemanları köprünün inşa edildiği dönem hakkında bilgi verdiği gibi, şans, tılsım ve sembolik amaçlı kullanıldığı da bilinmektedir. Köprülerde insan figürü, kuvvet ve kudret sembolü olarak çift ve simetrik kullanılan arslan figürleri, Orta Asya’da koruyucu ruh olarak kabul edilen tek ve çift başlı kartal figürü, karanlık ve kötülükle savaşı sembolize eden ejder figürleri boğa kabartmaları, burçlar ile ilgili kabartmalar bulunmaktadır (Öney, 1992:34-60). Selçuklu ve Osmanlı Dönemi diğer yapılarında sıklıkla kullanılan bu kabartmalara köprülerde az rastlanılmaktadır.

Resim 4.84. Edirne İlinde bulunan Osmanlı Dönemi eseri Meriç Köprüsü’nün kemerindeki ejder motifi ve suluk

Edirne İlinde bulunan ve Osmanlı Dönemi eseri olan Meriç Köprüsü’nde boşaltma gözünün üzerinde ejder figürü, kuşluk, suluk gibi süsleme öğeleri ile ejder kabartmasının biraz üzerinde ise ay ve altı köşeli yıldız kabartması bulunmaktadır.

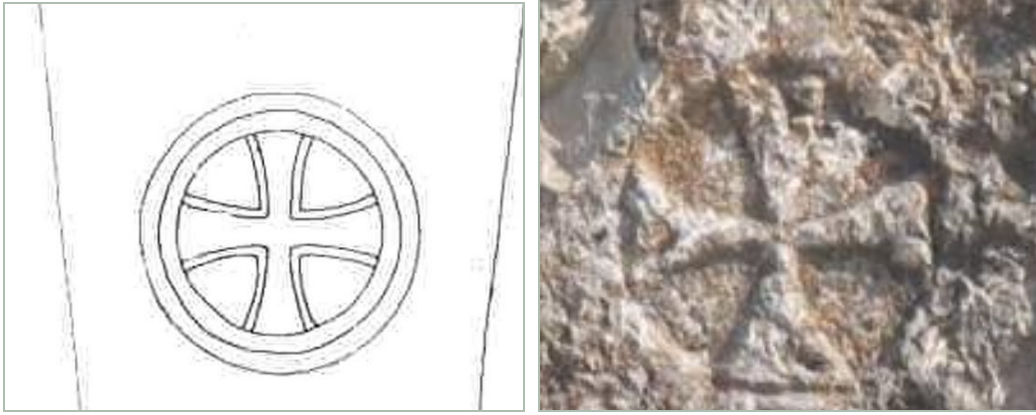
Resim 4.85. Edirne İlinde bulunan Meriç Köprüsü kitabe köşkü tavan süslemesi

Resim 4.86. Diyarbakır İlinde bulunan Selçuklu Dönemi eseri Malabadi Köprüsü üzerindeki güneş kabartması

Resim 4.87. Edirne İlindeki, Osmanlı Dönemi eseri olan Uzunköprü üzerinde bulunan hayvan kabartmaları

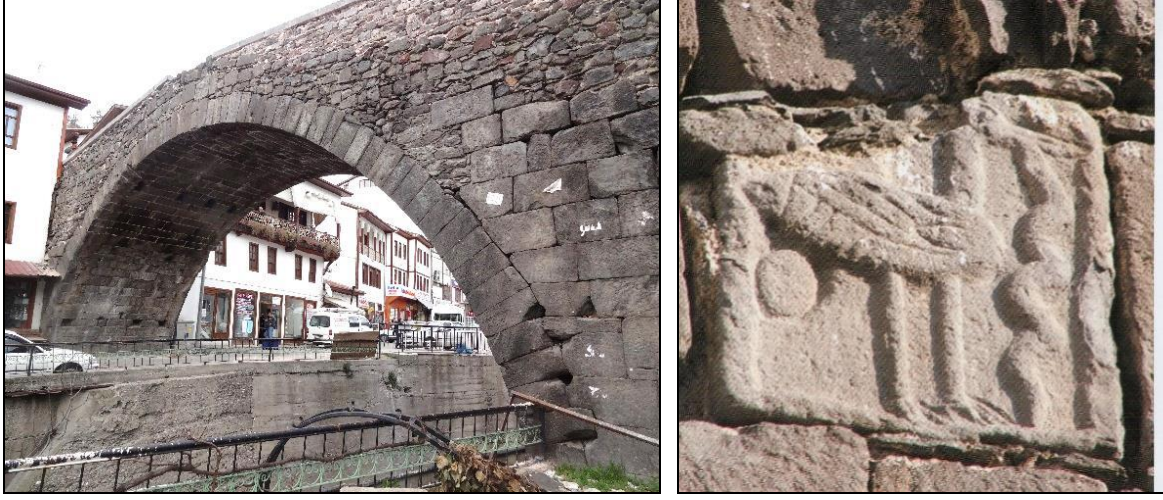

Resim 4.88. Roma Dönemi eseri Karamağara Köprüsü Kilit Taşı üzerindeki haç işareti

Kastamonu İli, Taşköprü İlçesindeki ve envantere Selçuklu Dönemi Köprüsü olarak bilinen Taşköprü'nün kemerinde 2018 yılındaki onarım sırasında haç kabartması bulunmuştur. Köprü'nün üzerinde bulunan haç kabartması; köprü'nün Roma veya Doğu Roma Döneminde inşa edildiğini, ancak Selçuklu Döneminde kapsamlı bir onarım geçirdiğini göstermiştir. Ayrıca köprü'nün haç işareti bulunan kemerinin de dahil olduğu 3 kemer ve selyaranlarının da diğer 3 kemer ve selyaranlardan farklı olduğu görülmektedir.

Resim 4.89. Kastamonu İli, Taşköprü kilit taşında bulunan haç kabartması

Resim 4.90. Tokat İlinde bulunan Leylekli Köprüsü'nün tempan duvarındaki leylek kabartması

Resim 4.91. Diyarbakır İlindeki Dicle (Ongözlü) Köprüsü üzerinde bulunan kabartmalar

Resim 4.92. Dicle Köprüsü üzerinde bulunan taşçı işaretleri

Dicle Köprüsünde taşlar üzerinde çeşitli işaretler bulunmaktadır. Bakırer; “taşçı işaretlerinin yapım sebeplerini taş ocağından çıkarılan taşların hesaplanması, farklı türden mermerlerin ayrıştırılması, mermer ticaretinde çalışan tüccarların tanımlanması ve taşları işleyen sanatçıların kendilerini ifadesi” olarak belirtmiştir (Bakırer, 2002). Dicle Köprüsü’nün üzerinde yer alan süslemelerden biriside aslan kabartmasıdır. Aslan kabartması nazarlık, tılsım, kuvvetin sembolü olarak kullanılmıştır (İlter, 1978).

Resim 4.93. Karaman İlindeki, Ala (Görmeli) Köprü üzerinde bulunan kabartma ve süslemeler

Yapım malzemesi

Köprülerde kullanılan özgün yapı malzemeleri taş, tuğla, ahşap, demir, kireç olup, köprülerin ana malzemesini taş oluşturmaktadır. Taş kemer köprülerde tempın duvarlarda, döşemede, selyaran ile korkuluk bölümlerinde ve dolgu malzemesi olarak farklı özellik, ebat ve formlarda taş malzeme kullanılmıştır.

İlter’e göre; Romalılar önceleri köprü yapımında ahşap malzeme sonraları ise ahşap yerine taş malzemeyi tercih etmişlerdir. Roma Dönemi Köprülerinin temel ve ayaklarında çoğunlukla büyük taş bloklar kullanılmıştır. Ayrıca Türkiye’de köprü mimarisinde bölgelere göre yapım sisteminde çok değişiklik görülmemiştir. Bunun nedeni köprü yapım sistemini tercihler değil, doğa koşulları şekillendirmiştir (İlter, 1978).

Taş

Türkiye'deki Köprülerde genellikle taş malzeme kullanılmış olup, cins olarak da kalker, traverten, andazit ve bazalt tercih edilmiştir. Türkiye'deki Roma Dönemi Köprülerinden bazıları düzgün kesilmiş taş malzeme ile harç kullanılmadan örülerek inşa edilmiştir. Bartın İli, Amasra İlçesinde bulunan Kemerdere Köprüsü'nde kemer ve tempan duvarlar büyük kesme taş blokların harçsız olarak örülmesiyle oluşmuştur. Taş duvarlar arasında harç kullanılmadığı durumda taşların yüzeylerinin düzgün bir şekilde kesilmiş olduğu görülmüştür. Türkiye'deki Roma Dönemi Köprülerinde; genellikle Roma Betonu, taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Ayrıca Roma Dönemi'nde çoğunlukla kaba yonu taş ve kiklop taş örgüsü kullanılmış iken Doğu Roma Dönemi'nde düzgün kesme taş, ince yonu taş malzeme ve taş ile tuğla almaşık düzende kullanılmıştır.

Selçuklu Dönemi Köprülerinde ana yapı malzemesi taş olmakla birlikte, taş ve tuğla kullanılarak inşa edilen köprülerde bulunmaktadır. Ancak Selçuklu Dönemi Köprülerinde; harap olmuş veya yıkılmış Roma Dönemi yapılarından veya köprülerinden alınmış devşirme malzemelerin de kullanıldığı örneklerde bulunmaktadır. Bu devşirme yapı malzemeleri Selçuklu Dönemi Köprülerinde özellikle tempan duvarlarda bulunmaktadır. Selçuklu Döneminde inşa edilmiş olan birçok köprünün yakınında Roma Dönemine ait bir yapı veya köprü kalıntısı olduğu literatür taraması kapsamında elde edilen bilgilerden anlaşılmaktadır.

Bu dönemde bazı köprülerin inşasında malzemenin kolay ve en yakından temin edilmesi amacı ile yıkıntı ve harap durumda olan yapıların malzemeleri toplanarak, yeni köprüde değerlendirilmiştir. Roma ve Doğu Roma Dönemi birçok köprü; çeşitli nedenlerle yıkılmış veya Selçuklu ve Osmanlı Döneminde kapsamlı onarım geçirmiş olup, günümüze özgün bir şekilde ulaşamamıştır. Osmanlı Dönemi Köprülerinde de taş malzeme ana yapı elemanı olmuş ve yapının önemine göre kesme, kaba yonu veya moloz olarak işlenmiştir. Erken Dönem Osmanlı Köprülerinin bazılarının; Doğu Roma ve Selçuklu Dönemi köprü mimarisinden etkilenilmiş olduğu görülmüştür. Anadolu'nun bazı bölgelerinde bölgesel kayaç farklılıklardan ve kültürler arası etkileşimden kaynaklı tuğla, ahşap gibi malzemelerde taş ile birlikte kullanılmıştır (Sert ve Avşin, 2010).

Tuğla

Roma Dönemi'nde Anadolu'da dini, sivil mimarlık yapıları, yollar, yol üstü konaklama yapıları ve köprüler inşa edilmiştir. Roma Dönemi Köprülerinin inşasında taş malzeme ile tuğla birlikte almaşık olarak kullanılmıştır. Roma ve Doğu Roma Dönemi Köprülerinin bazılarında pişmemiş kil tuğlalar, bazılarında ise pişmiş toprak tuğla tercih edilmiştir. Köprülerde kullanılan tuğla ve taş malzeme sıraları ile tuğla boyutlarında farklılıklar görülmüştür. Selçuklu Dönemi köprülerinde de genellikle taş kullanılmış olup, bazı örneklerde ise taş ve tuğla malzemenin almaşık duvar örgüsü ile tempan duvarda, kemerde, kemer karnında kullanıldığı görülmüştür. Bazı Erken Osmanlı Dönemi köprülerinde de almaşık duvar örgüsü görülmüştür (Sert ve Avşin, 2012).

Tuğla malzemenin taş malzemeye göre basınç dayanımının düşük olduğu, su emme oranının ise yüksek olduğu yapılan malzeme deney sonuçlarından anlaşılmaktadır. Muğla İlinde bulunan Uluca Köprüsünde kullanılan tuğlanın su emme oranının %32,5, Malabadi Köprüsündeki tuğlanın %31, Hasankeyf Köprüsü'ndeki tuğlaların ise su emme oranının %30,8 olduğu saptanmıştır. Taş malzemenin su emme oranları incelendiğinde ise Çanakkale İlindeki, Behramkale Köprüsü'nde kullanılan taş malzemenin (traverten) su emme oranının % 1,54, Afyonkarahisar İlindeki, Selçuklu Dönemi Dörtgöz Köprüsü'nün taş malzemesinin ise su emme oranının % 0,5 olduğu görülmüştür (Sert ve Avşin, 2012).

Samsun İlindeki, Kurt Köprüsü'nde kullanılan tuğlanın basınç dayanımının 7,12, Malabadi Köprüsü'ndeki tuğlanın 9,3, Hasankeyf Köprüsü'ndeki tuğlanın basınç dayanımının ise 12 Mpa. olduğu saptanmıştır. Taş malzemenin deney sonuçları incelendiğinde ise; Kurt Köprüsü'nde kullanılan taş malzemenin (traverten) basınç dayanımının 56, Çanakkale İlinde bulunan Behramkale Köprüsü'nde kullanılan taş malzemenin (traverten) 50,1, Afyonkarahisar İlinde bulunan Selçuklu Dönemi Dörtgöz Köprüsü'nün ise 50,3 Mpa. olduğu tespit edilmiştir (KGM, 2019). Tuğlanın basınç dayanımının düşük olması ve su emme oranının yüksek olması nedeni ile bir köprü'nün tamamen tuğla malzemedan inşa edilmediği, taş ve tuğla malzemenin karışık olarak kullanılması ile inşa edildiği anlaşılmıştır. Köprülerde genellikle tempan duvarın üst bölümlerinde taş ile karışık veya kemer karnı içinde üst bölümlerde, az da olsa bazı köprülerde ise kemer alın taşları üzerinde yine üst seviyelerde tuğla kullanıldığı görülmüştür (Çizelge 4.36.). Temel seviyesinde sertliği yüksek ve büyük ebatlı taşlar kullanılmıştır (Sert ve Avşin, 2012).

Çizelge 4.37. Tuğla malzeme kullanılan köprüler

Dönemi	Köprü Adı	İli	Kullanıldığı Bölüm	Özellik ve Ölçüler
Roma	Urluca	Muğla	Kemer karnında ve Taşların derz aralarında	
Doğu Roma	Alakır	Antalya	Kemerde	2 sıra halinde
	İnikli	İzmit	Kemer alın, karnında ve derz aralarında	4,5,6 sıra halinde
	Büyükkumla	Bursa	Kemer ve tempanda	Kemer alıntaşı ve karnı tempanda ise 5 sırada bir taş
	Tozluvara	Denizli	Taşların derz aralarında	
	Hançalar	Denizli	Taşların derz aralarında	
Selçuklu	Ongözlü (Dicle)	Diyarbakır	Kemer Karnı, tempan	6 sıra halinde
	Hasankeyf	Batman	Kemer Alın, Kemer Karnı ve Odacıklarda	Tüm sıra
	Kurt (Mihraplı)	Samsun	Kemer ve Tempan	3sıra halinde 25*35*5 cm
	Malabadi	Diyarbakır	Odacıklar	
	Haburman (Çermik)	Diyarbakır	Kemer Karnı	Tüm sıra
	Çağlayan (İltemin Gazi)	Amasya	Kemerde	2 Sıra Halinde
	Meydan (İstasyon)	Amasya	Kemer ve Tempan	Kemerde 2 Sıra, Tempanda ise 2 ve 3 sırada bir taş ile
	Sinek	Diyarbakır	Kemer karnı	Tüm sıra
	Bozhöyük	Muğla	Kemer	
Osmanlı	Nasreddin	Siirt	Kemer	Tüm sıra
	Yıldırım	Edirne	Tempan Duvar	7 sırada bir taş ile almaşık olarak
	Kırmızı	Van	Kemer Alını	Tüm sıra
	Hurkan	Van	Kemer Alını	Tüm sıra
	Papaz	İstanbul	Kemer Karnında	Tüm sıra
	Kırmızı	Manisa	Kemer Alında	Tüm sıra
	İkizdere	Aydın	Boşaltma Gözü ve Tempan	Taşların derz Aralarında
	Sarıçay	Muğla	Tempan	Tek sıra halinde
	İskender	Çanakkale	Tempanda	3 sıra halinde
	Kapuağası (Haramidere)	İstanbul	Kemer Karnı	Tüm sıra
	Pendik Köprüsü	İstanbul	Kemer ve Tempan	Tempanda 3 sıra halinde
	Tatarlar	Bursa	Kemer, tempan ve arşivolt	Tempan 2 sıra halinde
	Nilüfer Hatun	Bursa	Kemer alıntaşı ve karnı ile tempanda	

Harç

Roma Dönemi köprülerinde taş malzeme ile tuğla malzeme kalın bir harç tabakası ile bağlanmıştır. Romalılar önceleri bağlayıcılığı düşük olan harcı, sonraki dönemlerde ise bağlayıcılığı yüksek olan, puzolan, kireç, tuğla ve taş parçalarından oluşan çimentoya benzeyen harcı kullanmışlardır. Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Köprülerinde de kireç, taş kırığı ve tozu, tuğla kırığı ve tozu ve kum kullanılmıştır. Köprülerden alınan özgün harç numuneleri üzerinde yapılan analizler sonucunda; bağlayıcı ve agrega oranının 1/1, 1/2 ve 2/3 olduğu tespit edilmiştir. Doğu Roma Dönemi eseri olan Sangarios (Justinianus) Köprüsü'nde özgün harcın % 40 kireç, % 40 tuğla kırığı ve tozu, % 20 kum, Selçuklu Dönemi eseri olan Malabadi Köprüsü'ndeki özgün harcın % 35 kireç, % 20 taş kırığı ve tozu, % 40 kum içerdiği tespit edilmiştir (Sert ve Avşin, 2012).

Mermer

Roma Dönemi'nde mermer genellikle anıtsal yapılarda kullanılmıştır. Mermer ocaklarının her bölgede bulunmaması nedeni ile önemli yapılarda tercih edilmiştir. Roma Döneminde de mermer; hızlı bitirilmek istenen anıtsal yapılarda kaplama malzemesi olarak ve iç mekânlarda dekorasyon malzemesi olarak kullanılmıştır. Mermer malzemenin işlenmesi ve taşınmasındaki zorluklar nedeni ile köprülerde genellikle kitabelerde ve döşemelerde kullanıldığı görülmüştür (Sert ve Avşin, 2012).

Ahşap

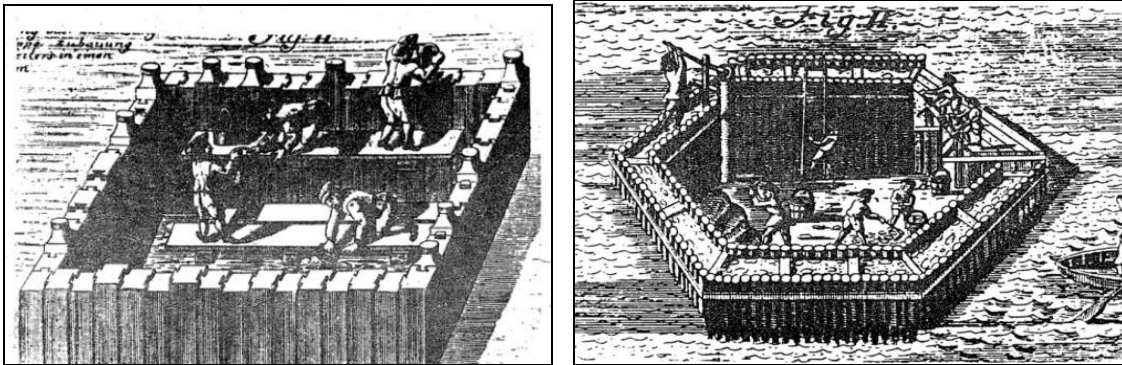
Köprülerde kullanılan yapı malzemeleri; kolay ulaşılma, malzemenin kolay işlenebilmesi, taşıyıcılık özellikleri, bölgenin iklim ve ekonomik, kültür yapısına uygunluğu vb. nedenler göz önüne alınarak seçilmiştir. Bazı köprüler tamamen ahşap malzeme ile inşa edilmekle birlikte, sadece döşemesinde, temellerinde, korkuluklarında ahşap malzeme kullanılan köprülerde bulunmaktadır. Ancak günümüze özgün olarak ulaşabilmiş ve tamamen ahşap malzeme kullanılarak inşa edilmiş olan Türkiye'deki ahşap köprülerin çoğu, 19. yy. da inşa edilmiştir. Ayrıca Türkiye'deki ahşap köprülerin çoğu, Karadeniz Bölgesi'nde bulunmaktadır. Ancak köprülerde ahşap malzeme; çoğunlukla köprü temelinde dere yatağının özelliğine göre ahşap kazık veya ahşap ızgara şeklinde kullanılmıştır (Çizelge 4.41. ve 4.43.). Artvin İlindeki Berta Köprüsü'nün temelinden çıkan ahşaplar üzerinde

yapılan deneylerde ahşapların sarıçam cinsi ağaçtan elde edildiği anlaşılmıştır. Türkiye’deki köprülerin temelinde genellikle sarıçam, meşe gibi ağaç cinsleri kullanılmıştır (Sert ve Avşin, 2012).

Vitruvius; meşe, köknar, kızılbaş, karaağaç, diş budak, çam, sedir, karaçam ve ardıç gibi ağaç cinslerinin yapılarda kullanılan en uygun ağaç türlerinden bazıları olduğunu ve dişbudak ağacının yeşil olduğunda kolayca bükülebilmesine rağmen tam olarak kurutulmasının zorluğundan bahsetmiştir. Bu ağaç türlerinden diş budak türü ağaç yeşil iken 17,2 Mpa dayanıma, kuru iken ise 22,8 Mpa dayanıma sahiptir (Aksoy, 1986). Çeşitli dönemlerde ahşap malzeme hakkında edinilmiş olan tecrübeler ve tecrübelerin aktarılması ile köprülerde genellikle kurutulmuş ahşap kullanıldığı anlaşılmıştır (Sert ve Avşin, 2012).

Köprülerin temel sistemleri

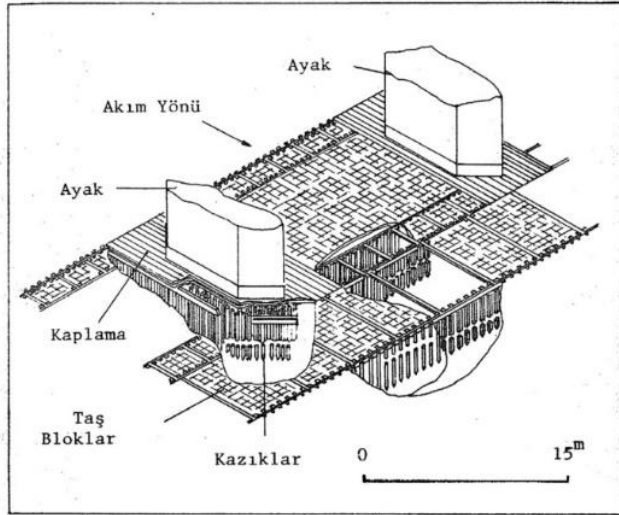
Vitruvius’un “Mimarlık Üzerine” adlı M.Ö. 1. yy.’da yazdığı kitabında su içinde temel yapma teknikleri anlatılmıştır. Temel inşaatında; öncelikle temel yapılacak yere batardo yapılması, batardonun içindeki suyun boşaltılarak açılan bölümün sudan uzaklaştırılması, sert zemine kadar kazılması, zeminin yumuşak olması durumunda ise ahşap kazıklar çakılması ile temel teşkil edildiğinden bahsetmiştir. Batardonun oturduğu zeminin toprağının geçirimli olması durumunda içerideki suyu boşaltmak için keson (su geçirmez büyük sandık) kullanılmıştır (Aksoy, 1986).

Resim 4.94. Batardo örnekleri (Aksoy, 1986)

Aksoy’a göre, kargir köprülerde en önemli sorun temelin yapılmasıdır. Derin temellerle veya uzun kazıklarla inşa edilmemiş olan köprülerde suyun etkisi ile temel altında oyulma

meydana geldiği ve yıkıldığı görülmüştür. Temelin altına oyulmasını engellemek için bazı köprülerde radye temel uygulaması yapılmıştır (Aksoy, 1986).

Resim 4.95. Taş köprü ayakları arasında yapılan radye temel uygulaması (Aksoy, 1986).

Kretschmer “Resimlerle Antik Roma’da Mimarlık ve Mühendislik” isimli kitabında; köprü yapım tekniği ve yapı malzemelerinden bahsetmiştir.

Tek veya çok kemerli Roma köprüleri çoğunlukla Roma betonundan yapılmış ve üzeri kesme taş veya az oranda da düzensiz taşlarla kaplanmıştır. M.Ö. 140 yıllarında Trier yakınlarında inşa edilmiş olan ahşap bir köprünün büyük bazalt bloklarından yapılan ayaklarının zemine oturtulabilmesi için ahşap çerçeveler (batordo) ırmak tabanına batırılmış, ara boşluklar kille doldurulmuştur. Temelin sağlam olmasından dolayı, yapılışının üzerinden 1850 yıl geçmesine rağmen köprü ayakta durmakta ve işlevini yerine getirmektedir. Çerçevelerinin iç yüzeyi taş zemine kadar sökülmüş, sonra ayaklar inşa edilmiştir. Taş ayakların üzerine giriş ve kalaslardan meydana getirilmiş bir kafes konstrüksiyon tabliye oturtulmuştur ve köprüden geçen yolun tüm ağırlığı bu yapıya bindirilmiştir.

Romalılar zamanında; başka yöntemlerle yapılan köprülerde bulunmaktaydı. Ayaklar meşe kütüklerinden yapılan kazıklı temele oturtulmaktaydı. Bu durum üzerinde Mainz Köprüsü kabartması bulunan sikkelerden belli olmaktadır. M.Ö. 103-105 yılları arasında mühendis Apollodorus tarafından İmparator Traianus’un buyruğu üzerine bugünkü Romanya sınırları içinde, Tuna ırmağı üzerinde kurduğu köprünün yapımı da aynı şekilde olmuştur. M.Ö. 310 yılında büyük Konstantinius’un saltanatı sırasında Köln ile Deutz arasında Ren ırmağı üzerinde kurulan köprünün de aynı yöntemle yapıldığı görülmektedir. Bu köprüde bulunan kazıklı temel, Mainz da 220 yıl önce atılan temelin aynısıdır. Bundan köprü yapımında uygulanan metotların yüzyıllar boyunca aynı kalabileceği anlaşılmaktadır (Kretschmer, 2000).

Tez çalışması kapsamında; Karayolları Genel Müdürlüğü, Tarihi Köprüler Şubesi Arşivinde bulunan sondaj, malzeme analizleri ile görsel belgelerin incelenmesi ve köprü mimarisi hakkında bilgi veren kaynakların değerlendirilmesi sonucunda; Roma, Doğu Roma, Selçuklu, Osmanlı Dönemi Köprülerinin her birisinde akarsuyun en dar noktasına oturtulma kaygısı içinde inşa edildiği görülmüştür. Ayrıca zemin yapısına bağlı olarak köprü ayakların yerlerinin de belli bir doğrultuda olmadığı ve sağlam zeminin araştırılarak, ayakların sağlam zemin veya kaya üzerine oturtulduğu birçok örnek bulunmaktadır. Kayalık zemin üzerine ve akarsuyun en dar noktasına inşa edilmiş çok sayıda tek kemerli köprü bulunmaktadır. Ancak birden çok kemere sahip köprülerde yine suyun en dar yeri seçilmekle birlikte, köprünün kenar ayakları sağlam zemine oturtulduktan sonra su içindeki ayaklarının da sağlam zemine oturtulabilmesi için köprü döşemesi kırıklı veya eğrisel bir hat izlemek zorunda kalmıştır. Bu yapım yöntemi; köprülerin plan tiplerinin düz ve kırıklı, eğrisel olmasına neden olmuştur.

1. Sağlam zeminde, taş temel üzerine inşa edilmiş köprülerden örnekler

Resim 4.96. Adana İlindeki, Taşköprü'nün taş temel sistemi ve demir kenetlerle bağlantısı

2. Kaya üzerine inşa edilmiş köprülerden örnekler

Roma, Doğu Roma, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi köprülerinin inşasında; dönem farkı olmadan yol güzergâhı üzerinde akarsuyun en dar noktası ve kayalık alan tercih edilmiştir.

Çizelge 4.38. Temelleri kayalık zemine oturtulmuş köprülerden örnekler

TEMELLERİ KAYALIK ZEMİNE OTURTULMUŞ KÖPRÜLER

Cendere Köprüsü / Adıyaman / Roma Dönemi

Malabadi Köprüsü / Diyarbakır / Selçuklu Dönemi

Alakır Köprüsü / Karaman/ Erken Osmanlı

Tarihi Alakır Köprüsü; tarihi yol güzergâhı üzerinde ve Göksu Vadisinin dar bir noktasında ve kaya zemin üzerine inşa edilmiştir. Malabadi ve Cendere Köprüleri de akarsuyun en dar noktasında kayalık zemin üzerine inşa edilmiştir. Roma ve Doğu Roma Dönemi'nde inşa edilen köprülerin temellerinde genellikle bir metreden daha büyük tek parça taşlar kullanılmışken, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'nde daha küçük taşlar kullanıldığı görülmüştür. Kaya zemin üzerine oturtulamamış ve balçık ve bataklık olan alanlarda inşa edilmesi gereken köprülerin temel sisteminde ahşap kazıklar kullanılmıştır. Bataklık alanlara göre taşıma gücü daha iyi olan zeminlerde ise köprü temel sisteminde ahşap ızgaralar kullanılmıştır. Ahşap kazık ve ahşap ızgara temel sistemi; zeminin yapısına bağlı olarak Selçuklu, Osmanlı, Roma ve Doğu Roma Dönemi Köprülerinde de uygulanmıştır.

3. Temelleri bataklık ve balçık zeminde olup, ahşap kazık kullanılmış köprülerden örnekler

Resim 4.97. Kesikköprü / Sivas / Selçuklu Dönemi

Resim 4.98. Şahruh Köprüsü / Kayseri / Selçuklu Dönemi

Resim 4.99. Karaz Köprüsü / Erzurum / Osmanlı Dönemi (KGM, 2018)

Erzurum İli, Ilıca İlçesindeki Karaz (Öznü) Köprüsü'nün temellerinde ahşap kazıklar kullanılmıştır.

4. Temelleri sağlam toprak zeminde olup, ahşap ızgaralar kullanılmış köprüler

Ahşap ızgara: Sağlam zemin üzerine oturan köprü temellerinde zemin ile köprünün tabanı arasında zeminden yapıya aktarılan deprem kuvvetlerini sönmleyen ahşap elemanlardır. Köprünün temelinde kullanılan ahşap ızgaralar; köprüyü titreşim ve benzeri olumsuz etkilerden, yer sarsıntılarında ve akustik etkilerden koruyan önemli bir elemandır.

Resim 4.100. Konjic Köprüsü / Bosna Hersek / Osmanlı Dönemi

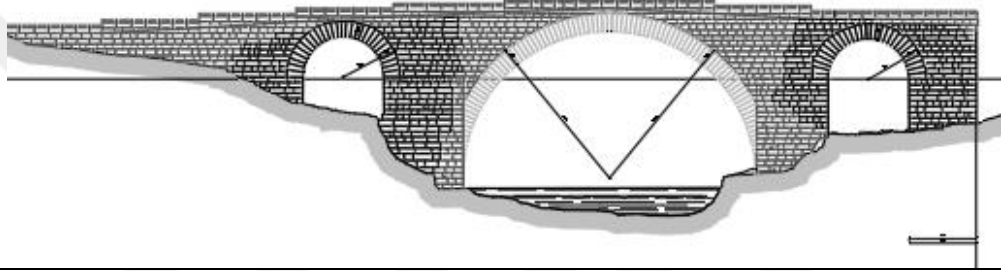
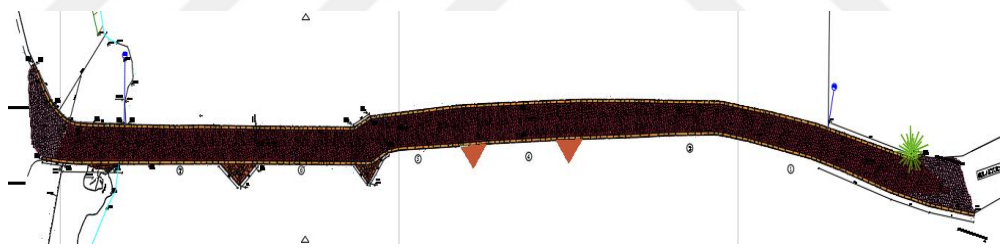

Ankara İlindeki Akköprü de olduğu gibi Aydın İlindeki İkizdere Köprüsü'nde de ahşap ızgara sistem ile temel yapılmıştır.

Köprü plan tipleri

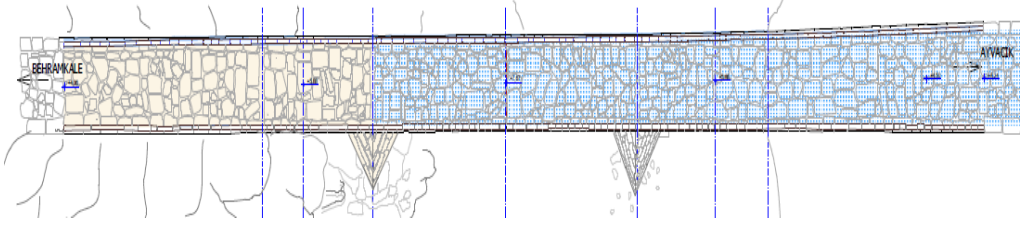

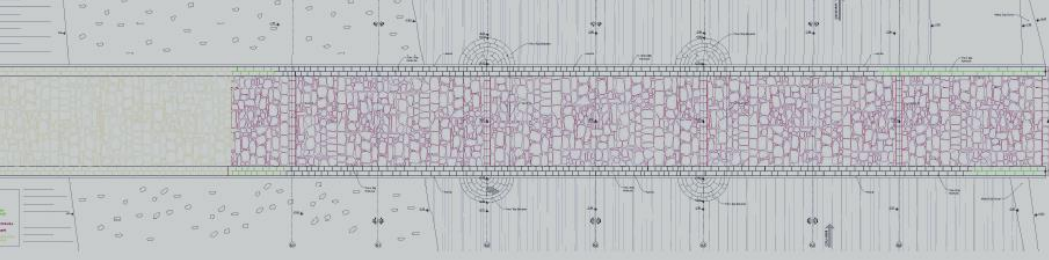

Türkiye'deki Roma, Doğu Roma, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Köprülerinde genellikle akarsuyun en dar yeri ve sağlam zeminler tercih edilmiştir. Bu nedenle; köprünün kenar ayakları sağlam zemine oturtulduktan sonra su içindeki ayaklarının da sağlam zemine oturtulabilmesine çalışılmıştır. Köprü yerinin seçimi ve tasarımında sağlam zemin arayışı ile birlikte akarsuyun her iki kıyısının kot farklılıkları da dikkate alınmıştır. Bu yapım sistemi; köprülerin plan tiplerinin düz ve kırıklı, eğrisel olmasına neden olmuştur.

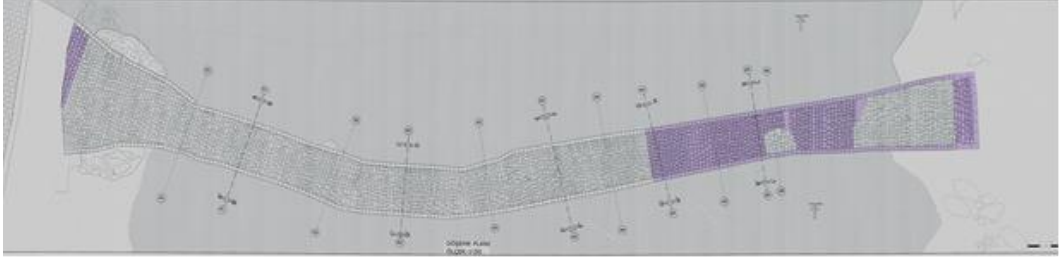

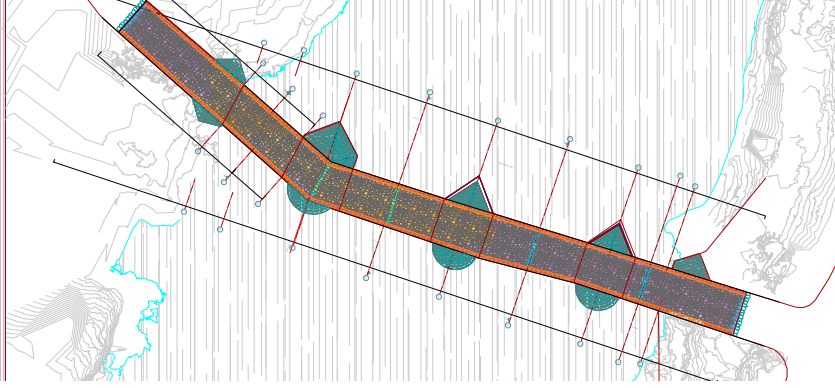

Çizelge 4.39. Köprü plan tipleri 1

KÖPRÜ PLAN TİPLERİ	
ROMA	
	
Göksu (Kızılın) Köprüsü/Adıyaman/ Kırıklı Plan Tipi	
SELÇUKLU	
	
Develioğlu Köprüsü / Ankara / Eğrisel Plan Tipi	

Çizelge 4.40. Köprü plan tipleri 2

KÖPRÜ PLAN TİPLERİ	
OSMANLI	
	
	Behramkale Köprüsü/Çanakale / Düz Plan Tipi
	
	
	Berta Köprüsü /Artvin /Düz plan tipi

Çizelge 4.41. Köprü plan tipleri 3

KÖPRÜ PLAN TİPLERİ	
OSMANLI	
	
	Dörtulular II Köprüsü / Siirt / Eğrisel Plan Tipi
	
	
Aydoğan Köyü Köprüsü / Siirt / Kırıklı Plan Tipi	

Çizelge 4.42. Köprülere ilişkin döşeme ve plan tipleri analizi

Yapım dönemi	Köprü adı	İli	Döşeme eğimi	Plan tipi	Döşeme tipi	Temel sistemi	Malzeme	
Roma	1	Taşköprü *	Adana	Düz	Düz	Basamaksız	Taş	Taş
	2	Üçkemer	İzmir	Eğimli	Kırıklı	Basamaksız	Taş	Taş
	3	Cendere*	Adıyaman	Eğimli	Düz	Basamaksız	Kaya	Taş
	4	Çavdarhisar*	Kütahya	Eğimli	Düz	Basamaksız	Taş	Taş
	5	Kızılın	Adıyaman	Eğimli	Kırıklı	Basamaksız	Kaya	Taş
	6	İscehisar *	Afyonkarahisar	Eğimli	Düz	Basamaksız	Taş	Taş, mermer
	7	Dimçayı	Antalya	Eğimli	Düz	Basamaksız	Taş	Taş
	8	Oluk	Antalya	Düz	Düz	Basamaksız	Kaya	Taş
	9	Gülpınar	Çanakkale	Eğimli	Düz	Basamaksız	Taş	Taş
	10	Mihli Çayı	Çanakkale	Eğimli	Düz	Basamaksız	Kaya	Taş
	11	Kemerdere	Bartın	Düz	Düz	Basamaksız	Kaya	Taş
	12	SeptimiusSeverus	Gaziantep	Eğimli	Düz	Basamaksız	Taş	Taş
	13	Silike Taşköprü*	İçel	Eğimli	Düz	Basamaksız	Taş	Taş
Doğu Roma	1	Sangarios	Sakarya	Düz	Düz	Basamaksız	Taş	Taş, tuğla
	2	Karamağara*	Elazığ	Eğimli	Düz	Basamaksız	Kaya	Taş
	3	Çobançeşme	İstanbul	Eğimli	Düz	Basamaksız	0	Taş
	4	Bac	İçel	Düz	Kırıklı	Basamaksız	Taş	Taş
	5	Leylekli	Tokat	Eğimli	Düz	Basamaksız	Kaya	Taş
	6	Kuruköprü	İznik	Eğimli	Kırıklı	Basamaksız	Taş	Taş,
	7	İnikli	İznik	Eğimli	Düz	Basamaksız	Taş	Taş, tuğla
Selçuklu	1	Halilviran *	Diyarbakır	Eğimli	Düz	Basamaksız	0	Taş
	2	Hasankeyf	Batman	Eğimli	Kırıklı	Basamaksız	Taş	Taş ,tuğla
	3	Haburman*	Diyarbakır	Eğimli	Kırıklı	Basamaksız	0	Taş, tuğla
	4	Malabadi*	Diyarbakır	Eğimli	Kırıklı	Basamaklı	Kaya	Taş, tuğla
	5	Dicle Ongözlü*	Diyarbakır	Düz	Düz	Basamaksız	Taş	Taş ,tuğla
	6	Aspendos*	Antalya	Karışık	Kırıklı	Basamaksız	Taş	Taş
	7	Eğlence	Siirt	Düz	Düz	Basamaksız	0	Taş, tuğla
	8	Çobandede*	Erzurum	Karışık	Eğrisel	Basamaksız	A. Izgara	Taş
	9	Akköprü*	Ankara	Eğimli	Düz	Basamaksız	A. Izgara.	Taş
	10	Çeşnigir	Kırkkale	Eğimli	Eğrisel	Basamaksız	Kaya	Taş
	11	Altıgöz*	Afyonkarahisar	Düz	Düz	Basamaksız	0	Taş
	12	Hıdırlık*	Tokat	Eğimli	Düz	Basamaksız	0	Taş
	13	Tekgöz *	Kayseri	Eğimli	Kırıklı	Basamaksız	0	Taş
	14	Kesikköprü*	Sivas	Karışık	Kırıklı	Basamaksız	A. kazık	Taş
	15	Boğaz*	Sivas	Düz	Eğrisel	Basamaksız	0	Taş
	16	Bıçakçı *	Karaman	Eğimli	Düz	Basamaksız	0	Taş
	17	Ala (Görmeli)*	Karaman	Düz	Düz	Basamaksız	Kaya	Taş
	18	Çanlı *	Uşak	Eğimli	Düz	Basamaksız	Kaya	Taş
	19	Develioğlu	Kırkkale	Eğimli	Eğrisel	Basamaksız	Taş	Taş
	20	Kurt	Samsun	Düz	Düz	Basamaksız	Kaya	Taş, tuğla
	21	İkizdere	Aydın	Eğimli	Düz	Basamaksız	A. Izgara	Taş, Tuğla M.
	22	Şeyh Hoşal	Batman	Eğimli	Düz	Basamaksız	Kaya	Taş
	23	Bayındır	Bitlis	Eğimli	Kırıklı	Basamaklı	Kaya	Taş
Osmanlı	1	Koyun*	İzmir	Eğimli	Düz	Basamaksız	0	Taş
	2	Bostancı	İstanbul	Düz	Düz	Basamaksız	0	Taş
	3	Abdal*	Bursa	Eğimli	Düz	Basamaksız	0	Taş
	4	Koyunbaba*	Çorum	Eğimli	Düz	Basamaksız	A. kazık	Taş
	5	Büyükçekmece*	İstanbul	Eğimli	Düz	Basamaksız	A. kazık	Taş
	6	Meriç*	Edirne	Eğimli	Düz	Basamaksız	A. kazık	Taş
	7	Tunca *	Edirne	Eğimli	Düz	Basamaksız	A. kazık	Taş
	8	Hoşap *	Van	Eğimli	Düz	Basamaksız	0	Taş
	9	Taşköprü	Kars	Eğimli	Düz	Basamaksız	0	Taş
	10	Babaeski *	Kırklareli	Eğimli	Düz	Basamaksız	0	Taş
	11	Ormanardı	Siirt	Eğimli	Düz	Basamaklı	Kaya	Taş
	12	Yılan Yusuf*	Konya	Düz	Düz	Basamaksız	0	Taş
	13	Karaz	Erzurum	Eğimli	Düz	Basamaksız	A. kazık	Taş
	14	Valide Sultan	Bursa	Eğimli	Düz	Basamaksız	0	Taş
	15	Berta	Artvin	Düz	Düz	Basamaksız	A. Izgara	Taş
	16	Dörtulular II	Siirt	Eğimli	Eğrisel	Basamaksız	0	Taş
	17	Kelekom	Van	Eğimli	Düz	Basamaksız	A. Izgara.	Taş
	18	Nilüfer Hatun	Bursa	Eğimli	Kırıklı	Basamaksız	0	Taş, Tuğla
	19	Aydoğan Köyü	Siirt	Eğimli	Kırıklı	Basamaksız	Taş	Taş
	20	Haramidere	İstanbul	Eğimli	Düz	Basamaksız	0	Taş

*Kitabesi olan köprüler 0 Temel sistemi bilinmeyen köprüler

Çizelge 4.43. Dönemlerine göre köprülerin döşeme eğimi ve plan tipi analizi

Yapım Dönemi	İncelenen Köprü Sayısı	Döşeme Eğimi			Plan Tipi		
		Eğimli	Düz	Karışık	Düz	Kırıklı	Eğrisel
Roma	13	10	3	-	11	2	-
Doğu Roma	7	5	2	-	5	2	-
Selçuklu	23	14	6	3	12	7	4
Osmanlı	20	17	3	-	17	2	1
Toplam	63	46	13	3	45	13	5

Çizelge 4.44. Dönemlerine göre köprülerin temel sistemi ve yapım malzemesi

Yapım Dönemi	İncelenen Köprü Sayısı	Temel Sistemi					Yapım Malzemesi			
		Taş Temel	Kaya	Ahşap Izgara	Ahşap Kazık	Bilinmiyor	Taş	Tuğla	Taş Tuğla	Taş Mermer
Roma	13	8	5	-	-	-	12	-	-	1
Doğu Roma	7	4	2	-	-	1	5	-	2	-
Selçuklu	23	4	7	3	1	8	16	-	6	1
Osmanlı	20	1	1	2	5	11	19	-	1	-
Toplam	63	17	15	6	4	22	52	-	10	1

İncelenen köprüler içinde döşeme eğimi ve plan tipi analiz edildiğinde döşemenin eğiminin; arazinin topografik durumuna ve dere yatağına göre şekillendiği görülmüştür. Roma, Doğu Roma, Selçuklu, Osmanlı Dönemi köprülerinin genellikle eğimli döşemeye sahip olduğu, plan tipinin de düz olduğu görülmüştür. Ancak geniş vadi ve ovaların üzerinde düz plan tipi ve döşemesi eğimli olmadan inşa edilmiş olan köprülerde bulunmaktadır. Çanakkale İlinde bulunan Roma Dönemi Eseri olan Gülpınar Köprüsü, Antalya İlinde bulunan Alakır Köprüsü, Sakarya İlinde bulunan Doğu Roma Dönemi Eseri Sangarios Köprüsü'nün plan tipinin düz olduğu görülmüştür. İncelenen 63 adet köprünün 46 adetinin döşemesinin eğimli, 45 adetinin ise plan tipinin düz olduğu anlaşılmıştır. Roma ve Doğu Roma Dönemi Köprülerinde genellikle eğrisel plan tipi görülmemektedir. Bununla birlikte, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Köprülerinin düz ve kırıklı plan tipinin yanı sıra eğrisel plan tipine de sahip olduğu anlaşılmıştır.

KGM envanterinde kayıtlı 2184 adet köprüden 1939 adetinin taş, 40 adetinin ahşap, 34 adetinin demir, 45 adetinin ise betonarme malzeme ile inşa edilmiş olduğu tespit edilmiştir. Tez çalışması kapsamında ise incelenen 60 adet köprüden 49 adetinde taş, 10 adetinde ise taş ve tuğla almaşık ve 1 adetinde ise taş ile mermerin birlikte kullanıldığı belirlenmiştir. Köprüler temel sistemlerine göre incelendiğinde; taş temel, kayalık zemin, ahşap kazık ve

ızgara üzerine inşa edildiği anlaşılmıştır. Köprülerde temel seviyesinin dolgu altında kalmış olması nedeni ile temellerin yapısı birçok köprüde görsel olarak tespit edilememiştir. Ancak yapılan sondaj çalışmalarında alınan karot numunelerinden ahşap malzemenin genellikle Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Köprülerinin temellerinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak köprülerde genellikle diğer temel tiplerine göre daha kolay inşa edilmesi ve taşıyıcı sistemin sağlamlığı açısından da en uygun yöntem olan kaya zemin üzerine ayak ve kemer inşa edilmesi yönteminin tercih edildiği görülmüştür.

4.1.5. Köprü tipolojisine ilişkin değerlendirme

Köprü mimari elemanlarına yönelik yapılan inceleme sonucunda; kitabe, kemer formu, kemer üzengi hattı ilişkisi, döşeme tipi, yapı malzemesi, temel sistemi, uzunluk, genişlik, plan tipi, korkuluk, korniş ve süsleme elemanları hakkında detaylı bilgi edinilmiştir. Edinilen bilgiler ışığında köprülerin inşa edildiği dönemlere göre; özellikleri sınıflandırılmıştır. Ancak, köprülerin dönem özellikleri olduğu gibi, inşa edildikleri bölgenin topografik durumu, dere yatağının şekli, akarsuyun debisi gibi faktörlere de bağlı özellikleri olduğu görülmüştür. Özellikle köprülerin biçimsel özellikleri arasında yer alan köprülerin uzunluğu, genişliği, kemer sayısı gibi değerler topografya, dere yatağı doğrultusunda şekil almıştır. Bu nedenle; köprülerin uzunluğu dönemsel bir özellik olmamakla birlikte köprülerin genişliği dönemsel bir özellik olarak kabul edilebilecektir. Kemer sayısı da köprü uzunluğu ile dolayısıyla dere yatağının genişliği ile ilgili bir durum olduğu için kemer sayısına göre dönemleme yapılamamaktadır.

Roma Dönemi yolları; yaklaşık olarak 6,5 m. ile 10 m. arasında değişen genişliklerde tasarlanmış olmasına rağmen topografyanın elverişli olmadığı durumlarda daha dar olarak inşa edilmiştir. Roma Dönemi Köprüleri; Roma Yollarının devamı niteliğinde olup, genişlikleri; yolların genişliklerine ve arazinin durumuna uygun olarak 3,5 - 10 m. arasında değişmektedir (French, 1997). Çalışma kapsamında incelenen Roma ve Doğu Roma Dönemi Köprülerinde genişlikler genellikle 3,5-6,5 m. arasında değişmekle birlikte, daha geniş olan köprüler de bulunmaktadır.

Ayrıca, Antalya'da bulunan Selçuklu Dönemi eseri Aspendos Köprüsü'nün Roma Döneminden günümüze ulaşan bir kemerinin genişliği de 3,5 m. olarak ölçülmüştür. Ankara İlinde bulunan Develioğlu Köprüsü'nün de bir bölümünün genişliği 3,5 m. iken bir bölümünün ise 4,5 m. olduğu görülmüştür. Diyarbakır İlinde bulunan Dicle Köprüsü'nün bir bölümü 10 m. bir bölümü de 6 m. genişliğindedir. Dicle Köprüsü'nün restitüsyon verileri incelendiğinde, köprünün 10 m. genişliğindeki bölümünün Selçuklu Dönemi'nden önce inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu değişen genişlik değerleri; köprülerin Roma ve Doğu Roma Dönemi'nde inşa edilmiş ve Selçuklu Dönemi'nde ise kapsamlı bir onarım görmüş olabileceğini göstermektedir. Selçuklu Dönemi köprülerinin bazıları Roma Dönemi Köprü temelleri üzerine, bazıları da yakın bölgede yıkılmış olan Roma Dönemi köprü kalıntıları kullanılarak inşa edilmiştir.

Köprüler kemer formuna göre incelendiğinde ise genellikle tek merkezli dairesel, iki merkezli basık sivri kemer kullanılarak inşa edildiği görülmüştür. Ayrıca tek merkezli dairesel kemerlerde genellikle Roma ve Doğu Roma Dönemi Köprülerinde, iki merkezli basık sivri kemerin ise Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Köprülerinde kullanıldığı görülmüştür. Köprülerde selyaranların teknik gereklilikler nedeni ile köprülerin çoğunda inşa edildiği ancak selyaran formu açısından dönemlere göre farklılıklar oluştuğu görülmüştür. Ancak genellikle selyaranın burun bölümünde üçgen form, topuk bölümünde ise dairesel form kullanılmıştır. Hafifletme amaçlı yapılan boşluklar için de tam olarak dönemleme yapılamamaktadır. Ancak Karamanoğulları Beyliği Dönemi'nde inşa edilen köprülerin çoğunluğunda daire şeklinde boşaltma gözleri bulunmaktadır. Türkiye'de bulunan Roma Dönemi Köprülerinde genellikle boşaltma gözleri bulunmamasına rağmen boşaltma gözü inşa edilen örneklerde görülmektedir.

Taş kemer köprülerin yapısal ve biçimsel özellikleri incelendiğinde; bazı köprü mimari elemanlarının farklı konum, boyut ve şekillerde tasarlandığı anlaşılmıştır. Türkiye'de bulunan köprülerde tespit edilen bu farklılıkların köprülerin ilk inşa edildiği dönem ile eklentilerin yapıldığı daha sonraki dönemlere ve inşa edildiği konum ile coğrafi bölgelere göre de oluştuğu belirlenmiştir. Çizelge 4.44 de gösterildiği şekilde köprülerin kitabe, kemer, hafifletme boşlukları, selyaran, plan tipi, temel sistemi, yapı malzemesi, döşeme ve süsleme öğelerine göre farklı şekillerde inşa edildiği görülmüştür.

Çizelge 4.45. Taş kemer köprü tipolojisi

TAŞ KEMER KÖPRÜLERİN TİPOLOJİ VERİLERİ	
<i>Kitabenin konumuna göre</i>	Tempan duvar
	Baba taşı
	Kitabelik
	Kitabe köşkü
<i>Kemer formuna göre</i>	<i>Kemer sayısı</i>
	1
	2-10
	10 üstü
	<i>Arşivolt ve birleşik kemerinin olup olmaması</i>
	Var
	Yok
	<i>Merkez sayısı</i>
	Tek merkezli
	İki merkezli
	3-4-5 merkezli
	<i>Merkezlerin üzengi hattındaki konumu</i>
Üzengi hattı üstünde	
Üzengi hattı altında	
Üzengi hattı aşağı kaydırılmış (yükseltilmiş)	
Üzengi hattı yukarı kaydırılmış (segment)	
Teğet	
<i>Süsleme öğelerinin olup olmamasına göre</i>	Var/yok
<i>Hafifletme boşluklarının tipine göre</i>	Odacık
	Boşaltma gözü
	Kullanılmayan boşluk
<i>Temel sistemine göre</i>	Taş
	Kaya
	Ahşap ızgara
	Ahşap kazık
<i>Yapı malzemesine göre</i>	Taş
	Ahşap
	Tuğla
	Mermer
<i>Plan tipine göre</i>	Düz
	Kırıklı
	Eğrisel
<i>Selyaran kesit tipine göre</i>	Üçgen
	Dairesel
	Dörtgen
	Payanda
	Belli bir tipe uymayan
<i>Döşeme eğimine göre</i>	Düz
	Eğimli
	Karışık

4.2. Köprülerin Özgünlük Analizi

19. yy. başlarına kadar Türkiye’de koruma bilincinin gelişmemiş olması, tarihsel süreç içinde kültürlerin değişmesi ile birlikte bakış açılarının da farklılaşması tarihi eserlerin günümüze korunarak ulaşabilmesine engel olmuştur. Dini yapılar ile köprüler gibi işlevsel özellikleri bakımından sürekli onarım gören eserler hariç diğer yapılar; savaşlar, doğal felaketler, kullanım dışı kalma gibi nedenlerden dolayı tahrip olmuşlar ve zaman içinde onarılmadıkları için de tamamen yok olmuşlardır. Ayrıca Osmanlı Dönemi’nde bazı eserlerin yurt dışına çıkartılmasına Osmanlı padişahları ve yöneticileri tarafından da izin verildiği bilinmektedir. Bunun dışında günümüzde birçok kültür varlığı da defnediciler tarafından tahrip edilmiştir.

Tarihi köprülerin; genellikle işlevleri gereği kullanılmalarından dolayı (savaş vb. durumlar hariç) kasten yıkılmadığı, ayrıca bakım ve onarımı yapılarak günümüze kadar ulaşabilmiş oldukları görülmüştür. Ancak, özgün niteliklerini tamamen koruyarak günümüze ulaşan köprülerin de oldukça az sayıda olduğu anlaşılmıştır. Roma Dönemi köprülerinden bazıları diğer dönemlerde de kullanılmış, bazıları ise eski önemini kaybetmiş ve bakımsızlıktan yok olmuş veya özgünlüğünü tamamen yitirmiştir. Yine bazı Roma Dönemi yol güzergahları; Selçuklu ve Osmanlı Dönemi’nde de kullanılmıştır. Türkiye’de ulaşım; 19. yy. da teknolojinin gelişmesi ile birlikte yeni oluşturulan deniz, hava ve demir yolları ile de yapılmaya başlanmış ve eski karayolu güzergahları önemini yitirmiştir.

Eski yol güzergahları üzerinde kalan köprülerden bazıları kendi haline bırakılmış, bakım ve onarımları yapılmamıştır. Tez kapsamında; günümüze ulaşabilmiş olan Roma, Doğu Roma, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi taş köprülerinden bazıları incelenerek, elde edilebilen bilgiler ışığında, dönem özelliklerine göre tipoloji oluşturulmuştur. Köprülerde dönemlere göre farklılıklar bulunmakla birlikte, eserin bulunduğu coğrafyaya ve bölgede yaşayan kültürlerle göre de köprü tipolojisinde değişiklikler olduğu belirlenmiştir.

Tez kapsamında bir kültür varlığının yerinde incelenmesi, kültür varlığı ile ilgili arşiv belgeleri, yazılı çizili kaynakların araştırılması ve sonucunda elde edilen bütün bilgiler ışığında, özgünlük tanımından ve özgünlüğün tarihsel süreç içerisindeki gelişiminden yola çıkılarak, yer ve zaman değişkenlerine bağlı, kültür değişkeni içerisinde, koruma başarısının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Özgünlük Analiz Yönteminin oluşturulabilmesi için öncelikle bir eserin özgünlüğünü belirleyen kriterler belirlenmiş ve bu kriterler doğrultusunda tespit edilen veriler özgünlük analiz tablosuna aktarılmıştır. UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi'nin Yürütülmesi İçin Uygulama Rehberi'nde tarihi yapıların özgünlüğünün genel özellikler, çevre özellikleri, taşıyıcı sistem ve malzeme, işlev, somut olmayan kültürel miras, ruh ve duygu, genel biçim (plan, cephe ve yapı elemanları), risk oluşturan iç ve dış faktörler gibi ölçütlerden faydalanılarak, incelenmesi gerektiği belirtilmiştir (UNESCO, 2016). Ancak tez çalışması kapsamında oluşturulan *Özgünlük Analiz Yönteminde*; bir yapının ne derece özgün olarak günümüze ulaşabildiğini tespit edebilmek için, eserin *çevre ve ortam, genel biçim, işlev, taşıyıcı sistem, yapı malzemesi* gibi özellikleri göz önüne alınarak, özgünlüğü etkileyen değişimler ve değişimlerin boyutları incelenmiş ve analiz edilmiştir. Özgünlük Analizi çalışmasında eserin mevcut durumu ile restitüsyon verileri karşılaştırılarak, değişime neden olan etkiler incelenmiş ve özgünlük durumunun derecesine yönelik değerlendirme yapılmıştır.

Tez kapsamında; Roma, Doğu Roma, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi eseri köprüler arasından seçilmiş birer örnek üzerinde; elde edilen bilgiler ve belirlenmiş olan kriterler doğrultusunda özgünlük analizi yapılmıştır. Köprüler ile ilgili özgünlük analizinin yapılabilmesi amacıyla öncelikle literatür taraması yapılmış ve yapının mevcut durumu analiz edilmiştir. Elde edilen bilgiler ışığında; çizelge 4.45'de belirtilen literatür çalışmasının tamamlanması ile seçilen köprülerde ne ölçüde değişim yaşandığı ve özgün durumunun ne olabileceği hakkında veri oluşturulmuştur. Köprüler hakkında kaynaklar incelenerek, arazi ve arşiv araştırmaları kapsamında eserlerin rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri, sondaj, kazı sonuçları, malzeme deneyleri, teknik raporlarından faydalanılmış, köprünün çevresi ile birlikte tarihsel gelişimi, somut ve soyut kültürel mirasın ilişkisi ile korunmuşluk durumu da detaylı olarak incelenmiştir.

Çizelge 4.46. Köprüler hakkında literatür çalışması

KÖPRÜLER HAKKINDA LİTERATÜR ÇALIŞMASI	
Çalışma Kapsamı	Seçilen köprünün inşa edildiği dönemin ekonomik, sosyal ve kültürel, sanatsal gelişiminin incelenmesi
	Seçilen köprünün tasarımında etkili olan mimari üslubun araştırılması
	Seçilen köprünün inşa edildiği dönemdeki köprülerle karşılaştırılması
	Seçilen köprünün inşa edildiği bölge içindeki tüm dönemlere ait köprülerle karşılaştırılması
	Seçilen köprünün tarihsel süreç içerisinde değişiminin araştırılması

Çalışma kapsamında; kaynak, arşiv araştırmaları ve arazi çalışmaları sonucu ulaşılabilen bütün bilgiler ışığında ve özgünlük tanımından yola çıkılarak, yer ve ortam, yapım sistemi ve malzeme, biçim, işlev gibi değişkenlere bağlı olarak köprülerin özgünlük durumu analiz edilmiştir. Bunun için öncelikle, vakfiye kayıtları, salnameler, fermanlar, beratlar ve görsel malzemeler, eski fotoğraflar, minyatürler, gravürler, eskizler, seyahatnameler, haritalar, makaleler, kitaplar, eski dergiler, gazeteler, resimler, güncel dergiler, projeler, raporlar gibi otantik ve güncel belgeler araştırılmıştır. Ayrıca seçilen köprüler yerinde incelenerek, köprü hakkında mevcut durumuna yönelik bilgi toplanmıştır. Literatür taraması sonucu ulaşılan bilgiler; 1.derece güvenilir, 2.derece güvenilir ve 3. derece güvenilir bilgiler olarak sınıflandırılmıştır.

Tez çalışması kapsamında; literatür araştırmasının yanı sıra köprülerin üzerinde bulunan *kitabeler* birinci derece önemli bilgi veren kaynak olarak kabul edilmiştir. Köprünün kitabesinin olmaması durumunda, öncelikle 1. derece güvenilirliğe sahip yazılı otantik belgelerden vakfiye kayıtları, şerhiye sicilleri, ferman ve beratlar, eski yazılı belgeler incelenmiştir. Ancak, köprünün özgün durumuna ait kendi yapı elemanlarından, otantik ve güncel kaynaklardan elde edilen bilgilerin eksikliği ve güvenilirliğinin düşük olması (2. ve 3. derece güvenilirlik) durumunda; özgünlük analizinin hatasız ve doğru bir şekilde yapılabilmesi için köprü mimarisine ilişkin tipolojik verilerden de yararlanılması gerekmektedir.

Örneğin; Roma Dönemi Köprüsü'nün özgünlük analizinde köprünün kemerlerinden birisinin iki merkezli basık sivri, diğerlerinin ise tek merkezli dairesel olması durumunda; farklı olan kemerlerin özgünlüğüne yönelik köprünün kendisinden, otantik ve güncel kaynaklardan yeterli bilgi elde edilememişse, köprü mimarisine ait tipoloji verilerinden faydalanılması gerekmektedir. Yapılan tipoloji çalışması ve literatür taraması sonucunda; Roma ve Doğu Roma Dönemi Köprülerinde genellikle tek merkezli dairesel kemer formunun kullanıldığı belirlenmiştir. Örnek olarak ele alınan köprünün bir kemerinin diğerlerinden farklı olarak basık sivri formda olması köprünün Selçuklu veya Osmanlı Dönemi'nde onarım geçirdiğini göstermiştir. Özgünlük Ölçütü Analizi kapsamında; köprünün kemer formuna ait değişimin orta ölçekte olduğu ve değişimin köprünün özgünlük durumunu olumsuz etkilediği belirlenmiştir.

Tezin alan çalışması kapsamında özgünlük analizi yapılmak üzere dört adet köprü örnek olarak seçilmiştir. Özgünlük analizi yapılacak olan köprülerin seçiminde öncelikle taş kemer köprü olması, ikinci olarak ise Anadolu topraklarında hüküm sürmüş olan Roma, Doğu Roma, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi eserlerinden bir örnek olması, ayrıca UNESCO Dünya Miras Listesinde veya Geçici Listesinde yer almış olması göz önüne alınmıştır. UNESCO Dünya Miras Listesine Türkiye'den henüz bir köprü seçilmemiş olmasına rağmen, Geçici Listede 3 adet köprü yer almaktadır. Bunlardan birisi Doğu Roma Dönemi eseri Sakarya İlindeki Sangarios Köprüsü (Justinianus, Beşköprü), diğerleri ise Selçuklu Dönemi eseri Diyarbakır İlindeki Malabadi Köprüsü ile Edirne İlindeki Osmanlı Dönemi eseri olan Uzunköprü'dür. Tez çalışması kapsamında bu 3 köprü örnek olarak ele alınmıştır. Sangarios (Justinianus) Köprüsü; 2018 yılında, Malabadi Köprüsü; 2016 yılında, Uzunköprü ise 2015 yılında UNESCO Dünya Miras Geçici Listesine alınmıştır.

Ayrıca Türkiye'deki Roma Dönemi eseri köprülerden UNESCO Dünya Miras Geçici Listesine alınmış olan örnek henüz bulunmadığı için tez çalışması kapsamında Roma Döneminin özelliklerini yansıtan ve dönemin önemli eserleri içinde yer alan Alakır Köprüsü seçilmiştir. Seçilen köprülerde; UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi'nin Yürütülmesi İçin Uygulama Rehberi'nde de yer alan *üstün evrensel değer özelliğe sahip olma kriterlerinden birisi olarak tanımlanan özgünlük ölçütünün* değerlendirilebilmesi için köprülerin;

- *Biçimsel özellikleri (Plan, cephe ve elemanlar)*
- *Taşıyıcı sistem ve yapım malzemesi*
- *İşlev değişikliği*
- *Bulunduğu yer ve ortam gibi özellikleri incelenmiştir.*

Bu kriterlere göre; özgünlüğün bozulmasına neden olan değişimlerin köprüye olan etkisi tespit edilirken, iç ve dış kaynaklı faktörler, ruh ve duygu, somut olmayan kültürel miras ile olan ilişkisi de göz önüne alınmıştır. Özgünlüğün bozulmasına neden olan değişimin şiddeti; büyük ölçekli, orta ölçekli, az, çok az değişim ile değişim yok ve bilinmiyor şeklinde sınıflandırılmıştır (Çizelge 4.46.). Sınıflandırmanın tam olarak neyi ifade ettiği, eserin dönem özelliklerini koruyup korumadığı ile dönem özelliklerini ne derece koruduğuna yönelik oluşturulan ifadeler çizelge 3.5. de anlatılmıştır. Köprünün özgünlüğünü bozan değişimlerin etkisi belirlenirken, köprünün mevcut durumunun; inşa edildiği dönemin özelliklerini yansıtmayı yansıtmadığı, daha sonraki dönemlere ait eklentilerin ise nitelikli veya niteliksiz olup olmadığı ile dönem eklentilerinin köprünün özgün olan bölümlerine oranı dikkate alınmıştır.

Çizelge 4.47. Köprülerde özgünlüğü bozan değişimlerin ölçek ve şiddeti

KÖPRÜLERİN ÖZGÜNLÜĞÜNÜ BOZAN DEĞİŞİMLERİN ÖLÇEK VE ŞİDDETİ							
Özgünlük Kriterleri		Köprüler üzerindeki Değişimin Ölçek ve Şiddeti (puan)					
		Büyük ölçekli değişim	Orta ölçekli değişim	Az değişim	Çok az değişim	Değişim yok	Bilinmiyor
1	<i>Köprünün Biçimsel Analizi (Genel, plan, cephe ve elemanlar)</i>	10	30	50	70	90	-
2	<i>Köprünün Taşıyıcı Sistem ve Malzemesine Yönelik Analiz</i>						
3	<i>Köprünün İşlev Analizi</i>						
4	<i>Köprünün Yeri ve Bulunduğu Ortama Ait Analiz</i>						

Bir kültür varlığının özgünlüğünü bozan etkilerin veya değişimlerin; ICOMOS *Kültür Mirası Etki Değerlendirme Raporu*'nda belirtildiği şekilde olumsuz veya yararlı olabilme ihtimali göz önüne alınarak, tez çalışmasında 6 kademeli bir derecelendirme ve puanlama

sistemi oluşturulmuştur. Bu doğrultuda tez kapsamında; köprülerin özgünlüğünü bozan *değişimin etkisi* incelenerek, etki *olumlu* ise çok yararlı, orta derecede yararlı, az yararlı, *değişimin etkisi olumsuz* ise olumsuzluğu az, olumsuzluğu orta düzeyde, olumsuzluğu çok şeklinde değerlendirme (Çizelge 3.6.) yapılmıştır. Ayrıca değişimin etkisi olumlu veya olumsuz olarak nitelendirilemiyorsa nötr şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır. Köprülerin inşa edildiği dönemden günümüze kadar geçirdiği değişimlerin olumlu ve olumsuz olması durumu; etkilerin geçici veya kalıcı olmaları, geri dönüştürülebilir veya dönüştürülemez olması dikkate alınarak belirlenmiştir.

Bu değerlendirmeler sonucunda bütünleşik bir puanlama sistemi oluşturulmuştur. Köprülerin özgünlük analizi kapsamında *biçim, taşıyıcı sistem, yapı malzemesi, işlev, yer ve ortam* gibi kriterler üzerinde yapılan değerlendirmeler sonucu varılan sözel yargılar matematiksel ifadelerle çevrilmiştir. Belirlenen matematiksel ifade ile köprünün ne derecede özgün olarak günümüze ulaşabildiği hakkında yorum yapılabilmiş ve ayrıca köprünün özgünlük değeri belirlenmiştir. Örneğin; bir köprünün işlevine yönelik özgünlük analizinde; geçmişte sadece yaya ve atlılar geçmekte iken, günümüzde araç trafiğine de açık olması durumunda işlevsel değişiminin az olduğu öngörülmüştür. Köprünün kendi ağırlığı dışında, ağır taşıt trafiğinin de yaratmış olduğu yük nedeni ile genel olarak köprülerin taşıyıcı sisteminde hasar meydana geldiği ve bu durumun köprü stabilitesini orta düzeyde olumsuz etkilediği kabul edilmiştir.

Özgünlük Analizinde; eseri etkileyen değişimin boyutu ve değişimin özgünlüğe olan etkisi için 90 ile 10 arasında değişen bir puanlama sistemi oluşturulmuştur. *Her bir analiz (biçim, taşıyıcı sistem ve yapı malzemesi, işlev, yer ve ortam) sonucunda belirlenen puan; 100 puana ne kadar yakınsa köprünün o analiz kriteri için özgünlüğünün azaldığı, 0 puana ne kadar yakın ise köprünün o analiz kriteri için özgünlüğünün korunmuş olduğu yönünde saptama yapılmıştır.* Köprüyü etkileyen değişimin boyutu ve değişimin özgünlüğe olan etkisi değerlendirilirken, özgünlük durumunu eşit olarak etkilediği kabulü ile verilen puanların aritmetik ortalaması alınmıştır.

Özgünlük Analizinde; bulanık mantık yönteminden yararlanılarak, sözel veriler matematiksel verilere dönüştürülmüştür. Şen'e göre, *Bulanık Mantık Yöntemi;* kesin karar verilemeyen durumlarda sözel düşüncüyü matematiksel ifadelerle çevirmek ve cevabı kesin bir yargı ifade etmeyen bilgiler karşısında tutarlı ve doğru sonuçlara ulaşabilmeyi

sağlamaktadır. Ayrıca Şen; “matematiksel ifadelerde bir eleman bir kümeye aittir ya da değildir, Ancak bulanık kümelerde ise bir eleman birden fazla kümeye ait olabilmektedir ve bulanık kümelerde kesinlik kavramı bulunmamaktadır. Dünyadaki bazı olayları açıklamak için kesin tanımlamalarda bulunabilmek imkansızdır ve olaylar çoğu kere belirsizlikler ve doğrusal olmama özellikleri taşımaktadır” şeklinde ifadeler ile bulanık mantığın temeli anlatılmıştır (Şen, 2002). Seçilen köprü örneği üzerinde yapılan özgünlük analizi değerlendirmesinde *A Köprüsü özgündür veya özgün değildir* şeklinde sonuca ulaşamayacağı için Bulanık Mantık Teoreminden yola çıkılarak, çizelge 4.47. de gösterildiği şekilde özgünlüğün dereceleri belirlenmiştir.

Çizelge 4.48. Köprülerin özgünlük değeri

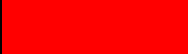

KÖPRÜLERİN ÖZGÜNLÜK DEĞERİNİN BELİRLENMESİ		
Özgünlük değeri	Özgünlük Derecesi	Özgünlük Yüzdesi
1. Çok yüksek	Özgünlüğünü tamamen korumuş	$80 < \dots \leq 90$
2. Yüksek	Özgünlüğünü çok az kaybetmiş	$70 < \dots \leq 80$
3. Orta	Özgünlüğünü kısmen kaybetmiş	$40 < \dots \leq 70$
4. Düşük	Özgünlüğünü orta derecede kaybetmiş	$20 < \dots \leq 40$
5. İhmal edilebilir (çok düşük)	Özgünlüğünü tamamen kaybetmiş	$5 < \dots \leq 20$
6. Bilinmiyor	Özgünlük değeri bilinmiyor	-

Bu doğrultuda, bulanık mantık teoreminden de yararlanılarak, 2011 tarihli ICOMOS *Kültür Mirası Etki Değerlendirme Raporu*'nda belirtilen kriterler çerçevesinde oluşturulmuş olan *genel puanlama* ile eserin özgünlük ölçütü bağlamında kültür varlığı değeri tespit edilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda; özgünlük ölçütü analizi yapılan köprülerin çok yüksek, yüksek, orta, düşük, ihmal edilebilir ve bilinmiyor şeklinde kültür varlığı değeri belirlenmiştir (ICOMOS, 2011). Köprünün özgünlük derecesi puanı; 5-20 arasında olduğunda, özgünlüğünü tamamen yitirmiş, 20-40 arası olduğunda özgünlüğünü orta derecede kaybetmiş, 40-70 arasında olduğunda özgünlüğünü kısmen kaybetmiş, 70-80 arasında olduğunda özgünlüğünü çok az kaybetmiş, 80-90 arasında ise özgünlüğünü tamamen korumuş olduğu kabul edilmiştir. Bu değerlendirme kapsamında eşik değer 70

olarak kabul edilmiş olup, özgünlük derecesi bu eşik değerinin altında olan eserler için özgünlüğünü belli oranlarda kaybettiği, eşik değerinin üstünde olanlar için ise özgünlüğünü belli oranlarda koruduğu yorumu yapılmıştır.

Kesin mantık yöntemi ile köprünün özgünlük durumunun değerlendirilmesinde özgün değil ve özgündür şeklinde kesin yargı oluşturulabilmektedir. Ancak tez çalışması kapsamında “Tarihi Köprülerin Korunmasında Özgünlük Ölçütünün Değerlendirilmesi” başlığı altında ele alınan köprülerin özgünlük durumunun değerlendirilmesinde gerekli olan arşiv ve arazi çalışmaları, rölöve ve restitüsyon çalışmaları ile yapıyı tanımlamaya yönelik her türlü bilimsel çalışmanın günümüz teknolojisi, bakış açısı, algı ve kültür kapsamında yapılmış olması ve gelecekteki teknoloji, bakış açısı, algı ve kültür birikimi ile daha fazla ve kesin bilgilere ulaşılacağı düşünülmüş olup, kesin mantık yöntemi yerine bulanık mantık yöntemi ile konuya yaklaşımın doğru olduğu kabul edilmiştir. Bu nedenle; çalışma kapsamında kesinlik bildiren yüzde 0 ve yüzde 100 değerleri kullanılmamış olup, günümüz zaman dilimi ve koşullarında, elde edilen veriler ve oluşturulan özgünlük analizi doğrultusunda özgünlüğü tamamen korunmuş olarak belirlenen köprülerin özgünlük yüzdesi 80-90 arasında alınmıştır. Aynı şekilde tez çalışması kapsamında özgünlüğünü tamamen kaybetmiş olarak belirlenen köprüler için de özgünlük yüzdesi 5-20 arasında alınmıştır.

Çizelge 4.49. Köprülerin özgünlük değeri ve renk skalası

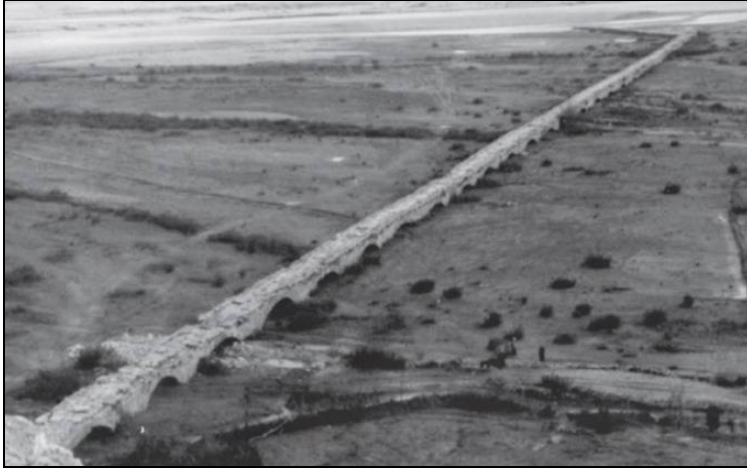
KÖPRÜLERİN ÖZGÜNLÜK DEĞERİ					
Özgünlük Derecesi (yüzde)	80 <.....≤ 90	70 <.....≤ 80	40 <.....≤ 70	20 <.....≤ 40	5 <.....≤ 20
Bulanık Değeri	0,8 <.....≤ 0,9	0,7 <.....≤ 0,8	0,4 <.....≤ 0,7	0,2 <.....≤ 0,4	0,05 <.....≤ 0,2
Özgünlük Değeri	Çok yüksek	Yüksek	Orta	Düşük	Çok Düşük
Renk Skalası					

Kesin Mantık yönteminde belirlenen yargılar 0 veya 1 değerini alırken, Bulanık Mantık yönteminde belirlenen yargılar 0 -1 arasında değerler almaktadır. Bu nedenle; özgünlük derecesi yüzde olarak belirlenen köprülerin çizelge 4.48. de belirtildiği şekilde Bulanık Mantık Yöntemine göre 0 -1 arasında değerlendirmesi yapılmıştır.

4.2.1. Alakır Köprüsü

Genel özellikler

Alakır Köprüsü; Antalya'nın Finike ilçesinde Alakır Nehri'nin eski yatağı üzerinde M.S. 2-3. yy. da Roma Döneminde inşa edilmiştir. Limyra Antik Kenti'ne 3 km. kadar uzaklıktaki köprü; Limyra ile Kumluca arasındaki Roma Yol güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Köprü; ilk olarak Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 25.07.1981 tarih ve A-3074 sayılı kararı ile daha sonra ise Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün 03.11.1997 tarih ve 3548 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün 20.10.2010 tarih ve 4537 sayılı kararı ile de koruma alanı belirlenmiştir. Çeşitli dönemlerde onarılan köprünün kesin onarım tarihleri bilinmemektedir.

Resim 4.101. Alakır Köprüsü-1962 (Saraçoğlu, 1989:153)

Yararlanılan kaynaklar

Karayolları Genel Müdürlüğü, Tarihi Köprüler Şubesi Arşivinde bulunan eski fotoğraflar, raporlar, projeler, kitaplar, onarım belgeleri gibi güncel kaynaklar, çizili otantik belgeler ile KGM tarafından 2013 yılında hazırlanan restorasyon projeleri, sondaj ve malzeme analizleri ile yapının kendisinden gelen bilgilerden yararlanılmıştır. Ayrıca O'Connor'ın "Roman Bridges" adlı kitabı ile Limyra kazı ekibi üyesi olan W.Wurster ile J.Ganzert tarafından yapılan çalışmalardan da faydalanılmıştır.

1.Çevre ve ortama ilişkin analiz

Günümüzde köprünün çevresinde toprak dolgunun yükselmesi nedeni ile köprü kemerleri altından su geçmemekte olup, çevresi de portakal bahçeleri ve seralar ile çevrilmiştir. Köprü çevresinin özel mülkiyete dönüşmüş olması, bahçe ve sera alanları ile çevrili olması nedeni ile yaya köprüsü olarak kullanımı da zorlaşmıştır. Köprü sadece çevrede bağ ve bahçesi bulunan kişilerce kullanılmaktadır. Ayrıca dere yatağının köprünün doğusuna doğru kayması ve bahçe sulama amacı ile köprünün bir kemeri içinden su geçmesi için yapılmış olan betonarme kanal da köprüde hasara neden olmaktadır. Ayrıca 1971 yılında köprünün mansap tarafına Alakır Barajı inşa edilmiştir. Köprünün çevresinde yapılan tarımsal faaliyetler de köprünün yapısal durumunu olumsuz yönde etkilemektedir. Köprünün yakın çevre ve ortamındaki değişiklik orta ölçekte ve özgünlüğe olan genel etkisinin de olumsuzluğunun orta düzeyde olduğu belirlenmiştir.

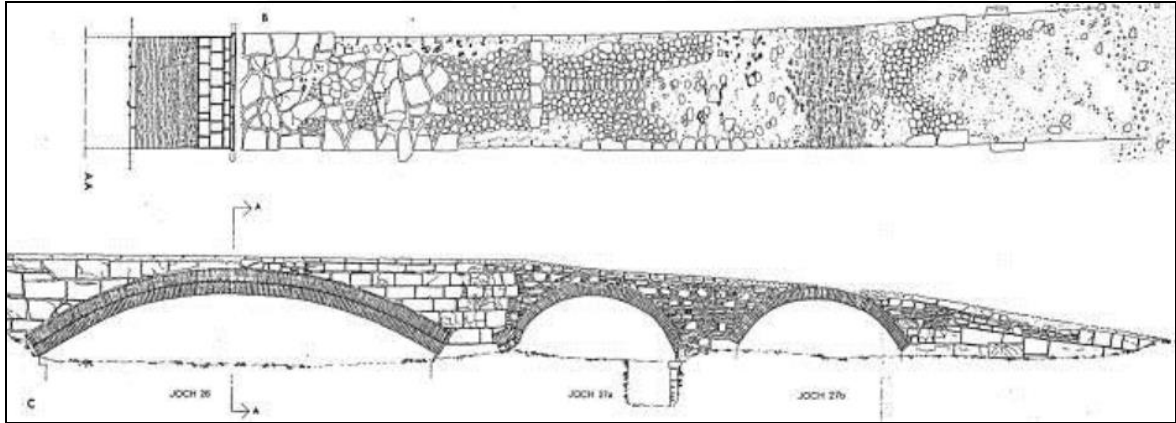
Resim 4.102. Alakır Köprüsü ve çevresi

Resim 4.103. Alakır Köprüsü ve kemer içinden geçen beton kanal

2. Taşıyıcı sistem ve yapı malzemesi analizi

Köprü yığma yapım tekniğinde, taş ve tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Ayaklarda büyük boyutlu taş bloklar, kemerlerde çift sıra tuğla, tempan duvarda ise kaba yonu taş malzeme ve tuğla almaşık olarak kullanılmıştır. Yararlanılan kaynaklarda elde edilen bilgiler çerçevesinde köprüde kullanılan tuğlanın düşük sıcaklıkta pişirildiği, bu nedenle sünek bir sisteme sahip olduğu anlaşılmıştır. Köprünün bulunduğu yere malzeme götürülmesinin güçlüğü, taş malzemenin kolay temin edilememesi gibi faktörlerden dolayı köprünün kemerlerinde taş malzeme yerine tuğla tercih edilmiş olabileceği düşünülmüştür. Ancak çeşitli onarımlarla döşeme ve tempan duvarın bazı bölümleri beton kaplanmış, bazı bölümlerinde ise kaba yonu taş malzeme yerine moloz taş malzeme kullanılmıştır. Bu nedenle Özgünlük Ölçütü Analizi kapsamında; yapı malzemesindeki değişimin etkisi az olarak belirlenmiş olup, değişimin genel etkisinin de olumsuzluğunun az olduğu değerlendirilmiştir.

Resim 4.104. Alakır Köprüsü'nün eski çizimleri (Wurster ve Ganzert, 1978)

3. İşlev analizi

Limyra Antik Kenti'ne ulaşımı sağlamak amacı ile Roma Dönemi yol güzergahı üzerinde inşa edilen köprünün çevresi, günümüzde döşemenin 1,5 - 2 m. kadar aşağısına kadar toprak dolmuştur. Toprak dolgu ve dere yatağının yatak değiştirmesi nedeni ile köprünün kemerleri arasından su geçmemekte olup, sadece bir kemerinin içinde yapılmış beton kanaldan bahçeleri sulamak için su geçmektedir. Günümüzde sadece yakın çevrede bağ ve bahçesi olan kişilerce kullanılan köprü eski önemini yitirmiştir. İşleve yönelik yapılan

analiz kapsamında değişimin etkisinin çok az olduğu, değişimin özgünlüğe olan genel etkisinin de ise olumsuzluğunun az olduğu değerlendirilmiştir.

4. Biçimsel analiz

Kitabe

Köprünün inşa kitabesi bulunmamakla birlikte, her hangi bir onarım kitabesi de eklenmemiştir. Bu nedenle; analiz kapsamında değişimin olmadığı ve değişimin özgünlüğe olan genel etkisinin de nötr (bilinmiyor) olduğu değerlendirilmiştir.

Ölçü

Yararlanılan kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda köprünün 1840 yıllarında 422 m. olduğu, ancak günümüzde 3,5 m. genişliğinde, 351 m. uzunluğunda olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çeşitli dönemlerdeki onarımlar nedeni ile köprünün genişliği de giriş bölümünde değişikliğe uğramıştır. Bu nedenle; köprünün uzunluğunda değişimin etkisi büyük olup, değişimin özgünlüğe olan genel etkisinin de olumsuzluğu çok olarak değerlendirilmiştir. Köprünün genişliğindeki değişimin etkisi de çok az olup, değişimin özgünlüğe olan genel etkisi de olumsuzluğu çok az olarak değerlendirilmiştir.

Kemer yapısı

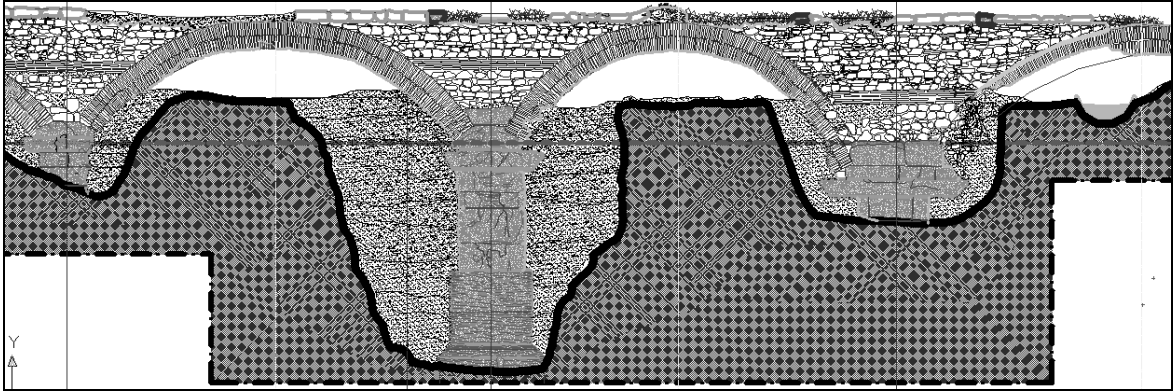
Yararlanılan kaynaklardan ve köprünün kendisinden elde edilen bilgiler doğrultusunda köprünün kemer sayısının geçmişte 25 olmasına rağmen, günümüzde 28 adet olduğu anlaşılmıştır. Arşivoltu (süsleme kemeri) olmayan köprünün kemerleri; tek merkezli dairesel segment formda inşa edilmiştir. Ayrıca kemer birleşik kemer tekniğinde örülmüştür. Giriş bölümünde yer alan bazı kemerler ise tek merkezli dairesel formda örülmüştür. Bu nedenle; ana kemer formunda de çok az değişim izlenmiş olup, genel etkinin de olumsuzluğunun az olduğu değerlendirilmiştir. Diğer küçük kemerlerde ise özellikle köprü bitimindeki kemerlerde değişiklik görülmüştür. Değişimin büyüklüğünün orta ve değişimin özgünlüğe olan etkisinin de orta düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Resim 4.105. Alakır Köprüsü kemeri

Temel sistemi

Köprü geniş bir dere yatağı üzerine inşa edilmiş olup, temel sisteminde büyük taş bloklar kullanılmıştır. Geçmişten günümüze yıkılmadan ulaşabilmiş olan köprü'nün temel sisteminin değişmediği anlaşılmıştır. Köprü'nün temel ve ayakları toprak altında gömülü kalmış olması nedeni ile günümüze çok fazla tahrip olmadan ulaşabilmiştir. Bu nedenle; değişimin etkisinin olmadığı, genel etkinin de çok yararlı olduğu belirlenmiştir.

Resim 4.106. Alakır Köprüsü'nün 2013 tarihli rölövesi (KGM, 2018)

Döşeme malzemesi

Köprü'nün döşemesinde büyük ebatlı geometrik taş kullanılmıştır. Köprü'nün şehir merkezinden uzakta bulunması ve yoğun olarak kullanılmaması gibi nedenlerden dolayı döşeme malzemesinde çok fazla bozulma görülmemiştir. Ancak köprü giriş bölümlerinde

çeşitli dönemlerdeki onarımlarda küçük ebatlı doğal taş döşeme kullanılmıştır. Bu nedenle Özgünlük Ölçütü Analizi kapsamında; döşeme malzemesindeki değişimin etkisi az, değişimin özgünlüğe olan etkisi ise olumsuzluğu orta düzeyde olarak belirlenmiştir.

Resim 4.107. Alakır Köprüsü döşemesi

Döşeme tipi ve eğimi

Köprüde eğim bulunmakta olup, döşeme basamaksız olarak düz plan tipinde inşa edilmiştir. Restitüsyon verilerinden elde edilen bilgiler ışığında döşeme eğiminin değişmediği ancak köprünün giriş ve çıkış bölümlerinde döşeme eğiminde farklılıklar olduğu görülmüştür. Bu nedenle; döşeme eğiminde değişimin etkisinin çok az olduğu, değişimin özgünlüğe olan genel etkisi de az olarak belirlenmiştir.

Plan tipi

Köprü geniş bir dere yatağı üzerine büyük taş bloklardan oluşan temel sistemi üzerine inşa edilmiştir. Yararlanılan kaynaklardan ve köprü tipoloji verilerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda, Roma Dönemi köprülerinde temel büyük taş bloklarının kenetli ve zıvanalı birleşimi ile oluşmuştur. Bu nedenle köprü plan tipi genellikle düz olarak tasarlanmıştır. Özgünlük Ölçütü Analizi kapsamında plan tipinde değişimin olmadığı ve değişimin olmamasının genel etkisinin de çok yararlı olduğu değerlendirilmiştir.

Selyaran

Köprünün selyaranı bulunmamaktadır. Köprü tipolojilerinden ve yararlanılan kaynaklardan elde edilen veriler doğrultusunda Roma Dönemi Köprülerinde selyaran ve korkuluk olmayan örnekler bulunmaktadır. Köprünün ayak ve temel bölümünde 2013 yılında yapılan araştırma kazıları sonucunda kesin bilgi olarak selyaran olmadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle; değişim olmadığı ve bu durumun özgünlüğe olan genel etkisinin de çok yararlı olduğu belirlenmiştir.

Hafifletme boşluğu

Köprüde hafifletme amaçlı boşluk bulunmamaktadır. Köprüye sonraki dönemlerde de hafifletme boşluğu eklenmemiştir. Bu nedenle; değişim olmadığı ve bu durumun özgünlüğe olan genel etkisinin de çok yararlı olduğu belirlenmiştir.

Korkuluk

Günümüzde Alakır Köprüsü'nde taş korkuluk bulunmamaktadır. KGM tarafından 2013 yılında yapılan araştırma kazısında da korkuluk örneği bulunamamıştır. Köprü tipolojisinden ve yararlanılan kaynaklardan elde edilen veriler doğrultusunda Roma ve Doğu Roma Köprülerinde korkuluk inşa edilmiş örnekler bulunmakla birlikte, hiç korkuluğu olmayan korkuluk yerine bir adet bordür taşın kullanıldığı köprülerde bulunmaktadır. Ancak köprünün bazı bölümlerinde beton korniş yapılarak, üzerine demir korkuluk yerleştirilmiştir. Bu nedenle; korkuluk analizinde değişimin etkisi orta, genel etkinin de olumsuzluğu çok olduğu belirlenmiştir.

Resim 4.108. Alakır Köprüsünün yan görünüşü

Korniş

Köprünün korniş taşlarından bazıları günümüze ulaşabilmiştir. Tempan duvarının üzerinde hafif dışarı doğru çıkıntı yapmış olan döşeme taşları; korniş görevini üstlenmiştir. Bu nedenle; kornişe ait özgünlük analizinde değişimin etkisi orta, değişimin özgünlüğe olan etkisinin de olumsuzluğu orta düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Resim 4.109. Alakır Köprüsü korniş taşları

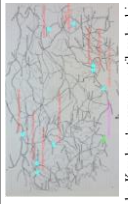
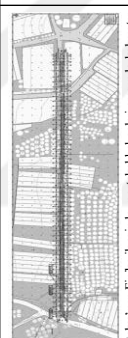
Tempan duvar

Tempan duvarın büyük bir bölümünde kaba yonu taş ve tuğla malzeme kullanılmış olmasına rağmen, bazı bölümlerinde sonradan yapılmış olan onarımlarda düzensiz olarak moloz taş malzeme eklenmiştir. Tempan duvara yönelik özgünlük analizinde değişimin etkisi büyük, değişimin özgünlüğe olan etkisinin de olumsuzluğu az düzeyde olduğu belirlenmiştir. Köprünün tempan duvarında çeşitli dönemlerdeki yıkılmış olan bölümler yeni malzeme kullanılarak yeniden örülmüştür. Bu durum köprünün tamamen yıkılmasına engel olmuştur. Bu nedenle değişim büyük olmakla birlikte değişimin kısmen faydalı olduğu düşünüldüğü için değişimin özgünlüğe olan etkisi az olarak değerlendirilmiştir.

Süsleme

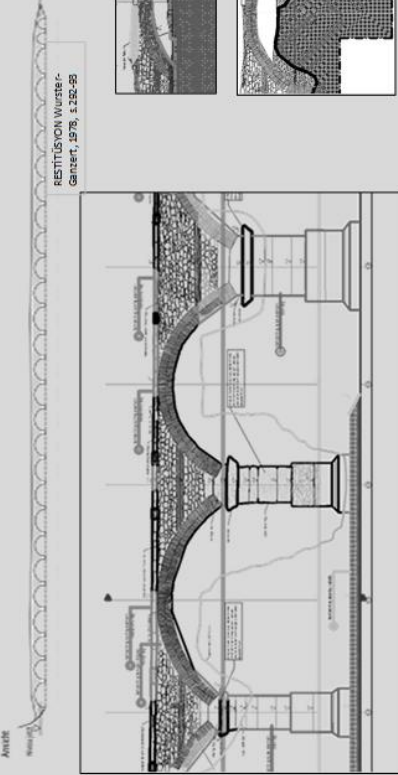

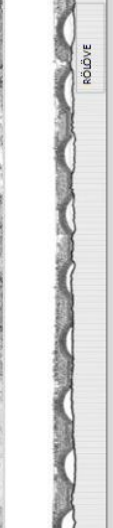

Köprüde kabartma, yazı vb. süsleme elemanı bulunmamaktadır. Bu nedenle; değişim yok ve genel etkide nötr olarak değerlendirilmiştir.

Çizelge 4.50. Alakır Köprüsü özgünlük analiz tablosu-1

KÖRÜNÜN ADI YARILUĞU DÖNEM VE MİMARİ		ALAKIR KÖPRÜSÜ / ANTALYA İLİ, FİNİKE İLÇESİNDE		MEVCUT DURUM (2019)		RUSTİHESYON		DEĞİŞİMİN ÖLÇEK VE ŞİDDETİ		DEĞİŞİMİN ÖZGÜNLÜĞE OLAN ETKİSİ										KÖRÜNÜN ÖZGÜNLÜK DEĞERİ										
NEHRİN ADI		ROMA DÖNEMİ MS.2-3. Y.Y. MİMARİ BİLİNİYOR		ALAKIR ÇAYI		ALAKIR ÇAYI		B.YTK		ORTA		AZ		ÇOK AZ		DEĞİŞİM YOK		BLMİYOR		GENEL ETKİ										ORTA - özgünlüğü kısmen kaybetmiş (48)
GEÇİRDİĞİ ONARIM TARİHLERİ		KÖPRÜ İNŞA EDİLDİĞİ ROMA DÖNEMİNDE GÜNÜMÜZE ÇIŞTIL DÖNEMLERDE ONARIM GÖRMAÜS OLMAKLA BİRLİKTE TAM OLARAK TARİHLERİ BİLİNMEKTEDİR.		ALAKIR ÇAYI		KÖPRÜ İNŞA EDİLDİĞİ ROMA DÖNEMİNDE GÜNÜMÜZE ÇIŞTIL DÖNEMLERDE ONARIM GÖRMAÜS OLMAKLA BİRLİKTE TAM OLARAK TARİHLERİ BİLİNMEKTEDİR.		ORTA		AZ		ÇOK AZ		DEĞİŞİM YOK		BLMİYOR		DEĞİŞİM ETKİSİ										ORTA - özgünlüğü kısmen kaybetmiş (48)		
TEŞCİL TARİHİ VE KARAR NO		Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 25.07.1981 tarih ve A-3074 sayılı kararı, Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölgesi Kurulunun 03.11.1997 tarih ve 3548 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Köprünin korunma alanı inşaat ve mansap taraftan 50 m. olmak üzere 20.10.2010 tarih ve 4537 sayılı karar ile belirlenmiştir.		ALAKIR ÇAYI		KÖPRÜ İNŞA EDİLDİĞİ ROMA DÖNEMİNDE GÜNÜMÜZE ÇIŞTIL DÖNEMLERDE ONARIM GÖRMAÜS OLMAKLA BİRLİKTE TAM OLARAK TARİHLERİ BİLİNMEKTEDİR.		ORTA		AZ		ÇOK AZ		DEĞİŞİM YOK		BLMİYOR		DEĞİŞİM ETKİSİ										ORTA - özgünlüğü kısmen kaybetmiş (48)		
ÖZGÜNLÜK KRİTERLERİ		RUSTİHESYON		MEVCUT DURUM (2019)		RUSTİHESYON		B.YTK		ORTA		AZ		ÇOK AZ		DEĞİŞİM YOK		BLMİYOR		DEĞİŞİM ETKİSİ										ORTA - özgünlüğü kısmen kaybetmiş (48)
1. ÇEVRE VE ORTAM ANALİZİ						Linyon dan Kumbhacıya uzanan antik yolun bir parçası		10		30		50		70		90		90		30										840/16
2. TAŞIYICI SİSTEM VE YAPIMALZEMESİ ANALİZİ		YİGMA / TAŞ + TUĞLA		YİGMA / TAŞ + TUĞLA + BETON		Antalya'nın Finike ilçesinde portakal bahçeleri arasında kalmıştır.		10		30		50		70		90		90		50										192,5 / 4
3. İŞLEV ANALİZİ		YAYA KÖPRÜSÜ		YAYA KÖPRÜSÜ		YAYA KÖPRÜSÜ + (TARIM ARACLARININ GEÇİŞİ)		10		30		50		70		90		90		60										52,5
4. BİÇİMSEL ANALİZ (Form ve dekompozisyon göz önüne alınarak yapılmıştır)		1. KİTABE		YOK		YOK		10		30		50		70		90		90		10										840/16
2. UZUNLUK		422 (Charles Faloutsos 1840)		351		YOK		10		30		50		70		90		90		60										52,5
3. GENİŞLİK		3,5		3,5		YOK		10		30		50		70		90		90		60										52,5
4. ANŞİVOLT		YOK		YOK		YOK		10		30		50		70		90		90		60										52,5
5. KEMER SAYISI		25		28		YOK		10		30		50		70		90		90		60										52,5
6. ANA KEMER		TEK MERKEZLİ DAİRESEL (SEGMENT)		TEK MERKEZLİ DAİRESEL (SEGMENT)		TEK MERKEZLİ DAİRESEL (SEGMENT)		10		30		50		70		90		90		60										52,5
7. DİĞER KEMERLER		YOK		YOK		YOK		10		30		50		70		90		90		60										52,5
8. TEMEL SİSTEMİ		TAŞ TEMEL		TAŞ TEMEL		TAŞ TEMEL		10		30		50		70		90		90		60										52,5
9. MALZEMESİ		GEOMETRİK BÜYÜK BOY TAŞ		GEOMETRİK BÜYÜK BOY TAŞ		GEOMETRİK BÜYÜK BOY TAŞ VE MOLOZ TAŞ, BETON		10		30		50		70		90		90		60										52,5
10. TİPİ VE EĞİMİ		BASAMAKSIZ ve EĞİM YOK		BASAMAKSIZ ve EĞİM YOK		BASAMAKSIZ - EĞİM KİSMEN VAR		10		30		50		70		90		90		60										52,5
11. PLAN TİPİ		DÜZ		DÜZ		DÜZ		10		30		50		70		90		90		60										52,5
12. MEMBA		YOK		YOK		YOK		10		30		50		70		90		90		60										52,5
13. MANSAP		YOK		YOK		YOK		10		30		50		70		90		90		60										52,5
14. HARİTTEME BİSLİĞİ		YOK		YOK		YOK		10		30		50		70		90		90		60										52,5
15. KORUKLULUK		YOK		YOK		KİSMEN DEMİR KORUKLULUK		10		30		50		70		90		90		60										52,5
16. KORNİŞ		DÜZ PAHSIZ		DÜZ PAHSIZ		DÜZ PAHSIZ		10		30		50		70		90		90		60										52,5
17. TEMPAN DUVAR		TUĞLA + TAŞ ALMAŞIK,		TUĞLA + TAŞ ALMAŞIK,		TUĞLA + TAŞ ALMAŞIK VE BETON,		10		30		50		70		90		90		60										52,5
18. SÜLEME ÖGELERİ		YOK		YOK		YOK		10		30		50		70		90		90		60										52,5

KİTABIN VARLIĞI BİLİNMEDİĞİ İÇİN BİÇİM ANALİZİNDE DEĞERLENDİRİLMEMİŞTİR.

Çizelge 4.51. Alakır Köprüsü özgünlük analiz tablosu-2

TABLO 2: TARİHİ KÖPRÜLER ÖZGÜNLÜK ANALİZİ	
<p>KÖPRÜNÜN ADI YERİ</p>	<p>ALAKIR KÖPRÜSÜ / ANTALYA İLİ, FİNİKE İLÇESİNDE</p>
	
<p>KAYNAKLAR</p> <p>1. BİRİNCİ DERECEDE GÜVENİLİR BİLGİ KAYNAĞI: KÖPRÜNÜN KENDİSİNDEN ELDE EDİLEN BİLGİLER</p>	<p>RESTİTÜSYON</p> <p>RESTİTÜSYON WURTS - Genişletilme, 1978, s. 252-55</p>
<p>KAYNAKLAR</p> <p>1. BİRİNCİ DERECEDE GÜVENİLİR BİLGİ KAYNAĞI: KÖPRÜNÜN KENDİSİNDEN ELDE EDİLEN BİLGİLER</p>	<p>MEVCUT DURUM</p> <p>İKİNCİ DERECEDE GÜVENİLİR BİLGİ KAYNAĞI: SEYHAHIN AMELER, GÜNCEL BELGELER, ESKİ PROJELE</p>
<p>KÖPRÜNÜN YAKIN ÇEVRESİNDE GÜNÜMİZDE PORTAKAL BAĞÇELERİ VE SULARI BULUNMAKTADIR. KÖPRÜNÜN HEMERLİ TOprak DOĞU ALINDA KALMIŞ OLABİLİR, SADECE 1,5 - 2,0 m. İKİ BÖLÜMÜ TOprak ÜSTÜNDE BULUNMAKTADIR. AYRICA KÖPRÜNÜN MANİPİSİ BARAFINA 1971 YILINDA ALAKIR BARAJI İNŞA EDİLMİŞTİR. AYRICA TARIMSAL FAALİYETLER, TOprak DOĞU VE SULARINA AMAÇLI YAPILMIŞ BETONARME KANALLAR NEDENİLE DE KÖPRÜNÜN İZLENİMİNE OLUMSUZ ETKİLERİNİ YERLEŞTİRMEKTEDİR.</p>	

4.2.2. Sangarios (Beşköprü, Justinianus) Köprüsü

Genel özellikler

Sangarios (Justinianus, beşköprü) Köprüsü; Sakarya İli, Serdivan İlçesinde bulunmaktadır. Köprü; Doğu Roma İmparatoru Justinianus Döneminde (6.yy.) İstanbul’u Kudüs’e ve Bağdat’a bağlayan hac yolu üzerinde inşa edilmiştir. GEEVAYK tarafından 14.03.1980 tarih ve 11789 sayılı karar ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Bursa Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu’nun 01.07.2004 tarih ve 10628 sayılı kararı ile de köprünün çevresi 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak ilan edilmiştir. Köprü; 375 m. uzunluğunda ve 10,50 m. genişliğinde olup, 12 kemeri bulunmaktadır. 2018 yılında köprü UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesine alınmıştır. Köprünün girişinde zafer takı kalıntısı, diğer girişinde apsisli yapı, mansap tarafta han, hamam ile sarnıç yapısı bulunmaktadır. Sangarios Köprüsü’nün KGM tarafından 2019 yılında restorasyon çalışmalarına başlanmıştır.

Yararlanılan kaynaklar

Karayolları Genel Müdürlüğü, Tarihi Köprüler Şubesi Arşivinde bulunan eski fotoğraflar, raporlar, eski projeler, kitaplar, onarım belgeleri, İzmit Müzesi Müdürlüğü’nün kazı çalışmalarına ait raporları gibi güncel kaynaklar, yazılı ve çizili otantik belgeler, KGM tarafından hazırlanan restorasyon projeleri, sondaj ve malzeme analizleri ile yapının kendisinden gelen bilgilerden ve Doğu Romalı Tarihçi Prokopios’un Justinianus Dönemi Binalarını anlattığı eserinden yararlanılmıştır.

1. Çevre ve ortam

Günümüzde dere yatağının yön değiştirmesi ve sadece ortada bulunan birkaç kemerinden su geçmesi ve zamanla suyun getirdiği alüvyonlar nedeni ile dere yatağında toprak dolgu birikmesi, kemerlerin önüne suyun akışını engelleyecek şekilde yapılaşma yapılması nedeni ile köprü çevresi özgün durumunu kaybetmiştir. Ayrıca köprünün girişinde ilave betonarme kemer yapılarak, kemerin içinden demir yolu hattının geçirilmesi, apsisli yapının önünden karayolu geçmesi gibi nedenlerden de köprü olumsuz olarak

etkilenmiştir. Köprü çevresindeki işletmelerin sanayi ve kanalizasyon atıklarını köprü'nün kemerlerinden geçen dereye bırakmaları da köprü'nün taşlarında hasara neden olmuştur.

Resim 4.110. Sangarios Köprüsü ve çevresi

2. Taşıyıcı sistem ve yapı malzemesi

Köprü ve çevresindeki han, hamam, apsisli yapı ve sarnıçta dahil olmak üzere tüm yapılar yığma yapım tekniğinde inşa edilmiştir. Köprü yapısında kalker cinsi kesme taş kullanılmıştır. Hamam yapısında tuğla malzemede bulunmaktadır. Roma Dönemi Köprülerinin genelinde olduğu gibi köprü'nün kemerlerinde ve ayaklarında da büyük boyutlu taşlar kullanılmıştır. Ayrıca Roma Dönemi'nde genellikle harç kullanılmadan inşa edilen köprüler bulunmakta iken, Sangarios Köprüsü'nde harç kullanıldığı anlaşılmıştır. Köprüde taşıyıcı sistem değişmemiş olmakla birlikte, çimentolu sıva, beton kullanılan bölümler bulunmaktadır. Korkuluk, korniş, döşeme ve tempan duvarın bazı bölümlerinde de malzemede değişim olduğu anlaşılmıştır. Taşıyıcı sistemin az değişmiş olduğu ve değişimin genel etkisinin de olumsuzluğunun az olduğu değerlendirilmiştir. Malzeme özgünlük analizi kapsamında değerlendirildiğinde; taş ve tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiş olan köprüye beton eklentiler yapıldığı görülmüştür. Bu nedenle; malzeme üzerinde değişimin orta olduğu, değişimin özgünlüğe olan etkisinin de olumsuzluğunun orta düzeyde olduğu değerlendirilmiştir.

3. İşlev

Doğu Roma İmparatoru Justinianus Döneminde (6.yy.) İstanbul'u Kudüs'e ve Bağdat'a bağlayan hac yolu üzerinde inşa edilmiş olan köprü ve yakınındaki yapılar ile zafer takı kalıntıları nedeni ile dönemin anıtsal eseri olarak değerlendirilmektedir. Roma Dönemi ana yol güzergahı üzerinde bulunan köprü; günümüzde halen yaya geçişine hizmet vermektedir. Ancak köprüye bitişik olarak inşa edilen han, hamam, sarnıç apsisli yapı ve zafer takı harabe haline gelmiş olup, kullanılmamaktadır. İşleve yönelik yapılan analiz değerlendirmesinde; değişimin etkisinin orta olduğu, değişimin köprü üzerindeki genel etkisinin de olumsuzluğunun orta düzeyde olduğu değerlendirilmiştir.

4. Biçimsel analiz

Kitabe

Köprünün kitabesi günümüze ulaşamamıştır. Ancak, Doğu Romalı Tarihçi Prokopios'un Justinianus Dönemi Binalarını anlattığı eserinde; köprünün yapım aşamasında olduğu söylemiştir. Roma Dönemi hakkında bilgi veren güvenilir kaynaklar arasında yer alan eser sayesinde köprünün 6. yy. inşa edilmiş olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca, Doğu Roma İmparatoru VII. Konstantinos Porphyrogenitus'un yazmış olduğu Peri Thematon adlı eserde; köprünün İmparator Justinianus döneminde yapıldığı ve kitabesinin de köprü taşlarından biri üzerinde olduğu belirtilmiştir (Koch, 2007: 286). Tipoloji verilerinden de yararlanılarak, köprü kitabesinin tempan duvarı üzerinde bulunabileceği anlaşılmıştır. Bu nedenle değişimin etkisinin büyük ölçekli olduğu, değişimin özgünlüğe olan etkisinin de olumsuzluğunun çok olduğu değerlendirilmiştir.

Ölçü

Günümüzde 375 m. uzunluğunda ve 10,50 m. genişliğinde olan köprünün; seyir terasının bulunduğu bölümlerde ise genişliği 17,7m. olarak ölçülmüştür. Literatür taraması ile köprünün uzunluğunun geçmişte 430m. olduğu anlaşılmıştır. Ancak köprünün uzunluğundan bahseden kaynakların (seyahatnameler vb.) 2.derece güvenilirliğe sahip olduğu kabul edilmiştir. Ölçü üzerinde yapılan özgünlük analizi kapsamında köprü genişliğinin sadece köprü girişinde kısmen değiştiği, uzunluğunun ise 55 m. kadar değiştiği

görülmüştür. Bu nedenle; uzunluktaki değişimin orta büyüklükte olduğu, değişimin genel etkisinin ise olumsuzluğunun çok olduğu şeklinde değerlendirme yapılmıştır.

Kemer yapısı

Literatür taraması sonucunda, otantik ve güncel belgelerden elde edilen bilgiler doğrultusunda köprünün kemer sayısının 13 olduğu, ancak günümüzde 12 taş kemer ve 1 beton kemerden oluştuğu görülmüştür. Arşivoltu (süsleme kimeri) olmayan köprünün kemerleri; iki merkezli basık sivri segment formda inşa edilmiştir. Ayrıca köprünün kimeri Alakır Köprüsü'nde olduğu gibi birleşik kemer tekniğinde örülmüştür. Giriş bölümünde yer alan bazı kemerler ise iki merkezli basık sivri formda örülmüştür. Köprünün orta bölümünde yer alan kemerlerde form değişmemiş olmakla birlikte, bazı kemer taşlarında deformasyon ve malzemede yıpranma bulunmaktadır. Kemer formunda de çok az değişim izlenmiş olup, az değişimin özgünlüğe olan genel etkisi de olumsuzluğu göz ardı edilebilir şekilde değerlendirilmiştir. Kemer sayısının değişmesi nedeni ile yapılan analizde; değişimin etkisinin orta olduğu, değişimin köprü üzerindeki genel etkisinin de olumsuzluğunun orta düzeyde olduğu değerlendirilmiştir. Ana kemerde değişim çok az iken, değişimin özgünlüğe olan etkisi de olumsuzluğu az olarak belirlenmiştir.

Resim 4.111. Sangarios Köprüsü ana kemer ve yan kemerleri

Temel sistemi

KGM tarafından köprüde yapılmış olan sondaj çalışmalarının sonuç raporu incelendiğinde temellerinin taş olduğu anlaşılmıştır. Tez kapsamında 4. bölümde incelenen Roma Dönemi Köprülerinin de temellerinin kayaya oturtulduğu veya taş malzeme ile temel oluşturulduğu

görülmektedir. Temel sistemine ait özgünlük analizinde; değişimin olmadığı ve bu nedenle genel etkinin de çok yararlı olduğu belirlenmiştir.

Döşeme malzemesi

Köprü'nün günümüze ulaşan ve tipoloji verileri doğrultusunda özgün olduğu düşünülen döşemenin küçük bir bölümünde; değişik boyutlarda geometrik şekilli ve kalker cinsi taş malzeme kullanılmıştır. Ancak köprü'nün döşemesinde çeşitli dönemlerde beton kaplama ve kesme taş malzeme ile yapılan onarımlar nedeni ile özgünlüğünün bozulduğu anlaşılmıştır. Döşeme malzemesine ait özgünlük analizinde; değişimin büyük ve bu nedenle genel etkinin de olumsuzluğunun da orta olduğu belirlenmiştir.

Döşeme tipi ve eğimi

Köprü'nün tempan duvarında görülen taş örgüdeki değişiklik, köprü'nün geçmişte eğimli olduğunu göstermektedir. Günümüzde köprü'nün giriş bölümlerinde eğimli olan döşeme hizası üzerine duvar örülerek, köprü düz hale getirilmiştir. 1955 yılındaki onarımda; köprü'nün çevresi ile oluşan kot farklılığını gidermek amacı ile köprüye basamak eklenmiştir.

Plan tipi

Köprü'nün restitüsyon verileri ve literatür taraması sonucunda plan tipinin düz olduğu ve günümüzde ise köprü bitimine merdiven eklendiği görülmüştür. Bu nedenle; plan tipi analizinde değişimin olmadığı, değişimin özgünlüğe olan etkisinin de çok yararlı olduğu belirlenmiştir.

Resim 4.112. Sangarios Köprüsü genel görünüm

Selyaran

Köprü'nün selyaranları döşeme hizasına kadar yükseltilmiş ve döşeme üzerinde seyir amaçlı mekan oluşturulmuştur. Selyaranların memba taraf burun bölümü üçgen, topuk bölüm ise yarım daire formunda inşa edilmiştir. Günümüzde de selyaranların form olarak özgünlüğünü yitirmediği, ancak eksilen ve yıpranan taş malzemelerin değiştirildiği görülmüştür. Bu nedenle; değişimin ölçeğinin çok az olduğu, yapılan değişikliklerinde etkisinin de orta derecede yararlı olduğu belirlenmiştir.

Resim 4.113. Sangarios Köprüsü selyaranları

Hafifletme boşluğu

Köprüde hafifletme boşluğu bulunmamaktadır. Sonraki dönemlerde de herhangi bir müdahale görmemiştir. Bu nedenle; özgünlük analizinde değişimin olmadığı ve bu nedenle genel etkinin de çok yararlı olduğu belirlenmiştir.

Korkuluk

Köprünün özgün korkulukları günümüze ulaşamamıştır. Günümüzde köprünün korkuluğu, son dönem onarımları ile 78 cm. yüksekliğinde traverten cinsi taş ile yeniden yapılmıştır. Bu nedenle; değişimin etkisinin büyük ölçekli olduğu, değişimin özgünlüğe olan etkisinin de olumsuzluğunun çok olduğu değerlendirilmiştir.

Korniş

Yapılan literatür çalışması sonucunda köprünün özgün olduğu düşünülen kornişlerinin memba tarafta 2 adet kaldığı görülmüştür. Onarımlarda yeni yapılan kornişin form olarak özgününe benzediği görülmüştür. Bu nedenle; değişimin etkisinin büyük ölçekli olduğu, değişimin özgünlüğe olan etkisinin de olumsuzluğunun orta derecede olduğu değerlendirilmiştir.

Tempan duvar

Köprünün tempan duvarlarında kalker cinsi kesme taş kullanılmıştır. Çeşitli dönemlerdeki onarımlar ve doğal koşullar nedeni ile bozulmalar görülmüştür. Ayrıca eğimi değiştirmek için ile tempan duvar yeni taş malzeme ile yükseltilmiştir. Demir yolunun geçtiği kemer bölümünde beton da kullanılmıştır. Bu nedenle; değişim orta ölçekte, genel etki ise olumsuzluğu az olarak değerlendirilmiştir.

Süsleme

Köprüde süsleme elemanı olarak, bir haç kabartması, bir daire şeklinde kabartma ve memba taraf tempan duvarında bozulmuş bir kabartma bulunmaktadır. Süsleme elemanlarının doğal faktörler ve insanlar tarafından tahrip edildiği anlaşılmıştır. Bu nedenle; değişimin az, değişimin özgünlüğe olan etkisinin ise olumsuzluğunun az olduğu değerlendirilmiştir.

Çizelge 4.52. Sangarios Köprüsü özgünlük analiz tablosu-1

TABLO 1: TARİHİ KÖPRÜLERDE ÖZGÜNLÜK ANALİZİ (ÇEVRE VE ORTAM, TAŞIYICI SİSTEM VE YAPI MALZEMESİ, İŞLEV ANALİZİ VE BİÇİMSSEL ANALİZ)										DÜŞÜK - Özgünlüğü Orta Derecede Kaybetmiş (32)									
GENEL ÖZELLİKLER										DEĞİŞİMİN ÖZGÜNLÜĞE OLAN ETKİSİ									
										DEĞİŞİMİN ŞİDDETİ									
KÖPRÜNÜN ADI/ YERİ										OLUMLU									
YAPILDIĞI DÖNEM VE MİMARİ										AZ									
NEHRİN ADI										ORTA									
GECİRİĞİ/ONARIM TARİHLERİ										ÇOK AZ									
TESLİM TARİHİ VE KARAR NO										DEĞİŞİM YOK									
ÖZGÜNLÜK KRİTERLERİ										BİLMİYOR									
1. ÇEVRE VE ORTAM ANALİZİ										BİLMİYOR									
2. TAŞIYICI SİSTEM VE YAPI MALZEMESİ ANALİZİ										DEĞİŞİM YOK									
3. İŞLEV ANALİZİ										ÇOK AZ									
SANGARIOS (BEŞKÖPRÜ) KÖPRÜSÜ / SAKARYA İLİ, SERDİVAN İLÇESİ										MEVCUT DURUM (2018)									
DOĞU ROMA DÖNEMİ MS. 527-565 MİMARİ BİLİNİYOR										GÖNÜMÜZDE YAYA YOLU OLARAK KULLANILAN KÖPRÜNÜN BİR KEMERİNİN İÇİNDE TRİK YOLLARININ KAYBINA İSE KARAYOLU GEÇİREBİLİR.									
SAKARYA NEHRİ										YIGMA / TAŞ VE TUĞLA VE BETON EKLENTİLER									
DOĞU ROMA DÖNEMİNDE, 1890, 1990, 1995,										YAYA KÖPRÜSÜ									
Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 14.03.1980 tarih ve 11789 sayılı kararı, 05.02.1982 tarih ve 13517 sayılı karar,										YAYA KÖPRÜSÜ + KONAKLAMA + DİNİ-GÜVENLİK BİRİMİ									
RESTİTÜSYON										VAR TEMPAN DUVAR ÜSTÜNDE *									
DOĞU ROMA YOL AĞI ÜZERİNDE İBRİSTİYANLIK HAÇ YOLU GİZERGARINDA MENZİL NOKTASI										4-30									
YIGMA / TAŞ ve TUĞLA										10-5									
YAYA KÖPRÜSÜ + KONAKLAMA + DİNİ-GÜVENLİK BİRİMİ										YOK									
VAR TEMPAN DUVAR ÜSTÜNDE *										13									
2 MERKEZLİ SEGMENT ÜZENGİ HATTI YUKARI KAYDIRILMIŞ										2 MERKEZLİ SEGMENT ÜZENGİ HATTI YUKARI KAYDIRILMIŞ									
2 MERKEZLİ BASKI SIVIRLI MERKEZLER ÜZENGİ ÇİZGİSİ ÜZERİNDE										2 MERKEZLİ BASKI SIVIRLI MERKEZLER ÜZENGİ ÇİZGİSİ ÜZERİNDE									
TAŞ TEMEL										TAŞ TEMEL									
DOĞAL TAŞ DÖŞEME										YENİLENMİŞ DOĞAL TAŞ DÖŞEME, KİSMİ BETON									
BASAMAKSIZ-HEGİM YOK										BASAMAKLI-HEGİM YOK									
DÜZ										DÜZ									
ÜÇGEN										ÜÇGEN									
YARIM DAİRE										YARIM DAİRE									
YOK										YOK									
YOK										TEMPAN DUVARLA HEYAYÜZ									
DÜZ										ÖNE DOĞRU ÇIKINTILI PAZİSİZ									
KABA YONU										KABA YONU, KİSMİ BETON									
VAR KEMER KİLİT TAŞI HAÇ KABARTMASI										KEMER KİLİT TAŞI HAÇ KABARTMASI									
4. BİÇİMSSEL ANALİZ (Form ve deformasyon göz önüne alınarak yapılmıştır.)										49									
8. TEMEL SİSTEMİ										90									
9. MALZEMESİ										20									
10. TİPİ ve EĞİMİ										10									
11. PLAN TİPİ										90									
12. MEMBA										72									
13. MANSAP										72									
14. BAĞLETME BOŞLUĞU										90									
15. KOR KULUK										10									
16. KORNIŞ										20									
17. TEMPAN DUVAR										40									
18. SİSLEME ÖĞELERİ										50									
KÖPRÜNÜN ÖZGÜNLÜK DEĞERİ										129/4									
GENEL ETKİ										886 / 18									
DEĞİŞİM ETKİSİ										20									
OLUMLU										30									
AZ YARARLI										30									
ORTA DERECDE YARARLI										10									
ÇOK YARARLI										20									
NÖTR										72									
OLUMSUZ										90									
OLUMSUZLUĞU ÇOK										60									
OLUMSUZLUĞU ORTA DÜZEYDE										40									
OLUMSUZLUĞU AZ										30									
AZ YARARLI										20									
ORTA DERECDE YARARLI										10									
ÇOK YARARLI										72									
NÖTR										90									
OLUMSUZLUĞU ÇOK										20									

4.2.3. Malabadi Köprüsü

Genel özellikler

Diyarbakır İli, Silvan İlçesinde bulunan Malabadi Köprüsü; 1147 yılında, Artukoğulları Döneminde Mardin Artuklu Beylerinden Hüsamettin Timurtaş tarafından inşa edilmiştir. Dicle Nehri'ne dökülen Batman Çayı üzerinde inşa edilen köprü; Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 14.03.1980 tarih ve 11789 sayılı kararı ile tescil edilmiştir. Köprü; Kurt İsmail Paşa, Vali Faiz Bey Dönemi ile 1930, 1954,1984 ve son olarak 2014 yıllarında onarım görmüştür.

220 m. uzunluğundaki köprünün 40.86 m. genişliğinde ana kemeri ile birlikte 5 adet küçük kemeri bulunmaktadır. Tempan duvarı kesme taş malzeme ile inşa edilmiş olan köprünün içinde ayaklara gelen yükü hafifletmek amacıyla oluşturulan odacıklar bulunmaktadır. Geçmişte konaklama, haberleşme ve posta teşkilatının menzil noktası olarak kullanılan odacıkların üstü tuğla tonoz ile örtülmüştür. Köprüde selyaran ve süsleme elemanları da bulunmaktadır.

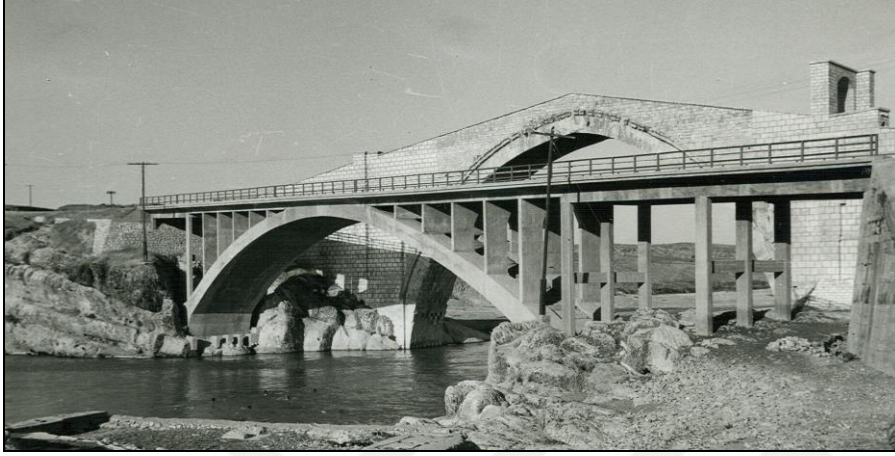
Yararlanılan kaynaklar

Karayolları Genel Müdürlüğü, Tarihi Köprüler Şubesi Arşivinde bulunan eski fotoğraflar, raporlar, projeler, kitaplar, onarım belgeleri gibi güncel kaynaklar, çizili otantik belgeler ile Gertrude Bell ve Albert Gabriel'e ait köprü fotoğraflarından, KGM tarafından 2014 yılında yapılan restorasyon çalışmaları kapsamında yapılmış olan sondaj ve malzeme analizleri, kitabe, süsleme öğeleri, diğer yapı elemanları gibi yapının kendisinden gelen bilgilerden yararlanılmıştır. Ayrıca Çulpan'ın "Türk Taş Köprüleri", İter'in "Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri", Tunç'un "Taş Köprülerimiz" kitaplarından da faydalanılmıştır.

1. Çevre ve ortam

Köprünün yaklaşık 10 m. kadar memba tarafına, 1955 yılında KGM tarafından betonarme köprü ve yaklaşık 750 m. memba tarafına da 1986-1999 yılları arasında Batman Barajı inşa edilmiştir. Tarihi Köprülerin yakınına inşa edilmiş olan barajların alçalan ve yükselen su seviyeleri yaratması nedeni ile genellikle taş köprülerin ayak ve temellerinde oyulma

gözlemlenmektedir. Malabadi Köprüsü'nün yanına yapılan betonarme köprü; tarihi köprüyü görsel olarak ve trafiğin yarattığı titreşim nedeni de taşıyıcı sistemi açısından olumsuz etkilemiştir. Köprünün yakın çevre ve ortamındaki değişiklik büyük ölçekte, değişimin özgünlüğe olan etkisi de olumsuzluğu orta düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Resim 4.114. Malabadi Köprüsü yanına inşa edilen betonarme köprü-1955 (KGM, 2018)

Resim 4.115. Malabadi Köprüsü ve yanına inşa edilen betonarme köprünün günümüzdeki görünümü (KGM, 2018)

2. Taşıyıcı sistem ve yapı malzemesi

Yığma olarak inşa edilmiş olan köprüde sarı renkli kalker taşı kullanılmıştır. Çeşitli dönemlerde onarım görmüş olan köprüde yapı malzemesi bazı bölümlerde doku kaybına uğramıştır. Özellikle 1954 yılında yapılan onarımda taş yüzeyleri çimentolu sıva ile kaplanmış olup, sıva taş yüzeyindeki kaybı hızlandırmıştır. Son olarak 2014 yılında yapılan restorasyon çalışmaları sırasında tempan duvardaki sıva kaldırılmış olup, arşivolt,

kemer, tempan duvardaki eksik olan ve çok yıpranmış olan taşlar; tamamlama ve imitasyon yöntemleri kullanılarak düzeltilmeye çalışılmıştır. Özgünlük Ölçütü Analizi kapsamında; yapı malzemesindeki değişimin etkisi az olarak belirlenmiş olup, değişimin özgünlüğe olan etkisinin de orta derecede yararlı olduğu değerlendirilmiştir.

Resim 4.116. Malabadi Köprüsü günümüzdeki görünümü (KGM, 2018)

3. İşlev

Köprü geçmişte, Posta ve Haberleşme Teşkilatının bir yapısı olup, konaklama amaçlı da kullanılmıştır. Ancak günümüzde sadece yaya köprüsü olarak hizmet vermektedir. Bu nedenle; köprüde bulunan odacıkların işlevsel olarak kullanılmaması nedeni ile odacıklar tahrip edilmektedir. İşleve yönelik yapılan analiz kapsamında değişimin etkisi orta, genel etki ise olumsuzluğu da az olarak belirlenmiştir.

4. Biçimsel analiz

Kitabe

Köprü'nün mansap cephesinde tempan duvar üzerinde kitabesi bulunmaktadır. Köprü'nün kitabesine göre 1147 yılında Mardin Artuklu Beylerinden Hüsamettin Timurtaş tarafından yaptırılmıştır (Çulpan, 2002). Kitabenin metninde; “Besmele, Bu köprü'nün yapılmasını ve masraflarının kendi malinden ödenmesini 542 yılında, Temirtaş B. İlgazi B. Artuk emretti.” denilmiştir. Köprü'nün kitabesinin günümüze ulaşabilmiş olması nedeni ile

köprünün inşa dönemine ilişkin 1. Derece güvenilirliğe sahip veri elde edilmiştir. Eldeki veriler doğrultusunda kitabede değişimin çok az olduğu ve bu durumun özgünlüğe etkisini olumlu olarak etkilediği değerlendirilmiştir.

Resim 4.117. Malabadi Köprüsü Kitabesi

Ölçü

Köprünün genişliği 6.6 m. ve uzunluğu ise 220 m. olup, restitüsyon verileri (restorasyon sırasında yapılan araştırma kazıları neticesinde) doğrultusunda genişliğinin değişmediği, ancak uzunluğunun günümüzde değiştiği anlaşılmıştır. Köprünün uzunluğunun değişmiş olması nedeni ile değişimin etkisi az, değişimin özgünlüğe olan genel etki ise olumsuzluğu orta düzey olarak belirlenmiştir.

Kemer yapısı

Köprünün ana keması 40.86 m. açıklığa sahip olup, 2 merkezli basık sivri formda ve merkezleri üzengi hattının aşağısında inşa edilmiştir. Diğer kemerlerde 2 merkezli basık sivri formda ve merkezleri üzengi hattının aşağısında (yükseltilmiş formda) örülmüştür. Kemer taşının yüksekliği yaklaşık olarak 120 cm. ve arşivoltu da 40 cm. yüksekliğinde bulunmaktadır. Köprünün kemer ve arşivolt taşları yıpranmış olup, doku kaybına uğramıştır. Kemer sayısının da restitüsyon verilerine göre; değişmiş olması nedeni ile değişimin etkisi orta, genel etki ise olumsuzluğu az düzey olarak belirlenmiştir. Arşivolt taşlarında yapılmış olan tamamlamalar nedeni ile değişimin etkisinin az, değişimin özgünlüğe olan genel etkisinin ise olumsuzluğu az düzeyde olduğu değerlendirilmiştir. Kemerlerde de çok az değişim izlenmiş olup, kemer formu değişmemekle birlikte bazı kemer taşlarının zamanla çeşitli etkilerle hareket ettiği ölçümlerden anlaşılmıştır.

Temel sistemi

Köprü bölgenin en dar noktasında kayalık bölgede inşa edilmiştir. Köprünün ayakları tamamen kayalık zemin üzerine oturmuştur. Geçmişten günümüze yıkılmadan ulaşabilmiş olan köprünün temel sisteminin değişmediği anlaşılmıştır. Ayaklar kaya üzerinde bulunduğu için köprünün memba tarafına yapılmış olan betonarme köprü ve barajdan da temel sistemi kısmen etkilenmiştir. Köprünün ayaklarında her hangi bir oyuma, tahribat görülmemiştir. Bu nedenle; değişimin etkisinin olmadığı, genel etkinin de değişim olmaması nedeni ile yararlı olduğu değerlendirilmiştir.

Döşeme malzemesi

2014 yılında yapılan araştırma kazıları sonucunda köprünün bir bölümünde özgün küçük ebatlı doğal taş döşeme bulunmuştur. Daha önceki onarımlarda döşemenin beton kaplanması nedeni ile de döşeme taşlarının yıprandığı ve yok olduğu anlaşılmıştır. 2014 yılındaki restorasyon çalışmaları sırasında ise özgün döşeme formuna uygun olarak yeniden küçük doğal taş döşeme yapılmıştır. Bu nedenle; döşeme malzemesine yönelik özgünlük analizinde değişimin etkisi orta, genel etkinin ise olumsuzluğu orta düzeyde olduğu değerlendirilmiştir. Köprünün yapıldığı dönemden günümüze ulaşana kadar birçok savaş, doğal afet vb. etkiye maruz kaldığı ve köprü çevresinde yaşayan kültürlerin de değiştiği düşünüldüğünde, köprünün döşeme, korkuluk gibi elemanlarının genellikle özgünlüğünü yitirdiği görülmüştür.

Resim 4.118. Malabadi Köprüsü araştırma kazısında ortaya çıkan döşeme

Resim 4.119. Malabadi Köprüsü restorasyon sonrası döşeme

Döşeme tipi ve eğimi

Köprüde yaklaşık olarak % 15-20 arasında değişen her iki yöne doğru eğim bulunmaktadır. Restitüsyon verilerinden elde edilen bilgiler ışığında döşeme tipinin değişmediği ancak köprü'nün giriş ve çıkış bölümlerinde döşeme eğiminde farklılıklar olduğu görülmüştür. Döşeme tipi geçmişte, basamaklı iken çeşitli son dönem onarımlarında beton ile kaplanmış ve basamaklar yok edilmiştir. Ancak 2014 yılındaki restorasyon çalışmalarında tekrar basamaklı hale getirilmiştir. Bu nedenle; döşeme eğimi ile tipindeki değişimin etkisinin az, genel etkinin de olumsuzluğu az olarak belirlenmiştir.

Resim 4.120. Malabadi Köprüsü eski görüntüsü

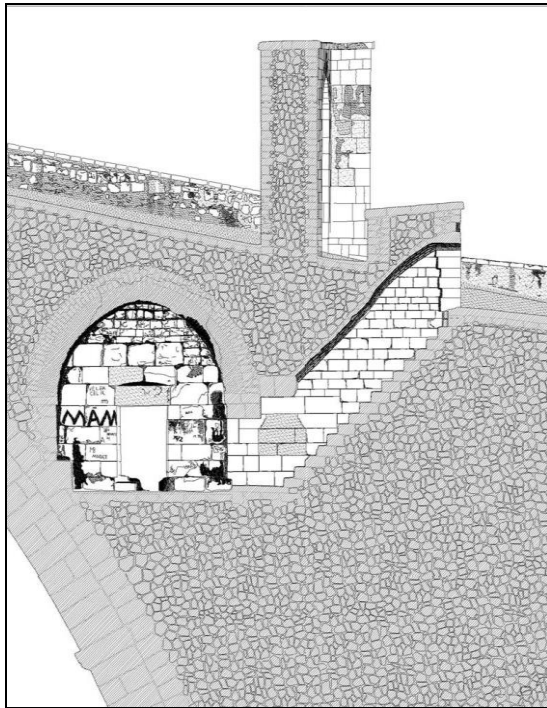
Plan tipi

Köprünün akarsu üzerinden geçişi sağlayacak bölgedeki en dar noktada olması ve ayakların kayalık zemine oturtulmak istenmesi amacı ile plan tipi düz bir hat üzerinde olmayıp, kırıklı olmuştur. Köprü hakkında bilgi elde etmek için yararlanılan kaynaklardan; köprü giriş bölümlerinde değişiklik olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle; plan tipindeki değişimin etkisinin az, değişimin özgünlüğe olan etkisinin de az yararlı olduğu değerlendirilmiştir.

Selyaran

Köprünün selyaranları memba tarafta üçgen ve çokgen formda, mansap tarafta ise yarım daire şeklinde inşa edilmiştir. Yararlanılan kaynaklardan köprünün selyaranlarının formlarının değişmediği, ancak yapı malzemesinin kısmen değiştiği anlaşılmıştır. Bu nedenle değişimin etkisinin fiziksel olarak çok az, genel etkinin de olumsuzluğu az derecede olduğu değerlendirilmiştir.

Hafifletme boşluğu

Resim 4.121. Malabadi Köprüsü odacıkları gösteren kesit (KGM, 2018)

Malabadi Köprüsü'nde ayaklara gelen yükü hafifletmek ve işlev gereği mekan kazanabilmek amacı ile köprü içinde odacık (oda ve tuvalet) bırakılmıştır. Odacıklarda duvarlar taş, üst örtü tonoz ise tuğla ile örülmüştür. Evliya Çelebi seyahatnamesinde; odacıkların konaklama için kullanıldığından ve köprüden geçenlerden vergi alındığından bahsetmiştir (İlter, 1978). Analiz kapsamında değişimin çok az olduğu, değişimin özgünlüğe olan genel etkisinin de olumsuzluğu az olarak değerlendirilmiştir. Odacıklarda plan değişmemiş ancak, taş ve tuğla malzeme kısmi değişikliğe uğramıştır. Ancak bu değişimin köprü'nün yapısal durumunu çok az olumsuz etkilediği görülmüştür.

Resim 4.122. Malabadi Köprüsü odacıklar

Korkuluk

Malabadi Köprüsü'nün korkuluklarının tempan duvarın devamı niteliğinde ve aynı doğrultuda olduğu yararlanılan kaynaklardan anlaşılmıştır. Ancak çeşitli dönemlerde korkulukların hasar gördüğü, bazı bölümlerinin yıkıldığı ve yapılmış olan onarımlarda da değiştirildiği görülmüştür. 2014 yılında yapılan restorasyon çalışmaları sırasında köprü'nün kendisinden elde edilen bilgilerin tipoloji verileri ile birlikte değerlendirilmesi sonucunda, korkuluk tipinin özgün korkuluk tipine uygun olduğu, ancak malzemenin değiştiği belirlenmiştir. Bu nedenle; korkuluklarda değişimin etkisinin az olduğu, değişimin özgünlüğe olan etkisi de olumsuzluğunun orta derecede olduğu şeklinde değerlendirme yapılmıştır.

Korniş

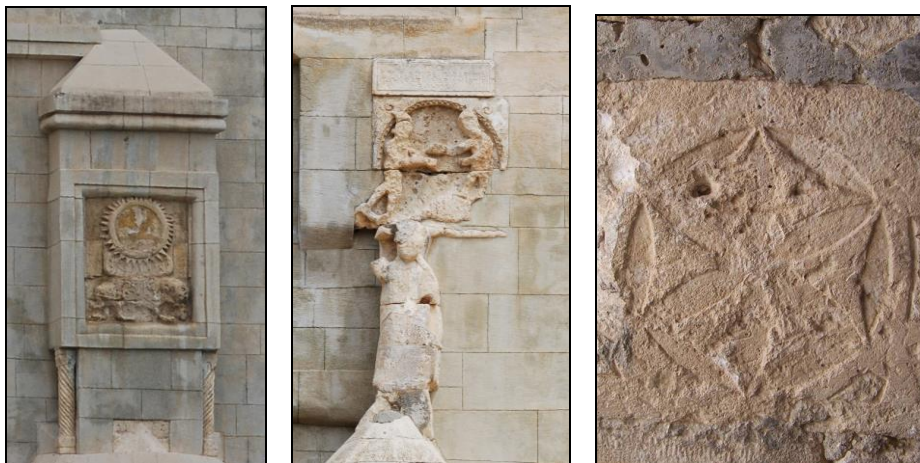
Köprünün korkulukları altındaki döşeme taşının korniş olarak kullanıldığı ve tempan duvarla aynı hizada örüldüğü görülmektedir. Köprüye ait elde edilen veriler doğrultusunda; korniş taşının günümüzdeki gibi olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle; değişimin olmadığı, değişimin özgünlüğe olan etkisinin de çok yararlı olduğu belirlenmiştir.

Tempan duvar

1954 ve 1985 yıllarındaki onarımlar kapsamında tempan duvar yüzeyine yaklaşık 10 cm. kalınlığında çimentolu sıva yapıldığı ve sıvanın da tempan duvar taşlarının erimesine neden olduğu görülmüştür. Bu nedenle; değişimin etkisinin orta olduğu, genel etkinin de olumsuzluğunun az düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Süsleme

Malabadi Köprüsü'nde çeşitli süsleme (insan figürleri, aslan ve güneş kabartmaları) öğeleri bulunmaktadır. Süsleme öğeleri taş üzerinde kabartma olarak yapılmıştır. Süsleme öğeleri günümüze ulaşmış olmakla birlikte, taş yüzeyinde ciddi kayıplar gözlenmiştir. Kabartmalardan birisinde, başlarında sivri uçlu külah olan iki kişiden birisinin diğerine bir şey sunduğu, diğerinin de almak için ellerini uzattığı görülmüştür. Kabartmalardaki, yıpranmalar nedeni ile değişimin etkisinin orta ölçekte olduğu, özgünlüğe olan etkinin de olumsuzluğu az düzeyde olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.

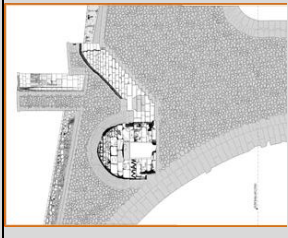

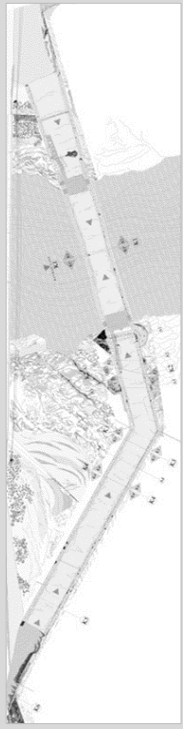

Resim 4.123. Malabadi Köprüsü süsleme elemanları

Çizelge 4.54. Malabadi Köprüsü özgünlük analiz tablosu-1

KÖPRÜNÜN ADI		MALABADI / DİYARBAKIR İLİ, SİLVAN İLÇESİ, ÇATAKÖKÖRÜ MEVKİİ		MEVCUT DURUM (2018)		RESTİTUSYON		DEĞİŞİMİN ÖZGÜNLÜĞÜ OLAN ETKİSİ		DEĞİŞİM ETKİSİ		KÖPRÜNÜN ÖZGÜNLÜK DEĞERİ					
KÖPRÜNÜN YERİ		ARTUKOĞULLARI DÖNEMİ (Timurus b. İlgazi b. Anuk tarafından 1147 tarihinde inşa edilmiştir.)		DİCLE NEHRİNE DÖKÜLEN BATMAN SUYU		1954 ve 1985 ,2014		GAYRİ MENKUL ESKİ ESERLER VE ANITLAR YÜKSEK KURULUNUN 14.03.1980 / 11789 SAYILI KARARI		OLUMLU		GENEL ETKİ					
MİMARİ										AZ YARARLI		20					
NEHR ADI										ORTA DERECEDE YARARLI		62					
GEÇİRDİĞİ DÖNEM VE TARİHLERİ										AZ YARARLI		40					
TESCİL TARİHİ VE KARAR NO										NOTR		1015 / 18					
ÖZGÜNLÜK KRİTERLERİ										OLUMLUSUZ		56					
1. ÇEVRE VE ORTAM ANALİZİ										OLUMLUSUZ		178 / 4					
2. TAŞIYICI SİSTEM VE YAPI MALZEMESİ ANALİZİ										OLUMLUSUZ		20					
3. İŞLEV ANALİZİ										OLUMLUSUZ		62					
1. KİTABA										OLUMLUSUZ		40					
2. UZUNLUK										OLUMLUSUZ		65					
3. GENİŞLİK										OLUMLUSUZ		40					
4. ARŞİVOLT										OLUMLUSUZ		90					
5. KEMER SAYISI										OLUMLUSUZ		50					
6. ANA KEMER										OLUMLUSUZ		40					
7. DİĞER KEMERLER										OLUMLUSUZ		65					
8. TEMEL SİSTEMİ										OLUMLUSUZ		60					
9. MALZEMESİ										OLUMLUSUZ		90					
10. TİPİ ve EĞİMİ										OLUMLUSUZ		30					
11. PLAN TİPİ										OLUMLUSUZ		50					
12. MEMBA										OLUMLUSUZ		55					
13. MANSAP										OLUMLUSUZ		60					
14. HAFFİLETME BOŞLUĞU										OLUMLUSUZ		60					
15. KORUKLUK										OLUMLUSUZ		50					
16. KORNİŞ										OLUMLUSUZ		90					
17. TEMPAN DUVAR										OLUMLUSUZ		30					
18. SÜSLEME ÖĞELERİ										OLUMLUSUZ		30					
1. ÇEVRE VE ORTAM ANALİZİ		RESTİTUSYON		MEVCUT DURUM (2018)		BİYTK		ORTA		AZ		ÇOK AZ		DEĞİŞİM YOK		BİLİNİYOR	
2. TAŞIYICI SİSTEM VE YAPİ MALZEMESİ ANALİZİ		YIGMA / TAŞ ve TUĞLA		YIGMA / TAŞ ve TUĞLA		YIGMA / TAŞ ve TUĞLA		30		50		70		90		BİLİNİYOR	
3. İŞLEV ANALİZİ		YAYA KÖPRÜSÜ + POSTA VE HABERLEŞME TEŞKİLATI + KONAKLAMA		YAYA KÖPRÜSÜ		YAYA KÖPRÜSÜ		10		50		70		90		BİLİNİYOR	
1. KİTABA		VAR		VAR		VAR		10		50		70		90		BİLİNİYOR	
2. UZUNLUK		230		220		220		30		50		70		90		BİLİNİYOR	
3. GENİŞLİK		6.6		6.6		6.6		30		50		70		90		BİLİNİYOR	
4. ARŞİVOLT		VAR		VAR		VAR		30		50		70		90		BİLİNİYOR	
5. KEMER SAYISI		6		5		5		30		50		70		90		BİLİNİYOR	
6. ANA KEMER		2 MERKEZLİ BASIK SIVRI (MERKEZLER ÜZENGİ HATTININ AŞAĞISINDA)		2 MERKEZLİ BASIK SIVRI (MERKEZLER ÜZENGİ HATTININ AŞAĞISINDA)		2 MERKEZLİ BASIK SIVRI (MERKEZLER ÜZENGİ HATTININ AŞAĞISINDA)		30		50		70		90		BİLİNİYOR	
7. DİĞER KEMERLER		2 MERKEZLİ BASIK SIVRI		2 MERKEZLİ BASIK SIVRI		2 MERKEZLİ BASIK SIVRI		30		50		70		90		BİLİNİYOR	
8. TEMEL SİSTEMİ		KAYA ÜZERİNDE		KAYA ÜZERİNDE		KAYA ÜZERİNDE		30		50		70		90		BİLİNİYOR	
9. MALZEMESİ		DOĞAL TAŞ DÖŞEME		DOĞAL TAŞ DÖŞEME		YENİ DOĞAL TAŞ DÖŞEME		30		50		70		90		BİLİNİYOR	
10. TİPİ ve EĞİMİ		BASAMAKLI+ EĞİMLİ		BASAMAKLI+ EĞİMLİ		BASAMAKLI+ EĞİMLİ		30		50		70		90		BİLİNİYOR	
11. PLAN TİPİ		KIRIKLI		KIRIKLI		KIRIKLI		30		50		70		90		BİLİNİYOR	
12. MEMBA		ÜÇGEN, ÇOKGEN		ÜÇGEN, ÇOKGEN		ÜÇGEN, ÇOKGEN		30		50		70		90		BİLİNİYOR	
13. MANSAP		YARIM DAİRE		YARIM DAİRE		YARIM DAİRE		30		50		70		90		BİLİNİYOR	
14. HAFFİLETME BOŞLUĞU		ODACIK		ODACIK		ODACIK		30		50		70		90		BİLİNİYOR	
15. KORUKLUK		TEMPAN DUVARLA HEMYÜZ		TEMPAN DUVARLA HEMYÜZ		TEMPAN DUVARLA HEMYÜZ		30		50		70		90		BİLİNİYOR	
16. KORNİŞ		YOK		YOK		YOK		30		50		70		90		BİLİNİYOR	
17. TEMPAN DUVAR		KABA YONU		KABA YONU		KABA YONU , MOLOZ TAŞ		30		50		70		90		BİLİNİYOR	
18. SÜSLEME ÖĞELERİ		İNSAN ARSLAN GÜNEŞ KABARTMALARI		İNSAN ARSLAN GÜNEŞ KABARTMALARI		İNSAN ARSLAN GÜNEŞ KABARTMALARI		30		50		70		90		BİLİNİYOR	

Çizelge 4.55. Malabadi Köprüsü özgünlük analiz tablosu-2

TABLO 2: TARİHİ KÖPRÜLER ÖZGÜNLÜK ANALİZİ	
KÖPRÜNÜN ADI YERİ	MALABADI / DİYARBAKIR İLİ, SİLVAN İLÇESİ, ÇATAK KÖPRÜ MEVKİİ
	
ÇEVRE VE ORTAM	
<p>1. Köprü, genellikle İna ve Kafkasya'dan gelen eski ticaret yollarının Van ve Bilek üzerinden Diyarbakır'a bağlayan Ahlat yolu güzergahı üzerinde ve günümüzde Hisarkeyi'ne Mardin'den Kurey Sur'ya ve Milyan üzerinden ise Kurey Mezopotamya ya giden bir kavşak noktasında yer almaktadır. Günümüzde ise Diyarbakır-Silvan yolu üzerinde ve eski ticareti korobastır.</p> <p>2. Köprü'nün menbaa tarafında, 1955 tarihinde KGM tarafından yapılan olan betonarme köprü yer almaktadır. Yapım amaçları tarafsız ise Batman Barajı bulunmaktadır.</p> <p>SİSTEMİ</p> <p>Köprü kavak zamanı üzerine nehir yatağının en der bölgesine inşa edilmiştir. Köprü yapı aşırımı sağlanmasını yarı sını postası ve habercilerin teşkâtının birimi ve konaklarına amaç edilebilir.</p> <p>SİSTEM VE MALZEME</p> <p>Yığın yapıri tabiiğide inşa edilmiş köprü'nün ana yapı malzemesi sarı esdükiler taştır. Kenar 1954 yılına kadar organik cephe grünlendiren koronab, 1985 yılında yanarın sını ile kaplanmıştır.</p>	<p>Kitabesine göre 1147 tarihinde Mardin Artuklu Beylemeden Hüsamerün Timurtaş tarafından yaptırılmıştır. Kitabeye metni: Basma..... hazı ml'amara bi- nışğı th va 'amahlıhı va'-infaki' ayyıhı min mahlıhı fı sanatı İşayın va 'arba' İna va harrasam'ta Tamrtaş b. İlğzi b. Aruk (Çulpan,C.....)</p>
	
	
	
	
KAYNAKLAR	MEVCUT DURUM
1. BİRİNCİ DERECEDE GÜVENİLİR BİLGİ KAYNAĞI: KÖPRÜNÜN KENDİSİNİDEN ELDE EDİLEN BİLGİLER	2. İKİNCİ DERECEDE GÜVENİLİR BİLGİ KAYNAĞI: SEYAHATNAMESLER, KİTAPLAR
	SON DURUM 2019

4.2.4. Uzunköprü

Genel özellikler

Edirne İli, Uzunköprü İlçesinde, Ergene Nehri üzerinde bulunan Uzunköprü; Osmanlı Döneminde 1443 yılında inşa edilmiştir. Sultan II. Murat tarafından Mimar Muslihiddin'e yaptırılmıştır. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 14.03.1980 tarih ve 11789 sayılı kararı ile tescil edilmiştir. Köprü'nün koruma alanı da Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 16.08. 2001 tarih ve 6914 sayılı kararı ile belirlenmiştir. Yapılan literatür çalışması sonucu köprü'nün 15. yy. ve II. Mahmut Dönemi ile 1620, 1892, 1907, 1928, 1964, 1967, 1971, 1990, 1993, 2002 yıllarında onarım gördüğü anlaşılmıştır (KGM, 2018).

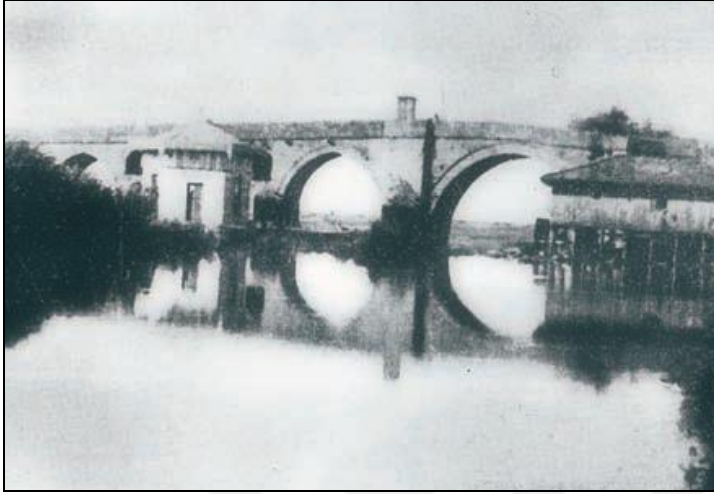
Yararlanılan kaynaklar

Karayolları Genel Müdürlüğü, Tarihi Köprüler Şubesi Arşivinde bulunan eski fotoğraflar, raporlar, projeler, kitaplar, onarım belgeleri gibi güncel kaynaklar, çizili otantik belgeler ile KGM tarafından 2014 yılında yapılan restorasyon çalışmaları kapsamında yapılmış olan sondaj ve malzeme analizleri, kitabe, süsleme öğeleri, diğer yapı elemanları gibi yapının kendisinden gelen bilgilerden yararlanılmıştır. Ayrıca Çulpan'ın "Türk Taş Köprüleri" ile "Türk Taş Köprüleri Ortaçağ'dan Osmanlı Devri Sonuna Kadar" Kitabı, İlter'in "Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri", Tunç'un "Taş Köprülerimiz", kitaplarından ve Uzunçarşılı'nın "Sultan Murad II Vasiyetnamesi" ile ilgili çalışması gibi kaynaklardan faydalanılmıştır.

1. Çevre ve ortam

Uzunköprü'nün memba tarafında; spor tesisleri, park ve ilçe otoparkı, askeri tesis, bazı kamu kurumlarının sosyal tesisleri ve mansap tarafında ise yağ fabrikası ile özel mülkiyete ait parseller yer almaktadır. Köprü'nün girişinin karşısındaki meydana ise II. Meşrutiyet anısına, üzerinde Adalet, Eşitlik, Hürriyet ve Kardeşlik kelimelerinin yazılı olduğu bir anıt bulunmaktadır. Köprü kemerlerinin önündeki oluşan parseller üzerindeki yapılaşma ve dere yatağında sonradan oluşan toprak dolgu nedeni ile köprüden su geçişi sadece orta bölümde yer alan iki kemer içinden olmaktadır. Bulgaristan'da yer alan barajın çeşitli

dönemlerde kapaklarını açması nedeni ile de su seviyesi yükselmekte olup, sel meydana gelmektedir. Köprü çevresinde meydana gelmiş olan bu değişimler nedeni ile köprüde yapısal hasarlar oluşmuştur.

Resim 4.124. Uzunköprü yakınındaki değirmen ve köşk (Çulpan, 1975)

2. Taşıyıcı sistem ve malzeme

Köprünün taşıyıcı sistemi yığma olup, kireçtaşı ve traverten cinsi taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Ancak günümüzde köprüde taş malzemenin yanı sıra beton, asfalt, moloz taş ve çimentolu derzlerde kullanılmıştır. Köprünün taşıyıcı sistemi değişmemekle birlikte yapı malzemesi çeşitli dönemlerde yapılan onarımlar sırasında değişimler geçirmiştir. Bu nedenle; değişimin az olduğu, ancak değişimin özgünlüğe etkisinin de orta düzeyde olduğu belirlenmiştir.

3. İşlev

Osmanlı Dönemi'nde II. Murat'ın emri ile 1437 yılında yapımına başlanılan köprü; 1443 yılında tamamlanmıştır. Köprü; hem Roma Dönemi yol güzergahı hem de Osmanlı Dönemi yol güzergahı üzerinde bulunmaktadır. Uzunköprü; Ergene Nehri'nin bataklık olan bölümü üzerinden, öncelikle ordunun geçişi için inşa edilmiştir. Ayrıca Vakfiye kayıtlarında köprüye bitişik olarak 2 adet değirmen ve cami, imaret, medrese, kervansaray, hamam, dükkan, yağhane, bezirhane ve 3 adet çeşme inşa edildiğinden bahsedilmiştir (Uzunçarşılı, 1958). Bu yapılardan sadece köprü, cami, hamam ve çeşme günümüze

ulaşabilmiştir. Uzunköprü; geçmişte sadece yay ve atlıların kullanımına hizmet vermek için inşa edilmiş olmasına rağmen, 1970 yıllarında betonarme konsol eklenerek, döşemenin genişletilmesi ile de yayaların kullanımı dışında, iki yönlü ağır araç trafiğine de hizmet vermeye başlamıştır. Köprü'nün memba ve mansap tarafında inşa edilmiş olan değirmenler ise taşkınlarda yıkılmıştır. Değişimin köprüye etkisi az ölçekte olmakla birlikte, değişimin özgünlüğe olan etkisinin olumsuzluğu orta düzeyde olarak belirlenmiştir.

4. Biçimsel analiz

Kitabe

Köprü'nün özgün kitabesi; II. Abdülhamid Dönemi'nde yapılan onarım sırasında köprü'nün karşısına inşa edilmiş olan çeşmenin üstüne taşınmıştır. Mermer kitabe üzerindeki metin 2 satır olup, 145 cm. boyunda ve 72 cm. enindedir. Kitabenin metninde; köprü'nün 174 gözlü olduğu ve II. Murat Döneminde 1443 yılında inşa edildiği yazmaktadır. II. Osman Dönemi'nde yapılmış olan onarımına ait Muradiye Cami'sinin kitabesinde de bilgi yer almaktadır. Günümüzde ana kemerin üstündeki yer alan kitabelik bölümünde ise II. Mahmud Dönemi tamir kitabesi bulunmaktadır. Ancak kitabe Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanlılar tarafından tahrip edilmiş ve sonrasında yenilenmiştir (Çulpan, 2002). Değişimin köprüye etkisi orta ölçekte olmakla birlikte, değişimin özgünlüğe olan etkisinin olumsuzluğu az düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Resim 4.125. Uzunköprü'nün özgün kitabesinin yer aldığı çeşme

Ölçü

1392 m. uzunluğunda ve 5,24 m. genişliğinde inşa edilmiş olan köprü; günümüzde 1270 m. uzunluğunda ve 6,90 m. genişliğinde bulunmaktadır. Köprü'nün yaklaşık 100 m.'lik bölümü toprak dolgu altında kalmış olup, toprak dolgunun üzerine günümüzde meydan düzenlemesi yapılmıştır. Bu nedenle; değişimin köprüye olan etkisi çok, değişimin özgünlüğe olan etkisinin ise olumsuzluğunun çok olduğu belirlenmiştir.

Kemer yapısı

Kitabesinden 174 kemere sahip olduğu bilinen köprü'nün; günümüzde 7 adet boşaltma gözü ve 171 adet kemeri bulunmaktadır. Köprü'nün ana kemerinin iki merkezli basık sivri formunda ve merkezlerinin üzeni hattı üzerinde inşa edildiği, ancak daha sonraki yapılan onarımlarda ana kemerin yeniden örüldüğü ve kemer tipinin değişmediği ancak merkezlerin üzeni hattının aşağısına kaydığı belirlenmiştir. Bu nedenle; kemer daha basık görülmektedir. Köprü'nün altından su geçen ana kemerleri dışında diğer kemerleri dairesel kemer formu ile iki merkezli basık sivri kemer formunda inşa edilmiştir. Bu kemerlerden 100 adetinin iki merkezli sivri formda, geri kalan 71 adet kemerin ise dairesel formda olduğu belirlenmiştir. Kemerlerin çoğu çeşitli dönemlerde onarımlar görmüştür (KGM, 2018)

Temel sistemi

KGM verilerine göre, köprü üzerinden yapılan düşey sondaj sonucunda temel bölümünde ahşap bulunmuş olup, aynı zamanda eski fotoğraflardan elde edilen bilgiler doğrultusunda da temel sisteminde ahşap kazıklar kullanıldığı anlaşılmıştır. Köprü'nün balçık zemin üzerine yapılmış olması nedeni ile Osmanlı Döneminde genellikle uygulanan ahşap kazıklar üzerine temel inşa yöntemi uygulanmıştır. Ancak günümüzde bazı ayakların temellerinin açığa çıkması nedeni ile ahşaplar kazıklar hava ile temas etmiş olup, hasara uğramıştır.

Resim 4.126. Uzunköprü'nün açığa çıkan temel bölümündeki ahşaplar

Döşeme malzemesi

Köprünün döşemesi 1964 yılında yapılan onarımlar sırasında memba ve mansap tarafından yaklaşık 70 cm. dışarı konsol çıkartılarak, betonarme tabliye eklenmiş olup, genişletilmiştir. Ayrıca üzerine asfalt dökülmüş ve iki yönlü araç trafiğine açılmıştır. Özgün döşeme malzemesi taş olmakla birlikte formuna ilişkin bilgi günümüze ulaşamamıştır.

Döşeme tipi ve eğimi

Köprü orta bölümünden giriş bölümüne doğru yaklaşık %2,5 eğime sahiptir. Ayrıca döşemede basamak bulunmamaktadır. Köprünün özgün durumunda da eğim olduğu ve basamak olmadığı bilinmektedir. Ancak günümüze kadar yapılmış olan onarımlar sırasında döşeme eğiminde değişim meydana gelmiştir (KGM, 2018).

Plan tipi

Köprünün restitüsyon verileri ve literatür taraması sonucunda plan tipinin kırıklı olduğu ve günümüzde de özgünlüğünü koruduğu anlaşılmıştır. Köprünün 148 kemerli olan uzun bir bölümü aynı hat üzerinde düz plan tipinde inşa edilmiş olup, yaklaşık 25 kemer bulunan ikinci bölümü az bir kırılma ile yön değiştirmiştir. Analiz kapsamında plan tipinde değişim çok az olarak, değişimin özgünlüğe etkisi ise çok yararlı olarak değerlendirilmiştir.

Selyaran

Köprüde bazı ayaklarda selyaran olmadığı, bazılarının ise toprak dolgu altında kaldığı görülmüştür. Mevcutta bulunan selyaranlar arasında da tip olarak çeşitli farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu nedenle; değişimin köprüye olan etkisi az, değişimin özgünlüğe olan etkisinin ise olumsuzluğunun az olduğu belirlenmiştir.

Resim 4.126. Uzunköprü selyaran örnekleri

Resim 4.127. Uzunköprü selyaran örnekleri

Hafifletme boşluğu

Köprüde bazı ayaklarda selyaran olmadığı, bazılarının ise toprak dolgu altında kaldığı görülmüştür. Mevcutta bulunan selyaranların tipleri de farklılaşmıştır. Bu nedenle; değişimin köprüye olan etkisi orta, değişimin özgünlüğe olan etkisinin ise olumsuzluğunun az olduğu belirlenmiştir.

Korkuluk

Köprünün korkulukları en çok etkiye maruz kalmış elemanlarından birisi olup, çeşitli dönemlerde yapılmış olan onarımlarda değişime uğramıştır. 1964 yılındaki yol çalışmalarında köprünün korkuluklarının çoğunun söküldüğü ve söküm sırasında zarar gören korkuluklar yerine yeni korkuluklar kullanıldığı anlaşılmıştır (KGM, 2018). Ayrıca köprünün özgün korkuluk genişliğinin 32 cm. olduğu, onarım sırasında 28 cm. genişliğinde yapıldığı anlaşılmıştır. Günümüzde köprü üzerinde farklı tiplerde korkuluk bulunmaktadır. Bu nedenle; köprünün çeşitli dönemlerde onarım gördüğü anlaşılmıştır. Köprünün bazı korkulukları 2 veya 3 sıra taş ile bazıları ise tek parça taş halinde yapılmıştır.

Korniş

Köprüde en çok etkiye maruz kalmış elemanlardan diğeri de korniş taşları olup, çeşitli dönemlerde yapılmış olan onarımlarda değişime uğramıştır. Son olarak, 1964 yılında yol genişletme çalışmaları sırasında kornişlerin tümü sökülmüş ve söküm sırasında hasar görmüştür. Hasar gören korniş taşlarının yerine yeni kornişler kullanılmıştır. Günümüzde korniş taşlarının bazıları pahlı, bazıları ise dairesel profile sahiptir. Bu nedenle; değişimin köprüye olan etkisi orta, değişimin özgünlüğe olan etkisinin ise olumsuzluğunun az olduğu belirlenmiştir.

Tempan duvar

Köprünün tempan duvarında korkuluk bölümlerine yakın kısımlarda malzeme kaybı yaşanmıştır. Bu nedenle; değişimin köprüye olan etkisi az, değişimin özgünlüğe olan etkisinin ise olumsuzluğunun az olduğu belirlenmiştir.

Süsleme

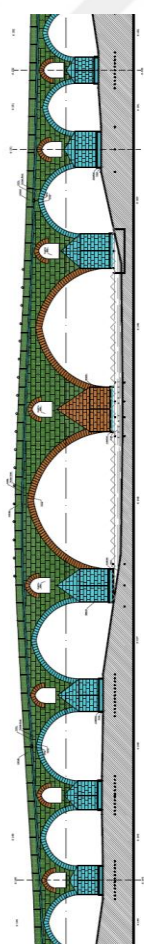
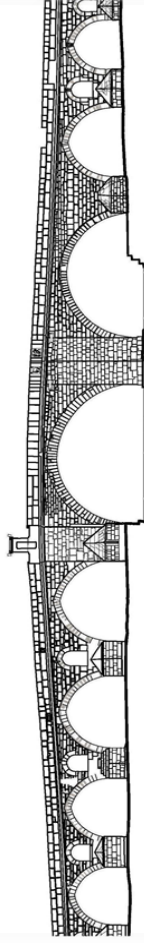

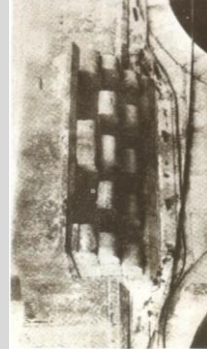
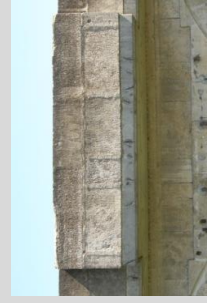
Köprünün kemer taşları ve tempan duvarlarında, geometrik, bitkisel süslemeler ile yazı ve hayvan kabartmaları bulunmaktadır. Kartal, kuş, fil ve arslan kabartmalarının çeşitli onarımlar sırasında köprüye eklendiği anlaşılmıştır. 1972 yılındaki onarım sırasında köprü korkulukları üzerine 1 adet arslan kabartması eklenmiştir.

Çizelge 4.56. Uzunköprü özgünlük analiz tablosu-1

GENEL ÖZELLİKLER		UZUNKÖPRÜ (Cist-i Ergene) / EDİRNE İLİ, UZUNKÖPRÜ İLÇESİ		DEĞİŞİMİN ÖLÇEK VE ŞİDDETİ		DEĞİŞİMİN ÖZGÜNLÜĞE OLAN ETKİSİ						KÖPRÜNÜN ÖZGÜNLÜK DEĞERİ				
KÖPRÜNÜN ADI/ YERİ	YAPILDIĞI DÖNEM VE MİMARİ	NEHRİN ADI	GEÇİRDİĞİ ONARIM TARİHLERİ	TESCİL TARİHİ VE KABAR NO	ÖZGÜNLÜK KRİTERLERİ	B'YTK	ORTA	AZ	ÇOK AZ	DEĞİŞİM YOK	BİLMİYOR	GENEL ETKİ		DÜŞÜK - Özgünlüğünü Orta Derecede Kaybetmiş (33)		
OSMANLI DÖNEMİ, 1443 YILI SULTAN İLMURAT / MİMAR MUSLİHİDDİN		ERGENE	15.yy ikinci yarısı, II. Mahmut zamanında, 1892, 1907, 1928, Kanayolları Genel Müdürlüğü'nün aşındırmalarıyla ilgili belgelere göre 1964, 1967, 1971, 1990, 1993 ve 2002	14.10.1978/ 10729 ve 14.3.1980/ 11789 tescil, 19.02.2009/ 2314 1.Grup, 16.08.2001/ 6914 Konuma Alam	RESTİTUSYON	10	30	50	70	90		OLUMLU	OLUMLU		DEĞİŞİM ETKİSİ	740 / 18
1. ÇEVRE VE ORTAM ANALİZİ					MEVCUT DURUM (2018)											
2. TASVİCİ SİSTEM VE YAPIMALZEMESİ ANALİZİ					GEÇMİŞTE KÖPRÜNÜN ÇEVRESİNDE DEĞİRMEN BULUNMAKTADIR											
3. İŞLEV ANALİZİ					YIGMA / TAŞ											
1. KİTABE					VAR											
2. UZUNLUK					1266											
3. GENİSLİK					690											
4. ARŞİVOLT					YOK											
5. KEMER SAYISI					174											
6. ANA KEMER					164 (100 ADET BASIK SIVRI+64 ADET DAİRESEL)											
7. DİĞER KEMERLER					2 MERKEZLİ BASIK SIVRI (MERKEZLER ÜZENGİ HATTINDA)											
8. TEMEL SİSTEMİ					TEK MERKEZLİ DAİRESEL, 2 MERKEZLİ BASIK SIVRI											
9. MALZEMESİ					TEK MERKEZLİ DAİRESEL, 2 MERKEZLİ BASIK SIVRI											
10. TİPİ ve EĞİMİ					AIŞAP KAZIK											
11. PLAN TİPİ					DOĞAL TAŞ DÖŞEME											
12. MEMBA					EĞİMLİ + BASAMAKSIZ											
13. MANSAP					KIRIKLI											
14. İNHAZ VE BOŞLUĞU					ÜÇGEN, ÇOKGEN, YARIM DAİRE,											
15. KORKULUK					ÜÇGEN, YARIM DAİRE											
16. KORNİŞ					BOŞALTIMA GÖZÜ											
17. TEMPAN DUVAR					TEMPAN DUVARLA HEM YÜZ											
18. SÜSLEMELERİ					DÜZ PAHLI											
					DÜZ PAHLI VE YUVARLAK											
					KABA YONU .MOLOZ TAŞ											
					VAR											

4. BİÇİMSEL ANALİZ (Form ve detayların göz önüne alınarak yapılmıştır)

Çizelge 4.57. Uzunköprü özgünlük analiz tablosu-2

TABLO 2: TARİHİ KÖPRÜLER ÖZGÜNLÜK ANALİZİ	
<p>KÖPRÜNÜN ADI VE YERİ UZUNKÖPRÜ Cısr-i Ergene / EDİRNE İLİ, UZUNKÖPRÜ İLÇESİ</p> 	
 	
 <p>RESTİTÜSYON</p>	 <p>RÖLÜVE</p>
 <p>KAYNAKLAR</p> <p>1. BİRİNCİ DERECEDE GÜVENİLİR BİLGİ KAYNAĞI: KÖPRÜNÜN KENDİSİNDEN ELDE EDİLEN BİLGİLER, VAKFIYE KAYITLARI</p>	 <p>2. İKİNCİ DERECEDE GÜVENİLİR BİLGİ KAYNAĞI: SEYAHATNAMELER, KİTAPLAR, GÜCEL BELGELER</p>
<p>KÖPRÜNÜN TEMELLERİNDE AHIŞAP KAZIK KULLANILMIŞTIR.</p>	<p>ÖZGÜN SEYİR TERASI ONARIMLARDA DEĞİŞMİŞTİR.</p>

4.3. Köprülerin Özgünlük Analizinin Değerlendirmesi

Roma, Doğu Roma, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi eseri köprüler içinden seçilmiş olan dört köprünün özgünlük değerini belirlemek ve Dünya Mirası üstün evrensel değer kriterlerinden en önemlisi olan *özgünlük ölçütünün koşullarını* sağlayıp sağlamadığını anlayabilmek amacı ile özgünlük analizi yapılmıştır. 2011 tarihli ICOMOS *Kültür Mirası Etki Değerlendirme Raporu* ve UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi'nin Yürütülmesi İçin *Uygulama Rehberi'nde* belirtilen kriterler doğrultusunda köprüler üzerinde dört adet özgünlük kriterine yönelik analiz uygulanmıştır.

Bulunduğu yer ve ortama ilişkin analiz;

Köprülerin çevresine ve dere yatağına yeni binalar inşa edilmesi, özgününde var olan değirmen, han vb. yapıların yıkılması, eski yol güzergâhının önemini kaybetmesi nedeni ile kullanılamaz hale gelmesi, taşıtların kullanması gibi etkiler; köprülerin çevresinin ve bulunduğu ortamın hem kültürel hem de fiziksel olarak büyük oranda değiştiğini göstermiştir.

Taşıyıcı sistem ve yapı malzemesine ilişkin analiz;

Köprülerin taşıyıcı sisteminin genellikle özgünlüğünü koruduğu, ancak bazı köprülerde temel güçlendirme uygulamaları kapsamında beton temel müdahaleleri yapıldığı anlaşılmıştır. Yapı malzemelerinin ise günümüze kadar yapılan onarımlar sırasında muhdes malzemeler kullanılması nedeni ile özgünlüğünü belli oranlarda yitirdiği görülmüştür.

İşlev değişikliğine ilişkin analiz;

Köprülerin günümüzde çoğunun ağır taşıt trafiğine açık olması ve inşa edildiği dönemde haberleşme ve posta teşkilatının birimi olarak hizmet vermekte iken, günümüzde bu işlevini sürdürememesi nedeni ile belli oranlarda özgünlük kaybına uğramıştır.

Biçimsel özelliklerine ilişkin analiz;

Köprülerin mimari yapı elemanları detaylı olarak incelenmiş ve her bir köprü elemanı için özgünlük durumu araştırılmıştır.

- Kitabelerin bazılarının köprü üzerinde olmadığı veya yerinin değiştiği, yıprandığı,
- Genişlik ve uzunluk ölçülerinde; bazı kemerlerin toprak altında kalması veya yıkılması nedeni ile özellikle uzunluklarda değişim olduğu,
- Kemer sayısının ve kemer formunun; köprülerin yıkılması, onarım görmesi ve toprak altında kalması gibi nedenlerden değiştiği,
- Temel sisteminin ise genellikle özgünlüğünü koruduğu,
- Döşeme malzemesi, tipi ve eğiminin ise genellikle yapılan onarımlar, tahribatlar ve doğal afetler nedeni ile yok olduğu, değiştiği ve özgünlüğünü genellikle kaybettiği,
- Plan tipinin ise genellikle korunduğu, bazılarının ise geçirmiş olduğu onarımlar nedeni ile kısmen özgünlüğünü kaybettiği,
- Selyaranların ise çoğunlukla doğal afetler, kötü onarımlar nedeni ile yıkıldığı ve sonrasında ise özgününden farklı olarak inşa edildiği,
- Korkuluk ve kornişlerin ise köprülerde en çok özgünlüğünü kaybeden bölümler olduğu, ayrıca güvenlik gerekçesiyle de özgününe benzemeyen formlarda yeniden inşa edildiği
- Tempan duvarların da bazı köprülerde doğal afetler, kötü onarımlar nedeni ile özgünlüğünü büyük oranda kaybettiği,
- Köprülerdeki süsleme elemanlarının da doğal nedenler ve insanlar tarafından define arama amaçlı tahrip edilmesi, yıpranması, çalınması, müzelere taşınması, köprü üzerinde bulunduğu konumun değişmesi gibi nedenlerden özgünlüğünü belli oranlarda kaybettiği anlaşılmıştır.

Çizelge 4.58. İncelenen köprülere ilişkin özgünlük analiz tablosu

KÖPRÜLERİN ÖZGÜNLÜK ANALİZİ VE ÖZGÜNLÜK DEĞERİ						
Özgünlük Kriterleri		Dönemlerine Göre Köprüler				
		Roma	Doğu Roma	Selçuklu	Osmanlı	
		Alakır	Sangarios	Malabadi	Uzunköprü	
1. ÇEVRE VE ORTAM ANALİZİ		30	20	20	10	
2. TAŞIYICI SİSTEM VE YAPI MALZEMESİ ANALİZİ		50	30	62	40	
3. İŞLEV ANALİZİ		60	30	40	40	
4. BİÇİMSEL ANALİZ	1.Kitabe			10	65	40
	Ölçü	2.Uzunluk	10	20	40	10
		3.Genişlik	60	72	90	10
	Kemer	4.Arşivolt	90	90	50	90
		5.Kemer Sayısı	40	30	40	10
		6.Ana Kemer	60	60	65	30
		7.Diğer Kemerler	30	40	60	40
	8.Temel Sistemi		10	90	90	60
	Döşeme	9. Malzeme	40	20	30	20
		10. Tipi - Eğimi	60	10	50	40
	11.Plan Tipi		90	90	55	80
	Selyaran	12.Memba	90	72	60	50
		13.Mansap	90	72	60	50
	14.Hafifletme Boşluğu		90	90	60	40
	15.Korkuluk		20	10	50	30
	16.Korniş		30	20	90	40
	17.Tempan Duvar		30	40	30	50
	18.Süsleme Öğeleri			50	30	50
Biçimsel Analiz Puan Toplamı / Biçimsel Analiz Kriter Sayısı		840/16	886/18	1015/18	740/18	
4. BİÇİMSEL ANALİZ		52,5	49	56	41	
Özgünlük Analizi Puan Toplamı		192,5/ 4	129 / 4	178 / 4	131 / 4	
KÖPRÜNÜN ÖZGÜNLÜK DEĞERİ		48	32	44,5	33	
		ORTA	DÜŞÜK	ORTA	DÜŞÜK	
Bulanık Değeri		0,48	0,32	0,44	0,33	

Çevre ve ortama yönelik özgünlük analizi kapsamında;

- Alakır Köprüsü'nün özgünlüğünü orta derecede kaybetmiş olduğu,
- Sangarios Köprüsü, Malabadi Köprüsü ile Uzunköprü'nün ise özgünlüğünü tamamen kaybetmiş olduğu,

Taşıyıcı sistem ve yapı malzemesine yönelik özgünlük analizi kapsamında;

- Alakır Köprüsü ve Malabadi Köprüsü'nün özgünlüğünü kısmen kaybetmiş olduğu,
- Sangarios Köprüsü ve Uzunköprü'nün özgünlüğünü orta derecede kaybetmiş olduğu,

İşleve yönelik özgünlük analizi kapsamında;

- Alakır Köprüsü'nün özgünlüğünü kısmen kaybetmiş olduğu,
- Sangarios Köprüsü, Malabadi Köprüsü ile Uzunköprü'nün özgünlüğünü orta derecede kaybetmiş olduğu,

Biçimsel özgünlük analizi kapsamında;

- Alakır Köprüsü, Malabadi Köprüsü, Sangarios Köprüsü ve Uzunköprü'nün özgünlüğünü kısmen kaybetmiş olduğu belirlenmiştir. Ancak Uzunköprü'nün biçimsel özgünlük analizi sonucunda almış olduğu özgünlük yüzdesi; diğer üç köprüye göre daha düşük seviyede bulunmuştur.

Bu dört özgünlük kriterine yönelik yapılan analiz sonucunda köprülerin genel özgünlük durumu değerlendirilmiştir. Buna göre; Alakır ve Malabadi Köprüsü'nün özgünlüğünü kısmen kaybetmiş olduğu ve Sangarios Köprüsü ile Uzunköprü'nün de özgünlüğünü orta derecede kaybetmiş olduğu belirlenmiştir. Tez kapsamında özgünlük durumu analiz edilen Alakır Köprüsü, Malabadi Köprüsü, Sangarios Köprüsü ve Uzunköprü'nün özgünlük değerlerinin; köprülerin geneli için belirlenen eşik değerin (özgünlük yüzdesi 70 altı ve bulanık değeri 0,7 altı) altında kalmış oldukları tespit edilmiştir. Özgünlük değerlerinin de Alakır ve Malabadi Köprüsü'nün orta, Sangarios Köprüsü ile Uzunköprü'nün de düşük olduğu belirlenmiştir.

Yapılan analiz çalışmaları kapsamında özgünlük durumu analiz edilen köprülerin özelinde diğer köprüler hakkında da özgünlüğü bozan nedenler ve özgünlüğün korunmasını sağlamak amacıyla yapılacak müdahaleler genel olarak belirlenmiştir (Çizelge 4.58.).

Çizelge 4.59. Köprülerde özgünlüğü bozan nedenler ve özgünlüğün korunmasına yönelik yöntemler

KÖPRÜLERDE ÖZGÜNLÜĞÜ BOZAN NEDENLER VE ÖZGÜNLÜĞÜN KORUNMASINA YÖNELİK YÖNTEMLER	
Özgünlük Kriterleri ve Özgünlüğü Bozan Nedenler	
Özgünlüğün Korunmasına Yönelik Yöntemler	
Çevre ve ortam analizi	<ul style="list-style-type: none"> • Köprülerin çevresine yeni binalar, köprüler inşa edilmesi • Su seviyesinin düzenini değiştiren ve köprünün temel sistemini bozan baraj yapıları • Köprünün bulunduğu bölgenin değişen iklim yapısı (rüzgar, sıcaklık, yağış vb.) • Doğal afetler (sel, deprem vb.) • Dere yatağının yön değiştirmesi • Dere yatağının taban seviyesinin yükselmesi • Dere yatağının doldurularak kemerlerin önüne binalar inşa edilmesi • Köprülerin çevresinde özgününde var olan değirmen, han vb. yapıların yıkılması • Köprülerin üzerinde bulunduğu eski yol güzergâhının önemini kaybetmesi • Köprülerin üzerinde bulunduğu eski yol güzergâhının yeni yol güzergâhı ile çakışması sonucu köprünün ağır taşıt trafiğine açık olması • Köprülerin inşa edildiği dönemin kültürel ve sosyal özelliklerini yitirmesi • İnşa edildiği dönem köprü ile bütünleşik olan soyut kültürel miras özelliklerini yitirmesi • Köprü çevresi ve üstünden tesisat geçirilmesi • Bitkilenme
İşlev analizi	<ul style="list-style-type: none"> • Özgünün de yaya ve atlılara hizmet veren köprülerin günümüzde ağır taşıt trafiğine açık olması • Özgünün de haberleşme ve posta teşkilatının bir birimi olarak hizmet vermekte iken günümüzde bu özelliğini yitirmesi • Eski yol güzergâhının önemini yitirmesi ve değişmesi nedeni ile köprülerin kullanılmaması • Köprü üstünden tesisat geçirilmesi
Taşıyıcı sistem ve yapı malzemesi analizi	<ul style="list-style-type: none"> • Köprülerin temellerinde yer alan ahşapların yok olması • Temellerine ve ayak çevresine beton dökülmesi • Köprü elemanlarının değiştirilmesi (döşemenin, ayakların beton, ahşap veya demir yapılması gibi) • Doğal afetler (deprem, sel vb.) • Define aranması • Hatalı restorasyonlar • Bitkilenme
Biçimsel analiz	<ul style="list-style-type: none"> • Kitabelerin çalınması, müzeye alınması, yerinin değiştirilmesi • Kitabe metninin değiştirilmesi • Bazı kemerlerin toprak dolgu altında kalması, yıkılması veya yeni kemerler inşa edilmesi • Doğal afetler (deprem, sel vb.) • Define aranması • Hatalı restorasyonlar • Bitkilenme • Güvenlik gerekçesiyle özgününde olmayan korkuluk eklenmesi • Ağır taşıt trafiğine iki yönlü olarak hizmet vermesi amacıyla betonarme tabliye yapılarak döşemenin değiştirilmesi ve genişletilmesi • Süsleme öğelerinin çalınması, müzelere taşınması, yerinin değiştirilmesi
	<ul style="list-style-type: none"> • Köprünün çevresindeki özgün olmayan ve köprünün kemerlerinden su akışını engelleyen yapılaşmaların yıkılması • Köprü çevresine baraj, yeni köprü vb. inşa edilmemesi • İnşa edilmiş olan barajlardan ise su akışının kontrollü yapılması • Dere yatağının taban seviyesinin mümkün olduğunca özgün haline getirilmesi • Eski yol güzergâhı üzerinde bulunan ve aktif olarak kullanılmayan köprülerin tespit edilerek bakımlarının sağlanması • Yeni yol güzergâhı üstünde bulunan köprülerin ise alternatif güzergâh oluşturularak ağır taşıt trafiğinin olumsuz etkilerinden kurtarılması • Köprü çevresi ve üstündeki tesisatların kaldırılması • Bitkilerin belli aralıklarla temizlenmesi • İnşa edildiği dönem köprü ile bütünleşik olan soyut kültürel miras özelliklerinin tanıtılması
	<ul style="list-style-type: none"> • Ağır taşıt trafiğine kapatılarak yaya geçişi için kullanılması • Köprünün özgün işlevini ve özelliklerini tanıtan tanıtım panosu düzenlenmesi • Köprü üstünden geçen tesisatların kaldırılması
	<ul style="list-style-type: none"> • Güvenilir bilgilere dayalı, uluslararası restorasyon ilkelerine uygun ve doğru bir koruma projesi oluşturulması • Nitelikli eklerin proje doğrultusunda korunmasının sağlanması • Nitelikli olmayan eklentilerin ise kaldırılarak özgün durumuna uygun hale getirilmesi • İnsanların tarihi eserlerin korunması konusunda bilinçlendirilmesi • Tarihi eserlerin restorasyonu konusunda görevli teknik elemanların bilgilendirilmesi ve farklı disiplinlerin bir arada çalışmasının sağlanması • Toprak altında kalan kemerlerin açığa çıkarılması • Restorasyon çalışmalarını anlatan bilgi ve belgelerin yayına dönüştürülmesi • Köprü çevresine köprüyü tanıtan tanıtım panosu yerleştirilmesi

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tez çalışması ile tarihi köprülerin korunmasında özgünlük ölçütünün değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda kültür varlıklarının korunmasına yönelik yapılmış olan çalışmaların özgünlük ölçütü bağlamında başarılı olup, olmadığı ve kültür varlığının geçmişten günümüze geçirdiği değişimlerin eserin özgünlüğünü ne derecede etkileyip, etkilemediğinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca kültür varlığının UNESCO Dünya Miras Listesine seçilebilmesi için sahip olması gereken üstün evrensel değer özellikleri içinde özgünlüğün önemli bir yeri olduğu belirlenmiş olup, UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi'nin Yürütülmesi İçin Uygulama Rehberi'nde de detaylı olarak anlatılan üstün evrensel değer ve özgünlük kavramları hakkında literatür taraması yapılarak, *Koruma, kimlik, kültür, kültürel miras, kültürel mirasın sürdürülebilirliği* kavramlarında özgünlüğün yeri araştırılmıştır.

Tarihsel süreç içinde özgünlük kavramının tanımı ile koruma çabalarında; kültürlerin özgünlüğe bakış açılarında oluşan farklılıklar nedeni ile değişim ve gelişim yaşanmıştır. Bu değişim ve gelişim bazı dönemlerde eserin yok olmasına ve geri dönüşü mümkün olmayan tahribatlara neden olmuştur. Koruma uygulamaları; 19.yy. itibariyle yasal bir çerçeve içinde yapılmaya başlanmıştır. 19. yy. öncesi kültür varlıkları; genellikle kullanım mecburiyeti, dini ve idari zorunluluk gibi nedenlerden koruma altına alınmış iken günümüzde tüm insanlığın ortak mirası olarak kabul edilerek, uluslararası koruma mevzuatı çerçevesinde geliştirilen yöntemler uygulanmaktadır. 1950 yıllarından itibaren özgünlük kavramı koruma mevzuatı içinde yerini almış olmakla birlikte, halen ülkelerin özgünlük ile ilgili bakış açılarındaki farklılık nedeni ile de koruma müdahalelerinde de farklılıklar bulunmaktadır. 19. yy. öncesi kültür varlıklarının korunması çalışmalarında özgünlük kavramı olarak yer almasa bile eserlerin öncelikle ilk inşa edildiği dönem özelliklerinin ve sonraki dönemlere ait nitelikli eklentilerin korunması tavsiye edilmiştir.

Ciddi anlamda korumada özgünlük kavramının ele alındığı ilk ve tek belge olarak *Nara Özgünlük Belgesi* kabul edilmiştir. Nara Özgünlük Belgesinde “... *Kültür mirasının tüm biçimleri ve tarihsel dönemleriyle korunabilmesi; bu değerler hakkındaki bilgi kaynaklarının güvenilir olmasına ve değerlerin doğru anlaşılmasına da bağlı olmaktadır. Ayrıca eserin değerini tanımak, anlamak ve kültür mirasının tasarımına ve sonradan*

kazandığı özelliklerine, tarihsel varlığına ve anlamına bağlı olarak yorumlamak, söz konusu yapının özgünlüğü konusunda varılacak yargının temelini oluşturmaktadır...” şeklinde ifade edilmiştir. Özgünlüğün; eserin inşa edildiği dönemden günümüze kadar almış olduğu nitelikli dönem eklentilerinin tümüne saygı gösteren bir kavram olduğu da Nara Özgünlük belgesi ile birlikte 1977 tarihli Burra Tüzüğü’nde de kabul edilmiştir.

Bu nedenle, nitelikli dönem eklemelerinin de köprüler için kültürel ve mimari değere sahip olduğu düşünülerek, özgünlük analizinde; köprü bünyesinde tespit edilmiş olan tüm eklentilerin köprünün özgünlüğünü bozduğu yönünde değerlendirme yapılmamıştır. Nara Özgünlük Belgesinin kabulünden sonra Nara Özgünlük Belgesi’ni ve özgünlük konularını açıklayıcı nitelikte UNESCO tarafından yayınlanan makale ve uygulama rehberleri de ülkelerin koruma çalışmalarına katkı sağlamıştır.

Kültür varlığının özgünlük durumunun analiz edilebilmesi amacıyla tez kapsamında; özgünlük kavramını ve özelliklerini açıklayıcı kaynaklardan elde edilen bilgiler çerçevesinde, 2011 tarihli ICOMOS *Kültür Mirası Etki Değerlendirme Raporu* ve UNESCO’nun her iki, üç yılda bir yayınladığı *Dünya Miras Sözleşmesi’nin Yürütülmesi İçin Uygulama Rehberi’nde* de belirtilen kriterler doğrultusunda analiz yöntemi oluşturulmuştur. Bu özgünlük analiz yöntemi ile kültür varlığının günümüze ne derecede özgün olarak ulaşabildiği ve geçirmiş olduğu değişimlerin neler olduğu ve bu değişimlerin kültür varlığının korunmasını nasıl etkilediği belirlenmiştir.

Tez çalışmasında önerilen *Özgünlük analiz yöntemi*; 2005 tarihli Dünya Miras Sözleşmesi’nin Yürütülmesi İçin Uygulama Rehberi’nde açıklandığı gibi form, tasarım, malzeme, strüktür, kullanım, işlev, gelenekler, teknikler, yönetim sistemleri, eserin içinde bulunduğu yer, ortam, eseri ilgilendiren dil, somut olmayan kültürel miras ile ruh, duygu, iç ve dış faktörler gibi kriterler göz önüne alınarak oluşturulmuştur. Tez kapsamında somut ve taşınmaz kültür varlıklarının koruma çalışmalarındaki başarının derecesinin ölçülebileceği ve ne derecede özgün olarak günümüze ulaşabildiğinin anlaşılabilmesine ilişkin düzenlenmiş olan bu yöntem; örnek olarak ele alınan köprüler üzerinde uygulanmıştır. Ancak özgünlük analizinde; köprülerin biçim, çevre, ortam, yapı malzemesi ve işlev gibi özellikleri dikkate alınarak, eşik değer ve yüzdeler belirlenmiştir. Köprüler dışındaki yapı tiplerinin özgünlük analizinde de oluşturulan bu metodoloji kullanılabilir. Ancak diğer yapıların özgünlük analizinde; yapı tipine göre

belirlenecek olan eşik değer ve yüzdeler doğrultusunda değerlendirilme yapılması gerekmektedir.

Ayrıca çalışmanın sınırlılıkları içinde yer alan bir diğer husus da kültür varlığının özgünlük analizinin; *bulduğumuz zaman dilimi ve kültür ortamı içinde geçerli olması ile günümüzde sahip olduğumuz bilgi, algı ve anlayış çerçevesinde değerlendirilebilecek olmasıdır*. Literatür taraması sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda, gelecek zaman dilimlerinde veya günümüzde farklı kültürel ortamlarda, kişilerin algı, anlayış, bilgi birikimindeki farklılıklar nedeni ile aynı analiz yöntemi kullanılmasına rağmen, aynı eserler üzerinde farklı sonuçlara ulaşılabilecektir. Ayrıca bilgi ve belgelere ulaşmanın devam eden bir süreç olması nedeni ile de bir gün içinde dahi ulaşılan veriler arasında farklılıklar oluşacağı görülmüştür.

Tez kapsamında oluşturulan özgünlük analiz yöntemi Roma Dönemi Alakır Köprüsü, Doğu Roma Dönemi Sangarios Köprüsü, Selçuklu Dönemi Malabadi Köprüsü ve Osmanlı Dönemi Uzunköprü üzerinde uygulanmıştır. Anadolu'da hüküm sürmüş medeniyetlerden günümüze ulaşmış olan 4 farklı dönem örneği ile Alakır Köprüsü hariç UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesinde yer alan köprüler seçilmiştir. Yapılan değerlendirmeler doğrultusunda;

- Kültür varlığının geçirmiş olduğu değişimlerin ve değişik dönemlerdeki eklentilerinin eserin özgünlüğünü bozmadığı, aksine değişik dönemlerin kültürel ve tarihsel özelliğe sahip eklentilerine saygı duyulması gerektiği kabul edilmiştir.
- Geçmişten günümüze kadar bazı eserlerin ciddi anlamda değişim ve etki altında kaldığı, ayrıca bazı değişimlerin ve etkilerin eseri olumsuz yönde etkilediği, bazılarının ise olumlu yönde etkilemiş olduğu görülmüştür.
- Ayrıca eserin yapısal durumunun koruması için çeşitli dönemlerde uygulanan güçlendirme çalışmalarının da yapının özgünlüğünü çeşitli seviyelerde bozduğu, ancak müdahalenin türüne göre bazı durumlarda faydalı bir uygulama olduğu belirlenmiştir.
- Köprüler üzerinde uygulanan özgünlük analiz yöntemi ile koruma çalışmalarında ne gibi müdahalelerin özgünlüğü etkilediği anlaşılmış olup, köprülerin restorasyon çalışmalarına ışık tutmak amacı ile bu belirlenen kriterler doğrultusunda yeni müdahale kararlarının oluşturulmasının gerektiği belirlenmiştir.

- Köprülerin özgünlük analizinde; köprü ile ilgili “*özgündür veya özgün değildir*” şeklinde kesin bir cevap verilmesinin hatalı bir yaklaşım olacağı düşüncesi ile *Bulanık Mantık* yöntemine göre köprünün *tamamen, orta derecede, kısmen, çok az* gibi derecelerde özgünlüğünü kaybetmiş olduğu veya özgünlüğünü tamamen korumuş olduğu şeklinde değerlendirme yapılmasının uygun olacağı kabul edilmiştir.
- Bu değerlendirme sonucunda; köprülerin kültür varlığı değeri için çok yüksek, yüksek, orta, düşük, ihmal edilebilir ve bilinmiyor şeklinde bir sınıflandırma yapılmıştır.
- Ayrıca tez kapsamında 4 adet köprünün özgünlüğü analiz edilmiş olup, köprülerin tümünün özgünlüğünü koruyarak, restorasyonunun yapılabilmesi ve gelecek kuşaklara özgün olarak aktarılabilmesi için envanterde kayıtlı diğer köprülere de özgünlük analizinin uygulanması ve çıkan sonuçlar doğrultusunda köprülere yönelik genel ve özel restorasyon müdahale yöntem ve ilkelerinin belirlenmesinin gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır.

Kültür varlığının gelecek kuşaklara özgünlüğü koruyarak aktarılmasının sağlanması çabalarında çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarına düşen görevler ile birlikte geleceğin sahipleri olan çocukların da kültür mirası konusunda eğitilmeleri için ortam hazırlanması gerekmektedir. Kültür varlığının özgünlüğünün korunarak, restore edilebilmesi için çeşitli meslek gruplarının da birlikte çalışması sağlanmalıdır. Ayrıca kültür varlığının ciddi hasarlar alıp, geri dönüşü mümkün olmayacak şekilde tahrip olmaması amacıyla sürekli bakımının yapılması ve restorasyonların da eserin özgünlüğünü bozmadan, en az müdahale ile yapılabilmesi için konu ile ilgili uzmanların eğitilmesi, restorasyon projelerinin güvenilir bilgilere dayalı ve titiz bir çalışma sonucu oluşturulması ve tez çalışması kapsamında oluşturulan özgünlük analiz yönteminin kültür varlığının restorasyon öncesi ve sonrasında uygulanarak, sonuçlarının karşılaştırılması; kültür varlığının korunması çabalarına büyük ölçüde katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (1999). Dünya kültür mirası ölçütleri açısından Hasankeyf ve kurtarılma olasılıkları. *Mimarlık Dergisi*, 290, 29-32.
- Akdemir, A. M. (2004). Küreselleşme ve kültürel kimlik sorunu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 43-50.
- Akgündüz, A. (1988). *Şeriye sicilleri*. (Cilt 1), İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, s. 15.
- Akozan, F. (1977). *Türkiye’de tarihi anıtları koruma teşkilatı ve kanunlar*. İstanbul: DGSA.
- Aksın, A. (1999). 218 numaralı Harput Şeriye sicilinin tanıtımı ve fihristi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 1-27.
- Aksoy, İ. H. (1986). *Büyükçekmece köprüsü temel inşaatı*. II. Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresinde sunuldu, İTÜ, Türkiye, 145-149.
- Akurgal, E. (1995). *Anadolu uygarlıkları*. (Beşinci Baskı), İstanbul: Net Turistik A.Ş. Yayınları.
- Arseven, C. E. (1950). *Sanat ansiklopedisi*. 1130.
- Avşın, A. (2007). *Tarihi köprülerin projelendirilmesi ve onarımlarına ilişkin mevzuat*. 1. Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumunda sunuldu, İMO, Ankara,
- Aydemir, I. ve Arabacıoğlu, P. (2007). Tarihi çevrelerde yeniden değerlendirme kavramı. *YTÜ Mimarlık Fak. Dergisi*, 2(4), 204-212.
- Bakırer, Ö. (2002). *Anadolu Selçuklu mimarisinde taşçı işaretleri*. Uluslararası sanat tarihi sempozyumunda sunuldu, Prof. Dr. Gönül Öney’e Armağan, s. 59-69.
- Başgelen, N. (2010). *Türkiye’nin tarihi coğrafyası akarsular*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları,
- Binan, C. (1999). *Mimari koruma alanında venedik tüzüğü’nden günümüze düşünsel gelişmenin uluslararası evrim süreci*. İstanbul: YTÜ Basım Yayın Merkezi, 6-108.
- BM. (2009). *Herkesin kültürel yaşama katılma hakkı*. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi. 43. Oturum.
- Bülbül Uslu, Z. (2016). *Anadolu Selçuklu dönemi yapılarının restorasyonunda özgünlük ölçütü – Konya İnce Minareli Medrese örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Candaş Kahya, N. (1975). *Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de koruma kavramının gelişimi. Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu - 1'da sunuldu*, 172-175.
- Clarke, J. T. (1882). *Report on the investigation at assos 1881*. Archeological Institute of America,
- Charles, T. (1839). *Description de l'Asie Mineure*, Cilt II, Paris, Lev.123.
- Çetin, C. (2014). Anadolu iskeleleri ve karayolu bağlantıları. *International Journal of Social Science* , 28, 349-367.
- Çulpan, C. (2002). *Türk taş köprüleri Orta Çağdan Osmanlı Devri sonuna kadar* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 257-278.
- Demirarslan, D. (2017). Açık havada ibadet ve mekan ilişkisi. Gelibolu namazgahları. *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 40-57.
- Doyduk, S. ve Can, C. (2012). Nesne merkezli koruma bilgisine farklı yaklaşımlar: Kentsel arkeolojik bir araştırma. *Y.T.Ü. Sigma Dergisi*, 4, 12-21.
- Duran, R. (2001). *Selçuklu Devri Konya yapı kitabeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ener, E. ve Sert, H. (2010). *Technical researches for the restoration of the stone bridges and the assesment of the outcome, (Taş köprü restorasyonlarına yönelik teknik araştırmalar ve sonuçlarının değerlendirilmesi)*. Paper presented at ACE 9th International Congress on Advances In Civil Engineering, KTÜ, Trabzon,
- Erder, C. (1975). *Tarihi çevre bilinci*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yayını, 118-135.
- Eyice, S. (1992). *Osman Şakir Efendi Musavvar Sefaretname-i İran*. İslam Ansiklopedisi, Cilt 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 51.
- French, D. (1997). Pre and early Roman roads of Asia minor: The earliest Roman paved roads in Asia minor. *Arkeoloji Dergisi*, V, 179-187.
- Gabriel, A. (1940). *Voyages archéologiques dans la Turquie orientale*. Paris: E. De Boccard.
- Güner, Ş. (1995). *Anadoluda kral yolları*. İstanbul: Dünya Aktüel.
- Gürpınar, E. (2001). Kültür ve tabiat varlıklarını koruma üzerine. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23-24, 185-193.
- Halaçoğlu, Y. (2002). *Osmanlılarda ulaşım ve haberleşme*. Ankara: PTT Gn. Müdürlüğü Yayınları.
- Hasol, D. (1995). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. YEM Yayın.

- ICCROM. (2011). *ICCROM and the conservation of cultural heritage a history of the organization's first 50 years, 1959-2009*.
- ICOMOS. (1995). *Authenticity and monitoring*. Paper Presented at European Conference, Cesky Krumlov, Czech Republic.
- ICOMOS. (2011). *Dünya mirası kültür varlıkları için etki değerlendirmesi rehberi*. Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi.
- ICOMOS. (2013). *Mimari mirası koruma bildirgesi*. Türkiye.
- ICOMOS. (2014). *The florence declaration on heritage and landscape as human values*. 18. General Assembly, Florence, Italy.
- İlter, F. (1978). *Osmanlılara kadar Anadolu Türk köprüler*. Ankara: Karayolları Genel Müdürlüğü Yayınları, 33-45.
- İlter, İ. (1995). *Türkiye karayollarının tarihsel gelişimi*. İstanbul: İMO Yayını,
- İnan, A. (1956). Gazi M. Kemal. *Kültür Dünyası Dergisi*, 20(28-29), 3-6.
- İnternet: *Koruma Kanunu*. <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2863&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>, Son Erişim Tarihi: 20/11/2018.
- İnternet: *Dünya miras listesi (a)*. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44423/dunya-miras-listesi.html> Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *Dünya miras listesi (b)*. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44423/dunya-miras-listesi.html> Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *Tarihi bahçeler (Florans Tüzüğü)*. (1982). (http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0464062001536913566.pdf). Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *Anatolian roads project*. <https://www.anatolianroads.org/roads/> Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *Venedik tüzüğü*. (1964). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf. Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *Amsterdam Bildirgesi*. (1975). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0458320001536681780.pdf Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *Atina Tüzüğü (Carta del Restauo)*. (1931). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0660984001536681682.pdf. Pdf. Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü*. (1987). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0627604001536681570.pdf. pdf. Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.

- İnternet: *Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü*. (1990). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0574229001536913919.pdf. Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *Nara Özgünlük Belgesi*. (1994). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0756646001536913861.pdf. Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü*. (1999). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0464062001536913566.pdf. Pdf Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *Quebec Kültür Mirasının Korunmasına Yönelik Tüzük, Deschambault*. (1982). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0278064001542192555.pdf. Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *Mimari mirasın analizi, korunması ve strüktürel restorasyonu için ilkeler*. (2003). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0033791001536913477.pdf. Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *Tarihi kent ve kentsel alanların korunması ve yönetimi için valetta ilkeleri*. (2011). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0592931001536912260.pdf. Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *İstanbul'un tarihi alanları üzerine ICOMOS Türkiye görüşü*. (12 Eylül 2011). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0283353001536917510.pdf. Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *Ahşap Mimari Mirasın Korunması için İlkeler*. (2017). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0633313001536913605.pdf. Pdf. Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi*. (2013). http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf. pdf Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *Unesco kültürel çeşitlilik evrensel bildirgesi*. http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/kulturel_ifadelerin_cesitliliği/EVRENSELB%C4%B0LD%C4%B0RGE.pdf. pdf Son Erişim Tarihi: 10/07/2017.
- İnternet: *Somut kültürel miras ihtisas komitesi*. http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/somutkulturelmiras/somut_kulturel_miras.pdf. Son Erişim Tarihi: 10/07/2017.
- İnternet: Jokilehto, J. (2006). Considerations on authenticity and integrity in world heritage context. *City & Time*, 2(1), 1. <http://www.ct.ceci-br.org>. Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: Kürüm, M., *Aydın'daki Osmanlı Dönemi namazgahları üzerine bir değerlendirme*, <http://www.dergipark.org.tr/download/article-file/28482> Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.

- İnternet: *Omnes Viae: Roman Routeplanner*. <https://omnesviae.org/> Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *Roman Architecture, Clip Art Etc.* https://etc.usf.edu/clipart/79400/79426/79426_rhinebridge.tif Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *Arc construction*. (2019). <http://www.spacecheck.co.uk/arch-construction.html> Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: Stovel, H. (2007). *Effective use of authenticity and integrity as world heritage qualifying conditions*. The Florence Meeting of the ICOMOS Theory Committee, 21-36, *City & Time* 2(3), 3. [online] URL: <http://www.ct.ceci-br.org> Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *Şose ve köprüler kanunu*. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1214.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1214.pdf>. Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *The maps of Heinrich Kiepert*. (<https://www.lib.uchicago.edu/e/collections/maps/kiepert/>) Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: Thonson, R. G. (2008). *Authenticity and the post-conflict reconstruction of historic sites*. <https://home1.nps.gov/CRMJournal/Winter2008/article4.html>. Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: *Dünya kültürel ve doğal mirasın korunması sözleşmesi*. (1982). <http://teftis.kultur-turizm.gov.tr/TR-14269/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html>. Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Hakkında,2003 http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/somut_olmayan_km/SOKM_TR.pdf Son Erişim Tarihi: 13/06/2016.
- İnternet: *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. (1982). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>. Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: UNESCO. (2009). *Records of the General Conference*. 35th session, Paris. <https://unesdoc.unesco.org/ark48223/pf0000286470>. Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İnternet: ICOMOS. (2014). *ICOMOS Etik İlkeleri*. <http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOS.TR0794924001536610878.pdf>. Son Erişim Tarihi: 20/05/2019.
- İstanbul Valiliği. (2014). *İSMEP rehber kitaplar kültürel mirasın korunması*. İstanbul,11-13.
- Jerome, P. (2008). An introduction to authenticity in preservation. *Apt Bulletin: Journal of Preservation Technology*, 39(2-3), 3-7.
- KGM. (2007). *Karayolları tarihi*. Ankara: Yollar Milli Komitesi Yayını.

- KGM. (2009). *Tarihi köprüler teknik şartname, mevzuat, envanter, proje, bakım ve onarımı*. Ankara: KGM Matbaası.
- KGM. (2018). *Tarihi Köprüler Şubesi Müdürlüğü Envanteri*. Ankara: Sanat Yapıları Dairesi Başkanlığı.
- Klir, G., Yuan, B. (1995). *Fuzzy sets and fuzzy logic: Theory and application*. USA: World Scientific Publishing Co. Pte Ltd., 6, 19-20.
- Kretschmer, F. (2000). *Resimlerle antik Roma'da mimarlık ve mühendislik*. (Çev. Z. Zühre İlkelen), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yayınları, s. 125-128.
- Kuban, D. (1992). *Mimarlık kavramları*. (4. Baskı), İstanbul: Yem Yayını.
- Kynourgiopoulou, V. (2000). Authenticity: Reality versus imaginative reconstruction, self promotion as a criterion for identity and place, *Edinburg Architecture Research*, 7,
- Maden, S. (2008). Türk edebiyatında seyahatnameler ve gezi yazıları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 37, 147.
- Masson, G. (2005). *Cultural route and the heritage management challenge: The Klondike Gold Rush: A case study*. Paper presented at 15th ICOMOS General Assembly and International Symposium: 'Monuments and sites in their setting - conserving cultural heritage in changing townscapes and landscapes', 17-21, Xi'an, China.
- Mitchell, R. W. (1890). *The historical geography of asia minör*. London: John Murray.
- Naumann, R. (1963). *Die Hethitische Brücke Über Die Schlucht bei Büyükkaya*, Mitteil, Deutsch-Turk, Orient Gesell, Nr 94, 24-32.
- Niskasaari, K. (2008). *Towards a socio-culturally sustainable definition of authenticity*. Paper presented at 16th ICOMOS General Assembly and International Symposium, Quebec, Canada.
- O'Conner, C. (1992). *Roman bridges*. UK: Cambridge University Press.
- Özdemir, N. (2006). *Cumhuriyet dönemi karayolu politikaları*. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özergin, M. K. (1959). *Anadolu Selçukluları çağında Anadolu yolları*. Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul.
- Öney, G. (1992). *Anadolu Selçuklu mimarisi süsleme ve el sanatları*. (34-60), Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Özergin, M. K. (1965). Anadolu Selçuklu Kervansarayları. *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 15(20), 142.
- Özgünel, Ç. (2005). *Sinan Genim'e Armağan Makaleler*. Gülpınar-Tuzla Ovasındaki Roma Köprüsü, 518-525), İstanbul: Ege Yayınları.

- Özkurt, K. ve Tüfekçioğlu, A. (2009). Türk İslam sanatında kitabeler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(14), 275-295.
- Özorhon, İ. F. (2008). *Mimarlıkta özgünlük arayışları: 1950-1960 arası Türkiye modernliği* Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özsoy, N. (2014). *Tarihte Düzce'den geçen seyyahlar ve kaynak eserleri*. 1. Uluslararası Düzce Tarihi ve Kültür Sempozyumunda sunulmuş bildiri. Düzce: Düzce Belediyesi Kültür Yayınları.
- Palalı, İ. (2010). Osmanlı salnameleri ve tarih araştırmalarındaki kaynak olarak önemi. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23, 1-14.
- Saraçoğlu, H. (1989). *Akdeniz bölgesi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Sert, H. and Avşin, A. (2011). *Earthquakes and arched stone bridges –the strenght is proven through long lasting history. (Depremler ve yüzyıllardır ayakta kalarak dayanımını kanıtlamış olan taş kemer köprüler)*. Seismic Protection of Cultural Heritage (Kültürel Mirasın Depremden Korunması), WCCE-ECCE-İMO 2. Ortak Konferansında sunuldu, Antalya.
- Sert, H. ve Avşin, A. (2009a). *Mostar köprüsünün yeniden yapımı*. Uluslararası Katılımlı Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumunda sunuldu. TMMOB İMO, Diyarbakır.
- Sert, H. ve Avşin, A. (2009b). *Tarihi köprüler teknik şartname, mevzuat, envanter, proje, bakım ve onarım kitabı*, Ankara: KGM Yayınevi.
- Sert, H. ve Avşin, A. (2010). *Technical researches for the restoration of the stone bridges and the assesment of the outcomes*. ACE 9th Int. Congress on Advances in Civil Eng., KTÜ, Trabzon.
- Sert, H. ve Avşin, A. (2012). *Tarihi köprülerin özgün yapım sistemlerinin tespiti ile malzeme analizlerine ilişkin yürütülen teknik araştırmalar ve sonuçları*. 6. Ulusal Yapı Malzemesi Kongresinde sunuldu, İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası.
- Stephen, M. (2015). Roma imparatorluğunda resmi taşımacılık hizmetleri. İstanbul: *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*.
- Stovel, H. (2008). Origins and influence of the nara document on authenticity. *APT Bulletin: Journal of Preservation Technology*, 39(2), 9-17.
- Şen, Z. (2002). *Bulanık mantık ve modelleme ilkeleri*. İstanbul: Bilge Yayıncılık.
- Taesschner, F. (2010). *Osmanlı kaynaklarına göre Anadolu yol ağı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Tan, H. B. (1995). *Representing/inventing authenticity: Resort architecture in southeast Asia*. *TSDR*. (11), 25-36.

- Tanyeli, G. ve diğerkleri. (2000). *Türkiye'nin köprüleri*. İstanbul: Koç Ailianz Yayınları, s. 234.
- Tanyeli, G. ve Tanyeli, U. (1990). Osmanlı yüzer köprüleri. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 10(1-2), 5-17.
- Tekeli, İ. (2001). *Sürdürülebilirlik kavramı üzerine irdelemeler, Cevat Geray'a Armağan*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları, (25), 729-746.
- Tekeli, İ. (2003). Kültürel mirasın sürdürülebilirliği. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 20-22.
- Texier, C. (2002). *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, (Çev. Ali Suat). Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, (Eserin orijinali 1862'de yayımlandı).
- Tuncer, O. C. (2007). *Anadolu kervan yolları*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Tunç, G. (1978). *Taş köprülerimiz*. Ankara: Karayolları Genel Müdürlüğü Yayınları
- Türk Dil Kurumu. (2018). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.
- Türkmen, A. (1954), *Ahşap köprüler*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Ulukan, M. (2014). *Mimari korumada otantiklik üzerine yöntem araştırması ve İstanbul tekkelerinde uygulama örnekleri*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- UNESCO. (1978). *Operational guidelines for the implementation of the world heritage convention*. Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage.
- UNESCO. (1980). *Operational guidelines for the implementation of the world heritage convention*. Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage.
- UNESCO. (1983a). *Operational guidelines for the implementation of the world heritage convention*. Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage.
- UNESCO. (1983b). *Operational guidelines for the implementation of the world heritage convention*. Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage.
- UNESCO. (2005). *Operational guidelines for the implementation of the world heritage convention*. Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage.

- UNESCO. (2008). *Dünya mirası konvansiyonunun uygulanmasına yönelik işlevsel ilkeler*. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması İçin Hükümetler Arası Komite, Dünya Mirası Merkezi.
- UNESCO. (2013). *Managing cultural world heritage*. The World Heritage Resource Manual Series.
- UNESCO. (2016). *Operational guidelines for the implementation of the world heritage convention*. Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage.
- Ural, Ş. (2004). *Puslu (Fuzzy) Mantık, mantık, matematik ve felsefe*. İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 1. Ulusal Sempozyumunda sunuldu, Çanakkale.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1958). Sultan Murad II Vasiyetnamesi. *Vakıflar Dergisi*, IV, 1-18.
- VGM Vakıf Sözlüğü, (2017).
- Walsh, R. (1839). *Constantinople and the scenery of the seven churches of Asia Minor*, C. II, London., Lev. 42.
- Walsh, R. (1839). *Constantinople and the scenery of the seven churches of Asia Minor*, C. II, London., Lev. 44.
- Wurster, W., Ganzert, J. (1978). *Eine Brücke bei Limyra in Lykien (miteinem Beitrag von K. Strahle*, 292-294.
- Yavuz, A. (1983). *Anadolu Selçuklu mimarisinde tonoz ve kemer*. Ankara: Kelaynak Yayınları.
- Yılmaz, M. ve Arslan, E. (2005). *Bulanık mantığın jeodezik problemlerin çözümünde kullanılması*. 2. Mühendislik Ölçmeleri Sempozyumunda sunuldu, İstanbul.

EKLER

Ek-1. Nara Özgünlük Belgesi

NARA ÖZGÜNLÜK BELGESİ

Önsöz

- 1- Bizler, Japonya'nın Nara kentinde toplanan uzmanlar olarak, kültür mirasının korunması konusunda gelenekselleşmiş kavramları tartışmaya açan ve koruma uygulamalarında kültürlerin ve kültürel mirasın çeşitliliğine daha fazla saygı gösterilmesini sağlamak amacıyla ufkumuzu genişletme yolları ve araçları üzerine bir tartışma başlatmayı amaçlayan bir toplantı fırsatını sunan Japon yetkililerin yürekli girişimini ve entelektüel öngörüsünü selamlamak isteriz.
- 2- Dünya Mirası Komitesi'nce önerilmiş olan tartışma çerçevesini takdirle karşılıyoruz. Bu Komite, Dünya Mirası Listesi'ne katılmak üzere önerilen kültür varlıklarına ait dosyaların incelenmesi sırasında, tüm ülkelerin kültürel ve toplumsal değerlerine saygılı bir özgünlük kavramını uygulamaya koyma isteğini belirtmiştir.
- 3- Nara Özgünlük Belgesi 1964 tarihli Venedik Tüzüğü'nün ruhunda tasarlanmıştır. Bu tüzüğü temel alarak onun kavramsal bir uzantısını oluşturmakta, günümüzde, hemen hemen tüm toplumlarda kültür mirasının tuttuğu önemli yeri göz önünde bulundurmaktadır.
- 4- Küreselleşme ve birörnekleşme baskısıyla karşı karşıya olan ve kültürel kimlik arayışlarının kimi zaman saldırgan bir milliyetçilik ve azınlık kültürlerinin yok sayılması yoluyla sürdürüldüğü bir dünyada, kültür mirasının korunması uygulamalarında da, özgünlüğün dikkate alınmasıyla en büyük katkı, insanlığın ortak belleğinin tüm yönlerine saygı göstermek ve onu aydınlatmak biçiminde kendini göstermiştir.

Kültürel Çeşitlilik ve Miras Çeşitliliği

- 5- Kültür ve kültür mirası çeşitliliği, tüm insanlık için, yeri doldurulamaz bir duygu ve düşünce zenginliği oluşturmaktadır. Temel bir özellik olarak kabul görmesi gereken bu çeşitliliğin, yalnız korunması değil, geliştirilmesi de insanlığın gelişimi için büyük önem taşımaktadır.
- 6- Hem kültürler, hem de bunlara bağlı yaşam biçimleri için bu çeşitlilik, mekan ve zaman boyutuyla kendini gösterir. Kültürler arasındaki farkların bir çatışma yarattığı durumlarda, kültürel çeşitliliğe saygı gereği, bütün taraflara özgü değerlerin meşruiyeti tanınmalıdır.
- 7- Kültürler ve toplumlar, miraslarını oluşturan ve korunması gereken somut ve soyut anlatım biçimleriyle kendilerini ifade ederler. Bu anlatım biçimlerine de saygı gösterilmelidir.
- 8- UNESCO'nun, "Birimizin kültür mirası, hepimizin mirasıdır" anlayışını ana ilke olarak kabul ettiğini anımsatmak önemlidir. Mirasla ve onun yönetilmesiyle ilgili sorumluluklar, öncelikle o mirası yaratmış olan kültürel topluluğa, sonra da onun korunmasına emek verenlere aittir. Ne var ki, bu sorumlulukların yanı sıra, kültür mirasının korunması için hazırlanmış uluslararası tüzük ve sözleşmelerin kabulü de, bunlarda dile getirilmiş olan ilke ve

Ek-1. (devam) Nara Özgünlük Belgesi

sorumlulukların dikkate alınmasını zorunlu kılar. Kendi gereksinmelerini diğer kültürel toplulukların gereksinmeleriyle dengelemek, ancak bunu yaparken ana kültürel değerlere ters düşmemek her toplum için arzu edilen bir durumdur.

Değerler ve özgünlük

- 9- Kültür mirasının tüm biçimleri ve tüm tarihsel dönemleriyle korunabilmesi, bu mirasa değerler atfedildiği ölçüde kolaylaşır. Bu değerleri olabilecek en doğru bir biçimde algılama yeteneğimiz, bu değerler hakkındaki bilgi kaynaklarının inanılır olmasına ve doğru anlaşılmasına da bağlıdır. Bu değerleri tanımak, anlamak ve kültür mirasının ilk tasarımına ve sonradan kazandığı özelliklerine, tarihsel varlığına ve anlamına bağlı olarak yorumlamak, söz konusu yapıtın özgünlüğü konusunda varılacak yargının temelini oluşturur ve hem biçimle, hem de malzemeyle ilgilidir.
- 10- Venedik Tüzüğü'nde de bu anlamda yer verilen özgünlük, ulaşılabilir bilgi kaynaklarının inanılabilirliği konusunda niteleyici ana etken olarak belirlemektedir. Her türlü bilimsel çalışmada, koruma ve restorasyon müdahalelerinde, Dünya Mirası Listesi'ne kabul edilme sürecinde, ya da kültür mirasıyla ilgili her türlü envanterde özgünlük çok önemli bir işlev yüklenir.
- 11- Kültür varlıklarına atfedilmiş değerler ve bilgi kaynaklarının güvenilirliği konusundaki yargılar kültürden kültüre, hatta aynı kültürün içinde değişebilir. Başka bir deyişle, değer yargılarını ve bunlara bağlı özgünlük değerlendirmelerini tek ve değişmez ölçütlere dayandırmak kabul edilemez. Tam tersine, kültürlere gösterilecek saygı, her yapıtın ait olduğu kültürel bağlamı belirleyen ölçütlere göre dikkate alınmasını ve değerlendirilmesini zorunlu kılar.
- 12- Dolayısıyla her kültürde kendi miras değerlerine özgü niteliklerin tanınması ve ilgili bilgi kaynaklarının inanılabilirliği ve doğruluğu, en önemli ve acil olan konudur.
- 13- Bir anıtın ya da sitin doğasına ve kültürel bağlamına bağlı olarak; özgünlük yargısı çok çeşitli bilgi kaynaklarına bağlıdır. Bu kaynaklar; tasarım ve biçimi, malzeme ve nesneyi, kullanım ve işlevi, gelenek ve teknikleri, konum ve yerleşimi, ruh ve anlatımı, ilk tasarım ve tarihsel evrimi içerir. Bilgi kaynakları yapıtın bünyesinde olabileceği gibi, dışında da olabilir. Bu kaynakların kullanımı, kültür mirasının, sanatsal, teknik, tarihsel ve toplumsal boyutlarıyla tanımlanmasına olanak verir.

Ek-1. (devam) Nara Özgünlük Belgesi

Ek I

(H. Stovel tarafından önerilmiştir)

- 1- Kültür ve miras çeşitliliğine saygı, bir anıt ya da sitin özgünlüğünü tanımlama ve belirleme girişimlerinde, katı formüller dayatmaktan, ya da standart işlemlerden kaçınmak için bilinçli bir çaba gerektirir.
- 2- Kültürlere ve miras çeşitliliğine saygı içinde özgünlüğü belirleme çabaları, kültürleri kendi doğa ve ihtiyaçlarına göre analitik süreçler ve araçlar geliştirmeye özendiren yaklaşımlar gerektirir. Bu yaklaşımlar birçok ortak yöne sahip olabilir:
 - özgünlüğü değerlendirirken disiplinlerarası işbirliğini sağlamak ve tüm ulaşılabilir bilgi ve uzmanlıklardan uygun biçimde yararlanmaya çaba göstermek;
 - özellikle anıtlar ve sitler söz konusu olduğunda, kabul edilen değerlerin bir kültürü ve bu kültüre özgü çeşitliliği gerçekten temsil etmesi için çaba göstermek;
 - anıt ve sitler için özgünlüğün kendine özgü doğasını, gelecekte yararlı bir bakım ve izleme rehberi olacak biçimde açıkça belgelemek;
 - özgünlük değerlendirmelerini değişen değer ve koşulların ışığında güncelleştirmek.
- 3- Kabul edilen değerlerin temsil edilmesini sağlamak ve bu değerleri belirleme sürecinin, olanaklar ölçüsünde disiplinler ve topluluklar arası bir uzlaşmayı geliştirecek eylemler içermesi için çaba göstermek özellikle önemlidir.
- 4- Her kültürün farklı anlatım biçimlerinin ve değerlerinin, evrensel ölçekte saygı görmesine ve anlaşılır olmasına katkıda bulunmak için, kültür mirasının korunmasıyla ilgili herkes, attığı adımları uluslararası işbirliğine dayandırmalı ve bu işbirliğini geliştirmeye çalışmalıdır.
- 5- İnsanlığın ortak mirasının korunmasında özgünlüğe yüklenen pratik değer artırılması için ön koşul, bu diyalogun dünyanın çeşitli bölge ve kültürlerinde süreklilik kazanması ve genişlemesidir. somut önlemler alabilmek için, mirasın bu temel boyutu konusunda halkın bilincini yükseltmek mutlak bir

Ek-1. (devam) Nara Özgünlük Belgesi

Ek II

Tanımlar

- **Koruma:** Bir yapıtı anlamaya, tarihini ve anlamını tanımaya, maddi olarak korunmasını sağlamaya ve gerektiğinde restore ederek değerlendirmeye yönelik tüm işlemleri içerir. (Dünya Mirası Sözleşmesi'nin birinci maddesinde tanımlandığı gibi, kültür mirası; anıtları, yapı gruplarını ve sitleri içerir.)
- **Bilgi Kaynakları:** Bir yapının doğasını, özelliklerini, anlamını ve tarihini tanımaya olanak veren anıtsal, yazılı,sözlü ve simgesel tüm kaynaklar

Nara Özgünlük Belgesi, 1-6 Kasım 1994 günlerinde Japonya'nın Nara kentinde düzenlenen Nara Özgünlük Konferansı'nın 45 katılımcısı tarafından kaleme alınmıştır. Dünya Mirası Sözleşmesi çerçevesindeki bu konferans, Japon hükümeti Dış İşleri Dairesi ve Nara Valiliği'nin daveti üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu daire, konferansı UNESCO, ICCROM ve ICOMOS'un işbirliğiyle düzenlemiştir.

Nara Belgesi'ne son biçimini, Konferans'ın genel raportörleri olan Sayın Raymond Lemaire ve Sayın Herb Stovel vermiştir.

Çeviri: Deniz Mazlum, 2005

Ek-2. Çalışma kapsamında ele alınan köprülere ilişkin bilgiler

Dönemi	Köprü Adı	İli	Tescil Tarihi	Uzunluk	Genişlik	
ROMA	1	Taşköprü *	Adana	14.3.1980 /11789	310	11
	2	Üç kemer	İzmir	14.3.1980/ 11789	50	4,5
	3	Cendere*	Adıyaman	14.3.1980 / 11789 25.11.2016 / 2281 I.Grup	120	7
	4	Çavdarhisar*	Kütahya	14.3.1980/ 11789	42	4,5
	5	Kızılın	Adıyaman	6.3.1986 / 1938 02.04.2015 / 1548 I. Grup	170	8
	6	İscehisar *	Afyon	22.6.1992 / 1353	23	5,3
	7	Oluk	Antalya	14.3.1980 / 11789	23	3,5
	8	Dimçayı	Antalya	17.08.2000/ 4703	98/22	5
	9	Gülpınar	Çanakkale	26.10.2015/ 2630 I. Grup ve Koruma Alanı bel.	150	5,7
	10	Silifke Taşköprü	İçel		120	5,4
	11	Septimius Severus	Gaziantep		-	
	12	Kutluca	Kocaeli		25	2,5
DOĞU ROMA	1	Sangarios *	Sakarya	14.3.1980 / 11789 05.02.1982 / 3517	346	10,5
	2	Küçük (Kadı)	Sakarya	-	15	10
	3	Çobançeşme	İstanbul	14.3.1980/11789	40	5
	4	Karamağara*	Elazığ	-	25	5
	5	Leylekli	Tokat	14.03.1980 tarih, 11789 karar	30	4,3
	6	Bac	İçel			
	7	İnikli	İzmit		50	5
	8	Kuruköprü	İzmit		23	4
SELÇUKLU	1	Kurt	Samsun	05.11.1999/660 sayılı kararı	95	4,8
	2	Halilviran *	Diyarbakır	09.11.2006/ 868	100	5,2
	3	Hasankeyf	Batman	13.03.1981/A-2767- 10.06.2009/ 2291 17.09.2015/ 3610 I. Grup	218	6,5
	4	Haburman*	Diyarbakır	14.03.1980 /11789 18.02.2009 / 2033 I.Grup	110	5,5
	5	Malabadi*	Diyarbakır	14.03.1980 /11789	220	5,4

Ek-2. (devam) Çalışma kapsamında ele alınan köprülere ilişkin bilgiler

Dönemi	Köprü Adı	İli	Tescil Tarihi	Uzunluk	Genişlik
SELÇUKLU	6	Dicle Ongözlü*	Diyarbakır 14.03.1980 / 1789 25.01.2012/ 247 I. Grup	172	10/6
	7	Aspendos*	Antalya 14.3.1980 / 11789	240	3,5/6,4
	8	Kesikköprü*	Kırşehir 14.3.1980 / 11789 20.09.1991/ 1102	200	6,5
	9	Çobandede*	Erzurum 14.03.1980 /11789	196	8,5
	10	Akköprü*	Ankara 14.3.1980 / 11789 08.08.1959	77	7
	11	Çeşnigir	Kırıkkale 14.3.1980/ 11789 22.09.1988 / 279 I. Grup	119	6
	12	Altıgöz	Afyonkarahisar 14.3.1980/ 11789	42	4,7
	13	Hıdırlık	Tokat 4.3.1980 / 11789	117	6,9
	14	Tekgöz *	Kayseri 14.3.1980/ 11789 05.8.1988/ 262 18.09.2015 / 1741	124	7,4
	15	Kesikköprü*	Sivas 14.3.1980/ 11789 30.06.2012 / 383 14.10.2015 / 2418 Kor.Al. 02.03.2016/ 2613 I. Grup	54+219	5,2
	16	Boğaz*	Sivas 14.3.1980/ 1178 21.01.1983/ A-4053 sayılı karar 22.10.2014/ 1720 I. Grup	101	4,5
	17	Bıçakçı *	Karaman 14.3.1980/ 11789 04.10.1995/ 2381 21.03.2014/ 1916 Koruma Grubu II	80	5
	18	Ala (Görmeli)*	Karaman 21.11.1991/1188 (III. Grup)	56	6
	19	Çanlı *	Uşak 11.01.2001 / 9768 21.03.2013 / 990 I. Grup	70	5
	20	Develioğlu	Kırıkkale 14.3.1980 / 11789 13.02.2013/ 344 Koruma alanı	140	3,5/4,5

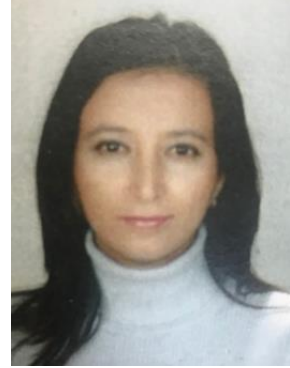
Ek-2. (devam) çalışma kapsamında ele alınan köprülere ilişkin bilgiler

Dönemi	Köprü Adı	İli	Tescil Tarihi	Uzunluk	Genişlik	
OSMANLI	1	Ormanardı	Siirt	10.02.1990/ 388 29.04.2009/ 2177	33	3,5
	2	Abdal*	Bursa	14.3.1980 / 11789 - 24.12.1988 / 278	64	4,7
	3	Koyunbaba*	Çorum	14.3.1980 / 11789	258	7,5
	4	Büyük Çekmece*	İstanbul	14.3.1980 / 11789 08.03.2007 / 322 Koruma Alanı	638	7,3
	5	Meriç*	Edirne	14.3.1980 / 11789	263	7
	6	Alpullu	Kırklareli	14.3.1980/ 11789	124	5,9
	7	Tunca *	Edirne	14.3.1980/ 11789	136	7
	8	Hoşap *	Van	14.3.1980/ 11789	32	6,3
	9	Kelekom	Van	06.10.2004 /22	32	3,5
	10	Babaeski *	Kırklareli	14.3.1980/ 11789 11.09.1991/949Tescilin devamına 20.06.2017/ 4159 Koruma Alanı	72	5,8
	11	Ali Fuat Paşa *	Sakarya	14.3.1980 / 11789	198	7
	12	Haramidere	İstanbul	4.3.1980/ 11789 27.10.2011/31 Koruma alanı 02.06.2011/1487 Yapı Grubu I olarak Belirlenmiş.	74	5,4
	13	Yılan Yusuf*	Konya	14.3.1980 / 11789 07.10.2002 / 4715 koruma alanı	25	4,1
	14	Ziyaefendi	Karaman	10.12.1998/ 3388 II. Grup	30	4
	15	Taşköprü	Kars	-	53	8
	16	Valide Sultan	Kocaeli	14.3.1980 / 11789	65	5,6
	17	Berta	Artvin	14.3.1980 / 11789	44	5,9
	18	Bostancı	İstanbul	14.3.1980 / 11789	38	6,5
	19	Koyun*	İzmir	14.3.1980/ 11789	42	4,8

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : AVŞİN, Ayşe
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 17.09.1975, Ankara
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 0 (312) 449 99 80
 e-mail : aavsin@kgm.gov.tr

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora	Gazi Üniversitesi / Mimarlık	Devam ediyor
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi / Mimarlık	2002
Lisans	Anadolu Üniversitesi / Mimarlık	1998
Lise	Ankara Anadolu Lisesi	1992

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2006-Halen	Karayolları Genel Müdürlüğü Tarihi Köprüler Şubesi Müdürlüğü	Şube Müdürü
1998-2006	Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü	Uzman

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Sert, H. ve Avşin, A. vd. (2007). *Historical Konjic Bridge, Bosnia and Herzegovina*. SHH07 International Symposium on Studies on Historical Heritage), YTÜ, Antalya, 657-664

Avşin, A. ve Sert, H. (2007). *Tarihi köprülerin projelendirilmesi ve onarımlarına ilişkin mevzuat*. Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu-I Bildiri Kitabı, TMMOB, İMO, Ankara, 341-344.

- Sert, H. ve Avşin, A. vd. (2007). *Geçmişten günümüze tarihi köprüler*. Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu-I Bildiri Kitabı, TMMOB, İMO, Ankara, 321-339.
- Sert, H. ve Avşin, A. vd. (2008). *Türk taş köprüleri*. Türk Dünyası Mimarlık ve Şehircilik Kurultayı Bildiriler Kitabı II, TMMB, Ankara, 180-201.
- Sert, H. ve Avşin, A. vd. (2008). *Tarihi köprülerde taş malzeme kullanımı*. Geçmişten Geleceğe Su Yapılarında Taş Sempozyumu Bildiri Kitabı, TMMOB, MO, Antalya, 55-80.
- Sert, H. ve Avşin, A. vd. (2009). *Mostar köprüsünün yeniden yapımı*. Uluslararası Katılımlı Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu II Bildiriler Kitabı, TMMOB İMO, Diyarbakır, 509-525.
- Sert, H., Avşin, A. ve KGM. (2009). *Tarihi köprüler teknik şartname, mevzuat, envanter, proje, bakım ve onarımı*. Ankara: KGM Matbaası.
- Sert, H. ve Avşin, A. vd. (2010). *Mimarlık ve mühendislik tarihi açısından Anadolu taş köprülerine bakış*. 1. Türkiye Mimarlık Tarihi Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı, ODTÜ, Ankara, Türkiye, 83.
- Sert, H. ve Avşin A. vd. (2010). *Yüzyılların tanığı Anadolu'nun taş köprüleri*. 3. Türk Dünyası Mimarlık ve Şehircilik Kurultayı'nda sunulmuş bildiri, TMMB, Astana, Kazakistan; 273-277.
- Sert, H. ve Avşin, A., vd. (2010). *Technical researches for the restoration of the stone bridges and the assesment of the outcomes, (Taş köprü restorasyonlarına yönelik teknik araştırmalar ve sonuçlarının değerlendirilmesi)*. Paper presented at ACE 9th International Congress on Advances in Civil Engineering, KTÜ, Trabzon.
- Ener, E., Sert, H. ve Avşin, A. vd. (2010). *Technical researches for the restoration of the stone bridges and the assesment of the outcomes. (Taş köprü restorasyonlarına yönelik teknik araştırmalar ve sonuçlarının değerlendirilmesi)*. ACE 9th International Congress on Advances in Civil Engineering, KTÜ, Trabzon.
- Doğan, A., Sert, H. ve Avşin, A. vd. (2011). *Earthquakes and arched stone bridges- the strenght is proven through long lasting history*. Paper presented at Seismic Protection of Culturel Heritage, WCCE-ECCE-İMO 2.Ortak Konferansı, Antalya.
- Sert, H. ve Avşin, A. vd. (2011). *Tarihi Çeşnigir (Köprüköy) köprüsü restorasyonu proje ve uygulama çalışmaları*. 2. Ulusal Mimari Koruma Proje ve Uygulamaları Sempozyumunda sunuldu TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.
- Sert, H. ve Avşin, A. vd. (2011). *Yüzyılların tanıkları; Anadolu'nun ve Bursa'nın tarihi köprüleri*. Bursa Şehrengizi Bildiriler Kitabı; Kaşgar'dan Endülüs'e Türk - İslam Şehirleri Sempozyumları, Kültür A.Ş., Bursa, 279-291.
- Doğan, A., Sert, H. ve Avşin A. (2012). *Tarihi köprülerin özgün yapım sistemlerinin tespiti ile malzeme analizlerine ilişkin yürütülen teknik araştırmalar ve sonuçları*. 6. Mimarlık Malzemeleri Kongresinde sunuldu, İstanbul, 121-136.

- Sert, H. ve Avşın, A. vd. (2012). *Mostar Köprüsü/Bosna-Hersek*. İCANAS 38. International Congress of Asian and North African Studies). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Tarih ve Medeniyetler Tarihi, Cilt: VI, s. 2735-2750, Ankara.
- Sert, H. ve Avşın, A. vd. (2012). *Mostar Konjic ve Sokollu Mehmet Paşa tarihi köprülerinin restorasyonu*. Türk Dünyası Mühendislik, Mimarlık ve Şehircilik Kurultayında sunuldu, 5. Türk Dünyası Mühendisler ve Mimarlar Birliği, Trabzon, 151-168.
- Sert, H. ve Avşın, A., (2013). *Restoration Works carried out at stone arch bridges-in Anatolia and Balkans-Masonry Arch Bridges*. Paper presented at 7th International Conference on ARCH 2013, Split, 637-645.
- Özüğür, Y., Sert, H. ve Avşın, A. vd. (2013). *Taş kemer köprülerde; özgün çevresel koşulların değişmesi/ değiştirilmesi sonucu oluşan hidrolik kaynaklı hasarlar ve restorasyon uygulama çalışmaları*. 3. Ulusal Taşkın Sempozyumu Tebliğler Kitabı, İstanbul, 144-153.
- Sert, H. ve Avşın, A. vd. (2013). *Sular, yollar ve tarihi köprüler*. Baki Canik Su Medeniyeti Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı, Aksaray Üni. Jeoloji Müh., Aksaray, 3.
- Sert, H. ve Avşın A. (2013). *Taş kemer köprülerde gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları (restoration works carried out at stone arch bridges)*. Baki Canik Su Medeniyeti Sempozyumu Bildiri Özetleri Kitabı, Aksaray, 6.
- Sert, H. ve Avşın, A. vd. (2013). *Bosna-Hersek'te Drina Nehri üzerinde bulunan tarihi Sokollu Mehmet Paşa Köprüsü'nde gerçekleştirilen restorasyon proje ve uygulama çalışmaları*. 4. Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, İTÜ, İstanbul, 323-338.
- Sert, H. ve Avşın, A. vd. (2014). *Restoration – conservation works carried out at historical Malabadi Bridge*. Paper presented at 9th International Symposium on the Conservation of Monuments in the Mediterranean Basin, Improvements in Conservation and Rehabilitation- Integrated Methodologies, Ankara.
- Sert, H. ve Avşın, A. vd. (2014). *Restoration works of Masonry Arch Bridges in Anatolia and Balkans*. Paper presented at Istanbul Bridge Conference 2014 (iBridge 2014), İstanbul.
- Sert, H., Avşın, A. (2016). *Tarihi köprülerin koruma çalışmaları kapsamında yürütülen teknik araştırmalar*. 3. Ulusal Yapı Kongresi ve Sergisi, s. 309-321, Ankara.

Ödüller

- TMMOB, (2010). XII. ulusal mimarlık sergisi ödülleri. KGM, *Sokollu Mehmet Paşa bridge constructional drawing and restoration Bosna-Hersek (Sokollu Mehmet Paşa Köprüsü restorasyon uygulama projesi ve teknik raporu- Bosna-Hersek)*. Ankara.
- Sert, H. ve Avşın, A. vd. KGM (2011). *Yollar Türk Milli Komitesi Bildiri Ödülü. Yüzyılların tanığı Anadolu'nun taş köprüleri*. 2. Ulusal Karayolu Kongresi Bildiriler Kitabı, Ankara, 526-580.

5. Türk Dünyası Mühendislik, Mimarlık ve Şehircilik Kurultayı, Mimar Sinan Uluslararası Proje Olimpiyatları. (2012). *Tarihi Mostar, Konjic ve Sokollu Mehmet Paşa Köprüleri Restorasyonu / Bosna-Hersek*, Mühendislik Dalı Mansiyon Ödülü, Trabzon.

Doğan, A., Sert, H., Avşin A. vd. (2012). TMMOB Mimarlar Odası, Destek ve Teşvik Ödülü, İstanbul. *Tarihi köprülerin özgün yapım sistemlerinin tespiti ile malzeme analizlerine ilişkin yürütülen teknik araştırmalar ve sonuçları*. Mimarlık Malzemeleri Kongresinde sunuldu.

Üyelikler

(2014-2018), Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Üyeliği

(2019-devam), Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Üyeliği

GAZİ GELECEKTİR..